

SZOCIÁLIS
MAGYARORSZÁG

SZOCIÁLIS MAGYARORSZÁG

A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA
TÖRVÉNY- ÉS ADATTÁRA

SZERKESZTETTE
VITÉZ FARAGÓ EDE

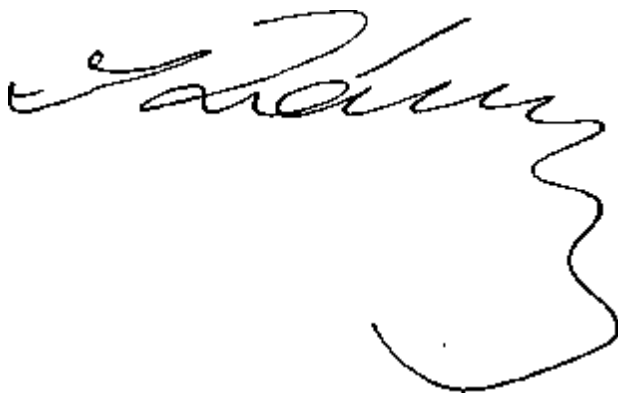
B U D A P E S T
1943

Kedves Barátom!

Örülök, hogy elhatároztad „Szociális Magyarország” című munkádnak kiadását és annak előszavául eddig elhangzott beszédeimből vettél idézeteket.

Azokhoz csak annyi hozzáfűznivalóm van, hogy a mai válságos és nehéz időkben – sajnós – a mi részünkre úgyszólván csak arra korlátozódnak a lehetőségek, hogy a problémákat figyelemmel kísérjük s a ma helyzetén, ahol tudunk, segítsünk. Az annyira szükséges és elkerülhetetlen, átfogó nagy tervek és intézkedések tekintetében azonban csak az előkészítés lehetősége adatik meg ebben a pillanatban, valamint az, hogy a közvéleményben tudatossá tegyük a szociális reformok megvalósításának szükségességét. A megvalósítás időpontját pedig be kell várni. Ez ma a jó politikusnak s a hazafias állampolgárnak a kötelessége.

Szívélyes üdvözlettel

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Kállay Miklós', with a long, wavy tail extending downwards.

Kállay Miklós miniszterelnök levele vitéz Faragó Ede országgyűlési képviselőhöz.

A magyar szociálpolitika általános helyzete

Idézetek

*KÁLLAY MIKLÓS miniszterelnök
beszédeiből*

Egy nemzet lelki struktúráját a társadalmi és szociális feladatok megfelelő szolgálata szabja meg. Szociális téren nagy lépésekkel haladunk ugyan előre, de ebben a munkában az egész nemzet közszelleme e van szükség. Az önzés szelleme, az egyéni érdekek hajhászása lehetett valaha még polgári erény is. Ma azonban ezen túl vagyunk. Ma mindent, ami nem a közös célt szolgálja, ami kibúvás a kötelességteljesítés alól, félre kell állítanunk. Új világról, új szellemről, ne csak beszéljünk, hanem alakítsuk azt ki önmagunkban.

Sokat beszélnek ma a háborús átmeneti gazdálkodásról. Igenis szociálpolitikánkban is háborús átmeneti gazdálkodást kell folytatnunk. Elő kell készítenünk a szociális reformokat, hogy ne történjék meg még egyszer az, ami megtörtént 1918-ban, amikor tisztjeink, katonáink, tisztviselőink, legjobb magyarjaink színe-javának munkanélküliség, B-lista és elhagyatottság lett a sorsa. Az átmeneti gazdálkodási program szociálpolitikai feladatát minden munkánkba úgy kell beállítanunk, hogy a leszerelt katonát már várja az új munkakör, hogy a felduzzasztott ipari munkásság is el tudjon másutt helyezkedni, hogy a megszaporozódott tisztviselői kar elhelyezkedést találjon az új nemzeti államban.

Szemmel kell tartanunk, hogy az ipari munkabérek ne kényszermunkabérek legyenek, hanem az étellel, az élet követelményeivel lépést tartsanak, összeegyeztetve mindig a termelési, a szociális és más problémákkal is ebben a kérdésben.

A tisztviselői társadalom ma legnagyobb részében a középosztálynak integráns eleme. Nem szabad engedni, hogy ennek a tisztviselői karnak a háború, a háborús idők által követelt túlmunka, a behívottak munkájának pótlása és minden nehézség folytán helyzete, vezetőszerpe megváltozzék. Ezt

az értékes elemet át kell menteni a háború utánra, hogy lelki intaktságban, az új időkben, amelyek következnek, a nemzet rendelkezésére álljon.

A trianoni ország egyik sajnálatos jellemző jelensége az egyetemi ifjúság nyomora volt. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1924-25-ik tanévben diákszociális célokra 149.500 pengőt fordított. Az 1943-as költségvetés diákszociális előirányzata pedig 3-5 millió pengő.

De szólnom kell egy másik fontos szociálpolitikai kérdésünkről, a magyar föld és a magyar föld népének problémájáról. *Magyarország nem a nagybirtokok hazája.* Magyarországot általában pedig annak tartják és ez teljes tévedés. Akármilyen ceruzával is állapítjuk meg a nagy- és középbirtok arányát a kisbirtokhoz – az összehasonlításban mindig csak természetesen a szántóföldből beszélve – már ma is magasabb százalékra a kisbirtokosok által bírt földterületek nálunk, mint például akár Németországban, akár Olaszországban. Mégis Angliában valószínűleg künn élő honfitársaink közreműködésével, már egy rendes kis irodalom fejlődött ki a magyar birtokrendszer ellen, a magyar feudalizmus vádjával ott, ahol Európában a legtöbb nagybirtok van. ^β

Falusi népünk szociális helyzetét azonban egyedül földosztással megoldani nem lehet, mert nincs elég föld és mert egy kis darab föld nem jelent még szociálisabb létet, sőt gyakran az eddiginél még nagyobb nyomorúságot. Népünk szociális emelkedésének másképpen kell megoldódnia. Ezek között a módok között első helyen áll a házhely akció. Nyugodt önérzettel mondhatjuk azt, hogy jóval több házhelyet osztottunk ki a legutóbbi évben, mint amennyi a programban benne volt.

Az utóbbi húsz év szociális munkája óriási volt. Nem éri el talán az egészen más adottságok között már régebben megindult ilyen munkára visszatekinthető Finnország, a skandináv államok, Svájc, Németország és nem mindenben Olaszország állapotát, de tőlünk keletre és délre fekvő, valamint a Rajnától nyugatra fekvő országok munkáját – Angliát is beleértve – messze túlszárnyaltuk. Különös, hogy éppen az elmúlt háború győztes államainál állt meg úgyszólván teljesen az intézményes szociális fejlődés és annál tiszteletreméltóbb az, amit mi alkottunk, a kifosztott, meggyötört, pusztulásra ítélt magyarság. Mai napig elért színvonalunkat pedig az mutatja, hogy az 1943. évi háborús költségvetésben 250 millió pengő szerepel az intézményes szociális gondoskodás céljaira.

Kezdetben a már említett magyarelles bojkott, a trianoni szerződés és a konszolidációért folyó küzdelem vette igénybe a nemzet erejét. Mihelyt azonban a viszonyok rendeződtek, óriási lépés történt a szociális haladás útján. A magyar szociálpolitika menetét és kialakulását az jellemzi, hogy 1918-tól a konszolidáció befejezéséig a kormányzat ismert okokból úgyszólván

csak egyes részletkérdésekben hozhatott megoldást. 1935-től a háború kitöréséig átfogó és alapvető intézkedések történtek. Ez a második etapa a mai szociálpolitikai munkának.

A harmadik etap pedig az, hogy a háború kitörése óta elsősorban a háborús gazdálkodással összefüggő intézkedéseket kell tennünk, de mindig szem előtt tartva ezek szociálpolitikai vonatkozásait. A húszas évek elején újjáalakult államunk a mai napig sorozatosan fontos szociálpolitikai alkotásokat hívott életre, így a társadalombiztosítás terén, olyan időkből, amikor például egyes államokban ilyen irányban még csak kísérletezés is alig volt. Nem beszélve számos egyéb szociálpolitikai alkotásról, megemlíthetjük az utolsó nagy alkotások egyikét az O N C S A -t, amelyről azt mondhatjuk, hogy a maga nemében egyedülálló úgyszólván az európai és a tengerentúli országokban is.

Ez a mai világ egészen biztosan egy szociálisabb világ felé halad. Magyarország megérezte ezt a trianoni állapot óta és hallatlanul gazdag sorozatát mutathatja fel az elmúlt években tett szociális intézkedéseknek és alkotásoknak. Ezen az úton azonban tovább kell haladni. A javak megosztása tekintetében általánossá kell tenni mindazokat a lehetőségeket, amelyek közelebb visznek bennünket ahhoz, hogy ennek az országnak legszélesebb néprétegei is megnyugvással, megértéssel és megelégedéssel haladjanak tovább az ezeréves magyarfennmaradás útján.

„SZOCIÁLIS MAGYARORSZÁG”

Ez a könyv beszámol arról a munkáról, amit a törvényhozás, a kormányok, városod, gyáarak, testületek, maga a nemzeti lélek alkotott szociális téren.

Bemutatni, mi történt Magyarországon szociális vonatkozásban, hogy biztos pillantást vethessünk a jövő tennivalóira, ez a könyv megjelentetésének a célja.

Önbizalmat kell meríteni abból, ami eddig történt, ezért köztudatba kell vinni, hogy a magyarság szociális téren bízató munkát végzett és hogy még többre vagyunk képesek. Nem kívánunk hivalkodni szociális eredményeinkkel, de hiba lenne túlzott szerénységgel meghúzódni más államok mögött éppen most, amikor különösen sok szó esik a szociális problémákról. Ez érthető is, hiszen a szociális kérdés megoldatlansága egyik fő oka a világ forrongásának. Ez ma nemzetek politikájának a mozgatója s egyben fejlődésük, lelkiségük fokmérője is. Néhol cél lett, az emberi élet felé törekvés tiszta szándékának csendben munkált célja. Máshol zászló lett, a szociális világnézet zászlója és részben háborús ok is, ami azért baj, mert a harc kimenetelétől függ a szociális fellendülés vagy visszafejlődés.

Mi magyarok sok hasznos törvényt, rendeletet alkottunk már, mégis a szociális lelkiséget kissé hosszasan érleljük magunkban. Lehet, hogy ez így van jól, hiszen a lelkiség átalakítása lassú folyamat, amelynek át kell hatnia minden magyart. Ha ez majd megtörténik, akkor – s ez még bizony távoli cél – nem lesz minden pillanatban szükség a törvény tekintélyére. A cél távolsága azonban nem csüggeszthet el, mert tudjuk, hogy a szociális lelkületű nemzet lélekben megújult, megerősödött nemzet lesz, vagyis még emberibb, tehát magyarabb is. Az, ami magyarabb, az emberibb, bizonyosság erre ezeréves múltunk, amely állandó szolgálata volt nyugat védelmében az emberiség ügyének.

Csak az erősebb tudja a gyengébb terhét is hordozni. Ezt az evangéliumi igazságot igazolja az élet s ez felel meg legjobban a magyar egyéniségnek is. Ezért nem elég önmagában a rendelet, ezért kell nevelni a szociális lelkiületet és azért is, mert ez a legjobb védelem a felületességgel szemben és a legjobb prevenció a politikai demagógia káros hatásának megelőzésére, amely demagógia oly sokszor használta fel érvényesülési eszköznök az elégedetlenséget s az emberibb élet utáni vágyat.

További kérdés azonban, hogy most, a nagy háborúban tehetünk-e valamit a szociális lelkiiségért? Tapasztalataink szerint a háború küzdelmei felébresztik a szociális érzést az emberekben. Ki kell tehát használni az alkalmat, mert a szenvedés egymásrautaltságra nevel, az életveszély pedig fogékonyabbá teszi az emberek többségét a nemes elhatározásokra, egymás sorsának megértésére és támogatására. A nagy megpróbáltatások láttatják meg legtisztábban a nagy igazságokat, ostorozzák az érzéketlenséget, s az emberibb élet felismerésére és elfogadására kényszerítenek.

A szociális nevelés felvilágosítás is és ezért a tájékoztatlanság leküzdésének fő eszköze lehet. A tudatlan tömeg könnyen félrevezethető, lázíttható, – de az emberi élet színvonala alatt is könnyen megtartható! A szociális nevelés egyik feladata lenne, kivenni a lelkiismeretlenek kezéből a tömeget és megmenteni attól, hogy egyesek politikai érvényesülésének, önzésének eszközévé süllyedjen. Mi tehát a megoldás? Egyrészt további törvényalkotásokkal biztosítani a szociális fejlődést, másrészt megteremteni a szociális gondolkodást és felelősségérzetet, mert fontos, hogy a szociális kötelességek teljesítése ne írott parancs, elrendelt törvény legyen csupán, hanem minden magyar lelkiiségében élő természetes adottság. Ezt neveléssel lehet elérni s a nevelést elsősorban az iskolában kell megkezdeni.

Iskoláink ma igen nagy mértékben tanítanak s ha el is indultak a nevelés érdekében többet tenni, nem érhették el azt, amit az élet jónak igazol, hirdet lépten-nyomon, hogy nemcsak értelmileg képzett polgárookra van szüksége a nemzetnek, hanem mindenekelőtt jellemben is szilárd új lelkiületű egyénekre. Tudjuk, hogy a megélhetésért vívott nehéz küzdelem kenyérkeresetre parancsol sokszor anyát, apát s alig teszi lehetővé azt a nevelőmunkát, amit gondtalanabb gazdasági viszonyok között a szülői ház megadhatott. Szükséges tehát, hogy az iskola is elvégezze, amit megtehet a szociális lelkiület kialakításáért, hiszen a szociális életre nevelés a magyar élet fejlődésének egyik alapfeltétele.

Az ifjúság ilyen irányú nevelésére van már példa és könyvünk rövid cserkészfejezetének célja éppen a nevelés hasznának és szükségességének hangsúlyozása. Megemlítjük itt a levante intézmény szociális nevelőhatását is és azt a nagyszerű munkát, amit a diákkaptár-mozgalom végez

e téren. Célunk azonban az volt, hogy a nevelő lehetőségek közül a legrégibbet, a cserkészetet mutassuk be, amelyben a legtöbb alkalom nyílik a szociális szellem kifejlődésére.

Nevelni kell azonban a felnőtteket is. Nagy szerep vár e téren még az egyházakra, az iskolán kívüli népművelésre, sőt a hadseregre is, valamint a levelezőintézményre és a társadalmi egyesületekre.

Hisszük, hogy ez a könyv jó szolgálatot végezhet majd, mint a magyar szociális alkotások gyűjteményes kiadása az ifjúság és a felnőttek tájékoztatásában és szemlét tarthatunk vele a magyar szociális lelkeség fejlődése és alkotásai felett. Tovább haladnunk sem lehet, amíg nem látjuk áttekinthetően, hogy mi történt eddig. Itt kell mindjárt megemlíteni, hogy könyvünk még kiegészítésre szorul, hiszen nem mutatja be a magyar nagybirtokok szociális berendezkedéseit. (Ez azonban nem a szerkesztő mulasztása.) Lelkesítő viszont az a tudat, hogy könyvünkben a sok felhalmozott érték még mindig nem teljes kincsestára annak, ami már van Magyarországon.

Ahhoz, hogy egy nemzet nagy életcélok felé tudjon törni, önértékelésre, önbizalomra van szüksége s ezt az önbizalmat az elért jó eredmények tudata adja meg, hiszen ezek lelkesítenek legjobban a további munkára. Éppen ezért rosszul cselekszik, aki mindig csak a hibát látja és láttatja meg másokkal is, mert ezzel elcsüggeszt, amikor pedig nagyobb erőfeszítésre lenne szükségünk. Rosszul cselekszik az is, aki mindig csak a jót látja, mert hazug képet rajzol önmaga és mások elé, s ezzel akadályt gördít a fejlődés útjára.

Más nemzeteknek is meg kell ismerniök a magyar eredményeket, hiszen egyszer, a háború után elérkezik a nagy számonkérés ideje. Mivel ez a háború a szociális ellentétek feszültségéből robbant ki, éppen ezért indokolt lenne, ha számbavennék majd a szociális téren elért eredményeket is, mert aki jól sáfarkodott e téren, arra nyugodtan lehet többet bízni ezután is, az igazságosabb világrendet építő munkában.

vitéz Faragó Ede.

A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA TÖRTÉNETE

Írta
SOMOGYI FERENC dr.

1. A szociálpolitika értelme

A, szociálpolitika lényegét egy mondatlal meghatározni, vagy értelmét egyetlen fogalommal körülírni nem lehet, mert legjellemzőbb tulajdonsága éppen sokoldalúsága, átfogó volta. Lényege, hogy a társadalmi kérdések gyökeres megoldását, a mutatózó bajok megelőző, tervszerű, tehát intézményes orvoslását követeli, ezért – bár mindig hajlamos arra, hogy erkölcsi szempontokat érvényesítsen – tulajdonképpen törvényes intézkedésekkel az állam polgárainak erkölcsi igényét azok tényleges jogigényével törekszik felcserélni. Legegyetemesebb feladata tehát *a társadalom szerkezetének, életének és fejlődésének tervszerű rendezése, szervezése és irányítása*, ezáltal a közösségi összetartozás egyre tökéletesebb kifejtése és fokozatos megerősítése. Magától érthető, hogy a szociálpolitika helyesen értelmezve csakis *osztályközi magatartás*, osztályokon felül álló törekvés lehet. Ilyen értelemben társadalompolitikáról csak a legújabb időkben, a XIX. század elejétől fogva beszélhetünk. De mivel tágabb értelemben szociálpolitikának mondjuk az állam szociális vonatkozású jogszabályalkotására vonatkozó törekvéseket is, amelyek végeredményben a gyengébbek támogatásában nyilvánulnak meg, történetének vizsgálatát mégis a legrégebb korban kezdhetjük; mert minden időben találkozunk olyan jelenségekkel, amelyek a társadalom természetes életének súlyosabb, vagy enyhébb betegségeiként, kóros tüneteiként foghatók fel s amelyeknek – mint az emberi boldogulás akadályainak – megszüntetésére nem elég az emberi lélek másvilági boldogságát előkészítő egyház valláserkölcsi parancsszava, nem elég a közvetlenül érdekelt emberi együttélés, a társadalom önsegélye, hanem az állam kényszerítő beavatkozása is elkerülhetetlen. A szociálpolitika ezek szerint már nem csupán a gazdaságpolitika egyik ága, nemcsak az az egyetemes szempont, amelynek az egész gazdasági és nemzetpolitikát céltudatosan át kell hatnia, hanem ennél sokkal több, nevezetesen *olyan állapot elérése, amelyben mindenki érzi, hogy a nemzeti közösség tagja s ebben a minőségében nemcsak ő van a közösségért, hanem a közösség is gondoskodik róla.*

A szociálpolitikának ilyen átfogó értelmű felfogása szerint annak célját és feladatát igen sok szempont, adottság és körülmény határozza meg. Irányát mindenesetre az a *világnézet* szabja meg, amelyet az érdekelt

állam nemzeti társadalmá követ. Ettől az iránytól a különböző korok eszméi hosszabb-rövidebb időre talán eltéríthetik, de mások újra közelébe hozzák. A *műveltség* (a kultúra) foka, egyes korok általános *közfelfogása*, tervszerű *gazdaságpolitikája*, sőt *gazdálkodási módja* és rendszere, a társadalomnak ezzel szorosan összefüggő *tagozódása*, *'pártpolitikai törekvése*, a *honvédelem* támadó, vagy védő jellege, valamint a népesedés, a *nép-szaporodás* ehhez kapcsolódó kérdései, továbbá sok más életjelenség ugyan-csak erős alakító tényezői. A szociálpolitika történetének vizsgálata során tehát minderre különös figyelemmel kellene lennünk. Mondanunk is felesleges azonban, hogy ez a rendkívül nehéz, bonyolult feladat messze túlhaladná nemcsak fogyatékos erőnket, hanem tulajdonképpeni célunkat is. Ezért inkább csak *a magyar szociálpolitikai törvényalkotás tükréből visszaverődő eredményeket próbáljuk röviden vázolni.*

2. A rabszolgák felszabadítása

Az osztályközi politika kezdete a társadalom tagozódásának idejével azonos. A társadalom tagozódása pedig a néprajz és a történelem tudományának egybehangzó megállapítása szerint a pásztor-társadalmakban kezdődik. Honfoglaló őseink a *pásztortársadalom* fejlettebb műveltségi fokán kerültek mostani hazánk földjére, amikor magyar és magyar közt jóformán még csupán a vérségi hovatartozás tekintetében volt különbség. Semmisem természetesebb tehát, mint hogy ez az ősi társadalom – amelynek alapja a vérségi kötelék, szervei pedig a *család* és a *nemzetség*, régi magyar nevén a *nem* (genus) voltak – még nem ismerte az osztálykülönbségeket. Hiszen a család, amely a nagyszülői családdal azonos nagycsalád, az apai hatóság alatt élők vérségi közössége, a nemzetség pedig a közös őstől fiágon leszármazó rokoncsaládok vérségi, gazdasági, jog- és kultúszközössége, amelyben bizonyára teljes tudatossággal él a gazdagabb és szegényebb nemzetségi és családtagoknak ugyanahhoz a *nem*-hez, *nemzetség*-hez való tartozása, ősmagyar társadalmunknak ez *a vérségi alapokon nyugvó felépítettsége* így társadalmi vonatkozású jogszabály alkotását szükségessé sem tette. Ilyenről tehát még akkor sem beszélhetnénk, ha egyáltalán maradhattak volna ránk ebből a korból ilyenirányú feljegyzések. A nemzettéalakulás idejéből is csupán Béla király névtelen jegyzőjének közvetítésével maradt ránk olyan feljegyzés, amely a *vérszerződés* második pontjában a szociális igazságosság ösztönös megvalósításának nemes szándékát rejti magában. Eszerint ugyanis: *»amit őseink közös erővel szereznek, abban mindenki közösen részesül.«* Olyan irányelv ez, amely csakis vérségi kapcsolatokon nyugvó, egységes nemzeti társadalomban érvényesülhet s a nemzeti hagyomány szerint érvényesült is a pusztaszeri gyűlésen.

A IX. század végén azonban *megindul a magyar társadalom rétegződése*, úgy hogy a pogány kor letűntével ez a társadalom többé már nem az egyenlő harcosok együttélése, hanem erős tagoltságot mutat, amennyiben két nagy réteg – a *fegyverforgató szabadok* és a *termelő szolgák* elkülöníthető csoportja – egészíti benne ki egymást. A nemzetségi kötelékbe tartozókon kívül jelentkeznek a harcközben foglyul ejtett *rabszolgák* és ezek ivadékai, akik azonban ebben a korban még nem tagjai a társadalomnak, bár a

nemzetségek háztartása és gazdasága körül az őshazában is fontos szerephez jutottak. Csak amikor a X. század második felében megérett már a magyar nép a *keresztény eszmék és a nyugati kultúra* befogadására, tehát amikor a magyarság új világnézet vallójává szegődött s a pásztorkodó gazdálkodást lassan felcserélte a fokozatosan tért foglaló földműveléssel, akkor kezd az egyre gyarapodó *szolganépek* száma s mindinkább növekvő mezőgazdasági jelentősége társadalmi kérdéssé válni. A nemzeti szállás körül ugyanis népes szolgálvak létesülnek, amelyeknek lakói közé valószínűleg sok elszegényedett, korábban szabadon pásztorkodó, harcos magyar is lesüllyedt. Mindezekkel számban erősödik a *társadalmon kívül álló népelem*, amelyhez az idegen országokból beszivárgó későbbi hozspesztek és más szolganépek jogtalan rétegei csatlakoznak. Ugyanekkor a vagyonban gyarapodó nemzetségek is lassan fölé emelkednek a nagy szaporaság és a hadiszerecse hiánya miatt elszegényedőknek. A társadalmi tagozódásnak ezt a folyamatát Szent István országépítő újításai méginkább meggyorsítják, de amíg a törzsi szállás felbomlása és a honfoglalásra, továbbá a királyi adományra visszavezethető *kétféle birtok* kialakulása a nemzet szabad tagjai közt rendi különbséget létre nem hoz, addig a várszerkezettel kapcsolatosan szerephez jutó várjobbágyok, várnépek, szabad parasztok, vagy jobbágyok és a királyi uradalmakban tartózkodó udvarnokok már új társadalmi rendet, a *magánjogilag szabadok* rendjét alkotják, amelyhez csatlakoznak még a telepések, vagyis a külföldről bevándorló idegen származású, főleg iparral és kereskedelemmel foglalkozó *későbbi városi polgárok* elemei, hogy mindezek az előző korszak csupán kettős társadalmi tagozata közé új tagozatként iktatódjának be. A társadalmi rétegződésnek ebben a folyamatában önként adódik a rabszolgák felszabadítására irányuló törekvés, amelyet gazdasági jelentőségük és a kereszténység tanítása egyaránt erősen támogat.

A rabszolgák jogi helyzete alig változik, társadalmi körülményeik azonban egyre javulnak, mert a velük szemben megnyilvánuló bánásmód mind emberségesebbé, felszabadításuk pedig egyre általánosabbá lesz. Ez utóbbit már *Szent István* is határozottan előmozdítja. Erre vall az az intézkedése, amelynek értelmében a tanúbizonyosság előtt szabadsággal megajándékozott szolgát és szolgálóleányt az elbocsátó halála után sem szabad irigységből senkinek szolgaságra vetnie. Ha pedig a felszabadításról a szabadon bocsátó bekövetkezett halála miatt bizonyágtétel nem történt, az elhunyt özvegye és fiai számára enélkül is foganatosíthatóvá teszi a felszabadítást. Ettől kezdve a *korábban teljesen társadalmon kívüli rabszolga előtt lassan megnyílik a társadalmi felemelkedés útja*. Mégha csupán feltételes szabadsághoz jut is, vagy – ami ezzel egyértelmű – »torló« lesz is, korábbi állapotával szemben immár szerezhet, vagyont gyűjthet s így a magánjogilag szabadok és a rabszolgák rétege közt újabb társadalmi csoportot alkotva enyhíti azt a mély szakadékot, amely a szabadok és szolgák egykori két nagy rétegét *jogilag* elválasztotta egymástól, de amelyek közt a valóságban sohasem volt az átmenet ugrásszerű. A *szabados* azonban a teljes szabadság jogállapotába csupán újabb felszabadítással kerülhetett, amikor is – esetleg váltságdíj ellenében – rárótt kötelezettségei alól mentesült. A szabadulás vágyára és a magasabb társadalmi osztályba való törekvésre jellemző, hogy ha a megengedett út nem kecsegtetett sikerrel, akkor egyszerűen jogtalan eszközökhöz folyamod-

tak: megszöktek, vagy kötelességüket egyszerűen letagadták, nem egyszer a magasabb társadalmi osztályba erőszakkal benyomultak. Ettől függetlenül királyaink a rabszolgát, mint a magántulajdon tárgyát s főként a mezőgazdaságilag hasznosítható ingatlanok nélkülözhetetlen tartozékát rendelkezéseik egész sorával különös védelmükbe veszik. De a rabszolgák védelmének mástermészetű példáival is találkozunk. *Szent László* 1092-ben a szabolcsi zsinaton megtiltja, hogy zsidó keresztény asszonyt vegyen társul magához, vagy hogy keresztény személyt szolgaságban tartson házában. Ha ilyesmi mégis előfordulna, mind az asszonyt, mind a szolgát el kell a zsidótól venni és vissza kell szabadságát adni. *Kálmán* király megismétli *Szent László* intézkedéseit, sőt bizonyos tekintetben tovább is megy azokon. Kimondja, hogy senki a zsidók közül keresztény cselédet venni vagy eladni, avagy magánál szolgaságban tartani ne merjen; ha mégis akadna ilyen s az a neki engedett időn belül túl nem ad rajta, elveszíti azt. Végül elrendeli, hogy mezei gazdasággal bíró zsidó földjeit pogány cselédekkel köteles megműveltetni.

Ezek az intézkedések *a zsidóságnak a kereszteshadjáratok után nyugatról meginduló nagyobbarányú beköltözése* folytán lettek szükségessékké. Nem túlzás tehát, ha megállapítjuk, hogy lényegükben többet akartak már, mint egyszerűen csak a rabszolgák védelmét biztosítani, amint *Kálmán* királyunknak *egy* másik meglepően érdekes intézkedéséről is joggal feltehetjük, hogy megalkotóját nem csupán gazdasági szempontok vezették. Eszerint ugyanis *magyar nemzetbeli szolgát és szolgálóleányt, vagy olyat, aki Magyarországon született, ha idegen származású is, a más tartományokból hozott más nyelven beszélőket kivéve, senki el nem adhat*. Ez az intézkedés már kétségtelenül tovább megy a kereszténység új tanáiból táplálkozó emberiség határain, mert a rabszolgák védelmén túl *a magyar nép., a szolgaságában is megbecsült, értékes magyar fajta védelmére irányuló első határozott rendelkezés*. Így lesz a korszak folyamán a rabszolgák védelme, fokozatos felszabadítása egyetemes magyar társadalmunk szerkezetének mai értelemben is társadalompolitikai jelentőségű átalakítója, erejének oltalmazója.

3. A nemesek és a városi polgárok szabadságának biztosítása

Az Árpádok uralkodásának első korszakában a nemzeti társadalom különböző rétegei közt minden változatosság ellenére is valami csodálatos kiegyensúlyozottság mutatkozik. Mindenkinek megvan a maga helye, a maga joga, kötelezettsége, foglalkozása és életigénye. Igaz, hogy a magyar élet háborgó tengerének hullámlása ezt a helyet és vele a jogot, a kötelezettséget, a foglalkozást, sőt az életigényt is folyton változtatja, ez a változás azonban bármilyen hirtelen történik is, csak felemel vagy lesüllyeszt, ámde meg nem semmisít. Sem családokat, sem a fennálló rendszert ki *nem* kezdi. A XIII. század folyamán azonban *a közösségek sorra összeomlanak*. A nemzeti birtokokat felosztják, a királyi várszerkezet összefogó erejét a folytonos adományozások szétmorzsolják és a tatárjárás pusztításai egész országrészek falvait megsemmisítik.

A társadalom szerkezete is átalakul. Ennek oka legelsősorban a *birtokadományozások* rendszere, amely tulajdonképpen a meggyengült

központi hatalom erejének fokozását célozta, mértéktelen alkalmazásával – különösen a *kiskirályság* intézményesítésekor – mégis éppen az ellenkezőjét eredményezte. A honfoglaló magyarság *magszakadás* következtében is egyre jobban ritkuló sorai új elemekkel bővülnek. Részben külföldről beköltözött nemzetségek, részben alacsonyabb sorból felemelt családok jutnak társadalmilag előnyösebb körülmények közé. Az utóbbiak helyét aztán természetesen mások, azelőtt még alacsonyabb sorban élők foglalják el. A birtokadományozások így a központi hatalmat nem csupán anyagi erőinek jórésztől, hanem egy egész néposztálytól, nevezetesen a várjobbágyi rétegtől is megfosztják. Ennek ellensúlyozásaként viszont a XIII. Század pazarul szórja a várjobbágyokat nemesítő okleveleket. A *várjobbágyosság* fennmaradó kisebb csoportja részben úri hatóság alá kerül, részben a most kialakuló városi polgárságba olvad be; III. Endre uralkodása végén már nem is szerepel külön társadalmi csoportként. A várjobbágyossággal sok tekintetben azonos a *várnépbeliek* sorsa is, bár közülük csupán a kisebbik hányad emelkedik a nemesek soraiba, túlnyomórészt úri hatóság alá kerül. Jelentős részüket a későbbi Árpádok mentesítik a földesúri joghatóságtól, amikor hatalmuk növelése érdekében az erőteljes *polgári elem* kialakítására használják azt fel. IV. Béla még a királyi udvarnokok részére is a vendégek jogosítványát adományozza. Ebből a korszakból származik a legtöbb *városi kiváltság*, amelyet főleg a várnépek községei kapnak. A hoszpeszek eddig aránylag elenyészően kicsi rétege így lassan tekintélyes néposztállyá fejlődik.

A *szabad parasztok* társadalmi rétege ugyancsak lényeges változást szenved, mintegy újjáalakul. Azok a különbségek, amelyek azelőtt nekik bizonyos mérvű kiváltságos helyzetet biztosítottak, mindjobban elmosódnak. A korszak végefelé már teljes egészében kibontakozik az a nagy népcsoport, amely a *jobbágyosság* vagy *parasztság* megjelölésével válik történelmünkben ismeretessé. A fejlődésnek ezzel az új mozzanattal nemzeti társadalmunk legalsóbb rétegében is változás következik be, mert a rabszolgák felszabadítása immár befejeződik s a XIII. század végén, illetve a XIV. század elején a jobbágysságon belül mind határozottabban felismerhetővé válik az a történelmi néposztály, amely társadalmunk emelkedő, tehát Szociálpolitikailag is értékes rétegét alkotja.

Történelmünk e korszakának drámai eseményei, – amelyek az ősi patriarchális despotizmust alapjaiban rendítik meg s amelyeknek eredményeként jön létre az első magyar politikai és társadalmi reformátornak, *II. Endrének híres törvénye, az aranybulla*, – mégsem a jobbágysságot ismerik főszereplőjüként, hanem a király szolgáit, a királyi szervenseket, vagyis az ország szabad lakóinak azt a rétegét, amelyiknek tagjai *közvetlenül a királyoknak teljesítettek fegyveres hadiszolgálatot*. Jellemző azonban, hogy az aranybulla nem újabb jogokat biztosít, csupán azt a szabadságot adja vissza mind a nemeseknek, mind az ország többi lakosának, tehát az egész nemzetnek, amelyet azok egykor Szent Istvántól szereztek, ámde »némely királyok hol tulajdon haragjok bosszújából, hol gonosz, avagy önnön hasznokat szerető emberek hamis tanácsadásából sok pontban hatalmasul megrontottak«. Az aranybulla tehát elsősorban is »a királyi joggal való visszaélések megszüntetését célozta«. Természetes

azonban, hogy éppen ezért lesz és lehet egyrészt a *nemesi szabadságjogok* megerősítő je, sok tekintetben valóságos megalapítója, másrészt a nemzeti társadalom egyes rétegei (főleg a nemesség, valamint a királyi szolgái) közt mutatkozó ellentétek jószándékú kiküszöbölésének útmutatója. Ezért akarja megteremteni az a nemesség minden tagjának közvetlen kapcsolatát a királlyal, továbbá biztosítani az ország szabad lakosainak személyes szabadságát nemcsak a királlyal, de azokkal az urakkal szemben is, akik a birtokadományozások szertelensége következtében elég erővel rendelkeztek ahhoz, hogy hatalmukkal vissza tudtak élni; végül ezért akarja lehetővé tenni, hogy a *királyi szolgái* elindulhassanak társadalmi felemelkedésük útján, a szegényebb nemesek pedig megőrizhessék azokat a kiváltságokat, amelyek őket a nemzet államfenntartó tagjaivá avatták. Így a nemesség joggal hivatkozhatott később, a *rendi alkotmány korában* erre az aranybullára és nem ok nélkül kívánta királyaitól újra meg újra megerősítését.

Az a körülmény, hogy II. Endre kilenc év múlva ismét kiadja ezt az alkotmánytörvényt, amelyet később utódai Sorra megerősítenek, semmit sem von le annak társadalompolitikai jelentőségéből. Igaz ugyan, hogy IV. Béla már nem ennek alapján, hanem saját hatalmának fokozása érdekében száll szembe a nyugati hűbéresek önállóságára törekvő urakkal, pár év múlva mégis annak Szellemében hozza rendbe az országot. A *tatárjárás után* helyesen fogja fel az ország társadalmi helyzetét, megérti a nemzet politikai gondolkozását és felismeri a köznemesség szabadságszeretetében, valamint a közügyek iránt mutatkozó érdeklődésében rejlő nagy államfenntartó erőt. De politikájának új iránya mégis csak a talajt készíti elő az aranybulla elveinek megvalósításához. Mert amikor a tatárdúlást követő időkben a honvédelmi szempontok alapján meginduló birtokadományozások új rend, a főnemesi rend kialakulását indítják el, a *kisbirtoka, nemesség jórészt az aranybullában körülírt szabadságjogok alapján tömörül a megyékben*, amelyek most kezdenek önkormányzati testületekké, a nemesek közösségeivé átalakulni. És királyaink a nemeseknek ezt a szervezkedését jól felfogott hatalmi érdekből hathatósan támogatják. Kún László a köznemességben már a szabadságnak, a királyi hatalomnak és az ország állami egységének támaszát látja, ezért annál inkább törekszik nemesei számának növelésére, minél viharosabbnak, vésszel teljesebbnek látja az időket. Felfogásában válságos idők, társadalmi átalakulások irányítóinak államférfiúi bölcsesége, a társadalmi felemelkedés lehetőségének biztosításában rejlő nagy erő józan felismerése nyilatkozik meg, amelyre, mint az *utolsó Árpádok nemes társadalompolitikai törekvésére*, mindig jogos büszkeséggel hivatkozhatunk.

Ennek a politikának köszönhető, hogy a *vármegyékben egyesült nemesség* meg tudta őrizni a nagybirtokkal szemben önállóságát, ellensúlyozta az oligarchiát és meg tudta gátolni a hűbériség teljes kifejlődését, mert jogilag magát a nagybirtokos arisztokráciával egy rangba állíthatta és ezt megyei szervezetével mindvégig meg is tarthatta. Az utolsó Árpádok ezt a nemességet gyarapítják és hathatósan támogatják törekvéseiben, amivel végeredményben a nemzeti társadalom értékes elemeinek felemelése, fokozatos megerősítése útján arra a szerepre készítik elő, amelyet Nagy Lajos és Mátyás uralkodása idején olyan kiválóan és annyi dicsőséggel tud majd betölteni.

De a királynak szolgáló nemeseknek a birtokos nemesekkel való egyenjogúsítására irányuló törekvéseken kívül ebben a korszakban nyer hathatós biztosítást *a városi népelem szabadsága is*. A várnépbelieket már az aranybulla különösképpen oltalmazza. Kern csupán azt követeli, hogy a városhoz tartozó jobbágyok Szent István királytól szerzett szabadságuk szerint éljenek, hanem a várnépet megrontó ispánt is büntetéssel sújtja. De ugyanakkor a vendégek részére is azt a szabadságot biztosítja, amely kezdettől fogva megillette őket. Az országos jognak ez az oltalma még hatékonyabban érvényesül a most kialakuló városok polgárságának igen széleskörű gazdasági (kereskedelmi) és önkormányzati kiváltságokkal történő felruházása során, amit királyaink – IV. Béla óta egyre sűrűbben – *külön kiváltságlevelekkel tesznek hathatósabbakká*. Valkó, Verőce, Nagyszombat, Zágráb, Szamobor, Berény, Komárom, Vasvár, Trencsén, Korpona, Besztercebánya, Késmárk, Lőcse, Beregszász, Budavár, Szeged és Körmend vendégei, telepesei mind ebben a korszakban nyerik el nagyjelentőségű kiváltságleveleiket, amelyek közül nem egy a német jog használatát is engedélyezi, hogy a főleg németeredetű telepések minél nagyobb kedvvel és könnyebbséggel tölthessék be hivatásukat. A városi szabadság e nagyfokú kifejlődésével a társadalmi felemelkedésnek is új lehetősége nyílik meg s a népmozgalomnak is új áramlata indul el. A várnépek, a szabad parasztok és általában a nem-nemesek, a csupán magánjogilag Szabadok ugyanis *a város felé húzódnak*, a városokban telepednek le, szaporítják a polgárságot és így azt egyre nagyobb jelentőséghez juttatják. A boldogulás útját azonban – kétségkívül nem is annyira nemzeti társadalmunk egyes rétegeinek ellentétei, hanem inkább az *idegen elemek túlkapásai* – megnehezítik. A vendégek és jövevények ugyanis alaposan visszaélnék azzal a helyzettel, amelyet számukra Szent István a fiához intézett Intelmekben olyan előékenyen biztosított. Érthető tehát, ha már az aranybulla több olyan rendelkezést tartalmaz, amely tulajdonképpen a magyarságot, a magyar fajtát védelmezi az idegenekkel szemben. Különösen sok panasz merül fel *a zsidók és az izmaeliták* ellen, akik II. Endre korában, mint a kincstár kezelői és bérlői, a nemesek előtt ugyancsak ellenszenvessékké válnak. Ezért pénzváltó kamara-ispánok, sókamarasok és vámosok nem lehetnének. Ámde mind a nemesek politikai törekvése, mind az egyház sürgetése hasztalan. Végül is a közgazdasági érdek győzedelmeskedik a vallási és nemzeti szempontok felett, így a tatárjárás után a zsidóság a királyi különös jog védelme alá kerül. Kiváltsága nem korlátozza ugyan városaink polgárságának szabadságát, de kétségtelenül befolyásolja. Lényegileg azonban mégis ez a korszak teszi lehetővé, hogy a városi szabadság teljes kibontakozásával nemzeti társadalmunk szerkezete új alakot öltjön.

4. A jobbágyok szabad költözködése

Az előző korszak végén új társadalmi rend, a jobbágyság tűnik fel, amelynek a törvényhozás 1298-ban már Szabad költözködési jogot biztosít. A fejlődés következő szakában ez az új társadalmi rend sokkal egységesebb képet mutat, mint a nemesség, vagy a városi polgárság. Az előbbiekről ugyan már 1351-ben azt mondja egyik törvényünk, hogy

valamennyien egy és ugyanazt a szabadságot élvezik, a valóságban mégis a főpapok, az igazi bárók, az előkelők, a címzetes bárók, a köznemesek és a szolgáló nemesek társadalmi csoportjaira különülnek. Az utóbbiak viszont a telepések régi jogaihoz újabb kiváltságokat szereznek s a korszak végéig egyre jobban gyarapodnak, *1405-ben jórészt követküldési jogot is kapnak*, mégis a XIV. és XV. század fordulóján virágzó 700-800 különböző város polgársága közt óriási eltérések mutatkoznak, tehát egységes városi polgárságról sem igen beszélhetünk. Ezzel szemben a jobbágyság a leginkább kialakult elem, amelynek legfelső rétegei, az udvarnokok és legalsó rétegei, a Szolgák között lassan megszűnik az a rendkívül sokszínű tagozódás, ami ezt a réteget korábban annyira jellemzi. De a rab-szolgák felszabadítása teljes egészében csak az Anjouk idején fejeződik be. Böven akadnak ezenkívül olyan elemek is, amelyek nemesek, polgárok, familiárisok, sőt módosabb jobbágyok szolgálatában háztartási, földműves, ipari és mindenféle más, alsóbbrendű munkát végeznek, még az Anjou-korban is szolga néven szerepelnek s mint ilyenek, teljesen jogtalanok. Felettük helyezkedik el a jobbágyrend alsóbb, Szegényebb rétegeként a telkes jobbágyoktól társadalmi és gazdasági tekintetben határozottan elkülönülő *házas és háznélküli zsellérek* legalsóbb társadalmi rétege.

A három társadalmi rend között élénk hullámozás észlelhető. Jobbágyok városi polgárokká, jobbágyok és városi polgárok nemesekké bizonyos körülmények közt aránylag igen könnyen válhatnak. *Egyikből a másikba átlépni nem szokatlan*. Mátyás király nemcsak tisztartóját választatja nádorrá, de molnárlegényt emel temesi grófságra, budai polgárt tesz meg kincstartójává. Két nevezetes intézkedésével pedig, nevezetesen a köztelherviselés elvének érvényesítésével, valamint a törvény előtti egyenlőség megállapításával jogilag is végzi a kiegyenlítés munkáját. *Werböczy* tüneményes pályafutása éppúgy ebben a korszakban kezdődik, mint ahogy a falusi kerékgyártó fia, *Bakócz Tamás* is ekkor indul el azon a merészen ívelő pályán, amelynek delén az ország egyik legnagyobb földbirtokosa, első főpapja, sőt kevésen múlik, hogy az egész katolikus világ fejévé, pápává nem választják.

A korszak nemzeti társadalmának minden rétege a jobbágyság népi tartalékaiból merít új erőt. Pedig ezt a kimeríthetetlen ősi forrást sok más tényező is egyre jobban apasztja. A tatárjárás idején ez a társadalmi réteg is meghozza a maga keserves véráldozatát, amelynek következtében szabad költözködési jogának első elismerésére Sor kerül. A XIV. század közepén a tatárdúlásnál is szörnyűbb veszedelem vonul végig Európán s *a nagy pestisjárvány* minálunk is tömegesen teszi a jobbágy telkeket lakatlanokká, miért is a földbirtokosok minden eszközt megragadnak, hogy elnéptelenedő jobbágyfalvaikat újra felvirágoztassák. A földesurak eme törekvése, valamint városaink fejlődő életének vonzóereje magától értetődően nagy vándorlási mozgalmat indít el. *Nagy Lajos kilenced-törvénye* tulajdonképpen már ennek akarja elejét venni. A törvény azonban csupán a Szolgaeredetű jobbágyok szempontjából korábbi kizsákmányolásuknak megszüntetését, a földesurak adóztatásainak törvényes megakadályozását jelentette, a kívánt célt azonban korántsem tudja elérni. *Földesurak és városok valóságos küzdelmet folytatnak a jobbágyokért*, akik már nem is szabadon költöznek, hanem inkább szöknek, vagy talán még gyakrabban elhurcolják őket. A szabadköltözés jogát éppen ezért mind

sűrűbben megjelenő törvények egész sora biztosítja s nem véletlen, hogy az 1298-ban megállapított költözési jog első megújítása éppen a királyi joghatóság alá tartozó városok, mezővárosok és szabad községek meghallgatása alapján a városlakó nép jogairól Zsigmond által 1405-ben kiadott szabályok útján történik. *Erős érdekek harcolnak a jobbágyért:* a király nagy terveihez az anyagi eszközt éppúgy tőle várja, mint a világi nagyúr a maga reneszánsz pompájához, vagy a közép- és kisbirtokos életszintjének fenntartásához. Ezek az érdekek természetesen súlyos küzdelmeket vívnak egymással. Így érthető, hogy amíg *Zsigmond király* még a teljes szabad költözködés jogát biztosítja számukra, *Szilágyi Mihály* dekrétuma már ezt csak bizonyos körülmények közt engedi meg, utána pedig *Mátyás király* az utolsó, aki megegyeszer intézkedik a szabadköltözködés jogáról és megállapítja: e tekintetben az az ország régi szokása, hogy az, előkelőbbek ugyanúgy kötelesek jobbágyaikat elbocsátani, mint a kisebb állásúak.

A háborús idők, a gazdálkodás igényei ugyanis egyre gyakrabban állítanak ennek a Szabad költözködésnek útjába korlátokat. Sok aprólékos intézkedés után *1504-ben már törvény mondja ki, hogy senkinek sem szabad más jobbágyát szabadságotolni*, csak annak a vármegyének szolgabírája útján, amelyikben a jobbágy lakik. *Ezzel a rendelkezéssel a jobbágyok szabadköltözködési joga már nemcsak súlyos korlátozást szenved, hanem lényegileg meg is szűnik.* Hosszas ellenállás után tehát győz a földesurak régi törekvése, amely újra meg újra arra irányúit, hogy a szabadköltözködést megszüntessék. A jobbágság sorsát e tekintetben már az 1495-ben megalkotott intézkedés Szinte végleg megpecsételte, úgyhogy a most említett rendelkezés csupán a régi gyakorlat még további megszorítását jelenti, amennyiben a szabadköltözködést a nemesi szolgabírák eljárásától teszi függővé. De a tíz év múlva bekövetkező parasztlázadást mégsem Szabad egyedül ezen az alapon megítélnünk. A felényire üresen álló falvak, a rájuk nehezedő súlyos terhek – a király adója, az egyház tizede, az úr sok követelése – mellett a városok által megindított nagyarányú társadalmi átalakulás és azok a törekvések, amelyek az utóbbi évtizedekben ezzel az átalakulással szembekerültek, továbbá a közállapotok általános leromlása, országunknak Mátyás után bekövetkező súlyos politikai válsága és mindennek Szinte az eredményeként mutatkozó társadalmi és lelki feszültség egyaránt közrejátszott annak előidézésében. De bármennyire találkozott is nagybirtokos és köznemes érdeke a szabadköltözés megnehezítésében, valamint a terhek súlyosbításában, bármennyire nem akart is a földesúr mást látni földjein, mint a lehető legtöbbet fizető jobbágságot, bármennyire – azt lehet mondani – régóta esedékes volt is már mindezek eredményeként az adózó nép elkeseredésének véres forradalomban történő kirobbanása, 1514-ben a *Bakócz Tamás* esztergomi érsek által meghirdetett kereszteshadjárat résztvevői – papjaik és bíráik vezetésével egybegyűlt jobbágyok, egy telkes nemesek és mezővárosok lakói – *csak a váratlanul kínálkozó utolsó alkalom kétségbeesett megragadásaként fogtak fegyvert a tulajdonképpen maradéktalanul sohasem évezett, valójában mindig erősen korlátolt költözködési szabadság biztosítása érdekében.*

A parasztlázadás következményeinek, a jobbágság röghözkötött-ségét kimondó törvényeknek megítélésénél még különösebb óvatossággal

kell eljárunk. A korábbiak ismeretében mindenekelőtt azt kell hangsúlyoznunk, hogy a szabadköltözködés jogának elvesztését a hírhedté vált 1514. évi törvény már valójában csak deklarálja, noha jogilag és látszólag még konstituálja is. A földesurak tehát ezzel ugyanúgy csak azt a kedvező alkalmat ragadták meg, amelyet Számukra a Székely lófő *Dózsa György* papok, városi polgárok és egytelkes kisnemesek által is támogatott lázadása nyújtott régi tervük, tudatos törekvésük és burkoltan már korábban meg is valósított szándékuk törvényes alapokra helyezése szempontjából, mint ahogyan jobbágyságunk is csak a számára kedvezőnek látszó alkalmat kihasználva fogott fegyvert. A korszak szellemének tökéletes félreismerése volna szükséges annak az állításnak megkockáztatásához, hogy az akkori magyar nemzetet jelentő nemesség elvakult gyűlöletében és a maga rendjének (osztályának) önző érdeke szolgálatában fosztotta meg jobbágyságait egyetlen jogától is. Nem feladatunk a korszak európai megnyilatkozásainak ismertetése útján annak bizonyítása, mennyivel különb volt a magyar urak – mondjuk: szociálpolitikai – felfogása, mint nyugati kortársaiké, ezért csak arra hivatkozunk, hogy egyrészről *a jobbágy előtt nyitva állt a magasabb társadalmi rétegekbe való felemelkedés útja*, másrészről ebből a korszakból is több olyan törvényes intézkedés maradt ránk, amely a jobbágyok határozott védelme érdekében keletkezett.

Nem Szabad elfelejtenünk azt sem, hogy itt egy nagy *gazdasági harc* befejeződéséről van Szó a kis-, közép- és nagybirtok közt, amelynek döntő tényezője egyaránt a jobbági munkaerő volt, az a munkaerő, amelynek megszerzése, biztosítása országos érdekként is jelentkezett, mert hiszen a nemesség honvédelmi kötelezettségét is csak így tudta teljesíteni, a katonai szolgálattal járó – elég gyakori – költségeket csak így tudta viselni. Ez teszi érthetővé s némiképpen menthetővé a földesurak előbbi magatartását, amelyet egyébként a röghözkötöttséget kimondó törvény szövegéből magából is világosan láthatunk, mert az azt mondja, hogy ámbár mindazokat a parasztokat, akik természetes jogaik ellen felkeltek, mint árulókat, főbenjáró büntetéssel kellene Sújtani, ámde, hogy annyi vér ne ontassék és a parasztság, amely nélkül a nemesség nem sokat ér, egészen ki ne pusztuljon, *a törvényhozás éltékint a fejvesztés büntetésének kiszabásától s a jobbágyságot csupán – a gyakorlatilag már amúgy is rég megszűnt - szabadköltözködési jogától fosztja meg*. A »jobbágytipró« törvény tehát nemcsak a jogszerűnél enyhébb büntetést szab ki, de ugyanakkor örökértékű elismerést nyilvánít az egyetemes magyar nemzet egyik – magáról a ránehezedő súlyos terhek miatt megfélelmező – társadalmi rétegének nélkülözhetetlensége tekintetében. Felfogásunk helyességét bizonyítja az is, hogy a törvény a Szabadköltözködés jogát meghagyja a királyi felséghez híven maradt szabad- és fallal kerített városok polgárai és azok tekintetében, akik uraik és az ország szent koronája mellett való hűségükben kitartottak és más bűnös paraszttal ebben a lázadásban részt nem vettek.

A jobbágyság egykori nagy vívmánya, szabadköltözködése, tehát jogilag elveszett, helyzetét azonban ezentúl is az írott szabályoknál sokkal erősebb hatalmi és gazdasági tényezők határozzák meg, öserejét viszont sem az előbbieket, sem az utóbbiak megtörni nem tudják.

5. A jobbágyság védelme

A magyar középkor végének forrongó társadalmi mozgalmából egyrészt a nemesi egyenlőség szemléletének általános közfelfogása, közismert meghatározással az »*una eademque nobilitas*« elve, másrészt a földesúr hatalmába juttatott és birtokszerezésre képtelen örökös parasztság, a *röghöz kötött jobbágyság* született meg. A nemesség és a parasztság társadalmi törése azonban sohasem volt a valóságban is olyan határozott és egyenletes, mint amilyenek az a jogi tételek világánál és a lelki magatartás tükrében mutatkozik.

A *nemesség* több rétegre tagozódik. Legmagasabban látjuk a főnemeseket, akiket nagybirtokuk országos kérdésekben is döntő befolyásra képesít. Utánuk a jó birtokosok (bene possessionati) következnek, akik egy-egy vidék vagy vármegye életében játszanak vezető Szerepet. Mögöttük sorakoznak a kisbirtokos nemesek, majd az egytelkes nemesek, akik földjeiket mindössze egy-egy jobbágycsaláddal, sőt leggyakrabban maguk művelik. Ezt a sort a birtoktalan címerleveles (armalista) és a hódolt-sági területekről elmenekült (profugus) nemesek zárják le. Az utóbbi csoportokban említettek Sokszor egészen jobbágymódra élnek, a parasztsággal együtt éreznek s annak felkeléseiben is résztvesznek.

A *jobbágyság* hasonlóképpen különböző rétegekből tevődik össze, amelyek közül kétségtelenül a módos telkes jobbágy okát illeti meg minden tekintetben az elsőség. De még ezeket is társadalmi lépcsőkre bontja szét az osztódó telek nagyságának megfelelően az egész-, fél-, negyed- vagy nyolcadtelkesség vagyoni állapota, hogy az utóbbiak mögött külön társadalmi helyet, rangot jelöljön ki a saját házzal bíró és csak árendában lakó zsellérség, valamint a majorsági cselédség számára.

Városaink polgársága természetesen most is új szint kölcsönöz a magyar társadalom tagozódásának, főleg éppen azért, hogy soraiban jómódú parasztpolgároktól kisnemesekig egyaránt feltalálhatók az országnak szinte minden rendű és rangú lakói, persze már a korszak folyamán is többször megerősített városi szabadságjogok teljes birtokában. De a nemesség és jobbágyság közt mégsem a városi polgárság jelentette az átmenetet, mint ahogy a jobbágyi állapot Sem ott kezdődött – legalább is anyagi és társadalmi lehetőségek, valamint életmód szempontjából – ahol a nemesség végződött. A *társadalmi helycsere* útja továbbra is szabadon állt mindkét csoport tagjai részére. A jobbágy érdemei alapján akkor is nemesi rangra emelkedhetett, ha osztályának mélyebb rétegéből való volt. Rendszerint azonban ezt a nemesi rangra való emelkedést megelőzte a jobbágyi szolgáltatások teljesítése alól történt felmentés, amely a régi rabszolgaságból való felszabadításhoz hasonlóan a »*szabados*« (libertinus) tisztán magánjogi jellegű állapotát eredményezi s akár pénzfizetés, akár hű szolgálat vagy nemes nővel kötött házasság alapján keletkezik, összekötő kapocs, átmenet lesz a nemesség s a jobbágyság közt. A szabadosokról törvényeink – éppen jogviszonyuk magánjogi jellege miatt – nem igen intézkednek; ha szólnak is róluk, inkább csak adófizetési kötelezettségüket állapítják meg, természetesen az államkincstárral (és nem földesuraikkal) szemben. Számuk aránylag csekély, országos jelentőségük elenyészően kicsi. Annál nagyobb azé a jobbágyságé, amelyből kikerülnek, amelyből továbbra is merít valamennyi más rend s amelyet mind a nagybirtok új, különleges üzemfejlődése, mind pedig az ország védel-

mére szükséges *katonai terhek* folytán mindaz a társadalmi és politikai erő Szabadon kihat, amely céljai megvalósításához lehetőleg olcsó munkást keres. Könnyen érthető tehát, hogy a mohácsi vést követő zord idők jogalkotásában elég gyakran esik róla szó s a törvényhozás egyre határozottabban kel védelmére, ámbar Szabadköltözködési joga többé fel nem újítható már, mert a folytonos hadi készültség, a sok rendkívüli (hadi) segély, ingyen munka és számos más körülmény ezt gyakorlati érvényesülésében ismételt biztosítása ellenére is következetesen megakadályozza. De »a jobbágyok elköltöztetését, amely eddig a parasztok vétségei következtében el volt tiltva és néha bizonyos rendetlen s kárhozatos szokásból is megszokott történni, az összes urak és nemesek és országlakosok közös akarattal és megegyezéssel« már 1538-ban megadták és megengedték, ha módját és rendjét alaposan körülírták is. Az ennek ellenére előforduló számtalan visszaélés meggátlására újabb és újabb törvények intézkednek. 1547-ben, mivel »úgy látszik, hogy az egykor virágzó Magyarországnak néhány év óta semmiféle ártott jobban, mint a jobbágyok elnyomása, akiknek kiáltása folytonosan felszáll az Isten színe elébe, az ország rendi és karai, hogy a mindenség legfőbb Teremtőjének haragját eltávolítsák és az ő jóságát, kegyességét és kegyelmét ennek a sanyargatott országnak a javára kiengeszteljék«, a jobbágyok elköltözését újra Szabályozzák. 1556-ban ugyanilyen érzelmeiktől indítva egy értelemmel megállapították, hogy a jobbágyok jövőre mindenütt örökre szabadon költözködhessenek s egyik fekvő jóságából a másikba való elbocsátásukra nézve azt a módot és ugyanazt a rendet kívánják betartatni, »amelyet hajdan szoktak követni, még mielőtt t. i. a jobbágyoktól ezelőtt több évvel ezt a Szabadságot elvették volna«. Mindezek az intézkedések azonban hiábavalóknak bizonyulnak, mert a jobbágyok elköltözése szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközik, amelyeket a törvények egész sora is jelentősen gyarapít. A távozni Szándékozó jobbágyot földesura legtöbbször visszatartja. Hiába minden törvényes tilalom. De hiábavaló a *jobbágy szökése* is, mert ilyenkor földesura visszakövetelheti. Az is jellemző, hogy a karok és rendek az elköltözés Szándékát szinte kivétel nélkül valamilyen panasz okaként fogják fel és számos törvényben arról intézkednek, hogyan kell a Szóbanforgó panaszt kivizsgálni és hogyan kell a panasz jogosságának igazolása esetén a jobbágy szabad elköltözését lehetővé tenni. Ugyanakkor azonban törvényeink másik csoportja igyekszik az esetleges panaszoknak is elejét venni egyrészt a *jobbágyi köteleességek* pontos felsorolásával, másrészt a jobbágy munkaerejét kizsaroló földesúr sokszor szigorú megbüntetésének lehetővé tételével. Azoknak a napoknak a számát, amelyeken a jobbágy földesurának köteles dolgozni, 1548-ban 52, 1553-ban pedig 40 napban állapítják meg. Szabályozzák a végvárak erősítésével kapcsolatos munkálatokat, a bortermés értékesítését, az idegen adókövetelések behajtását. A *töröknek is adózó jobbágyok* a kivetett adónak ismételt intézkedések értelmében csak felét fizetik. A jobbágyoknak ilyen értelmű védelme az országgyűléseknek állandó gondja. Különösen a jobbágyköltözési ügyeket igyekeznek sokszor kissé túlzottan is lelkiismeretes pontossággal rendezni, de mindinkább kevesebb sikerrel. A vármegyék ugyanis már a XVI. Század közepétől kezdve a törvényektől függetlenül, sőt nem egyszer azokkal ellentétben Szabályozzák ezt a kérdést. Ung vármegye pl. 1555-ben egyhangúlag megszünteti a Szabad-

költözést. Ugyanígy jár el három évvel később Zala s 1579-ben Abaúj vármegye is. Zala 1585-ben ismét megengedi, majd 1586-ban újra eltörli, Ung vármegye pedig 1577-ben a törvényt úgy magyarázza, hogy a jobbágyokkal *önként* esküt akar tetetni arra, hogy *örökös jobbágyok* maradnak. Döntő fordulat mégis csak 1608-ban következik be, amikor a törvényhozás a jobbágyok elköltözésének mind bonyolultabbá váló kérdését, minthogy a jobbágyok szabadságolása körül igen sok visszaélés szokott előfordulni, a vármegyékre bízza, még pedig úgy, hogy azok a vármegyék, amelyek a jobbágyok szabadságolásának eddig gyakorlatában voltak, azok abban ezutánra is maradjanak meg, amelyek pedig azzal élni nem akarnának, azoknak Szabadságukban álljon, hogy a jobbágyok Szabadságolására nézve külön végzést alkothassanak. És ezzel *véget ér a jobbágyság országos védelme*, a szabadköltözködési jog felújulásának egyelőre még a reménye is megszűnik s helyébe az *örökös jobbágyság* szomorú intézménye lép.

6. Az örökös jobbágyság intézménye

A szabad költözésről a vármegyék sokkal inkább elítélő módon nyilatkoznak, mint korábban a karok és rendek, sőt arról mindig mint valami borzasztó bűnről emlékeznek meg s ezért arra töreksenek, hogy lehetőleg végérvényesen megszüntessék. Pedig már az ismert korlátozásokkal is alig van érvényben az ország egész területén. Sopron vármegye már 1635-ben arra hivatkozik, hogy Magyarországon *sehol sincs életben* a jobbágyok szabad költözési joga, éppen ezért a maga részéről is teljeséggel eltörli. Szabolcs vármegye ugyanilyen határozatokat hoz 1672-ben, majd 1695-ben. Ámde a birtokos nemesség törekvésének tulajdonképpeni célja, nevezetesen az állandó és olcsó jobbágyi munkaerő biztosítása, mégsem volt elérhető. A végvárok vitézi élete ugyanis számtalan utat s módot nyitott arra, hogy a különböző adókkal és úri szolgáltatásokkal túlterhelt jobbágyság tehetségesebb tagjai nemesítés, címerlevél szerzése útján véglegesen, vagy a végvárakban vállalt hadiszolgálat révén időlegesen kiszabadulhatott a jobbágyságnak egyre súlyosabbá váló s minden tagjára nézve egyformán elképzelt terhek alól. Ezt a törekvést fokozza még a városok Szinte változatlan vonzóereje, a török támadásokkal szemben szükségessé váló *paraszt vármegyék* sorozatos kialakulása olyan közrendészeti és alsóbb közigazgatási feladatok érdekében, amelyeket a nemesi vármegye a parasztság közreműködése nélkül elvégezni nem tudna, végül a korszak második felében a különböző szabadságmozgalmak, amelyek – mint a Rákóczi-felkelés is – kétségkívül bizonyos fokig jobbágymozgalmak is. A XVII. században ekként a magyar területeken is kialakul egy tényleg hullámozó, bár jogilag még nagyrészt a földhöz kötött népesség, amely azonban csak vállalkozó szellemű tagjai számára nyithat, de továbbra is földesúri szolgálatban maradó jobbágyságunk elemei számára még inkább súlyosbítja a magyar jobbágyiga terhét, amely bizonyára Sokkal könnyebb, mint keleti szomszédjaié s ha nyugati sorstársaiénál mégis nehezebb volt, ezt jórészt a török korszak rovására kell írunk, amely az állam és a társadalom érdekében a föld verejtékező népétől is rendkívüli áldozatokat követelt. *Ha elmondhatjuk, hogy ebben az időben a magyar nemesség Európa kultúráját védte sűrű vérontásával, akkor ugyanilyen joggal*

állíthatjuk, hogy a magyar jobbágy nyugati sorstársai helyett is fokozottabb mértékben áldozott, verejtékezett. A történetírás megállapítása szerint azonban a magyar jobbágy még így is emberibb bánásmódban részesült, mint sok más műveltebb ország jobbágya. Földesúr és jobbágy sorsközössége, sokszor állandó érintkezése, a földesúr gazdasági és honvédelmi érdeke, továbbá az a körülmény, hogy a földesúr jobbágyát elég gyakran mentesíti a jobbágyi Szolgáltatások, terhek alól: mind a jobbágyi Sors embe-ribbé válását mozdítja elő. Nem egyszer a földesúr saját kúriájába belső háziszolgálatra is berendeli őket, máskor viszont kiválójainak nemesi rangra emelése útján igyekszik azokat legalább az állami adók terhetől mentesíteni. A magyar nemes földesurat így csak a történeti érzék teljes hiányában mondhatnánk más nemzetbelinél rosszabbnak. Törvényeink jórésze ugyan ebben a korszakban főleg a szökött jobbágyok visszaköveteléséről intézkedik, de nem hiányzik a kifejezetten védelmükre alkotott néhány törvény Sem. A jobbágyi terhek súlyossága, melyet a kiépülni kezdő vármegyei és járási utak jelentős jobbágy munkája, nemkülönben az egyre hosszabbra nyúló rendi országgyűlések vármegyei követeinek költségei még tovább fokoznak, nemcsak meg-megisméltendő zendüléseket idéznek fel, de a »röghöz kötött« jobbágyoknak földtől való menekülését is általánossá teszi és indokolja. Érthető tehát, hogy a birtokos nemesség ezt mindenáron meg akarja gátolni, de ugyanígy érthető, hogy a túlterhelt jobbágyság sietve ragadja meg a török idők mozgalmas életének, vagy később a Szabadságért folyó küzdelmek Szabadulást, esetleg fel-emelkedést kínáló alkalmát. Mi sem természetesebb, mint hogy a jobbágyfalvak ott is egyre jobban elnéptelenednek, ahol a török pusztítás fel nem égette azokat s így már 1723-ban külön törvénynek kell a puszták benépesítéséről gondoskodnia és a jobbágyokban megcsökkent falvakat a meg nem fogyatkozott falvak részéről egykor fizetni szokott régi adózások teljesítése alól mentesítenie. Részben hasonló célt Szolgálnak azok a törvények is, amelyek a *nemesítés* módját igyekeznek Szabályozni, természetesen korlátozó Szándékkal. 1622-ben pl. kimondják, hogy ezentúl címeres leveleket jobbágy házakban lakó parasztoknak földesuraik ajánlata és beleegyezése nélkül a király nem adhat, ámbár a katonákra, meg a férfias jelességekben és a tudományokban ékeskedőkre kellő ajánlat mellett méltó tekintettel kell lenni. 1630-ban a *jobbágyok nemesítéséhez a földesurak ajánlásán kívül még a vármegyék külön beleegyezését és ajánlását is kikötik*. Ilyen ajánlás nélkül a megnyert címerlevelek mit sem használnak. De az élet követelményeinek, a társadalom átalakulásának, a nemesség számban egyre növekvő gyarapodásának ezek a törvényes intézkedések útját állani nem tudják s amikor a nemesi társadalom alsóbb rétegei már-már megoldhatatlannak látszó társadalmi kérdések előtt állanak, a jobbágyok felett mindjobban elnehezül az idők járása. *Mária Terézia 1764/65-ben az úrbérrendezés ügyét immár az országgyűlés élé viszi*. A rendek azonban vonakodnak erre nézve törvényt alkotni s ezért a vitákat hónapokig elhúzzák. De a királyné eltökélt Szándékáról ennek ellenére sem mond le, sőt az országgyűlést bezáró leiratában kijelenti, hogy a jobbágyok Sorsát mindig főgondjának tekinti s őket az elnyomás ellen megvédelmezi. Két évvel később a törvényhozás mellőzésével ki is adja híressé vált rendeletét, amely a jobbágyi szolgáltatásokat, ha nem is törvényhozási úton, de megint országosan rendezi s ekként a *jobbágyok sorsát ismét az országos politika tárgyává teszi*

7. Az úrbér rendezése

Mária Terézia 1767 január 23-án kelt rendeletével közölte a vármegyékkel magyar, német, latin és szlovák nyelven kiadott híres urbáriumát, amely pontosan felsorolja mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a jobbágyok uraikkal szemben tartoznak teljesíteni. Magában foglalja továbbá a jobbágy községek belső szervezetére vonatkozó rendelkezéseket, valamint azt a szabályt, hogy a közadót a községbeliekre a vármegye által megállapított módozat szerint igazságosan kell kivetni. Végül hangsúlyozza, hogy a jobbágyok uraiknak járó adóikat pontosan kötelesek megfizetni, mert azok tőlük végrehajtás útján is beszedhetők. De végrehajtás csakis az urbárium értelmében járó adó hátralékára történhetik. Más vonatkozásban kimondja ez a királyi rendelet, hogy egy és ugyanazon földesúr jobbágyainak egymás közt felmerülő jogügyei elbírálás végett a földesúr, vagy tisztje elé vihető, ha ellenben a földesúr tisztjei által a jobbágyoknak okozott sérelemről van szó, első fokon csakis a földesúr maga bírászkodhat és az ő ítéletében meg nem nyugvó fél a vármegyéhez fellebbezhet. Ha pedig a földesúr az igazság kiszolgáltatását megtagadná, a jobbágy panaszával közvetlenül a vármegyéhez fordulhat.

Mária Terézia tehát kétségtelenül a földesurakkal szemben akarja megvédeni a jobbágyokat. Evégből azoknak úrbéri szolgáltatásait mérsékli. Természetes, hogy ebben a törekvésében az emberességi szempontokon túl az a megfontolás is vezet, hogy a jobbágyok annál könnyebben tudják az állami adókat megfizetni, minél kisebb az úrbéri terhek. Figyelemre méltó e tekintetben, hogy az urbárium kikötése szerint egyes uradalmak részére új urbáriumok kibocsátása, vagy az eddigiéek módosítása csupán az országos urbárium által megszabott irányelvek értelmében történhetik, ami a jobbágyság helyzetében az eddiginél súlyosabb állapot bekövetkezését intézményesen hivatott megátolni. Ezeknek az úrbéri szabályzatoknak az országos urbárium értelmében való kidolgozása, illetve az eddigiéeknek ahhoz képest való módosítása végett, helyesebben az ezekre vonatkozó munkálatok irányítása és ellenőrzése céljából mind Mária Terézia, mind pedig utódai uralkodása idején a helytartótanács felügyelete alatt és királyi biztosok elnökletével működő bizottságokat küldtek ki, amelyek egyébként az ország különböző részeiben már az országos urbárium kiadása előtt is működtek és lényegileg a Mária Terézia által tervezett úrbérendezés elvei szerint voltak hivatva a jelzett munkálatok felügyeletét gyakorolni. Ezek a bizottságok arra is szorgosan ügyeltek, hogy az egyes urbáriumokban a községi eljárások megalakítása és a jobbágyok közadónak kivetése, valamint behajtása az általános urbárium rendelkezéseihez képest nyerjen szabályozást.^{2*}

II. József 1785-ben kiadott rendelete, amely az örökös jobbágyságot már kifejezetten eltörli, mivel valójában csak elvi jelentőségű intézkedés, lényegileg semmit sem változtat a földesúr és a jobbágy közt fennálló viszonyon. 1791-ben azonban már törvény mondja ki, hogy az örökös jobbágyság »az országos karok és rendek szabad akaratától köztörvénnyel szüntettessék meg«, vagyis »azok az ügyek, amelyek a földesurak alattvalóikhoz való viszonyát illetik és ennek fenntartására vonatkoznak, mindenkor országgyűlésileg legyenek tárgyalva és meghatározva és ennél fogva az úrbér is országgyűlésen legyen kidolgozva«. Ugyanez a törvény a

szabad költözködés jogát újólal visszaállítja, a Mária Terézia urbáriumában foglalt rendelkezéseket pedig mind a jobbágyoknak a földesuraktól úrbérlig meghatározott függése, mind pedig a földesúrnak jobbágysái felett gyakorlandó joghatósága tekintetében a következő országgyűlésig szigorúan irányadók gyanánt jelöli meg. Ugyanebben az évben az általános reform előkészítésére hivatott bizottságok közt az úrbéri kérdések tisztázása, ül. rendezésének megfelelő előkészítése végett külön úrbéri bizottságot küldenek ki. 1792-ben a földesurakat és tisztjeiket addig is, amíg e tekintetben törvényes intézkedés nem történik, határozottan kötelezik, hogy az úriszékeket multhatatlanul tartsák meg s a jogos panaszt emelő jobbágyoknak gyorsan szolgáltatassanak igazságot, illetve adjanak elégtételt. Eme törvények hatályát a következő országgyűlések sorra meghosszabbítják s így Mária Terézia urbáriumá lényegében az 1832/36. évi országgyűlésen történt általános úrbérendezésig életben marad. Időközben azonban hozzánk is eljut a felvilágosodás eszmeáramlata s megindul a jobbágyság felszabadítására irányuló küzdelem, amelynek törvényes alapjait az előbb érintett bizottságokra vonatkozó rendelkezés veti meg.

8. A jobbágyság felszabadítása

A jobbágyi sorsról általában úgy szoktak beszélni, hogy annak csupán sötét árnyoldalait mutatják be. Kétségtelen, hogy alapja igen kemény dolgoztatási rendszer volt, amelyen Mária Terézia úrbérendezése, sőt az 1791-ben újólal visszaállított szabad költözködés joga sem tud lényegében valami sokat enyhíteni. De az sem kétséges, hogy mindig akadtak földesurak, akiknek józan mérséklete, politikai érzéke és bölcs belátása Mária Terézia előtt is túrhetőbb sorsot biztosított, vagy legalább igyekezett kiharcolni a magyar jobbágyság részére, mint amilyen Európa többi országában sors-társainak osztályrésztől juthatott. Hiszen a XVIII. század folyamán a magyarság egyre jobban megerősödik, a gazdálkodás módja is kezd lassan átalakulni, a jobbágy kezdi megszeretni a földet s ragaszkodik hozzá; a földbirtokosnak tehát nem kell többé munkaerő hiányában megfosztani szabad költözködési jogától. Ezenkívül voltak a jobbágy rendszernek olyan különleges adottságai, amelyek szintén sokszor enyhítettek a terhek súlyán. Az a Személyi kapcsolat, közvetlen érintkezés, amely a rendi világban földesúr és jobbágysái közt éppúgy megvolt, mint a céhrendszer keretei közt, bizonyos mértékig családias (patriarchális) jellegű volt. Ez a viszony talán érzékelhető módon segíteni nem tudott a szegény jobbágyon, de urait képessé tette arra, hogy megértsék az idő szavát s a nemesség legjobbjáival élükön az ősi vármegyék falai közt megkezdjék a jogegyenlőség elvére felépített korszerű magyar állam Szilárd alapjainak lerakását.

A jobbágyságot azonban ekkor már nem elégíti ki a szabad költözködés joga. Lelkében új érzés támad. Szeretné a földet, amelyet ősei századokon át verejtékes munkával műveltek, magáévá tenni, azon családja boldogulása érdekében gazdálkodni és – szerezni hozzá, gyarapodni, Szabadon emelkedni. Ezért nem segít már az úrbérendezés. Szükségképpen indul meg tehát a felvilágosodás szabadságeszméinek s a kezdődő gyáripar, nemkülönb a hitel-élet követelményeinek hatására is az a küzdelem, amely a jobbágyság felszabadítását akarja megvalósítani. Eleinte nagy

nehézségek mutatkoznak ugyan e tekintetben, ami érthető is, hiszen *a robot és a különböző szolgáltatások megszűnése a háromezázéves múltra visszatekintő hagyományos nemesi életnek is halálát jelentené*; amikor azonban *Wesselényi* Szatmár vármegye közgyűlésén bátor nyíltsággal rámutat, hogy »a nemességtől különválva, sőt ellenséges indulatban tartani a parasztságot, egy gonosz politikának volt sikerült problémája, hogy a parasztvédői álarc alatt szívja a kormány a nép zsírlját«, amikor *Széchenyi* a Hitelben kifejti a jobbágyfelszabadítás szükségességét s a Stádium IV. törvényében a jobbágy birtokjogát is programjába veszi, egymás után szólalnak meg az ország nemesen gondolkodó vezérei s nem a kelletlen kényszerűség, hanem a lángoló lelkesedés, a szent meggyőződés hangján hirdetik a jobbágyok felszabadításának elkerülhetetlen voltát, így történik meg nálunk az az egész világtörténelemben is párlját ritkító esemény, hogy *nem a nép küzdi ki a maga jogait* az őt »elnyomó« nemes-séggel szemben, hanem ez a nemesség harcolja ki a nép szabadságjogait a királyi kormányokkal és a főnemesség aulikus részével szemben. Ha nem is öntudatosan, de ösztönösen a magyar nemesség meg akarja előzni a belső forradalmat. »A populus Werböczyanus az egész magyar népet nemessé akarja tenni, unja saját kiváltságait, mert van lelkiismerete, még egy ilyen nemesi osztály nem akadt a világon. Másutt mindez vérfolyamokba került, országok borultak lángba. Nálunk tűzvész helyett a szívek és szónoklatok tüze végzett el mindent.«³⁵

A rendi országgyűlés már 1836-ban egész sor törvényben siet a jobbágyság fokozott védelmére. Tüzetesen intézkedik a jobbágyok költözésének esetében tartandó módról s rendről s ugyanazon költözés következményeiről, a jobbágy-telki állományról – meghatározva vármegyénként a jobbágytelkek osztályait és azok területét külön a szántókra s külön a rétekre, legelőkre nézve. Megállapítja, hogy a telek haszonvételén felül mik tartoznak a jobbágyok hasznai közé, mik a jobbágy tartozásai. Az úrbéri köte-sekről, a földesúri törvényhatóságról és az úrbéri perről, a nem-nemeseknek engedendő perlekedési tehetségről, továbbá azokról a közterhekről, amelyeket a jobbágyföldet használó nemesek azon használatától viselni tartoznak: külön-külön rendelkezik; a községek belső igazgatásáról szóló törvénycikk pedig azt hangsúlyozza, hogy a jobbágyok minden ingó és ingatlan szerzeményükről szabadon rendelkezhetnek. 1840-ben az előbb felsorolt és úrbéri tárgyú törvénycikkek némely szakaszainak megvilágításáról s részint módosításukról, valamint a jobbágyok örökösödéséről Szóló törvényeket alkot az országgyűlés, 1844-ben viszont előbb azt mondja ki, hogy *nemesi javakat nem-nemesek is bírhatnak*, később pedig törvénybe iktatja, hogy »az országban s kapcsolt részekben született vagy honosított s törvényesen bevett bármely vallású lakosoknak akár kinevezés-től, akár választástól függő minden közhivatalokra leendő alkalmazásában az, hogy a nemesi osztályhoz nem tartoznak, akadályul nem szolgálhat«.

Valóban elmondható tehát, hogy »a negyvennyolcas törvények alap-gondolatai nem 1848 márciusában, nem a párisi események, vagy a márciusi ifjúság, nem forradalmi irányzatok nyomása alatt születtek meg, mert ezekért, az alapgondolatokért az 1791., majd még nyomatékosabban az 1825. év óta Szakadatlanul küzdöttek a nemzet legjobbjai.«³⁵ Lemondtak a rendi előjogokról és kiváltságokról, eltörölték a földesúri hatóságot, megszüntették az összes jobbágyszolgáltatásokat, törvény beiktatták a

törvényelőtti egyenlőséget, a hivatalviselésre vonatkozó egyenlőséget, amelyet 1848-ban csak kiegészítettek a közös teherviselésről, az úrbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések megszüntetéséről – a magánföldesurak kármentesítését a nemzeti közbecsület védpajzsa alá helyezve, – az úrbéri megszüntetett magán úri javadalmak statusadóssággá leendő átváltoztatásáról, valamint az ösiség eltörléséről szóló rendelkezések. A nemesi rendnek ezt a valóban hősi áldozathozatalát méltóképpen követi *Daróczy pécsi kanonok* kezdeményezésére a papi rendnek az az elhatározása, hogy »a papi tizedről, a haza s a nép javára, egészen s minden kárpótlás követelése nélkül lemond«, mert mint *Forgách gróf, a pozsonyi káptalan követe* mondta, tudja, hogy elnyomott milliók könnyeit törli le. »Az ország rendéi ezen, a haza oltárára letett áldozatot örök emlékezet okáért törvénybe iktatják«³⁵ – és teljes joggal.

Nemzeti tragédiánk, hogy a magyar törvényalkotás e hősi korszakát kényeszerű szabadságharcunk elvesztése, a világozi szomorú fegyverletétel s az önkényuralom sötét napjai követték igen gyors egymásutánban s hogy így a magyar nemzet államalkotó géniusza nem tudta fennkölt eszmék valóráváltását jelentő nagyszerű törvényeit maga végrehajtani, a gyakorlati életbe átültetni, a jobbágyság felszabadítását *a régi nemesség – tagjainak öntudatot kölcsönző – kiterjesztése alakjában keresztülvinni.*

9. Munkásvédelem

A megváltozott körülmények a magyar szociálpolitika irányát is eltérítették attól az úttól, amelyen korábban haladt. Felszabadított jobbágyságunk védő és támasznélkül, *valósággal kitaszítottként került az új gazdasági és társadalmi rend – számára még szokatlan – világába.* Kisgazdaüzemek alakulnak, amelyeknek minden irányítás nélküli vezetéséhez azonban egykori telkes jobbágyainkat senki sem látta el a szükséges korszerű ismeretekkel. A jobbágyságnak legalább felét kitevő *zsellérség* pedig – akár volt háza, akár nem – *bérmunkássá lett* és keresete részben a nagy- és középbirtoktól, részben az állami közmunkáktól vált függővé. Ugyanekkor jutnak el hozzánk nyugatról az ipari forradalom hullámverései, amelyeket a XVIII. Század végétől kezdődően Angliából indított el sűrű egymásutánban *a gőz- és más gépek, majd a vasút megjelenése,* valamint az ezek nyomában meginduló gazdasági és társadalmi átalakulás. A céhekben folytatott iparüzést lassan kezdi a gyáripár kiszorítani. 1840-ben már a magyar országgyűlés is törvényt alkot a gyárakról, amelyek nagy kereseti lehetőséget biztosítanak ugyan a kétkezi munkásságnak, de új osztályt is életre hívnek; felszívják ugyan a falusi népesség bérmunkássá lett rétegének bizonyos hányadát, ezzel azonban állandó megélhetési alappal nem rendelkező embereket nagy tömegekben csoportosítanak egy-egy helyre, a gyártelepek közvetlen közelébe. Azonban ez még mind nem lett volna baj. *De a gyáros és munkása, meg a földbirtokos és munkása közt már nem maradt meg az a közvetlen és állandó, bizonyos tekintetben családias (patriarchális) jellegű kapcsolat, ami korábban mester és iparoslegény, földesúr és jobbágy közt szükségképpen kialakult.* Immár csak munkaadó és munkavállaló állt egymással szemben, akik érintkezésének alapja csupán a rideg üzleti számítás,

a gazdasági érdek. Sem a földesúr, sem a gyáros nem érezte többé felelősnek magát munkásai sorsáért, mert a liberalizmus mind jobban erősödő eszméi, továbbá a kapitalizmus kizárólagosan üzleti szelleme gondoskodott arról, hogy a régi világ ilyesmire irányuló esetleges hagyományait gyorsan kiölje.

a) Ipari munkásvédelem

Az ember csak munkaerő gyanánt jött számításba. Értékeléséből kiviszett minden személyes és lelki beállítottságú eszmény. A kapitalizmus nyereszkesedési vágya tehát kihasználta, sőt kiuzsorázta védtelen munkarejét. Csak természetes, hogy *előbb az egyház* kel a munkásság védelmére (a szocializmus szót is egy katolikus plébános használja először), azután *ez a munkásság maga szervezkedik* önvédelemre, míg végül az állam törvényhozása siet segítségére. Az utóbbi téren Anglia volt az első, amikor 1802-ben a *Moral and Health Act* megalkotásával a gyári munkára utalt szegény gyermekek egészségét s erkölcsét oltalmazza.⁸ Ugyanilyen értelmű rendelkezést találunk 1840-ben egyik magyar törvényben is. *Ettől a két időponttól számítjuk a szorosabb értelemben vett nemzetközi és magyar szociálpolitika történetét*, amelynek további folyamán a külföldi államok, de a magyar törvényhozás is egymás után alkotja meg a munkásság védelmét szolgáló törvényeket és intézményeket. Sajnos, nálunk a Szabadságharc leverését követő idők a negyvenes években oly szépen kibontakozó, sajátosan magyar szociálpolitika irányát, lendületét megtörték, az 1854-ben kiadott *bánya-törvény* vonatkozó szabályait semmiképpen sem tekinthetjük a magyar szociálpolitika eredményeinek, így *társadalompolitikai törvényalkotásunk valójában csak 1872-ben veheti kezdetét*, miután egy évvel korábban első községi törvényünk megveti az intézményes községi *szegényellátás* alapjait. Az első ipartörvény már olyan eredményeket hoz, amelyek – ha nem is emelhettek hazánkat a szociálpolitikai szempontból vezető államok sorába – munkásvédelmi szempontból teljesen megálltak helyüket a kor követelményeivel szemben, bár tulajdonképpen még ezek is csak a gyermekekés fiatalok munkaidejét szabályozzák, továbbá a munkások életének és egészségének lehető biztosítására szoritkoznak, a növédelemről és a külön iparfelügyeletről azonban egészen megfelelnek. Alig jelent némi haladást e téren az 1884-ben kiadott második ipartörvény is, amely mindössze a növédelem és a veszélyes iparágakra vonatkozó rendelkezések terén, továbbá az ipari viszályok tekintetében hoz újítást, végül a betegsegélyző pénztárak megalakulását igyekszik előmozdítani. A kereskedelmi törvény a kereskedelmi alkalmazottak munkaviszonyára vonatkozóan tartalmaz figyelemreméltó intézkedéseket. A munkaidőre vonatkozó rendelkezéseket – megfelelően módosítva és korszerűsítve – a vasúti szolgálati rendtartásról szóló, 1914-ben kiadott törvény is tartalmazza. Ebből a szempontból azonban legfigyelemreméltóbb a *vasárnapi munkaszünet* biztosítása 1891-ben, amelynek az a lényege, hogy a törvényben felsorolt iparágak kivételével vasárnapokon, valamint Szent István király napján, mint nemzeti ünnepen, a magyar Szent Korona országainak területén az ipari munkának szünetelnie kell. Ugyanebben az évben gondoskodnak az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről is, amely nem vált ugyan be úgy, ahogy azt a törvényhozás remélte, mégis a *munkásbiztosítás* kérdésének nálunk

a nyugati államokénál sokkal fontosabb megoldását mozdította elő; jelentőségét különösen fokozza, hogy elismerésremélően lehetővé teszi a biztosítottak családtagjairól való gondoskodást. Nagy haladást jelent ezzel szemben az 1907. évi törvény, amely már a balesetbiztosítást is bevezeti.

Az *üzemi védelem* és az *iparfelügyelet* nagyjelentőségű kérdése 1893-ban nyer korszerűnek mondható törvényes rendezést. Az ipari üzemekben alkalmazott nők éjjeli munkájának eltiltására – az erre vonatkozó nemzetközi egyezmény 1908-ban történt becikkelyezése után – 1911-ben kerül sor. Két évre rá az *üzleti záróráról* jelenik meg törvény, amelynek értelmében Budapesten és környékén az üzleteket este 8 órától reggel 6 óráig, a túlnyomóan élelmiszereket, vagy állami egyedárúsági cikkeket árusító üzleteket pedig este fél 9-től reggel 5 óráig zárva kell tartani s ez alatt az idő alatt az üzleti alkalmazottakat foglalkoztatni nem szabad.

A Budapest székesfővárosban és környékén tapasztalható *lakáshiány enyhítése* céljából 1908-ban külön törvény intézkedik az állami költségen létesítendő munkásházakról. A gazdasági munkásházak építésének állami támogatásáról már egy évvel korábban gondoskodás történik, a m. kir. államvasutak alkalmazottai számára létesítendő lakóház-telepről viszont négy évvel később alkotnak törvényt. Más vonatkozásokban is egymás után jelennek meg azok az intézkedések, amelyeknek szociálpolitikai jelentősége tagadhatatlan; így 1875-ben, majd 1898-ban a *nyilvános betegápolás* költségeinek fedezéséről, 1876-ban, majd 1908-ban a *közegészségügy* rendezéséről, 1877-ben a *gyámsági és gondnoksági ügyek* rendezéséről, 1883-ban a napszámosok adómentességéről, 1885-ben, majd 1892-ben az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról, 1897-ben az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról, 1901-ben az állami gyermekmenhelyekről, továbbá a közsegélyre szoruló hétéven felüli gyermekek gondozásáról, végül 1880-ban két törvény az ország némely részeiben jelentkező inség elhárítására. Szükséges költségek fedezéséről és az inséges vidéken vetőmagban szüklődő községek által felveendő kölcsönök állami közvetítéséről, 1882-ben az ország déli részeiben jelentkező inség elhárítására szükséges intézkedésekről, 1913-ban pedig az elemi csapások által sújtott tokaji borvidéki szőlőtulajdonosok Segélyezése tárgyában. Ez a sok törvény s a velük kapcsolatos nagyszámú kormány- és miniszteri rendelet mind azt bizonyítja, hogy a magyar törvényhozás a gazdasági liberalizmust nem abban a szélsőséges irányzatában fogadta el, amely minden beavatkozástól tartózkodik, hanem abban a kétségtelenül tisztultabb alakjában, amelyben az a gyengébbek, főként az ipari és a gyárimunkások, a gyermekek, a fiatalok és a nők védelmére, ha nem is olyan mértékben, mint azt a mai korszellem közönségi gondolata elvárna: dicséretes módon síkraszáll.

b) Mezőgazdasági munkásmozgalmak

Az ipari munkásság egyre örvendetesebben fokozódó védelme közben a mezőgazdálkodással foglalkozó népréteg érdekeinek megóvásáról mintha elfeledkezett volna ez a korszak. 1873-ban megjelent ugyan a *telepítvényekről*, majd 1876-ban a *cseléd és gazda* közötti viszony szabályozásáról, a *gazdasági nmukásokról* és *napszámosokról* szóló törvény, a mezőgazdasági

munkásságra mégis csak akkor terelődött rá különösebben a figyelem, amikor a XIX. század utolsó évtizedében az Alföld egyes vidékein különböző' mezőgazdasági munkásmozgalmak forrongtak. Ezeknek a mozgalmaknak fellángolása több okra vezethető vissza. Elsőnek kell emlitenünk a magyar nép közismert földéhségét, amelyet nagyban fokozott az a körülmény, hogy 1895-ben a földbirtok 31 %-a volt nagybirtok, 14.22 %-a közép-birtok, 48.44 %-a kisbirtok és 18.6%-a törpebirtok, továbbá az az érdekes irányzat, amely szerint a nagyobb birtok a kisebbet mintegy felszívta. Ennek okát viszont abban kell keresnünk, hogy *a jobbágyfelszabadítás szinte átmenet nélkül ment végbe* s így a volt jobbágy az önálló gazdálkodásra nem tudott ránevelődni. Másodsorban a kereseti lehetőségeknek a múlt század kilencvenes éveiben tapasztalható megcsappanását hozhatjuk fel. A vasútépítési és a vízsabályozási munkálatok ugyanis ekkoriban kezdtek befejeződni. Az ugyanekkor jelentkező mezőgazdasági válság, a községi legelők felosztása s ennek következtében a szegényebb falusi lakosság állattartási lehetőségeinek váratlan megszűnése, a feles kukoricaföldek harmadossá történt átalakítása, sőt a termés kétharmadrészén kívül még egyéb szolgáltatások – a nép által robotnak nevezett ingyenmunka és uzsorának nevezett pénzfizetés – teljesítésének addig szokatlan kikötése, nem különben a néppel semmit sem törődő egyes munkaadók magatartása szolgáltatta a további okokat, amelyeket ügyesen felhasznált az 1889-ben, Parisban megtartott nemzetközi és 1890-ben megtartott országos szocialista kongresszus után megerősödő, korábban szerepet alig játszó szociáldemokrata párt, amely a párizsi kommün volt munkaügyi miniszterétől, a szülővárosába, Pestre hazatoloncolt *Frank Leótól* már korábban megkapta irányítását, amely szerint hazánkban egyelőre csak mint agrárszocializmus számíthat jelentősebb térfoglalásra. Nem a szocializmus nemzetközi tanaival, hanem a mezőgazdasági munkásság helyi bajainak sokszor hihetetlen módon ígért orvoslásával sikerült a pártnak jelentős agrártömegekre szert tennie. 1891-ben, Orosházán május elsejének szociáldemokrata módra történő megünneplésével kapcsolatosan, Békéscsabán egy állítólagos belügyminiszteri, Battonyán pedig egy állítólagos kormányrendelet miatt zavargások is történtek. 1894-ben Hódmezővásárhelyen a szocialista földmunkások egyik vezérének, *Szántó Kovács Jánosnak* letartóztatása miatt 4000-5000 ember valósággal ostrom alá vette a városházát, úgyhogy a rendet csak a katonaság tudta helyreállítani. A forrongások azonban 1897-ben érték el csúcspontjukat. Ebben az évben zajlott le a több alföldi vármegyére kiterjedő nagy *aratósztrájk* is.

Közben *Csizmadia Sándor* vezetésével megalakul a Földmunkások Országos Szövetsége, mint a budapesti szocialista párt egyik szervezete. A szociáldemokrata párttal ellentétbe kerülő *Várkonyi István* viszont, akinek főleg a Bodrog-közben voltak hívei, Független Szocialista Párt néven szervezi a maga munkástömegeit, amelyek 1897 és 1898 telén rendeznek Sorozatos zavargásokat Napkorban, Gyűrén, Mándokon, Agárdon és Kisvárdán. Elszakadt a budapesti központtól *Mezőfi Vilmos* is, aki Szentesen Újjászervezett Szociáldemokrata Párt néven szervezett nemzeti irányban önállósodott, külön mozgalmat, amelynek támogatásával később hívével, *Áchim Andrással* együtt képviselő is lett. Áchim utóbb külön pártot alakít Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt néven. A mozgalmak hullámai 1905-ben és 1906-ban a Dunántúlra is eljutnak s előbb arató-

sztrájk, utóbb jelentősebb mozgalmak formájában jelentkeznek. Pedig a sztrájkot a mi jogrendszerünk sohasem ismerte el. Büntetőjogunk meg éppen a magánosok elleni erőszak vétségének minősíti. Az egyesületi és gyülekezési jog sem engedett volna ilyen forradalmi jellegű megmozdulásokat, ha egyrészt azt ki nem játszották volna, másrészt nem az lett volna ennek a korszaknak – eszméihez híven – álláspontja, amit *Tisza István* gróf úgy fogalmazott meg, hogy a szakszervezkedés és a munkásmozgalom mindaddig jogosult, amíg tisztán gazdasági téren marad, politikai térre nem kalandozik és Szerződésszegéssel nem párosul. Még jellemzőbb az az 1904-ben kiadott belügyminiszteri rendelet, amely a mezőgazdasági munkásmozgalmakkal kapcsolatban őszintén kimondja: téves úton járnánk, ha az orvoslást a tömeges munkabeszüntetés tilalmában, vagy pláne megtorlásában keresnők. A szerződésileg elvállalt munkát mindenkinek teljesítenie kell, de mindenki szabadon határozhatja el, hogy bizonyos feltételek mellett munkát vállaljon-e és senki oly munka elvállalására nem kényszeríthető, amelynek feltételeit kielégítőnek nem találja. Ezért csak a teljes személyi és vagyonbiztonság megvédését, valamint a törvénytelen cselekedetekre bujtogató elemek eltávolítását követeli. De magát a munkást attól a jogától, hogy a munkábaállást Saját belátása szerint határozza el, megfosztani szabad államban – szerinte – nem lehet és a sztrájkban rejlő károk és veszélyek teljes megszűnte csak az intézkedéseknek attól a sorozatától remélhető, amelyek a munkások anyagi, szellemi és erkölcsi színvonalát emelni, őket a rajtuk élősködő agitátorok befolyása alól ezen az úton kimenteni és a társadalmi béke biztos alapjait lerakni hivatottak.

c) *Mezőgazdasági munkásvédelem*

Az események hatásának engedve azonban végre a kormány is eltér most vázolt álláspontjától és döntő lépésre határozza el magát. Ennek eredményeként 1898-ban rendezi a munkaadók és *mezőgazdasági munkások* közötti jogviszonyt. Ez a törvény már az előbbi állásponttal szemben a sztrájkon kívül a szabotázst és az amerikázást is határozottan tiltja. A munkások részére szóló előnyök kicsikarását célzó összebeszéléseket hatálytalanoknak nyilvánítja, a munkahelyre való elővezetés jogát szigorúan szabályozza, de azt is kimondja, hogy az aratást, hordást, nyomtatást, cséplést és általában bármely gazdasági munkát nem cselédminőségben szerződésileg elvállaló munkásokkal a szerződést mindig írásban és pár eset kivételével a községi előljáróság előtt kell megkötni; ha a munkabért a termés bizonyos súlyszerinti mennyiségében, vagy készpénzben is meg kell állapítani. Határozottan eltiltja a munkásoknak utalványokkal való fizetését, az előlegek után a kamatszédést, az előleg értékéről váltó vételét. Kötelezi továbbá a munkaadót, hogy a munkaközben megbetegedett munkás gyógykezeléséről és ellátásáról 8 napon belül gondoskodik.

A törvény nem keltett általános megnyugvást. A munkások előtt – különösen a sztrájkra és az elővezetésre való hivatkozással – egyenesen rabszolgatörvénynek mondták az ellenszenvet szító agitátorok, de persze arról hallgattak, hogy külföldön szigorúbb intézkedések is lehetségesek. *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter azonban rövidesen bizonyosságát

adta, hogy a mezőgazdasági munkások ügyét valóban szíven viseli. A következő évben a víz- és vasútépítésnél alkalmazott munkásokról és napszámósokról szóló törvénycikk után a gazdasági munkavállalkozókról és segédmunkásokról, 1900-ban az erdőmunkásokról, majd a dohánytermelők és a dohány kertészek közötti jogviszonyok szabályozásáról alkotott nagyjelentőségű s a mezőgazdasági munkások érdekeit szolgáló törvényeket. Ugyan- ebben az évben hívta életre törvényhozási úton a gazdasági munkás- és cseléd-segélypénztárat a munkaadók fakultatív, a munkások kötelező járulékaival és állami hozzájárulással. *Darányi Ignác* fáradozásainak eredményeként kaptak a községek szövetkezeti és olvasóköri könyvtárakat, ugyanakkor vetőmagkiosztással búzafajtánk nemesítésére törekedett, a gödöllői baromfityénészteleppel és a tojáskivitel emelésével pedig a kisgazda üzemét akarta jövedelmezőbbé tenni. Ebben az időben alapítja meg a modern munka s viszony okkal párizsi emigrációjában megismerkedő *Károlyi Sándor* a Magyar Gazdaszövetséget és a Hangya Szövetkezetet, amelyek szintén a mezőgazdasági lakosság boldogulásának útját egyengették. 1898-ban már törvény is előmozdítja – szintén *Darányi* kezdeményezésére – a szövetkezeti hálózat kiépítését.

Ugyancsak *Darányi Ignác* veti meg 1900-ban a mezőgazdasági munkások biztosításának alapjait, amelyeket 1902-ben, 1912-ben, majd 1913-ban újabb törvények építenek tovább. 1907-ben ismét nagyjelentőségű törvény jelenik meg a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony Szabályozásáról, amely a régi cselédtörvénnyel szemben igen jelentékeny haladást mutat, mert rendezi a cselédlakások ügyét, a cselédekre hátrányosabb intézkedést pedig megszüntet. A gazda fegyelmi jogát erősen korlátozza, mindössze azt mondja ki, hogy az olyan kifejezések, amelyek a család és a háznép keretén kívül más személyek között sértőknek tekinthetők, a gazdával szemben nem támasztják azt a vélelmet, hogy a cselédet becsületében bántani szándékozott volna. Az ingyenes szolgálatok (robot stb.) eltörlésén kívül megszünteti ez a gazda motozási jogát, valamint a cselédeknek azt a kötelezettségét, hogy ingóságait és különösen ládájukat a gazda kívánságára nála kötelesek tartani. Ezekkel az újításokkal *cselédségünk munkaviszonya egy színvonalra kerül a nyugati országok cselédségeinek munkaviszonyával, sőt bizonyos szempontokból annál előnyösebbé válik.*

Ha már most végigtekintünk mezőgazdasági munkásvédelmünk törvényhozási alkotásain, nyugodtan állapíthatjuk meg, hogy azok a fokozatos haladás jegyében követték egymást. Az 1898. évi törvény talán még szerény intézkedéseit mindinkább fokozódó állami védelem és mindinkább erősödő szociális szellem szolgálatában álló rendelkezések váltják fel, amelyek azonban mezőgazdasági népességünk irányában sem haladják meg az ipari népesség tekintetében már észlelt Szoros értelemben vett *munkásvédelem* szűkreszabott kereteit.

Ha kissé elmaradtunk is a nyugattal szemben, sok szemrehányást nem tehetünk magunknak, mert a kiegyezés óta tulajdonképpen állandó közjogi harcot kell vívniuk Bécs ellen. A kétségtelenül nyugodtabb időket kívánó társadalompolitikai kérdések számára politikusainknak nem igen jut idejük. Pedig főleg a falusi népesség irányában ugyancsak messze túl kellett volna ekkor már jutniuk a munkásvédelem határvonalaiban. A mezőgazdasági munkásmozgalmak ugyanis nemcsak Sztrájkokban és zavargásokban, meg politikai pártok alakulásában nyilvánultak meg, hanem nagy-

mérvű *kivándorlás* folyamatának megindulásában is, amellyel szemben kormányainknak ugyanaz a »megértő« szabadelvű felfogása érvényesül, mint a munkásmozgalmakkal szemben. Aztán 1903-ban törvény intézkedik a kivándorlásról. De nem tiltó, csak egyszerű szabályozó rendelkezésekkel. A magyarság ezrei pedig továbbra is özönlenek Amerikába, mintha itthon már nem volna számukra hely. Ugyanakkor – különösen északon és keleten – *szédítő arányokban indul meg a magyar földért folyó elkeseredett gazdasági harc*, amelyben a világháború kitöréséig 156 román pénzintézet vesz részt 54 millió és 36 tót pénzintézet 18 millió alaptőkével. A román bankok mögött bukaresti tőke, a felvidéki Tátrabank mögött amerikai tót pénz, a Rózsahegy Bank mögött pedig cseh érdekeltség áll. Mindegyik bőven ad kölcsönt a magyar kis- és középbirtokosnak, hogy aztán könnyen s olcsón megszerezhesse birtokát. Erdélyben csak 1913-ig öt éven át 44.000 hold szántó s 20.000 hold erdő jut román kézre, főleg az 1872-ben alakult nagyszebeni Albina Bank jóvoltából. De gróf *Bethlen István, Tokaji László* s annyian mások hiába sürgették a kormányokat megfelelő intézkedések foganatosítására. Eladó lett az ország s Erdély, meg a Felvidék földje már nincs magyar tulajdonban, amikor eléggé váratlanul ránszakad a négyéves világháború s ezzel társadalompolitikánk szépen fejlődő, lassan, de fokozatosan kibontakozó iránya is újból megtörik.

d) Munkásvédelem a világháború alatt

A háború mindenkitől erejének teljes megfeszítését követeli. Ha tehát a harctereken katonáinktól az élet hősie feláldozását is elvárjuk, itthon a munkaszünetek be nem tartása, túlórák, vagy az éjjeli munka miatt senki sem panaszkodhatik. Ebből a lényegében csak helyeselhető felfogásból aztán az a már kétségtelenül helytelen következmény származott, hogy a törvényes munkásvédelem rendelkezéseinek lépten-nyomon lazább kezelése foglalt helyet, különösen a mindig nagyobb szerephez jutó nők és fiatalok tekintetében. A vasárnapi munkaszünetet a hadiállapotról hivatkozva már 1914 augusztusában felfüggesztették s csak egy év múlva állították vissza, de akkor sem a békeidőkre Szabályozott mértékben. Hasonló tünetek mutatkoztak természetesen más téren is. De azért rendeleti úton történt pár javító célzatú intézkedés is. 1916-ban például a sütőiparban eltiltották az éjjeli munkát, megszervezték az anya- és csecsemővédelmet. A szociális gondoskodás azonban mindinkább a *hadbavonultak* családtagjainak segélyezésére, valamint a *rokkantak* és az *elesettek* hátramaradottjainak ellátására irányul. A hadisegélyezésben részesíthetőknek a korábbi törvényekben meghatározott körét már 1914-ben lényegesen kiterjesztik. Megszervezik a hadsegélyező hivatalt, az Országos Hadsegélyező Bizottságot, majd a csonkított és béna katonákat gondozó bizottságot, a m. kir. rokkantügyi hivatalt, 1917-ben pedig az Országos Hadigondozó Hivatalt. 1918-ban hadigondozó népirodákat állítanak fel, továbbá a hadigondozás kormánybiztosainak hatásköréről intézkednek. Szabályozzák a hadifoglyok alkalmazásának feltételeit, a nagyobb ipartelepek élelmezését, a katonai büntetőbíráskodás és fegyelmi fenyítő hatalom alá került munkások bérvédelme érdekében rendezik a *hadiszolgáltatásra igénybevett üzemek* munkaviszonyát, a hadfelszerelési cikkekre vonatkozó közszállításoknál

alkalmazott ipari munkások munkaszerződéseit; később lehetővé teszik a munkások panaszbizottságainak megalakítását is. Közben a háború második évétől kezdve évenként külön törvény gondoskodik a közszolgálati alkalmazottak háborús segélyéről, 1916-ban a mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatra bevonult tanítóknak és nevelőknek, valamint azok özvegyeinek és árváinak kivételes ellátásáról, továbbá a hadi jótékony sági célokra, kivethető vármegyei pótdóról, 1917-ben pedig a hadsegítési és népjóléti célokra engedélyezendő nyereségekölcsönről.

A békés viszonyokra is vonatkozó, haladást jelentő intézkedés mindössze az ipari, bányászati és kereskedelmi *munkaközvetítés* hatósági ellátásáról szóló törvény, amely a leszerelés alkalmával felszabaduló munkaerőknek a békés gazdasági életbe való visszavezetése érdekében már 1914-ben kívánatosnak látszott, egyébként is nagyjelentőségű jogszabályalkotás, mert a munkaközvetítés elveit illetően a legmesszebbbenölég számol a szociális követelményekkel. A mezőgazdasági munkaközvetítésre azonban ez az 1916-ban megjelent korszerű törvény nem vonatkozik; arra nézve továbbra is az 1898-ban megalkotott, lényegesen tökéletlenebb hatósági szervezet látja el a munkaközvetítéssel kapcsolatos feladatokat. Még nagyobb baj azonban, hogy a két munkaközvetítés szervei közt nem történt meg a szoros együttműködés tervszerű kiépítése. Pedig a háború végefelé már külföldön is, nálunk is mindenki érezte, hogy a harctérről visszatérőknek a gazdasági életbe való visszahelyezése súlyos feladat lesz. A forradalmi kormány is tudta ezt. Hadügyminisztere éppen ezért már 1918 november 5-én külön rendelettel gondoskodik a leszerelt katonák foglalkoztatásáról. Katonai keretek felhasználásával *munkásotthonokat* létesít, amelyek a munkások ideiglenes foglalkoztatásáról is hivatva lennének gondoskodni. A kormány azonban elmulasztotta kötelezni az üzemeket, hogy régi munkásaikat vegyék vissza, így a munkaalkalmakról való gondoskodása sem érhetett célt. Maradt a *munkánélküli segélyek* folyósításának egyetlen eszköze, amelynek alkalmazása természetesen a kérdést meg nem oldhatta, de annál több visszaélésre adott lehetőséget. A munkaügyi és népjóléti igazgatásról, valamint a munkaügyi bíráskodásról alkotott néptörvények is alig vitték előbbre akkori munkástársadalmunk legégetőbb szociális kérdéseinek megoldását. Az elkeseredés pedig egyre fokozódott s a szenvedélyek száguldo Szekerére váratlanul felpattanó felelőtlenség ipari munkásságunkat feltartóztathatatlanul belesodorta 1919 véresemlékű kommunista forradalmába.

10. Földbirtokreform és szociális gondoskodás

Marx osztályharcot hirdető szocializmusával szemben már korábban megindult a javak szocializálása helyett azok helyesebb, igazságosabb elosztásáért folyó küzdelem, amelyet a *keresztény szocializmus* osztályközi politikát hirdető tanain keresztül a katolikus egyház is támogatott. XIII. Leó pápa már 1891-ben kiadja »*Rerum Novarum*« kezdetű híres és nagyjelentőségű enciklikáját, amely a munka felmagasztalása η kívül határozott munkaerőrendet ad a nemzeti társadalmak dolgozó rétegeinek fokozottabb védelmét szolgáló intézkedések foganatosítására. Meg is indítja jóformán mindenütt a korábbinál tevékenyebb szociális munkát, valóráváltása mégis csak a világháborút követő években kerül igazán sorra, amikor XI. Pius pápa

alkalmazott ipari munkások munkaszerződéseit; később lehetővé teszik a munkások panaszbizottságainak megalakítását is. Közben a háború második évétől kezdve évenként külön törvény gondoskodik a közszolgálati alkalmazottak háborús segélyéről, 1916-ban a mozgósítás folytán tényleges katonai szolgálatra bevonult tanítóknak és nevelőknek, valamint azok özvegyeinek és árváinak kivételes ellátásáról, továbbá a hadijótékonsági célokra, kivethető vármegyei pótdóról, 1917-ben pedig a hadsegítési és népjóléti célokra engedélyezendő nyereségek kölcsönéről.

A békés viszonyokra is vonatkozó, haladást jelentő intézkedés mindössze az ipari, bányászati és kereskedelmi *munkaközvetítés* hatósági ellátásáról szóló törvény, amely a leszerelés alkalmával felszabaduló munkaerőknek a békés gazdasági életbe való visszavezetése érdekében már 1914-ben kívánatosnak látszott, egyébként is nagyjelentőségű jogszabályalkotás, mert a munkaközvetítés elveit illetően a legmesszebbbenölég számol a szociális követelményekkel. A mezőgazdasági munkaközvetítésre azonban ez az 1916-ban megjelent korszerű törvény nem vonatkozik; arra nézve továbbra is az 1898-ban megalkotott, lényegesen tökéletlenebb hatósági szervezet látja el a munkaközvetítéssel kapcsolatos feladatokat. Még nagyobb baj azonban, hogy a két munkaközvetítés szervei közt nem történt meg a szoros együttműködés tervszerű kiépítése. Pedig a háború végefelé már külföldön is, nálunk is mindenki érezte, hogy a harctérről visszatérőknek a gazdasági életbe való visszahelyezése súlyos feladat lesz. A forradalmi kormány is tudta ezt. Hadügyminisztere éppen ezért már 1918 november 5-én külön rendelettel gondoskodik a leszerelt katonák foglalkoztatásáról. Katonai keretek felhasználásával *munkásotthonokat* létesít, amelyek a munkások ideiglenes foglalkoztatásáról is hivatva lennének gondoskodni. A kormány azonban elmulasztotta kötelezni az üzemeket, hogy régi munkásaikat vegyék vissza, így a munkaalkalmakról való gondoskodása sem érhetett célt. Maradt a *munkánélküli segélyek* folyósításának egyetlen eszköze, amelynek alkalmazása természetesen a kérdést meg nem oldhatta, de annál több visszaélésre adott lehetőséget. A munkaügyi és népjóléti igazgatásról, valamint a munkaügyi bíráskodásról alkotott néptörvények is alig vitték előbbre akkori munkástársadalmunk legégetőbb szociális kérdéseinek megoldását. Az elkeseredés pedig egyre fokozódott s a szenvedélyek száguldó Szekerére váratlanul felpattanó felelőtlenség ipari munkásságunkat feltartóztathatatlanul belesodorta 1919 véresemlékű kommunista forradalmába.

10. Földbirtokreform és szociális gondoskodás

Marx osztály harcot hirdető szocializmusával szemben már korábban megindult a javak szocializálása helyett azok helyesebb, igazságosabb elosztásáért folyó küzdelem, amelyet a *keresztény szocializmus* osztályközi politikát hirdető tanain keresztül a katolikus egyház is támogatott. XIII. Leó pápa már 1891-ben kiadja »*Rerum Novarum*« kezdetű híres és nagyjelentőségű enciklikáját, amely a munka felmagasztalása η kívül határozott munkaerőrendet ad a nemzeti társadalmak dolgozó rétegeinek fokozottabb védelmét szolgáló intézkedések foganatosítására. Meg is indítja jóformán mindenütt a korábbinál tevékenyebb szociális munkát, valóráváltása mégis csak a világháborút követő években kerül igazán sorra, amikor XI. Pius pápa

»*Quadragesimo Anno*« kezdetű enciklikájában már elődjénél sokkal szigorúbban ítéli meg *a munka és a tőke* viszonyát és kifejezetten követeli a proletariátus megszüntetését. Az egyháznak ez az ismételt állásfoglalása, továbbá a világháborút követő események nem csupán az állam önfenntartás! ösztönét sarkalták a társadalmi átalakulás szerves biztosításának előmozdítására, nem csupán a késői kapitalizmus képviselőit győzték meg arról, hogy a gazdasági életmegnyilvánulásokat mind a gyengébbek (a munkások) védelme, mind az általános közjó érdekében szabályozni kell, hanem a munkaadók szemléletében is gyökeres változást eredményeztek, amelyet nálunk a trianoni békeparancs következtében ránkzúduló ezernyi megpróbáltatás méginkább elmélyített. A keresztény nemzeti újjászületés korszakának szociálpolitikája tehát szükségképpen Szintén megváltozott; érdeklődése inkább a nemzet alkotmányos múltjához hűséges falusi nép felé fordult és – ámbár a városi munkásság érdekében sem tagadott meg semmit – legegyszerűbben annak régóta időszerű álmát, a *földbirtokreform* valóra váltását veszi munkába, hogy az ipari munkásság elhanyagolása nélkül a mezőgazdasági néprétegeket fokozatosan felemelve, a nemzeti társadalom erejét növelje. *Az új szociálpolitika feladatköre azonban egyre jobban kiszélesedik.* A kezdeti nehézségek után tevékenységének alsó határát a leginkább támogatásra Szoruló néprétegek, a társadalmon kívül álló nincstelenség fel-emelése útján az életviszonyok javításában és a társadalmi ellentétek kiküszöbölésének előmozdításában, felső határát pedig a középosztály kérdéseivel való törődésen túl a gazdasági javak igazságosabb elosztására irányuló törekvésben látja. Kizárólag *nemzeti* célokat szolgál, de sohasem feledkezik meg a kereszténység sorozatos elfogadása, törvény beiktatása elől Sem. Ha mégis vannak olyan kérdések, amelyek máig sem nyerhettek megoldást, akkor annak elsősorban az ország tényleges (anyagi) teljesítőképessége az oka, mert a magyar Szociálpolitika egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy *megvalósíthatatlan törvényekkel nem akarja szociális csődbe juttatni az államot, sem túlméretezett igények határtalan felkeltésével annak egyszerű polgárát az egyéni kezdeményezés, akaraterő kifejtésétől elszoktatni.* E tekintetben még a nemzetközi szociálpolitika érvényesülésének abban a fénykorában sem engedte magát józanságától eltéríteni, amikor pedig »a húszas évek végén kezdődő és a harmincas éveknek csaknem a közepéig terjedő, eddig még soha nem látott arányokban pusztító gazdasági válság a szociális hőmérőt magyar viszonylatban is mélyen a fagypontra alá nyomta.«¹⁵

a) Szociális törvények

Nemzetközi egyezmény becikkelyezése alakjában kerül törvénytárunkba 1924-ben a pestis, kolera és a sárgaláz ellen való védekezés, 1925-ben a nőkkel és a gyermekekkel üzőt kereskedés elnyomása, továbbá a fehér (sárga) foszforral való gyújtógyártás eltiltása, 1927-ben a mezőgazdasági munkára alkalmazható gyermekek legkisebb életkorának megállapítása, 1928-ban a tengeri munkára bocsátható gyermekek, továbbá a szén- vagy fűtőmunkára bocsátható fiatalok legkisebb életkorának megállapítása, a fiatalok éjjeli ipari munkájának szabályozása, a nőknek a Szülés előtt és után való foglalkoztatása, a hajókon alkalmazott gyermekek és fiatal-

korúak kötelező orvosi vizsgálata, az üzemi balesetek, valamint a foglalkozási betegségek kártalanítása, az idegen és a saját honos munkavállalóknak az üzemi balesetek kártalanítása szempontjából egyenlő elbánásban való részesítése, az ipar és a kereskedelem körében foglalkoztatott munkavállalóknak és a háztartási alkalmazottaknak betegségi biztosítása, 1930-ban a pestis, a kolera, a sárgaláz, a kiütéses tífusz és a himlő ellen való védekezés, 1932-ben a legkisebb munkabérek megállapítására vonatkozó eljárások, 1933-ban a rabszolgaság megszüntetése, 1935-ben a nagykorú nőkkel üzőtt kereskedés elnyomása, továbbá a foglalkozási betegségek kártalanítása, 1937-ben a nők éjjeli munkája, nem különben az öregség, rokkantság, halál esetére szóló biztosítással szerzett jogok fenntartására irányuló nemzetközi viszonyosság létesítése, végül 1939-ben a nőknek bármilyen bányában, földalatti munkára történő alkalmazása.

Részből a nemzetközi egyezmények figyelembevételével, részből azoktól függetlenül, nem egyszer azokat megelőzve külön törvények szolgálják tovább ebben a korszakban is a munkásvédelem korábbi érdekeit. 1923-ban a földmunkások vállalkozó Szövetkezeteinek állami támogatásáról, a sütőipari munka szabályozásáról, az éjjeli ipari munka korlátozásáról, a gazdasági munkaviszonyból felmerülő ügyekben közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozó eljárás szabályozásáról, valamint a mezőgazdasági munkások munkaereje jogosulatlan kihasználásának meggátolásáról, 1928-ban az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalok és nők védelméről, 1929-ben a sütőipari munka szabályozásáról Szóló előbbi törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról, 1933-ban a gazdasági munka-szerződéseken alapuló követelések védelméről, 1935-ben a gazdasági cselédek szolgálati idejéről, 1937-ben a munkaviszony egyes kérdéseinek szabályozásáról, 1940-ben pedig a legkisebb gazdasági munkabérek megállapításáról történik tüzetes intézkedés.

Munkásvédelmi szempontból is, de méginkább *általános közjóléti szempontból* külön csoportban figyelmet érdemel a rokkantellátási adóról 1925-ben, az ifjúság védelméről szeszitalok kiszolgáltatása és szórakozó helyek látogatása terén 1927-ben, a hadikölcsönkárosultak támogatásáról 1929-ben, az uzsoráról, valamint az ipartestületekről és az ipartestületek országos központjáról 1932-ben, a hadirokkantak és más hadigondozottak ellátásáról 1933-ban, az ipari közigazgatás egyes kérdéseinek szabályozásáról 1936-ban, a társadalmi és gazdasági élet hatályosabb biztosításáról 1938-ban, a honvédelemről 1939-ben, a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról 1939-ben, a gümőkór és a nemi betegségek elleni védekezésről, valamint a közegészségügyi törvények egyes rendelkezéseinek módosításáról 1940-ben, végül a házassági jogról szóló törvény kiegészítéséről módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi (többek közt a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot, valamint a házassági kölcsönt is bevezető) rendelkezésekről 1941-ben alkotott törvénycikk.

Nagy lépésekkel haladt előre szociális törvényalkotásunk a *biztosítás* szabályozása terén is. A munkásbiztosítási bíraskodás 1921-ben történt szabályozása után 1925-ben a bányatörvény alá eső üzemekben és az ezekkel kapcsolatos ipari üzemekben foglalkozó munkásoknak és altiszteknek, valamint ezek családtagjainak nyugdírbiztosításáról, 1926-ban a magánalkalmazottak nyugdíjának, özvegyek és árvák ellátási járandóságának

átértékeléséről, 1927-ben a betegségi és baleseti kötelező biztosításról, 1928-ban az öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításról, 1932-ben a társadalombiztosítási bíraskodásról, 1936-ban a rendőr- és csendőrlegénységi betegsegélyezési alap létesítéséről, 1936-ban a gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti kötelező biztosításáról, 1938-ban pedig a gazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosításáról történik – sok vonatkozásban már csak korszerűsítő, vagy kiterjesztő – intézkedés.

Társadalompolitikai szempontból az előbb felsorolt rendelkezéseknél is jelentősebbek a *családi otthon biztosító*, saját lakóház felépítését is elősegítő, vagy megkönnyítő törvényeink csoportja, ahová 1921-ből az állami kislakások építéséről és a lakásépítés előmozdításáról, 1923-ból a gazdasági munkásházak építésének állami támogatásáról szóló 1907. évi törvénycikk kiegészítéséről, továbbá a lakásépítő külön tevékenység útján létesítendő építkezések alkalmával adandó adóügyi kedvezményekről, 1925-ből az építkezés előmozdítását célzó intézkedésekről, 1926-ból az előbbieket kiegészítéséről, 1927-ből a falusi kislakást elősegítő építési hitelekéről származó követelések biztosításáról és behajtásáról, 1930-ból pedig az építkezések előmozdítását célzó egyes intézkedésekről és az országos lakásépítési hitel-Szövetkezetről szóló törvényeinket sorolhatjuk. Ezek társadalompolitikai értékelése azonban csupán akkor lesz teljes, ha rámutatunk arra is, hogy az intézkedések milyen különös jelentőséggel bírnak egyrészt általános közegészségügyi Szempontból, másrészt pedig az építőipar foglalkoztatását, munkáskeresőket is biztosító következményei tekintetében, bár kétségtelen, hogy legnagyobb jelentőségük a családi otthon megteremtésén, a saját kis lakóház megszerzésének lehetőségén túl a nincstelenek társadalmi felemelése, háztulajdonosokká, adófizető polgárokká tételében rejlik. Ilyen értelemben ez a csoport közelíti meg a korszakot leginkább jellemző földbirtokreform szociálpolitikai értelmét is.

b) Földbirtokreform

A *földbirtokreform* gondolatát nem ez a korszak termelte ki. Korábban is voltak törekvések, amelyek a földbirtok arányosabb elosztására irányultak. 1873-ban és 1894-ben a telepítvényekről, ill. a telepítésről, majd 1911-ben a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének megalkotásáról és az 1894. évi V. te. némely rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényeinkben tételes jogi szabályozást is nyert már. A múlt század kilencvenes éveinek és a mostani század elejének mezőgazdasági munkásmozgalmi, pártalakulási során is sűrűn emlegették. Intézményesen azonban csak 1920-ban mertek a kérdéshez hozzányúlni a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről Szóló törvénnyel, amely *a forradalmak után döntő szerephez jutó kigazdapártnak és kimagasló vezérének, Nagyatádi Szabó Istvánnak eleinte korszakalkotó vívmányaként jelentkezett, gyakorlati végrehajtása során azonban szinte alig észrevehető eredményekre zsugorodott*. Négy évvel később kiegészítéséről kellett gondoskodni. A harmincas évek elején rajtunk is átvonuló gazdasági válság több – rendeleti úton kiadott – gazdavadó intézkedése után 1936-ban a családi hitbizományról és a hitbizományi kisbirtokról történik törvényes intézkedés, de földbirtokpolitikai

szempontból inkább a telepítésről és más földbirtokpolitikai intézkedésekről szóló törvény bír fontossággal. Igen jelentős ezen a téren a *zsidótörvények* vonatkozó rendelkezése, majd 1940-ből a kishaszonbérletek alakításának, kisbirtokok és házhelyek szerzésének előmozdításáról s más földbirtokpolitikai rendelkezésekről szóló törvény, amely évente 100.000 kat. hold földet juttat kisemberek kezére, mivel így évente több ezer családot indít el nemcsak a gazdasági önállósulás, hanem sok tekintetben a *társadalmi felemelkedés útján* is. Mindkét utat egyaránt a mezőgazdasági népesség érdekeit szolgáló népiskolák létesítéséről és fenntartásáról szóló törvény egyengeti s a mezőgazdasági középiskolák teszik járhatóbbá.

Ki győzné felsorolni azt a sok más törvényt s még több rendeletet, amely hasonló célokat hivatott megvalósítani? Az értelmiségi munkanélküliség enyhítése, az értelmiségi magyar ifjúságnak a közgazdasági életpályákon való elhelyezkedését lehetővé tevő Nemzeti Önellósítási Alap, a tehetséges, de szegény szülőktől származó gyermekek tanulásának előmozdítása, meg a többi hasonló természetű intézkedés vagy intézmény egyre színesebbé, sokoldalúbbá, mélyrehatóbbá, mégis folyton tudatosabbá, egységesebbé, a nemzeti társadalom valamennyi rétegének jólfelfogott érdekeit átfogóbbá teszi szociálpolitikánkat, amelyet mindinkább a családnak ősi hagyományokat felújító céltudatos és következetes védelme is jellemez.

11. Intézményes nép- és családvédelem

Kifejezetten családvédelmi rendelkezéseket az *ösiség* eltörlése óta csak elvétve találunk törvényeinkben. A *legnagyobb magyar* és *Frank Ignác*, annak a kornak jeles jogásza, később pedig a *haza bölcse* és *Tóth Lőrinc* is hasztalan mutatott rá, hogy az *ösiség* bizonyos alakját, a benne rejlő családiség eszméjének figyelembevételével továbbra is fenn kellene tartani. A liberalizmus eszmevilága nem kedvezett a legkisebb közösségnek, a családnak sem. Csak az állami, majd később a többi köztisztviselők részére is megállapított *családi pótlék* bevezetésével történt meg az első komoly és tudatos családvédelmi rendelkezés, amelyet aztán 1937-ben a többgyermekes alkalmazottak családi pótlékának felemeléséről szóló törvény fejlesztett tovább, hogy egy év múlva már a közszolgálati alkalmazottak és nyugdíjasok anyagi helyzetének családvédelmet szolgáló javításáról történhesék ugyancsak törvényes gondoskodás. Ugyanekkor az iparban (kereskedelemben), valamint a bányászatban és kohászatban alkalmazott munkások *gyermeknevelési pótlékáról* is rendelkezés történik. 1940-ben a földbirtokpolitikai törvény biztosít a többgyermekesek számára előnyöket. Ugyanilyeneket találunk már 1939-ből a honvédelmi törvényben is. További kedvezményeket biztosít aztán megint 1940-ben az egyenes adókra vonatkozó egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről Szóló törvény, amely az immár 1929 óta érvényesülő gyermekkedvezményt úgy módosítja, hogy a tiszta jövedelmet a gyermekek száma szerint fokozatosan csökkenti, továbbá adókedvezményeket biztosít azoknak a háztulajdonosoknak is, akiknek házában többgyermekes családok laknak, illetve, akik házukat kizárólag népes családoknak adják bérbe. Mindezek az intézkedések azonban még mindig hézagosak voltak, mert *főként a mezőgazdasági népréteg, továbbá a kisebb ipari üzemek munkásai nem juthattak semmiféle család-*

védelmi kedvezményhez sem. Ezen a kézzelfogható hiányon segített 1940-ben az Országos Nép- és Családvédelmi Alapról intézkedő, nagyjelentőségű törvényünk, amely közel kétévtizedes kitartó munka eredményeként került be törvénytarunkba. Előzményei részben az *egykezes* leküzdésére irányuló törekvésekre, részben a világháborút követő idők nyomor- és ínségnyhító tevékenységére vezethetők vissza.

Az egykezes leküzdésének nagy jelentőségére – bár Baranya és Somogy vármegyék már 1906-bn felírtak ebben a kérdésben a kormányhoz, továbbá irodalmilag és társadalmi vonatkozásban korábban is foglalkoztak már vele – *Antal Géza* dunántúli református püspök hívta fel 1925 végén először a miniszterelnök figyelmét, aki a hozzá intézett felterjesztést a népjóléti és munkaügyi miniszterhez továbbítja. így kerül a kérdés *Kádár Levente* miniszteri osztálytanácsos (jelenleg belügyi államtitkár) elé, aki ettől kezdve mindvégig foglalkozott is vele, míg végre a *vármegyék ismételt sürgető feliratai*, képviselőházi beszédek, társadalmi megmozdulások, a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat kiépítése, újabb sürgetések, a törvényhatósági közjóléti alapok és bizottságok életrehívása, majd *Esztergár Lajos* pécsi polgármester nagyszabású gyakorlati szociális munkája és a szociális tanácsadók tevékenysége után *Keresztes-Fischer Ferenc* belügyminiszter – az eredeti elgondolástól ugyan lényegesen eltérő alakban – benyújthatta törvényjavaslatát, amelyben már a városokban és egyes községekben a nyomor enyhítése végett 1920 óta kivethető ú. n. *ínségjárulék* helyett az ország egész területén kivethető nép- és családvédelmi pótdadoról is szó van. Ez azért figyelemreméltó, mert az addig eltelt húsz éven át a városok elszigetelten végezték a maguk szociális tevékenységét s ha értek is el bizonyos eredményeket, azok csak *elszigetelt jelenségek* maradtak, főként pedig a falusi lakosság leginkább támogatásra szoruló rétegeivel szemben mutattak – természetesen az utóbbiak hátrányára – feltűnő aránytalanságot. A javaslat igen lényegtelen kis módosításokkal rövidesen törvénnyé lett. Rugalmas szerkezetének homlokán *büszkén hirdeti az ezeréves magyar szociálpolitika örök célját: a leginkább támogatásra szoruló néprétegek gazdasági, szellemi és erkölcsi felemelése útján az életviszonyok javítását és a társadalmi kiegyenlítődés elősegítését, valamint a népesség szaporodásának előmozdítását.* A végrehajtására hivatott szervezet számára különösen kijelölt feladatok, nem különben az annak rendelkezésére bocsátott anyagi és szellemi-erkölcsi eszközök viszont ezen a nagyszerű célkitűzésen kívül is azt bizonyítják, hogy benne valóban olyan törvényalkotás és intézmény létesült, amely nemcsak átfogó természeténél, hanem különlegesen *magyar* jellegénél fogva is fokozott figyelmet érdemel, új korszakot nyit és nagy feladatok megoldására hivatott.

12. A magyar szociálpolitika történetének tanulsága

Az intézményes nép- és családvédelem szociálpolitikai célját megvalósítani törekvő, magát öntudatosan szociálisnak nevező korunk számára *tudunk-e tanulságot meríteni* az ezeréves magyar múlt rövidreszabott, szinte csak futólagos előbbi áttekintéséből?

Tudunk, mert 1000-tól 1222-ig a rabszolgák szabadonbocsátásával, 1222-től 1351-ig a (királynak szolgáló) nemesek és a városi polgárok szabad-

ságának biztosításával, 1351-től 1514-ig a jobbágyok szabad költözködésével, 1514-től 1608-ig az elnyomott, szegény jobbágyság törvényes védelmével, 1608-tól 1767-ig az örökös jobbágyság intézményével, 1767-től 1791-ig az úrbérrendezéssel, 1791-től 1848-ig a jobbágyok felszabadításával, 1848-tól 1920-ig a munkásvédelemmel, 1920-tól 1940-ig a földbirtok-reformmal, 1940-től pedig az intézményes nép- és családvédelemmel, mint *az egykorú politika* leginkább kimagasló társadalmi vonatkozású eredményével, vagy irányával jellemezhető korszakok mindegyikének törvényalkotása *jelül akart és felül tudott emelkedni* hatalmi tényezőkön, osztályok érdekein, rendak elfogultságain. Rég letűnt magyar századaink társadalmi küzdelmeinek éppen csak érintett, amúgy is elég szűkszavú emlékei kétségbevonhatatlanul bizonyítják, hogy ez a törvényhozás *még* akkor is *az egyetemes magyarság* érdekeit szolgálta, illetve tartotta szemelőtt, amikor elkeseredett lázadás, vagy véres forradalom a gyűlölettől szított megtorlást is menthetővé tette volna számára; mert még *ilyenkor sem jutott ellentétbe az állam örök eszméjével s a szociálpolitika egyetemes, osztályközi szerepével*. S miközben mindig arra törekedett, hogy a legsós társadalmi rétegeket hathatósan védelmezze, sőt magasabb színvonalra emelje, több joghoz, nagyobb szabadsághoz juttassa: *nem feledkezett él arról a történelmi tényről, megnyugtató s egyben felemelő igazságról sem*, hogy – amint Werbőczy Hármaskönyve hirdeti – *a magyarok* »mindnyájan ugyanegy nemzetségből, tudniillik Hunortól és Magortól származtak«, *nemzeti társadalmuk* rétegei, tagjai, rendjei, osztályai valamennyien *közös talajból* keltek életre, *azonos* történelmi sors körülményei közt fejlődtek vagy sorvadtak, *egy* világnézet örök eszméinek valóráváltása felé haladtak, tehát két különösen kiemelkedő társadalmi csoportjuk, a magyar nemesiség s a magyar jobbágyság – miként a legújabb tudományos eredmények igazolják⁴² – az ősi magyar törzsöknek egyforma testvérségei.

Kapunk-e a szociálpolitika törekvéseit szolgáló, mindennapi életünkbe átültetni akaró gyakorlati ember számára mindebből *olyan széles látókört és olyan mély történelmi távlatot*, amelyen belül mindig és feltétlenül rátalál különös hivatásának sokszor csak nehezen felismerhető, még többször alig megszerezhető alapjára?

Kapunk, mert ha történelmünk eseményeit nem a jelen adottságainak – esetleg az egyoldalú elfogultságtól is elhomályosított – szemüvegén át vizsgáljuk, hanem az egykori cselekvés körülményeinek, a letűnt kor uralkodó eszméinek s az elhatározó szándék szükségszerű okainak szemszögéből tárgyilagosan ítéljük meg, akkor megtaláljuk szociális munkánk és történelmi nagy hivatásunk *egyező* alapját, azt a tudatot, hogy *»maréknyi nemzet vagyunk, amely a nagy európai dulakodás közben csak szorosán egybeforrva és minden rétegére támaszkodva állhatja meg a helyét*.

S meríthetünk-e ebből a tudatból olyan erős hitet, amelyen a társadalmi ellentétek állandó küzdelmét majd a kiegyenlítődés tartós állapotával felcserélheti és az egyéni érdek sokszor túlzott önzését lassankint az egyetemes magyarság szerény szolgálatává teheti?

Meríthetünk, mert hosszú századok szüntelen szándékából megérthetjük a magyar szociálpolitika minden törekvésének állandó célját, örök feladatát és változatlan törekvését, amely csak *»derűs és egészséges magyart*

*akar, ilyen magyarokból egészséges társadalmat; és a társadalom fölé a nemzetet, amelyet minden magyar a magáénak érezhet, mint a csillogos eget.*⁶

IRODALOM: * *Bakács István*: A magyar jobbágy a XVILT. században (Századok. 1936. évf., 282–303. oldal); *Balla Antal*: A legújabb kor gazdaságtörténete (Budapest, Egyetemi Ny. 1938.); ³ *Bartoniek Emma*: Szociális problémák az Árpádkorban (Dománovszky-émlékkönyv, 1937.); ⁴ *Bán Imre*: Szociálpolitikánk új útjai. (A Mérnöki Továbbképző Intézet kiadványai, XIII. kötet, 6. füzet, 1942.); ⁵ *Bernát Gyula*: A magyar jobbágyfelszabadítás eszmeáramlatai 1790-1848.) Budapest, Pátria 1930.); ⁸ *Bodrogközi Zoltán*: A magyar agrármozgalmak története (Budapest, Egyetemi Ny. 1929.); ⁷ *Czettler Jenő*: Magyar mezőgazdasági szociálpolitika (Budapest, Magyar Gazdaszövetség 1914.); ⁸ *Dános Árpád és Kovács Gábor*: A szociális eszmék fejlődése a modern szocializmusig (Budapest, Pantheon 1925.); ⁹ *Dékány István*: Gazdaság- és társadalomtörténet (Hóman Bálint: A magyar történetírás új útjai – Budapest, Magyar Szemle Társaság 1931. – 183-236. oldal); ¹⁰ *Eckhart Ferenc*: Magyarország története (Budapest, Káldor 1933.); ¹¹ *Eckhart Ferenc*: Jog- és alkotmánytörténet (Hóman Bálint: A magyar történetírás új útjai, 1931.); ¹² *Erekly István*: A modern magyar közigazgatás kialakulása (Pannónia, VII. – 1941/42. évf., 104-166. oldal); ¹³ *Eörsi Béla*: A magyar földművelészetegység kialakulása (Budapest, Fővárosi Könyvkiadó 1938.); ¹⁴ *Esztergár Lajos*: A szociális munka útján (Pécs, Kultúra 1939.); ¹⁵ *Füsti Molnár Sándor*: A magyar falu a mai szociálpolitikában (Budapest, Bartha Miklós Társaság 1943.); ¹⁶ *Gáspár Mária*: A rabszolgaság megszűnése hazánkban (Budapest, Garai Mór 1909.); ¹⁷ *Hajnik Imre*: Magyar alkotmány és jog az Árpádok alatt (Pest, Heckenast 1872.); ¹⁸ *Hajnik Imre*: Magyarország az Árpád-királyoktól az ösiségnek megalapításáig és a hűbéri Európa (Pest, Heckenast 1867.); ¹⁹ *Heller Farkas*: Magyarország szociálpolitikája (Budapest, Németh József, 1923.); ²⁰ *Heller Farkas*: A szociálpolitika alapja és lényege (Keresztes-Fischer Ferenc és Mártonffy Károly: A mai magyar szociálpolitika; Budapest, 1939., 65-73. oldal); ²¹ *Holub József*: Egy dunántúli egyházi nagybirtok élete a középkor végén (Pannónia, VII. – 1941/42. évf., 269-307. oldal); ²² *Hóman Bálint*: és *Szék fiú Gyula*: Magyar Történet I-VII. kötet. ²³ *Illés József*: Az Anjou-kori társadalom és az adózás (Budapest, Politzer 1900.); ²⁴ *Illés József*: Werbőczy és a Hármaskönyv (Budapest, Jogászegylet, 1942.); ²⁵ *Joé Tibor*: Nemzetnevelés és szociálpolitika (A mai magyar szociálpolitika, 182-189. oldal); ²⁶ *Kerék Mihály*: A magyar földkérdés (Budapest, MEFHOSZ 1939.); ²⁷ *Kerék Mihály*: A földreform útja (Budapest, Magyar Élet 1942.); ²⁸ *Kérészy Zoltán*: Hűbéri eszmék és magyar jogfejlődés (Budapest, 1931.); ²⁹ *Kérészy Zoltán*: Községi közigazgatásunk alaptörvényének (1871: XVIII. t.-c.) előzményei (Budapest, Illés-émlékkönyv, 1942.); ³⁰ *Kovrig Béla*: Szociálpolitika (Budapest, Magyar Szemle Kincsestár 1936.); ³¹ *Kring Miklós*: Középkori jobbágyágunk szabad költözéséről (Századok, 1935. évf.); ³² *Martonyi János*: A magyar szociális igazgatás felszázados fejlődése (Illés-émlékkönyv, 329-348. oldal); ³³ *Mahalovits Ferenc*: Nemzetközi szociálpolitika I-II. kötet (Szombathely, Keresk. és Hírlap-ny. 1934.); ³⁴ *Pap Dezső*: A magyar szociálpolitika a világháborúban (Budapest, Grill 1934.); ³⁵ *Sándorfy Kamill*: Törvényalkotásunk hőskora (Budapest, 1935.); ³⁶ *Sinkovics István*: Nemesség és parasztság Werbőczy előtt (Eckhardt Sándor: Úr és paraszt a magyar élet egységében (Budapest, 1941.); ³⁷ *Somogyi Ferenc*: Intézményes nép- és családvédelem (Nép- és Családvédelem, 1941. évi I. évf. 2-10. oldal); ³⁸ *Somogyi Ferenc*: Az aranybulla elveinek társadalmi érvényesülése (Nép- és Családvédelem, 1942. évi II. évf. 361-367. oldal); ³⁹ *Somogyi Ferenc*: Szociális jogszabályaink ősi nyomain (Nép- és Családvédelem, 1942. évi II. évf., 202-206. oldal); ⁴⁰ *Somogyi Ferenc*: Nemességünk és a jobbágyok szabad költözése (Nép- és Családvédelem, 1942. évi II. évf., 449-456. oldal); ⁴¹ *Szabó István*: Hanyatló jobbágyág a középkor végén (Századok, 1938. évf.); ⁴² *Szabó István*: Nemesség és parasztság Werbőczy után (Eckhardt: Úr és paraszt a magyar élet egységében, 44-76. oldal); ⁴³ *Szeberényi Lajos*: A parasztság története a legrégebbi időkől napjainkig (Budapest, Gergely 1937.); ⁴⁴ *Szekfü Gyula*: Servienek és familiárisok (Budapest.); ⁴⁵ *Szekfü Gyula*: Három nemzedék (Budapest.); ⁴⁶ *Tamási Áron*: Népiség (Forrás, I. évf., 1943. 48. oldal); ⁴⁷ *Tokaji László*: Eladó ország, Kolozsvár, 1913.); ⁴⁸ *Váczy Péter*: A hűbériség szerepe Szent István királyságában (Századok, 1932. évf.); ⁴⁹ *Timon Ákos*: Magyar alkotmány- és jogtörténet, különös tekintettel a nyugati államok fejlődésére, 6. kiadás (Budapest, Grill 1919.)

MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKAI TÖRVÉNYALKOTÁSOK

összeállította
SOMOGYI FERENC dr.

Mint a magyar szociálpolitika történetének rövid áttekintése során láttuk, ezeréves törvényhozásunk minden időben megalkotta nemzeti társadalmunk szociális szükségleteinek megfelelően azokat a törvényeket, amelyek *az ország fennmaradását*, illetve *a magyarság boldogulását* biztosították. Azt is láttuk, hogy ez a törvényalkotó munka egyre szélesebbé, nagyvonalúbbá és átfogóbbá, egyetemesebbé lett. A szociális gondolat megvalósítására törekvő XX. század szociális korszellemének megfelelően az utóbbi évtizedek során alig akad már olyan törvényalkotásunk, amelynek több-kevesebb szociális vonatkozása ne lenne. Ha tehát nehéz feladat szociálpolitikánk történetének akárcsak vázlatos ismertetése, szinte még nehezebb a magyar szociálpolitikai törvényalkotások eredményeként ma élő Szociális jogszabályainkat áttekinteni, rendszerbe foglalni és röviden ismertetni. *Ladik Gusztáv* 1940-ben »Jóléti intézményeink« címmel megjelent 459 oldalas kitűnő műve nyomán megelégszünk itt csupán annak egyszerű megállapításával, hogy a magyar szociálpolitikai törvényalkotások ezidő-szerint a közjóléti gondoskodás tekintetében 6 főcsoportba oszthatók, amelyeken belül természetesen további alcsoportok is megkülönböztet-hetők. *Első* helyen kell említenünk a közegészségügyi vonatkozású törvé-nyes intézkedéseket. *Második* helyen a védelemre szorulóknak széleskörű tör-vényes támogatását, amely 1. az anya-, gyermek-, fiatalkorú- és nővéde-lem, 2. a gyámhatósági védelem és 3. a szegényügy szabályozását öleli fel. *Harmadik* helyre a munkavállalók jólétének előmozdítását célzó rendel-kezéseket kell tennünk, amelyek az ipari és a mezőgazdasági munkavállalók jólétét előmozdító Szabályokon kívül az értelmiségi munkanélküliség leküzdésére, valamint a katonai szolgálattal kapcsolatos intézkedésekre is kiterjednek. *Negyedik* csoportként a biztosítás gyűjtőfogalmába vonható tételes jogszabályokat jelölhetjük meg. *Ötödik* helyre a földbirtokpolitikai törvények kerülhetnek, ide értve a *lakáspolitikai* eredményeként kelet-kezett jogszabályokat is. *Hatodik* csoport gyanánt végül a kifejezetten családvédelmi, vagy újabb szóval nép- és családvédelmi törvényeket hozhatjuk fel, amelyek a szociálpolitika minden eszközére általáno-san érvényes és országosan egyetemes intézkedéseket foglalnak maguk-ban.

Ebből a nagy rendszerből *csupán példaként* ragadunk ki *néhány* olyan tárgykört, amely a szűkebb értelemben vett magyar szociálpolitikai törvényalkotás közismertebb, figyelemreméltó eredményeként mutatható be. Ilyen: 1. a társadalombiztosítás (az ipari munkások és magánalkalmazottak biztosítása betegség, baleset, öregség, rokkantság, özvegység s árvaság esetére), 2. a mezőgazdasági munkások és a gazdatisztek biztosítása, 3. a közszolgálati alkalmazottak betegségi biztosítása és nyugellátása, 4. a munkaidő, 5. a felmondási idő, 6. a vasárnapi munkaszünet, 7. a gyermekek és nők éjjeli munkája, 8. a legkisebb munkabér, 9. a fizetések szabadság, 10. a családi munkabér, 11. a zsidótörvény és 12. a hadbavonultak hozzátartozóinak támogatása.

Nézzük ezeket a példákat egész röviden, szinte csak vázlatosan külön-külön is.

TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS

1. Az ipari munkások és a magánalkalmazottak biztosítása

Az ipari munka sok betegség, baleset, öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosítása (gyűjtőnévvel: a társadalombiztosítás) hosszabb fejlődés eredményeként az iparossegédek és a gyári munkások önkéntes segélyezéséből alakult ki. Az 1884: XVII. t.-c. az ipartörvény még csak azt engedte meg, hogy az iparossegédek többsége *segélypénztárak* létesítését elhatározhassa. Az 1891: XIV. t.-c. a *betegség* esetére szóló biztosítást már kötelezővé tette. Az 1907: XIX. t.-c. ugyanezt mondja ki a *baleset* esetére is. Az 1927: XXI. te. újabb szabályozása nyomán az 1928: XL. t.-c. a kötelező biztosítást az *öregség, rokkantság, özvegység és árvaság* esetére is kiterjeszti.

Biztosításra köteles – mind betegség, mind baleset, mind öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére, továbbá nemre, korra és állampolgárságra tekintet nélkül – az a munkavállaló, aki betegségi biztosítási kötelezettség alá eső vállalatnál, üzemnél, hivatalban, vagy foglalkozásban munkabér fejében szolgálatot teljesít.

Betegségi biztosításra kötelezettek általában a belföldi vállalatok, üzemek, hivatalok és foglalkozások, főként: 1. az ipartörvény alá eső minden foglalkozás, 2. az ipartörvény alá nem eső, de keresetszerűen folytatott, 3. a bányatörvény alá eső vállalkozások, 4. a kőfejtő, homok-, kavics- stb. termelő vállalatok, 5. minden építkezés és építmény fenntartás, 6. a gyűlékony, egészségre ártalmas vagy mérges, robbanó vagy robbantó anyagok előállítás és feldolgozása, 7. a vegyészeti laboratóriumok, 8. a vágóhidak, jégművek, 9. a raktártartás, raktározás és a kereskedelmi pincészet, 10. a fuvarozás, szállítmányozás, állattartás, 11. a gépjárművek tartása, 12. a vasúti üzemek, gyárak, 13. a hajózás (a tengeri hajózás kivételével), a kotró, rév- stb. vállalatok és munkálatok, 14. a posta, távírda és tábeszélő hivatalai, gyárjai stb., 15. a mezőgazdasági és erdei termeléssel összefüggő mellékiparok, 16. az állami, törvényhatósági és községi hivatalok, valamint az általuk és a vallásfelekezetek által fenntartott vagy kezelt intézmények, 17. a törvény által alkotott testületek (kamarák, társadalombiztosító intézetek, ipartestületek), végül 18. az egyesületek, társulatok, alapok és alapítványok.

Ugyanezek kötelezettek a *baleseti*, valamint az *öregségi, rokkantsági özvegyégi és árvasági* biztosításra is. Külföldi vállalatokra ez a kötelezettség csupán annyiban terjed ki, amennyiben azok az ország területén munkásokat foglalkoztatnak.

A baleseti biztosítás a javadalom nagyságától függetlenül kötelező. A betegségi és öregségi stb. biztosításra azonban már nem kötelesek azok a tisztviselők, művezetők, kereskedősegédek, szakképzett zenészek, továbbá az ezekkel hasonló állásban lévő havi, vagy évi fizetéssel alkalmazott értelmiségi foglalkozásúak, valamint a csak egy munkaadóval munkaviszonyban álló kereskedelmi utazók, kirakatrendezők stb., akiknek havi javadalmazása 300, ill. 500 P-t, vagy évi javadalmazása 3600, ill. 6000 P-t meghalad.

A társadalombiztosítás *kötelező esetein kívül* meghatározott esetekben *önkéntes* biztosításra is lehetőség van.

Betegség esetén

a *biztosított* részére a keresőképtelenség negyedik napjától javadalmazása napi átlagának, vagy átlagos napibérének 50%-át kitevő *táppénz*, a *biztosított és igényjogosult családtagjai* részére pedig orvosi gyógykezelés, gyógyszer, gyógyfürdő, gyógyvíz és a szükséges gyógyászati segédeszköz jár. A biztosított nőnek, vagy a biztosított feleségének – feltéve, hogy az igény megnyílását megelőző 18 hónapon belül összesen legalább 9 hónapon át betegség esetére ő vagy férje biztosítva volt – szülés esetén szülészeti segédkezés, valamint gyógykezelés, továbbá terhességi, gyermekágyi és szoptatási segély, a biztosított halála esetén pedig temetkezési segély is jár.

Igényjogosult családtag: 1. a feleség, ilyenek nem létében az a nő, aki a biztosított háztartását vezeti; 2. a gyermek, az unoka és a testvér életének 16., ill. ha hivatásbeli kiképzése, vagy tanulmányainak folytatása miatt nem kereshet, élete 24. évének betöltéséig; 3. a férj, a szülő és a nagyszülő élete 60. évének betöltésétől kezdve; 4. korhatárra való tekintet nélkül az a családtag, aki valamely testi vagy szellemi fogyatkozás következtében keresőképtelen. Az igény jogosultság ezenkívül a biztosítás tartamától és a munkaviszony változásától is függ.

Baleset esetén

a biztosítás alapján *kártalanítás* jár az üzemi balesettel okozott kárért, miért is:

a biztosított 1. orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyvizeket és gyógyászati segédeszközöket, 2. húsz héten át táppénzt, 3. a húszheti táppénz-segélyezés lejártától a keresőképtelenséggel járó gyógykezelés befejezéséig gyógykezelési járadékot, 4. a gyógykezelés megszűntétől a keresőképtelenség, ill. a keresőképesség csökkenésének tartamára járadékot, 5. abban az esetben pedig, ha a biztosított nemcsak keresőképtelenné, hanem tehetetlenné is vált s emiatt állandó ápolásra vagy gondozásra szorul, tehetetlenségi járadékot,

a családtag viszont 1. a biztosított kórházi ápolása idején féltáppénzt, 2. a huszadik hét leteltével fél-gyógykezelési járadékot, 3. a baleset következtében meghalt biztosított után temetkezési segélyt, végül 4. a halál napjától kezdve évi járadékot igényelhet.

A baleseti járadék alapjául szolgáló javadalmazás az az összeg, amelyet a biztosításra kötelezett a balesetet közvetlenül megelőző 52 héten át, a havi fizetéses biztosított pedig 12 hónapon át baleseti biztosítási kötelezettség alá eső üzemekben keresett. Ez az összeg azonban évi 300 P-nél kevesebb és 360 P-nél több nem lehet.

öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetén

ahhoz, hogy a biztosítási szolgáltatásokra vonatkozó igény érvényesíthető joggá váljék, a törvényben körülírt kellékek szükségesek. Ezek fennforgása nélkül ugyanis az igény csak váromány, az igénylő pedig csak várományos. Legfontosabb kellék a biztosítási viszony kezdetétől a járadékigény bejelentéséig terjedő *várakozási idő*, amelynek mértéke a járulékhét és a járulékhónap, vagyis az a hét, ill. hónap, amelyre a biztosítási járulékot fizetni kéli. Az öregségi járadék igényléséhez 400 (teljes vakság esetén 200), a rokkantsági és az özvegyi járadék igényléséhez pedig 200 (teljes vakság esetében 100) járulékhét szükséges. A járadékra vonatkozó igény jogosultság megállapításának további feltétele, hogy *a váromány ép*, vagyis a várakozási idő teljes legyen. A váromány akkor ép, ha a várakozási idő a bejelentést közvetlenül megelőző 10 év alatt kimutatható, vagy ha a biztosított a biztosítási viszonyba történt első belépés és az igénybejelentés közé eső naptári évekre számított átlagban *évenként* legalább 10 hétig volt biztosítva.

Öregségi járadékra igényjogosult az a biztosított, aki életének 65. évét, valamint a várakozási időt betöltötte és várománya ép. Ha a biztosított 65. életévének elérésekor még nem töltötte be várakozási idejét, akkor a járadék annak a hónapnak első napjától jár neki, amelyben a várakozási időt betölti.

Rokkantsági járadékra igényjogosult az a biztosított, aki 1. állandóan rokkant, 2. betöltötte a megkívánt várakozási időt és 3. akinek várománya ép.

Özvegyi járadékra igényjogosult az az özvegy nő, aki rokkant, vagy aki 65. életévét betöltötte. Ilyen feltétellel igényjogosult az elhunyt *biztosított* felesébe, ha meghalt férje a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte és váron: anya ép; továbbá az elhunyt öregségi, vagy rokkantsági *járadékos* felesége.

Árvajáradékra igényjogosult az elhalt *biztosított*nak, ül. öregségi, vagy rokkantsági *járadékosnak* törvényes és törvényesített gyermeke, aki a 200 járulékhetes várakozási időt betöltötte és akinek várománya – bekövetkezett halálakor – ép. A gyermek igény jogosultsága azonban életének 15., ha pedig teljesen keresetképtelen, vagy ha hivatásra való kiképzésben részesül, ill. iskolai tanulmányokat folytat, akkor 17., ha viszont a biztosított értelmiségi foglalkozású volt, 18. évének betöltéséig terjed.

Az öregségi és rokkantsági járadék évi 120 P *járadéktörzsből* s a biztosított után egy-egy évre lerótt járulékok összegének 24%-át, értelmiségi foglalkozású biztosítottak esetén pedig 19%-át kitevő, *fokozódó járadékrészből* áll, amelyet kiegészíthet az újabb rokkantság, ill. a 65. életéve után ismét biztosítási kötelezettséggel járó munkaviszonyba lépő esetében a *járadékpótlék*, valamint az igényjogosult elhalálozásakor árvajáradékra jogosult gyermekek után gyermekenkint a járadék 5%-át kitevő *gyermekpótlék*.

Az özvegyi járadék annak a járadéknak, amelyre az elhunynak igénye vagy várománya volt, 50%-a, az árvajáradék teljes árvaság esetén 30, félárvaság esetén pedig 15%-a.

A felsorolt biztosítási ágazatok mindegyikét *biztosító intézetek* látják el. A kötelező *betegségi* biztosítást elsősorban az OTI (az Országos Társadalombiztosító Intézet) végzi, de kivülről különállóan végzi még a m. kir. Posta, a m. kir. Államvasutak, a Közforgalmú Magánvasutak, a m. kir. Postatakarékpénztár, am. kir. Dohány jövedék Betegségi Biztosító Intézete, a Bányatárspénztárak, a Magyar Hajózási Betegségi Biztosító Intézet és a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete (a MABI). Az önkéntes vagy önkéntes tóvá bbfizetéssel fenntartott betegségi biztosítás csak az OTI-nál, a MABI-nál és a Bányatárspénztáraknál, az öregségi, rokkantsági, özvegyeségi és árvasági biztosítás az OTI-nál és a MABI-nál, a baleseti biztosítás pedig kizárólag az OTI-nál történhetik. Egyébként azt, hogy egyes esetekben melyik intézet hivatott a biztosítás ellátására, a törvény Szabja meg.

A MABI tagjai

a törvény rendelkezése értelmében mindazok a betegségi biztosításra kötelezettek, akik Budapest, Budafok, Kispest, Pestszenterzsébet, Rákospalota, Újpest és Csepel területén vannak biztosításra kötelezett vállalatoknál stb. foglalkozásban, továbbá a MABI saját alkalmazottai és mindezek özvegyei, valamint árvái. Különben azokat a testületeket, egyesületeket, társulatokat, alapokat és alapítványokat, amelyeknek a MABI működési területén foglalkoztatott munkavállalói betegségi biztosításra a MABI-nál kötelezettek, a belügyminiszter rendelettel állapítja meg. De kormányrendelet érteimében a MABI-nál kell biztosítani a MABI illetékességi területén betegségi biztosításra kötelezett vállalatok stb. *irodai és nem irodai segédszemélyzetének állandó évi, vagy havi fizetésben részesülő alkalmazottait* (vagyis azokat, akiket köznapi nyelven magántisztviselőknek, ill. magánalkalmazottaknak szoktak nevezni).

FONTOSABB KÚTFŐK: 1927: XXI. és 1928: XL. t.-c; 4223/1928. ein. N. M. M.; 200/1928. M. E., 5600/1928. M. E., 1815/1929. ein. K. M. M.; 9090/1931. M. E., 2830/1932. M. E., 9600/1932. M. E., 6000/1933. M. E., 6500/1935. M. E. és 7800/1937. M. E. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, Attila-nyomda 1940. 202 – 300. oldal); *Bikkal Dénes*: A magyar társadalombiztosítás reformja (Budapest, Athenaeum, 1942.); *Máthé István*: Társadalombiztosítási jogszabályok és útmutató. V. kiadás (Budapest, 1941.); *Nádújfalvy József-Mihályffy Antal*: A munkásvédelem zsebkódexe, 2. kiadás, (Budapest, Stádium, 1940.) és *Bein Antal*: A magyar társadalombiztosítási jog, I-II. kötet (Budapest, 1935.).

2. A mezőgazdasági munkások és a gazdatisztek biztosítása

A mezőgazdasági munkások és (külső) cselédek baleseti biztosítását a Gazdasági Munkás- és Cselédpénztár életrehívásával először az 1900: XVI. t.-c. vezette be, bár kötelezően csak a cselédekre nézve. Az 1902: XIV. t.-c.-et a gazdasági gépeknél alkalmazott munkások a az 1912: VIII. t.-c. a gazdasági gép tulajdonosának bármilyen gazdasági gépe mellett alkalmazott valamennyi munkására, az 1913: XX. t.-c. a gazdaság részére ipari munkát végzőkre is kiterjesztette. Az 1936: XXXVI. t.-c. a gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítását, az 1938: XII. t.-c. pedig a gazdasági munkavállalók öregségi biztosítását, valamint ezek özvegyeinek járadékban való részesítését tette kötelezővé, az 1939: XVI. t.-c. viszont az utóbbit fejlesztette tovább.

A mezőgazdaság terén foglalkozók biztosítását az OMBI (az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet) látja el. Tevékenysége három ágra terjed ki: 1. a mezőgazdasági munkavállalók, a gazdasági munkával foglalkozók és a gazdasági (külső) cselédek baleseti, rokkantsági és haláleseti segélyezésére, 2. a gazdasági munkavállalók öregségi biztosítására és ezek özvegyeinek járadékban való részesítésére, 3. a gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítására.

Az *első biztosítási ág* terén az OMBI-nak háromféle (alapító, rendes és rendkívüli) tagja, a rendes tagoknak viszont öt csoportja van. A gazdasági cselédek (ha nem tagok), valamint a rendkívüli tagok biztosítása csupán a baleset esetére szorítkozik. Egyébként külön-külön tagsági könyv alapján az Intézet minden tagja a rendes tagok több csoportjának is tagja lehet. A tagsági díj a tagság minősége és a rendes tagság csoportjai szerint változnak. Ehhez járul még a *munkaadók* minden gazdasági (külső) cseléd után évi 2 P, valamint az *állam* hozzájárulása.

Az I. csoportbeli rendes tagot *baleset esetén* az Intézet orvosa gyógykezeli s az ehhez szükséges gyógy-, köt-, és műszerek árát is az Intézet fizeti. Egy hétnél hosszabb munkaképtelenség esetén a tag munkaképességének helyreálltáig, de legfeljebb tíz hétig naponta 1.20 P segélyt is folyósít. Ha a baleset következtében előállott munkaképtelenség tíz hétnél is tovább tart, a tizenegyedik héttől kezdve a tagnak évi 288 P járadékra van igénye. Ha a biztosított a baleset következtében nemcsak keresetképtelenné, de magával tehetetlenné is vált, úgyhogy állandó ápolásra és gondozásra szorul, évi 144 P tehetetlenségi pótlékot is kap. Ha viszont a biztosított a baleset következtében meghal, családja egyszersmindenkorra 800 P baleseti haláleseti segélyt, valamint a 16. életévét még be nem töltött egy vagy két gyermek mindegyike után 100-100 P-t, a további gyermekek mindegyike után pedig 200-200 P-t kap. Ha a 16. éven aluli gyermekek teljes árszágra maradnak, haláleseti segélyük fejenként 400-400 P. Ha a haláleseti segélyre jogosított házastárs 40. életévét már betöltötte, a községi járadék-bizottság véleménye alapján évi 144 P baleseti özvegyi járadékot, a gyermekek pedig az előbbi megkülönböztetés szerint évi 24-24, ill. 36-36 P nevelési segélyt kaphatnak. Ha az, aki az Intézetnek tíz év óta tagja, *baleset nélkül* előreláthatólag mindenkorra munkaképtelenné válik, élete végéig, ill. munkaképességének visszanyeréséig havi segélyt, aki pedig 65. életévét betöltötte, olyan összegű járadékot kap, amilyenre betöltött tagsági évei szerint keresetképtelenség esetében joga volna.

A II. csoportbeli rendes tagok az I. csoportbeliektől csak annyiban térnek el, hogy ezek, illetve jogutódjuk baleset nélkül beállott munkakép- telenség vagy halál, továbbá a 65. életév betöltése esetén az I. csoportbelie- ket megillető összegeknek csupán felét kapják.

A III. csoportbeli (14-50, de legfeljebb 60 éves) rendes tagok, illetve családjuk segélyének nagyságát az szabja meg, hogy hány évesek voltak akkor, amikor a tagok sorába felvettek őket. Annak családját mégis, akit *előzetes orvosi vizsgálat alapján* vettek fel, a segély akkor is megilleti, ha a tag már a felvételi díjnak és a tagsági díj első esedékes részleté- nek megfizetése után meghal. Azok családja ellenben, akiket *orvosi vizsgálat nélkül* vettek fel, csak akkor tarthatnak segélyre igényt, ha az elhunyt tag a felvételtől számított legalább két éven át fizette a tagsági díjakat.

A IV. csoportbeli tagok után járó segély nagysága aszerint változik, hogy a biztosított a belépéstől számított hány év múlva tölti be a kikötött életkort.

Végül az V. nyugdíjszoprtbeli tag, ha tízévi tagság után olyan mér- tékben válik előreláthatólag mindenkorra munkaképtelenné, hogy a meg- felelő átlagos keresménynek egyharmadát sem tudja megkeresni, élete végéig, illetve munkaképességének visszanyeréséig utólagos részletekben járadékot kap. Ha a csoportbeli tag tízévi tagság után meghal, családja annak a jára- déknak egyévi összegét kapja, amely a tagot megilletné. Ha viszont a halál tízévi tagság előtt következne be, a család a befizetett tagsági díjak felét kapja.

A rendkívüli tagok, továbbá a gazdasági (külső) cselédek után csak *baleset*, baleset következtében beállt *rokkantság* és *halál* esetében jár Segély az I. csoportbeli tagokra nézve irányadó rendelkezések szerint.

A *második biztosítási ág* terén öregség esetére biztosítási kötelezettség alá esik az a *férfi* gazdasági munkavállaló, aki életének 18. évét betöltötte. *Gazdasági munkavállalónak kell tekinteni* a mező- és erdőgazdaság, a szőlé- szet, kertészet, állattenyésztés, vadászat, halászat méhészet és a selymé- szet körében részért, Szakmány- vagy napibéért szerződött munkást, segédmunkást és napszámost, a dohánykertészt, gazdasági cselédet, szegőd- menyes iparost és a gazdasági cseléd módjára alkalmazott szegődményes gépészt, továbbá a víztársulatoknál (öblözeteknél), vagy a földművelés- ügyi tárca keretében házikezelésben lévő hasonló üzemeknél végzett mun- kánál alkalmazott munkavállalót.

Az öregségi biztosítás *járadékait*, a munkába eltöltött napok számára való tekintet nélkül naptári hetenkint 20 fillért, a munkábalépés napjától a munkaviszony megszűnéséig kell fizetni. A járadékot, ha a munka legalább egy hétig tart, *a munkaadó köteles fizetni*, de a munkavállaló béréből azt levonhatja. Az Intézet járadékokból előálló bevételét növeli a birtokosok, a törvényhatóságok és az állam hozzájárulása.

A biztosított öregségi járadékra és haláleseti segélyre jogosult. Öregségi járadék azt a biztosítottat illeti meg, aki 65., vagy ha tüzharcos, 63. életévét betöltötte és legalább 15 évi várakozási idővel bír. A járadék évi 60 P *jára- déktörzsből*, minden olyan naptári év után, amelyre a biztosított javára 25 hétre fizettek járadékot, évi 1.50 P *járadéktörzspótlékból*, valamint kötelező biztosítás esetén annak az összegnek, amelyet az igény jogosultság megállapí- tásáig járadék címén leróttak, 20% -át kitevő *fokozódó járadékrészből* áll.

Az öregség esetére biztosított *halála esetén* 30 P segély jár, amely 2 P-vel, de legfeljebb 60 P-ig emelkedik minden olyan naptári év után, amely a várakozási időbe beszámítható, feltéve, hogy az elhunyt az öregségi járadékra jogosult volt, vagy ha nem volt is jogosult, a 15 évi várakozási időt eltöltötte; e nélkül pedig, ha utána a halálát megelőző 5 év alatt legalább 2 naptári évben biztosítási kötelezettség alapján évenként 15 hétre járulékot róttak le.

Az elhunyt biztosított özvegye, ha életének 60. évét már betöltötte s férje a 15 évi várakozási időt eltöltötte, vagy ez utóbbi nélkül is, ha férje 1954. január 1. előtt hal el, így öregségi járadékra még nem igényjogosult, de életének túlnyomórészét gazdasági munkavállaló gyanánt töltötte el, az özvegy pedig férje halálakor 50. életévét már betöltötte: *özvegyi járadékra* jogosult. A járadék összege annak az *öregségi járadéknak fele*, amelyre az elhunyt férjnek igénye vagy várománya volt, évi 60 P-nél kevesebb azonban semmiképpen sem lehet.

A *harmadik biztosítási ág* terén minden gazdatiszt öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítási kötelezettség alá esik. *Gazdatiszt*, aki más gazdaságában a gazdasági igazgatás, kezelés, vagy ellenőrzés tennivalóinak ellátására fizetésért szerződik el. A biztosítási kötelezettség szempontjából gazdaság az erdei termelés, az állattenyésztés, a halászat, a kert-és szőlőművelés, a selyemtenyésztés és a méhészet körébe tartozó üzem is.

A gazdatisztek javadalmazásuk mértékéhez képest kilenc biztosítási osztályba sorolnak. Biztosítási díjuk ennek megfelelően változik. Húsz félévi várakozási idő eltelte után a biztosítottnak a 65., ill. öregségi külön biztosítás esetén már a 60. év betöltésétől kezdve *öregségi nyugdíj*, az állandó rokkantság beálltától kezdve *rokkantsági nyugdíj* jár, amely mindkét esetben nyugdíj törzsből és fokozódó nyugdíjrészből áll. Az előbbi évi 120 P, az utóbbi pedig a tényleg befizetett díjak 19%-a. Ha legalább három olyan gyermek van, akik után nevelési segély járna, mind az öregségi, mind a rokkantsági nyugdíjhoz gyermekekenként még 5.5% gyermeksegély is jár.

Az elhunyt biztosított özvegyét a törvényben megállapított feltételekkel *özvegyi nyugdíj* illeti meg, amelynek összege az öregségi, vagy rokkantsági nyugdíj összegének *felével* azonos. Ha pedig az elhunyt biztosított, vagy nyugdíjas után 18 éven aluli, vagy 18 évnél idősebb, de főiskolai tanulmányokat folytató kiskorú önálló keresettel nem bíró árva marad, ez az özvegyi nyugdíj 30, illetve teljes árvaság esetén 60%-át kitevő *nevelési segélyben* részesül. A *nevelési segély* azonban együttesen az özvegyi nyugdíj 100, ill. 200%-át meg nem haladhatja.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1900: XVI., 1902: XIV., 1912: VIII., 1913: XX., 1936: XXXVI., 1938: XII. t -c. és 1939: XVI. t.-c; 37.777/1924. F. M., 25.400/1925. F. M” 55.e80/1927. F. M., 5630/1928. M. E., 6000/1931. M. E., 55.000/1937. F. M., 87.000/1938. F. M., 157.800/1938. F. M” 176.200/1938. F. M., 80.000/1939. F. M., 131.000/1939. F. M. és 126.600/1940. F. M. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, Attila-nyomda, 1940. 301-341. oldal.)

3. A közszerolati alkalmazottak betegségi biztosítása és nyugellátása

A közalkalmazottak nyugellátását az 1912: LXV. t.-c, betegségi biztosítását pedig az 1921: XLVI. t.-c. vezette be. Az utóbbi körét aztán lényegesen kiterjesztette az 1938: XXXIX. t.-c.

A közalkalmazottak *betegségi* biztosítását az OTBA (az Országos Tisztviselői Betegsegélyző Alap) látja el, amelyet korábban a népjóléti és munkaügyi miniszter kezelt, jelenleg pedig a pénzügyminiszter kezeli. Az OTBA bevételei az igényjogosultak rendes járandóságának 1,5, illetve 1%-a, továbbá az állam, a törvényhatóságok, a megyei városok, a Nem-Állami Tanszemélyzet Országos Nyugdíjintézetének, valamint a válláselekezetek hozzájárulásai.

Az OTBA tagjai és szolgáltatásaira jogosultak: 1. az összes állami alkalmazottak (tisztviselők, kezelők, díjnokok és altisztek) családtagjaikkal együtt; 2. az említett csoportokba tartozó nyugdíjasok; 3. a vármegyei, városi és községi alkalmazottak (a budapestiek kivételével); 4. a Nem-Állami Tanszemélyzet Országos Nyugdíjintézetének kötelékébe tartozó alkalmazottak; 5. a bevett és az elismert válláselekezetek tényleges szolgalatban álló lelkészei, segédlelkészei, hitoktatói és kántorai; 6. az OTBA tiszteletdíjas orvosai közül azok, akik nem tartoznak valamelyik más betegségi biztosító intézet kötelékébe; 7. a felsorolt csoportokba tartozó nyugdíjasok, özvegyek, árvák, valamint az igényjogosult családtagok.

Az OTBA tagjai 1. háziorsos és 2. Szakorvosii ellátást, 3. kórházi (klinikai) és 4. tüdőbeteggyógyintézetii ápolást, 5. műtéti, 6. gyógyászati eszközök, 7. insulin beszerzésére, 8. fizikális és vizgyógyintézetii kezelésre irányuló, 9. betegszállítási, 10. gyermekágyii és 11. temetési segílyt kapnak.

A *rendörlegénység* tényleges szolgalatot teljesítő tagjainak *hozzátartozói*, valamint a *rendörlegénység nyugállományú* tagjai és ezek hozzátartozói a rendeletekben meghatározott szolgáltatásokat *betegség esetén* az ORBA-tól (az Országos Rendörlegénységi Betegsegélyzésii Alaptól), a *csendörlegénység* nyugdíjban, kegydíjban részesülő tagjai, valamint az elhaltak özvegyei, árvái és mindezek hozzátartozói pedig a CSERBA-tól, (a Csendörlegénységi Ellátásban Részesülőök BetegSegélyző Alapjától) kapják.

A közalkalmazottak öregség és rokkantság esetére biztosítva nincsenek, mert náluk erre az esetre nyugdíjra nyílik jogosultság. Az alkalmazottak tényleges szolgalatuk idején beszámítható javadalmazásuk 2%-ának megfelelő nyugdíj járulékot fizetnek, amelynek ellenében 35, illetve 40 év után a javadalmazásukkal egyenlő nagyságú nyugdíjat élveznek.

FONTOSABB KÚTFÖK: 1912: LXV., 1921: XLVI., 1936: VIII. és 1938: XXXIX. t.-c.; 3600/1932. M. E., 3650/1932. M. E., 3000/1936. M. E., 9900/1938. M. E., 9800/1938. P. M., 120.000/1936. B. M., 130.800/1936. B. M., 4080/1940. M. E. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, Attila-nyomda, 1940.), 342-349. oldal.

4. Munkaidő

Az ipari munkavállalók munkaidejét az 1872: VIII., majd az 1884: XVII. t.-c. után az 1937: XXI. t.-c. szabályozza.

A *napi munkaidő* – a munkaközi szünetek beszámítása nélkül – 8, a *heti* pedig 48 óra. Ennél hosszabb elvileg nem lehet. A közérdekből, gazdasági szempontból, vagy az iparág, illetve foglalkozás természete miatt szükséges kivételeket az illetékes miniszter állapítja meg. Munka közben pihenésre és étkezésre is megfelelő időt kell adni. A *munkaközi szünet* $\frac{1}{4}$ óránál rövidebb nem lehet s az a munkaidőbe be nem számítható. A megállapított munkaidőt – kivételesen – meg lehet hosszabbítani az iparhatóság előzetes engedélyével, vagy bejelentéssel. Munkatorlódás miatt egy évben legfeljebb 60 órával hosszabbítható meg, de az egy héten 10 órát meg nem haladhat.

A *tisztviselők* valóságos munkaideje 24 órán belül 8 óránál és heti 44 óránál hosszabb nem lehet. Munkájukat szombaton pénzintézeteknél legkésőbb $\frac{1}{2}$ 2, egyebütt 1 órakor be kell fejezni.

A *gyermek*ek és *fiatalkorúak* munkaidejét az általános elvektől eltérő intézkedések szabályozzák. Az iparostanoncok munkaideje napi 12 óra lehet, de délelőtt is, délután is fél-fél, délben pedig egy egész órai szünetet kell nekik adni. A gyárimunkások napi munkaideje 14 éves korukig 8, 14-től 16 éves korukig pedig 10 óra lehet. Az *iparostanoncok* munkaidejébe az iskolában eltöltött időt is bele kell számítani. Bizonyos üzemek, vagy munkák veszélyeinek, vagy az egészségre gyakorlott káros következményeinek elhárítása végett az illetékes miniszter mind a fiatalkorúak, mind a nők munkaidejének leghosszabb tartalmát ettől függetlenül is megállapíthatja, sőt a gyermekek alkalmazását el is tilthatja.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1872: VIII., 1884: XVII., 1928: V., 1929: V. t.-c., 3000/1938. Ip. M. és 17.182/1938. Ip. M. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 144-149. oldal.

AZ IPARI MUNKAIDŐ SZABÁLYOZÁSA

MAGYARORSZÁGON

14-16 óra

1890 körül

10-12 óra

1914-ig.

8-10 óra

1935-ig.

8 óra

1935-óta

ÜZLETEK ZÁRÓRÁJA

1901. évi KORLÁTLANUL NYITVA	1901. CSAK PÉTERÁN AT LEHETS NYITVA	1915. ESTE 6 KÖR ÉLELMISZER 9 KÖR	1917. ESTE 7 KÖR ÉLELMISZER 9 KÖR	1938. ESTE 6 KÖR ÉLELMISZER 7 KÖR
------------------------------------	--	---	---	---

5. A gyermekek és nők éjjeli munkája

Gyermekeket, fiatalkorúakat és nőket éjjeli munkával foglalkoztatni - a családtagok kivételével és szabályként - nem szabad. Ez a tilalom nem vonatkozik a felelősségteljes állásban, rendszerint *nem testi munkát végző* nőkre, továbbá olyan munkák esetén, amelyek nem tűrnek megszakítást, a *16 éven felüli* férfi munkásokra. Ezeket a munkákat miniszteri rendeletek állapíthatják meg.

A *kő- és barnaszénbányákban* a 16-18 éves férfiak az iparügyi miniszter engedélyével éjjel is foglalkoztathatók, de megfelelő pihenőről, valamint arányos nappali beosztásukról is gondoskodni kell. Az illetékes miniszter *különösen súlyos körülmények közt* az éjjeli munka tilalmát a 16-18 éves férfiakra vonatkozóan fel is függesztheti. Megengedheti továbbá, hogy olyan üzemekben, amelyek gyors romlásnak alávetett nyersanyagokat, vagy félgyártmányokat dolgoznak fel, előzetes bejelentés és a megállapított feltételek mellett *18 éven felüli nők* éjjel is foglalkoztathatók legyenek. Ilyen üzemekben azonban a nők munkaideje heti 60, éjjeli munkaideje pedig napi 10 óránál több nem lehet.

Fenyegető baleset, vagy elemi kár elhárítása, váratlanul bekövetkezett üzemszavar megszüntetése, vagy elemi kár jóvátétele, ill. járvány leküzdése végett, vagy az üzemnek időszakonként *nem ismétlődő* erőhatalom következtében előre nem látható megszakítása esetén a munkaadó *bejelentés alapján* is foglalkoztathatja éjjel a 16 - 18 éves férfiakat és 18 éven felüli nőket. *Szállodákban, vendéglőkben, kávéházakban* és más olyan üzemekben, ahol élelmicikket az üzletben való fogyasztásra állítanak elő és szolgáltatnak ki, a *18 éven felüli nők* este 10 és reggel 5 óra közt külön rendelet alapján ugyancsak foglalkoztathatók. Ugyanígy az *üzemi leltározás* munkálatainál egy-egy évben legfeljebb 3 éjjelen át.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1884: XVIII., 1908: LIII., 1913: XXXVI., 1921: XXXIII., 1923: XV., 1928: V., 1928: XXVI., 1928: XXVIII., 1937:1. t.-c, 150.443/1930.; 165.102/1930., 152.040/1931., 33.469/1933. K. M. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 149-150. oldal.

6. Felmondási idő

Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak határozatlan időre kötött szolgálati szerződését *csak írásban* és csak a hónap utolsó napjára lehet felmondani. A felmondási idő az ipartörvény szerint az ipari alkalmazottal szemben 15 nap, a kereskedőseggel szemben 6 hét, a fontosabb tennivalókkal megbízott iparos- vagy kereskedőseggel (könyvvezetővel, pénztárnokkal, üzletvezetővel, utazóval, raktárnokkal, stb.) szemben 3 hónap. Azokat az ipari tisztviselőket és kereskedősegeket, akiknek szolgálati ideje *két év*, vagy ennél is több, 3 hónapi, a fontosabb tennivalókkal megbízottakat pedig 6 hónapi felmondási idő illeti. *Ugyanígy felmondás* jár azoknak is, akik az ipartörvény rendelkezései alá eső üzletben, üzemben, vagy vállalatban *üzletvezetőként*, vagy rendszerint legalább 10 alkalmazott munkáját irányító *művezetőként*, malomvezetőként (főmolnárként), építési művezetőként (főpallérként), vagy rendszerint legalább 5 alkalmazott munkáját irányító gépészként (vezető főgépészként) vannak alkalmazva. Ezek felmondási ideje 6 hét; 2 évi, vagy még hosszabb szolgálat után 3 hónap; fontosabb tennivalókkal történt megbízás esetén pedig a felmondási idejük 3, illetve 6 hónapra módosul.

Egyes tisztviselők felmondását külön jogszabályok rendezik.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1884: XVII., 1937: XXI t.-c, 1910/1920. M. E. és 3760/1940. M. E. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 165-169. oldal.

FELMONDÁSI IDŐ SZABÁLYOZÁSA 1884-1940ig.

I. A KERESKEDELEM KÖRÉBEN

FONTOSSABB TEENDŐKKEL
MEGBIZOTT MAGÁNALKALMAZOTT

2 éven aluli 2 éven felüli 2 éven aluli 2 éven felüli
szolgálattal szolgálattal szolgálattal szolgálattal

KERESKEDELMÉ-
DIEKHEZ ALP-
KALMAZOTT
VAGY TISZT-
VISELŐ

6
hét

KERESKEDELMÉ-
HEZ ALKALMA-
ZOTT VAGY
TISZTVISELŐ

3
hónap

KERESKEDELMÉ-
HEZ ALKALMA-
ZOTT VAGY
TISZTVISELŐ

3
hónap

KERESKEDELMÉ-
HEZ ALKALMA-
ZOTT VAGY
TISZTVISELŐ

6
hónap

II. AZ IPARBAN

IPARI SZAKMUNKÁS

IPARBAN
2
hét

ÜZLETVÉZETŐ
MŰVEZETŐ
FŐMOLNÁR
FŐPALLÉR
FŐGÉPÉSZ

6
hét

2 ÉVI SZOL-
GÁLAT-
TAL ÜZLETVÉZETŐ
MŰVEZETŐ
FŐMOLNÁR
FŐPALLÉR
FŐGÉPÉSZ

3
hónap

2 ÉVEN FELÜLI
SZOLGÁLAT-
TAL ÜZLETVÉZETŐ
MŰVEZETŐ
FŐMOLNÁR
FŐPALLÉR
FŐGÉPÉSZ

6
hónap

7. Vasárnapi munkaszünet.

Az 1891: XIII. t.-c. értelmében vasárnap és Szent István király napján, mint nemzeti ünnepen, az ipari munkának szünetelnie kell. Kivételt csak az üzleti helyiségek és berendezések tisztántartásához és helyreállításához szükséges munkák alkotnák. A munkaszünet rendszerint legkésőbb reggel 6 órakor kezdődik és 24 órán keresztül, de legalább a következő napon reggel 6 óráig tart.

Azokat az iparüzemeket, amelyeknél az üzem félbeszakítása lehetetlen, illetve a folytonos üzembentartás a fogyasztóközönség, illetve a közforgalom igényei, vagy hadászati és egyéb közérdek figyelembevételével a szünapokon is elkerülhetetlen: miniszteri rendeletek állapítják meg.

Az 1927: XXXI. t.-c. óta március 15. is nemzeti ünnep, ezen azonban ipari munkaszünet nincs.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1891: XIII., 1927: XXXI. t.-c, 37.892/1891. 14.837/1892., 84.842/1893. K. K. M., 7500/1936. M. E. ez. r,

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 152-153. oldal.

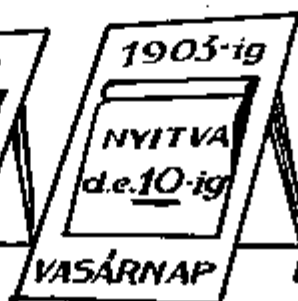
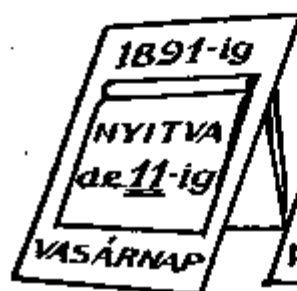
A VASÁRNAPI MUNKASZÜNET. SZABÁLYOZÁSA AZ IPARBAN

A KERESKEDELEMBEN

ÉLELMISZERÜZLETEKBEN

8. A legkisebb munkabér

Az *ipari munkások* méltó bérének biztosítása érdekében az 1932: XIX. t.-c., majd az 1937: XXI. t.-c. a legkisebb munkabérek megállapítására vonatkozó kötelezettséget mondják ki olyan iparokban, vagy olyan iparok egyes részeiben, különösen az otthoni munkával foglalkoztatott munkások javára, amelyekben a munkabérek megállapítására nincsenek hatékony eljárások, a munkabérek pedig rendkívül alacsonyak. Ha a munkabérek *indokolatlanul* alacsonyak, a legkisebb munkabérek hivatalos megállapításának van helye.

A legkisebb munkabérek megállapítása történhetik az ipar (kereskedelem), a bányászat, vagy a kohászat egyes ágainak egészére, vagy csak egyes részeire, esetleg csak az otthon végzett munkára; az ország egész területére, vagy annak meghatározott részére; esetleg csak egyes városokra, illetőleg községekre kiterjedő hatállyal. Mindezt az érdekeltek meghallgatása után az illetékes miniszter állapítja meg. A megállapítás mindaddig érvényes, amíg annak hatályát a miniszter hatályon kívül nem helyezi. A legkisebb munkabérek *az összes munkaadókra nézve kötelezők*, úgyhogy azokat a munkavállalóval történt megállapodás útján sem szabad csökkenteni. Az ilyen megállapodás, vagy a legkisebb munkabérről való lemondás semmis.

A *mezőgazdasági munkások* megfelelő bérének biztosításáról először a mezőgazdasági munkások munkaereje jogosulatlan kihasználásának megállításáról szóló 1923: XXV. t.-c. gondoskodott, majd az 1940: XV. t.-c. intézkedett. E törvény hatálya alá esnek a mező- és erdőgazdaságok, az állattenyésztés és halászat, a kert- és szőlőművelés, a gyümölcsstermelés, a selyemtermelés és a méhészet, valamint az ezekkel összefüggő és leginkább e gazdasági ágak saját nyerstermékeinek feldolgozásával, továbbá eladásával foglalkozó *mellékiparágak*. A legkisebb mezőgazdasági munkabérek megállapítását vármegyei bizottságok, illetve országos bizottság végzi. A vármegyei munkabérmegállapító bizottságok minden év december havában megvizsgálják, hogy a következő évre a legkisebb gazdasági munkabérek megállapítása mennyiben indokolt. A földművelésügyi miniszter azonban egyes munkabérnemek legkisebb mértékét az ország egész területére, vagy egyes részeire *kötelezővé* is teheti. A legkisebb munkabéreket egyébként meg lehet állapítani a vármegye (város) egész területére, vagy annak egy részére egységesen, vagy területenként eltérően; az összes munkákra, vagy csak egyes munkanemekre. Magától érthető, hogy a megállapításnál figyelemmel kell lenni a munkavállalóknak nem és kor szerint eltérő munkateljesítő képességére, a munkanemekre, valamint az egyes évszakokra is. A munkavállaló a legkisebb munkabérről itt sem mondhat le.

FONTOSABB KÚTFÖK: 1923: XXV., 1932: XIX., 1937: XXL, 1940: XV. t.-c., 3.000/1938. Ip. M., 130.000/1940. F. M. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 162-164, és 189-192. oldal.

*A legkisebb munkabér szabályozása a
fársadalombiztosítás körében.*

NAPIBÉROSZTÁLYOK

I.	080	120	2	240	360	440	520	6-
								
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
78703	67625	89531	89251	64006	63271	64863	63820	

1937

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
83698	54123	80939	106501	122999	95771	65176	254012

1941

9. Családi munkabér

Az 1938: XXXVI. t.-c. értelmében az iparban (kereskedelemben, továbbá a bányászatban és a kohászatban foglalkoztatott napszámos,, munkás, szolga (altiszt) és más hasonló alkalmazott – az iparossegéd (kereskedősegéd) kivételével – a saját magának, valamint házastársának törvényes, törvényesített, örökbe fogadott és házasságon kívül született gyermeke után, ha a tartás kötelezettsége őt terheli és a tartásról maga gondoskodik: gyermeknevelési pótlékra igényjogosult.

Ez a pótlék a nagyszülőt is megilleti olyan unoka után, akinek tartására köteles és akinek tartásáról tényleg gondoskodik is. A gyermeknevelési pótlék minden igényjogosult gyermek után havi 5.5 P, amelyet az országos ipari és bányászati családpénztár folyósít.

Újabb rendelkezések alapján 1942 karácsonya óta, a gyermeknevelési pótlék egy gyermek után 7.– P., két gyermek után 16.– P., három gyermek után 27.– P., négy gyermek után 40.– P., illetve négy vagy azt meghaladó gyermeklétszám esetén, minden gyermek után^ havi 10.– P.

A gyermeknevelési pótlék attól a naptól kezdve jár, amikor a törvény a munkaadóra nézve hatályba lép, illetve az alkalmazás napját követő hó első napjától. Megszűnik a pótlékra vonatkozó igény annak a hónapnak végével, amelyben a gyermek meghal, vagy 14. életévét betölti, vagy amikor a gyermekkel szemben az igényjogosult tartási kötelezettsége megszűnik.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1938: XXXVI. t.-c, 70.300/1937. B. M., 50.000/1938. Ip. M., 60.500/1938. I/a. K. K. M., 73.000/1938. Ip. M., 23.400/1939. Ip. M., 28.990/1939. Ip. M. sz. r. 7310/1942 M. E.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940), 54-59,-oldal.

8 SZAKMAI CSALÁD
8 PÉNZTÁR FIZET

1943

ban

35

MILLIÓ

P-T

EBBŐL

170.000 MUNKÁS

320.000 GYERMEKE

részesül

Gyermeknevelési pótlékban.

10. Fizetési szabadság

Az 1937: XXI. t.-c. szerint mindazoknak az alkalmazottaknak, akik e törvény hatálya alá esnek, 1 évi folytonos szolgálat után legalább 6 munkanapot magában foglaló fizetési szabadságot kell adni, amelybe a törvényes munkaszüneti napot, valamint a betegség vagy megbetegedés miatt történt munkamegszakítást beszámítani nem lehet. Az illetékes miniszter a munkavállalók egyes csoportjai részére hosszabb szabadságot is megállapíthat, ez azonban 24 napnál tovább nem terjedhet.

A munkásnak, szolgának, altisztnek és iparossegédnek 5 évi folytonos szolgálat után legalább 8 napi szabadságot kell adni, amely évenként 1-1 nappal növekszik. Az az alkalmazott, aki legalább 20 alkalmazott munkáját irányítja, továbbá a művezető és a kereskedősegéd legalább 12 napi szabadságot igényelhet, amely 2 évenként növekszik 1-1 nappal.

A *tisztviselőnek 3 évi szolgálat után* legalább 12 napi szabadságot kell adni, amely 15 szolgálati év betöltéséig évenként 1 – 1 nappal növekszik.

A tanoncnak, továbbá a képzéshez nem kötött iparban (kereskedelemben) foglalkoztatott gyermekeknek és 16 éven aluli fiatalkorúaknak évenként legalább 14 napi szabadságot kell adni.

A szabadságidőre vonatkozó rendelkezések bizonyos esetekre nem terjednek ki, alkalmazását viszont több vonatkozásban rendeletek szabályozzák.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1936: VII., 1937: XXI. t.-c., 30.000/1936. Ip. M., 3.000/1938. Ip. M., 17.182/1938. Ip. M. sz. r.

IRODALOM: *Ladik Gusztáv*: Jóléti intézményeink (Budapest, 1940.) 153-156. oldal.

11. Zsidótörvény

A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról az 1938: XV. és az 1939: IV. t.-c. intézkedik.

A korlátozás többirányú. A közszolgálat, valamint az időszaki lap, mozgófénykép szellemi irányítása, továbbá az állami egyedárúság és a hatósági engedélytől függő hasznothajtó jogosítványok, nemkülönb a munkásegységek és munkásszervezetek, munkaközvetítők intézőszervei szempontjából *kizárólagos*, a hites könyvvizsgálatra képesítő vizsgabocsátás, az egyetemek és főiskolák első évfolyamára történő beiratkozás, a társadalombiztosító intézetek önkormányzati szerveinek választása, az ügyvédi, orvosi, mérnöki, sajtó- és Színművészeti kamarák tagsága, továbbá a közszállítások és iparjogosítványok, egyesületek, érdekképviseletek tekintetében viszont (a zsidók 6%-os számarányának megfelelően) *aránylagos*.

A zsidókat kötelezni lehet arra, hogy összes mezőgazdasági ingatlanukat birtokpolitikai célokra tulajdonul, vagy kishaszonbérletbe átengedjék. Ez alól a szabály alól kivételnek csupán akkor van helye, ha az ingatlan gyár-, bánya-, ipar-, vagy fürdőtelep létesítése, kibővítése, illetve fenntartása céljából szükséges, továbbá, ha az ingatlan házhely céljára szükséges és alkalmas. Ebben az utóbbi esetben azonban 600 négyszögönél nagyobb nem lehet.

Az átengedésre való kötelezést, a kártalanítást, illetve a tulajdonba vagy kishaszonbérletbe juttatott ingatlanok vételárának, továbbá haszonbérösszegének megállapítását, az igénybevétel sorrendjét stb. kormány- és miniszteri rendeletek szabályozzák.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1938: VI., 1939: IV. és 1942: XV. t.-c., 7720/1939. M. E., 7300/1939. M. E., 7790/1939. M. E., 550/1942. M. E. sz. r. 5300/1932. M. E., 550.000/1942. F. M.

IRODALOM: *Adorján György – Haas Sándor*: A második zsidótörvény és a végrehajtási utasítás teljes szövege magyarázó jegyzetekkel. (Budapest, Urbányi 939.).

12. A hadbavonultak hozzátartozóinak támogatása

A honvédelemről Szólv 1939: II. t.-c. 222. §-a értelmében mozgósítás (hadiállományra való kiegészítés) esetén és háború idején a bevonultak családtagjainak segélyezését a minisztérium rendelettel szabályozza. Hadisegélyben kell részesíteni annak a bevonultnak támogatásra Szoruló családtagjait, aki a honvédség nemhivatásos állományában valóságos szakaszvezetőnél nem magasabb rendfokozatban katonai szolgálatot, vagy közérdekű munkaszolgálatot teljesít. A segélyezés módját és mértékét rendeletek szabályozzák.

A hadisegélyezésnél tekintetbe vehető családtagok: a *feleség*, a törvényes, törvényesített, örökbefogadott, mostoha vagy nevelt *gyermek*, a Szülő, nagyszülő, mostoha-, örökbefogadó, vagy nevelő *szülő*, az após, az anyós, az *unoka*, a testvér, mostohatestvér, a testvérnek teljes vagy félárva gyermeke, a házasságon kívül Született gyermek és a házasságon kívül született gyermek anyja. Mindezek segélyeinek együttes összege 12.000 lakosnál nem nagyobb lélekszámú községben havi 80, ennél nagyobb lélekszámú községben, megyei vagy törvényhatósági jogú városban havi 110, a székesfővárosban és környékén (Budafok, Kispest, Pestszent-erzsébet, Pestszentlőrinc, Rákospalota és Újpest megyei városokban, továbbá Albertfalva, Csepel, Mátyásföld, Pestújhely, Rákosszentmihály és Sashalom községekben) havi 160 P-t meg nem haladhat.

A hadbavonultak hozzátartozóinak támogatását célozzák a közszolgálati alkalmazottak, továbbá a magánalkalmazottak illetményeinek rendeletekben szabályozott módon történő további folyósítását biztosító intézkedések, a lakások és egyéb helyiségek bérletére vonatkozó rendelkezések, továbbá – közvetve – a honvédelmi Szolgálattal kapcsolatos kedvezmények és előnyök mind a köz-, mind a magánalkalmazásban.

A hadigondozottak érdekeinek hathatósabb védelme céljából a honvédelmi miniszter minden mozgósított alakulat póttesténél, illetve kiegészítő parancsnokság kirendeltségénél (bevonulási központjánál) csapat hadigondozó tisztet, minden hadtest (honvédkerületi) parancsnokságnál pedig hadigondozási felügyelőt oszt be, aki a hadisegély iránti kérelmek gyorsabb elintézése céljából bizonyos intézkedéseket foganatosít, ellenőrzést gyakorol, tájékozik és kimutatásokat készít, nyilvántartásokat vezet.

A háborús viszonyok következtében szükségessé váló különleges szociális feladatok ellátását a hadbavonultak családtagjai szempontjából a bajtársi szolgálat végzi, amelynek feladata különösen: 1. a hadbavonultak

családtagjainak fokozottabb erkölcsi és a szükséghez képest anyagi támogatásáról történő gondoskodás, 2. a harctéren küzdő honvédek és itthonmaradt családtagjai közt az állandó kapcsolat megteremtése és fenntartása, 3. a katonai szolgálatra bevonultak hozzátartozói kérelmeinek és esetleges panaszainak meghallgatása, gyors kivizsgálása és elintézése, 4. a bevonultak helyett a mezőgazdasági és ipari munkák elvégzésének biztosítása, végül 5. a nemzetvédelmi szolgálat támogatása. A szolgálatot az Országos Nép- és Családvédelmi Alap feladatkörében működő törvényhatósági nép- és családvédelmi bizottságok, illetve községi szociális munkaközösségek, vagy ezek albizottságai és külön csoportjai látják el.

FONTOSABB KÚTFŐK: 1939:11. t.-c., 940/1942. M. E.,, 12.000/eln. 23-1942. 608.687/22-1942. H. M., 529.150/1942. OSZF. sz. r.

IRODALOM: *Meleghegyi Sándor*: A hadbavonultak és hozzátartozóik polgári érdekeinek védelme, szociális gondozása. Hivatalos kiadás (Budapest, 1942.)

**AZ ÁLLAM
SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYEI**

NEMZETI ÖNÁLLÓSÍTÁSI ALAP

A keresztény származású intelligencia az első világháborút követő országcsonkítás következtében példátlan méretű munkanélküliség szakadékaiba zuhant. A megszállott területekről tízezzrel menekültek Csonka-magyarországra, ahol az elhelyezkedés egyre nehezebbé vált számukra. Az állástalan diplomások és érettségizett magyarok tömege ijesztő méretekre növekedett. Kivezetőút nem látszott sehol. A gazdasági élet múltó konjunktúrája 1928 óta újra depresszióba csapott át és mélypontját 1932-ben érte el, amikor már társadalmi összeomlás réme fenyegetett. Ennek okai ma már világosan állnak előttünk. Középiskoláinkból és főiskoláinkból tízezzrel kerültek ki fiatal magyarok az életbe anélkül, hogy bármi csekély reményük is lehetett volna emberhez és képzettségükhöz méltó elhelyezkedésre.

Gazdasági viszonyaink és lehetőségeink a parasztság és munkás-ság fogyasztóképtelensége, valamint idegen piacok megszerzésének lehetetlensége miatt összezsugorodtak. A felnövekvő fiatal, keresztény intelligencia hiába dörömbölt az élet kapuján, nem nyert bebocsájtást. *Öngyilkosság, vagy forradalom között választhattunk csupán* – mondja egy akkori diákvezér (ma önálló mérnök-vállalkozó az autószakmában).

Ugyanekkor azt kellett tapasztalniuk, hogy a népességben elfoglalt arányszámához képest aránytalan módon terjeszkedik el a gazdasági pályákon, iparban, kereskedelemben és a szabadfoglalkozások körében (orvosok, ügyvédek, mérnökök között) a *zsidóság*. A sokat emlegetett 6%-os zsidóság a jól jövedelmező pályákon, akár mint önálló, akár mint alkalmazott 40-50-60-80%-ban szerepelt. Ezt az állapotot tartósan fenntartani elviselhetetlen provokációnak látszott. A megoldás mégis késett, mert az eddig felsorolt okokhoz, mint az országcsonkítás, menekültek beözönlése, diplomások túltermelése, a zsidóság aránytalan túltengése a keresztény intelligencia rovására – még hozzájárult egy semmivel sem indokolható idegenkedés, vonakodás a magyar értelmiség részéről az ipari és kereskedelmi pályák iránt. A »Hivatal«, a »Nyugdíj«, az »íróasztal« világszemlélete bágyasztóan és bővülően hatott az önálló szárnypróbálgatókra.

Ebben a légkörben az államhatalom jött segítségül. 1937-ben Dr. Fabinyi Tihamér pénzügyminiszter kezdeményezésére megteremtette a Nemzeti Önállósítási Alapot egyelőre évi 2 millió pengős összeggel a gazdasági és szellemi foglalkozási ágak körében önállósításra törekvő, támogatásra Szoruló és arra érdemes keresztény magyarok pályakezdésének előmozdítására. Az azóta elmúlt félévtized megmutatta, hogy a kezdeményezés korszerűnek bizonyult. Közel 5000 esetben juttatott 22 millió pengős önállósítási kölcsön felfelé ívelő keresztény magyar egzisztenciákat segített át az élet napfényes oldalára.

Ennek a folyamatnak módozatait grafikonunkkal ismertetjük.

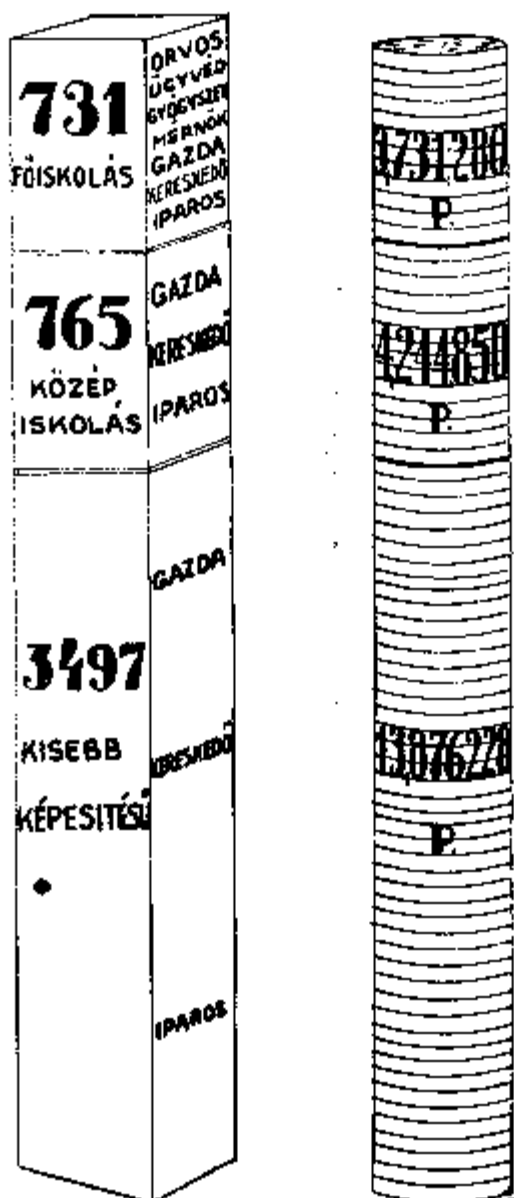
Ha számbavesszük grafikonunkon a magasabb iskolai végzettségűek részére folyósított kölcsönök összegét a kisebb képesítésűek részére engedélyezett kölcsönökkel szemben, akkor azt látjuk, hogy lényeges eltolódás mutatkozik a kisebb képesítésűek javára. Ennek magyarázata kézenfekvő. Az 1938 óta bekövetkezett országgyarapodásunk, a zsidótörvények hatása, legszembetűnőbben értelmiségünk gazdasági helyzetének javulásában mutatkozott meg, ami önként magaután vonta az igénylések csökkenését. Az önállósítási tanács igen helyesen a kisebb képesítésűek részére folyósítja most már a felszabadult összegeket és ezáltal a magyar társadalom minden dolgozó rétege felé kiterjeszti működését.

Annyit már most is meg lehet állapítani, hogy kevés Számú kivételtől eltekintve az önállósítottak ezrei kitűnően megállották helyüket akár mint iparosok, kereskedők, vagy gazdák, akár mint értelmiségűek. Egy új középosztály van előttünk kialakulóban, amely a szorgalom, a tudás és a tisztesség jogcímén akar beilleszkedni a magyar dolgozók társalmába.

A Nemzeti önállósítási Alap célkitűzéseiben és eszközeiben az önálló magyar és keresztény egzisztenciák erőrendszerének kiépítését munkálja és ebben a törekvésében az egész magyar társadalom helyeslése kíséri.

A NEMZETI ÖNÁLLÓSÍTÁSI ALAP KÖLCSÖNEI

1937 - 1942

4993 ÖNÁLLÓ SZENÉLY - **21,852.358 P.** KÖLCSÖN

**A m. kir. minisztérium 1700/1941. M. E. számú rendelete
a Nemzeti Önállósítási Alapról
(Kivonat)**

1. §.

1. A gazdasági és szellemi foglalkozási ágak körében önálló pálya alapítására törekvő s támogatásra utalt, érdemes és alkalmas egyének pályakezdésének előmozdítására a m. kir. minisztérium által létesített Nemzeti Önállósítási Alap szolgál.

2. Az Alapból méltányos kölcsön nyújtásával támogatásban lehet részesíteni gazdasági és szellemi szabadpályákon elhelyezkedni kívánó és szakmájuk önálló gyakorlásához szükséges Szakképzettséggel, illetőleg gyakorlati jártassággal rendelkező Személyeket.

9. §.

1. Az Alapból önállósítási kölcsönben csak az részesülhet, aki:

- a) magyar állampolgár,
- b) büntetlen előéletű és feddhetetlen jellemű,
- c) a kérvényben megjelölt szellemi szabadfoglalkozás folytatásához szükséges képzettséggel, illetőleg a megjelölt Szakma önálló gyakorlásához szükséges szakképzettséggel vagy gyakorlati jártassággal rendelkezik,
- d) a szóbanforgó életpályán való önállósuláshoz szükséges kezdőtőkét anyagi helyzete veszélyeztetése nélkül előteremteni nem tudja,
- e) a kérelmezés időpontjában netalán betöltött közszolgálati állásáról gazdasági vagy szellemi pályán való önállósulás céljából lemond, vagy ha magánalkalmazotti viszonyban van, azt a Tanács kívánságára megszünteti,
- f) 40. életévét még nem töltötte be,

2. a hadirokkantak, tűzharcosok, vitézek kérelmeit egyenlő feltételek mellett előnyben kell részesíteni és ezek, valamint kivételesen olyan kérelmezők is, akikre nézve ennek szükségét a fennforgó rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények alapján a Tanács teljes ülési határozattal megállapítja – 40. életévük betöltése után is részesülhetnek kölcsönben.

3. Amennyiben a kérelmező a szükséges kezdőtőkének csupán egy részével rendelkezik, a kiegészítés iránt is terjeszthető elő kérelem.

10. §.

1. A kérvényt minden esetben a szándékolt letelepülés helye Szerint illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságnál (főszolgabíró, polgármester), Budapesten a kerületi előljárónál kell benyújtani.

2. Az elsőfokú közigazgatási hatóság köteles a kérvényt véleményezni abból a Szempontból, hogy az önálló elhelyezkedés helyi előfeltételei mennyiben állanak fenn és ezután a kérvényt 14 napon belül felterjeszteni a kormánybiztoshoz.

3. A kérelmező köteles pontosan megjelölni azt a községet, várost és területet, ahol a választott foglalkozását folytatni kívánja és szándékát köteles alaposan megokolni.

4. Pontosán meg kell jelölnie továbbá a kérvényezőnek, hogy milyen összegű kölcsönt kér és az összeg felhasználása tekintetében kellően részletezett költségvetést, illetőleg határozott üzleti, vagy üzemttervet kell előterjeszteni.

5. A folyamodónak kérelmét a kormánybiztos mellé rendelt hivatalnál beszerezhető kérvényúrlapon kell előterjeszteni.

A kérvényhez csatolni kell:

a) születési anyakönyvi kivonatát, ha nős, házassági anyakönyvi kivonatát is s ezeken felül szüleinek születési anyakönyvi kivonatát;

b) magyar állampolgárságát igazoló bizonyítványt, vagy szükség esetén az állampolgárság igazolására megfelelő záradékkal ellátott községi illetőségi bizonyítványt;

c) hatósági erkölcsi bizonyítványt, annak igazolására, hogy erkölcsi szempontból nem esik kifogás alá, sem büntett, sem nyereségvágyból elkövetett vétség miatt, sem államellenes bűncselekmény miatt ellene bűnvádi eljárás nincs folyamatban, Sem ilyen bűncselekmények valamelyike miatt őt jogerősen nem ítélték el;

d) legmagasabb iskolai végzettségét igazoló bizonyítványt, továbbá a szakmájában való jártasságát igazoló bizonyítványt;

e) eddigi esetleges alkalmaztatására vonatkozó működési bizonyítványait;

f) a 9. §. (2) bekezdésében felsoroltak a hadigondozási igazolványt, illetőleg a Károly csapatkereszt birtoklását, avagy a vitézi rendhez való tartozást tanúsító igazolványt;

g) vagyoni, vagy jövedelmi viszonyait igazoló bizonyítványt, illetőleg szegénységi bizonyítványt;

h) hatósági orvosi bizonyítványt arról, hogy nem szenved olyan betegségben vagy testi fogyatkozásban, amely a kérdéses foglalkozás önálló folytatására alkalmatlanná tenné;

i) egy sajtókezüleg, két tanú előtt aláírt nyilatkozatot arról, hogy van-e tartozása s ha igen, mennyi és kivel szemben áll fenn, továbbá, hogy a felsorolt tartozáson kívül egyéb tartozása nincsen;

j) részletes életleírást, különösen annak feltüntetésével, hogy alkalmazásban áll-e, vagy állott-e és hogy folytatott-e már önálló foglalkozást.

11. §.

1. Az előterjesztett kérelmeket a Tanács a pályázó életviszonyainak gondos mérlegelése mellett egyénileg bírálja el.

2. A kérelmezők közül elsőbbség illeti meg a vidéken elhelyezkedni kívánókat.

3. Kölcsönben való részesítésre jogigénye, vagy jogcíme senkinek sincsen. A pályázati kérvények elbírálásánál a Tanács a kérelmet támogató^ közbenjárásokat és magánajánlásokat nem veheti figyelembe.

12. §.

1. A folyósított kölcsönösszeg törlesztési, illetőleg visszafizetési határidejét a bejelentett önálló elhelyezkedési lehetőség természetéhez képest kell megállapítani, 10 esztendőnél hosszabb idő azonban nem állapítható meg.

2. A kamat legfeljebb évi 2% lehet. Méltánylást érdemlő esetben a Tanács a kamatokat el is engedheti és legfeljebb 3 esztendő tartamára a tőketörlesztési kötelezettséget is felfüggesztheti.

14 §.

1. A folyósított kölcsönt a kölcsönben részesített a Tanács határozatában foglalt utasításnak megfelelően köteles felhasználni.

2. A kölcsön rendeltetésszerű felhasználását a Tanács alkalmas módon ellenőrzi. Az ellenőrzés hatékonyságának biztosítására a hatóságok segítségével igénybevehető.

3. A kölcsönben részesített ellenőrzés végett köteles üzleti könyveit és feljegyzéseit, valamint az ellenőrzéshez Szükséges egyéb adatokat a kiküldött, arcképes igazolvánnyal igazolt ellenőrnek rendelkezésére bocsájtani és neki a kívánt felvilágosításokat megadni.

ORSZÁGOS NÉP- ÉS CSALÁDVÉDELMI ALAP

Írta
TEGZES LÁSZLÓ dr.

Új irányok a magyar nép- és családvédelemben

A trianoni csapásban erkölcsileg megalázott, anyagilag megszegényített nemzet a nagy megrázkódtatás után befelé fordult, számbavette hibáit, bűneit és megindult a belső megújulás útján.

Nyilvánvaló volt, hogy a *nagy összeomlás egyik legfőbb okozója a magyar társadalom egyensúlyában szociális, gazdasági és kulturális téren mutatkozó nagyfokú eltolódás volt.*

A kiegyezés után szinte váratlan arányokban meginduló gazdasági, ipari fellendülés a liberális gazdasági és társadalmi rendben meghirdetett Szabad verseny veszedelmes hatása alá került.

Az erőseknek és nagyoknak ez a szabadsága a korlátlan lehetőségek legtágabb és legellenőrizhetetlenebb területe volt azokkal a gyengébbekkel, és kisebbekkel szemben, akik számára *a szabadság elvi joga mellett a tényleges versenyhez állás előfeltételei sem anyagi, sem szellemi, sem politikai, sem társadalmi viszonyában nem voltak meg.*

Az érdekeiben idegen eszmék és emberek védelmére szoruló munkásság, a várostól életformában messze elmaradt magyar falu, az egykor polgári műveltséget hordozó, de most az anyagi elszegényedése miatt jelentőségében, megkisebbedett magyar kézműipar, az elsatnyuló magyar kereskedelem voltak a legszomorúbb és legszemléltetőbb példái ennek a társadalmi eltorzulásnak s egyben a magyar fajta erkölcsi és anyagi meggyengülésének.

A trianon utáni két évtizedben a munkások betegség- és baleset elleni, valamint öregség esetére szóló biztosításnak megszervezése az Országos Társadalombiztosító Intézet keretén belül, a női-és gyermekmunka szabályozása, a legkisebb munkabérek szabályozása az iparban, majd később a mezőgazdaságban, a fizetéses szabadság biztosítása az ipari és kereskedelmi munkások számára, a családi bér rendszeresítése az iparban és bányászatban, majd a kötelező öregségi biztosítás megindítása a mezőgazdaságban, voltak a legfeltűnőbb állomásai annak az erőfeszítésnek, amellyel a magyar nemzet ezeket a súlyos társadalmi bajokat orvosolni s ezzel az egész magyar társadalmi Szervezetet egészségesen átalakítani; és megerősíteni kívánta.

A kezdetben komoly elhatározással megindított szociális átalakítást azonban erősen visszavetette az 1930-as évek elején bekövetkezett világ-

viszonylatú gazdasági válság s így a jószándékú megújulás nemcsak bizonyos tervszerűtlenséget, de időbeli szaggatottságot is mutat.

A gazdasági válság visszatartó hatásának is volt azonban bizonyos egészséges következménye. A társadalom építményében meglevő hibák még élesebben megmutatkoztak s nyilvánvalóvá vált az, hogy a magyar társadalmi egyensúly megteremtése szervezettebb, tervszerűbb erő kifejtést igényel egyfelől, másfelől az eszközöket és módokat is már külföldi példák figyelembevétele mellett, – korszerűen ugyan, de a magyar feladatoknak megfelelően kell megválasztani. Az is kitűnt, hogy a *társadalom szervezetét közvetlenül érintő beavatkozások mellett a magyar társadalom meggyógyításában olyan lehetőségeket is kell biztosítani, amelyek az egyes megbetegedett egyedekhez érnek el egészen közvetlenül s a szerkezeti változásokon belül a szociális gondozásra váró feladatok megoldását is lehetővé teszik.* Ezeknek az eszközöknek és módoknak alkalmazásánál azonban figyelembe kell venni ugyancsak azokat a tapasztalatokat, amelyeket ezen a téren az éveken át tartó inségakciónál kül- és belföldön szereztünk.

Nagy vonalakban ilyen elvi fejlődéstörténeti és szakmai tapasztalatok után Született meg az új magyar szociálpolitika egyik legjelentősebb intézménye, az *Országos Nép- és Családvédelmi Alapról* szóló törvény.

A törvényben jelentkező elvek, szociálpolitikai módszerek és eszközök új fejezet megnyílását jelentik a magyar társadalompolitikában.

Mindenesetre szakítást jelentenek az előző század egész társadalmi szemléletével szemben.

A törvény 2. §-a ugyanis azt mondja, hogy az Alap célja a leginkább támogatásra szoruló néprétegek *gazdasági, erkölcsi és szellemi* felemelése folytán az életviszonyok javítása és a *társadalmi kiegyenlítődés elősegítése*, továbbá a népesség szaporodásának előmozdítása.

A továbbiakban a törvény közelebbről is megjelöli a széleskörű célkitűzések megvalósításának legfontosabb gyakorlati módját is, mert az Alap feladatát «különösen» a következőkben sorolja fel:

a) a sokgyermekes családok intézményes támogatása;

b) gondoskodás a gyermekvédelem feladatainak ellátásáról;

c) a megélhetésükben veszélyeztetett – főként mezőgazdasággal foglalkozó – *családok boldogulásának szerves megalapozása* háhozjuttatás, kedvezőbb viszonyok közé telepítés, vagy egyéb gazdasági megsegítés (közjóléti Szövetkezetek, különböző termelési, értékesítési intézmények és vállalkozások elősegítése, stb.) útján;

d) kellő anyagi feltételekkel nem rendelkező, arra érdemes családok részére az anyagi eszközök biztosítása avégből, hogy az állam, vagy más közület *gazdaságpolitikai tevékenységének részesei legyenek.*

Vagyis a törvény a társadalmi kiegyenlítődés elősegítését már nem csupán a szabad erők egymást kiegyensúlyozó játékára bizza, hanem az abban való közreműködést a társadalomból kialakított legfelsőbb rendű közösségi szervre, az államra ruházza. Az állam ezzel azt a magasabb erkölcsi feladatot kívánja vállalni, hogy hivatásánál fogva különös módon gondjaiba veszi és óvja az igazságtalanságtól a társadalom gyöngébb rétegeit és így az erkölcsi mélységekbe alapozva fogja biztosítani a társadalmi élet tartó részeit.

Szakítás ez a törvény az egyoldalú materialista társadalmi felfogással is, mert a társadalmi kiegyenlítődést ez a törvény már a *szellemi és erkölcsi*

erőknek az anyagiakkal minden tekintetben egyforma érvényesülésétől várja. Lényegében tehát a keresztény világfelfogás alapvető nézeteire helyezkedik, amely a test és lélek analógiáját látja a társadalomban is, s azt olyan szerves egészként fogja fel, amelynek ereje és egészsége a testi és lelki, másnéven erkölcsi, szellemi és gazdasági erők kiegyensúlyozott működésén alapszik.

Más, gyakorlati vonatkozásban ez azt is jelenti, hogy a *megsegítésre váró népréteget az anyagiak juttatásán felül egyidőben és párhuzamosan erkölcsi és szellemi segítségben is akarja részesíteni.*

Elvi szempontból az is jelentős, hogy a törvény az állam feladatának látja a *népesség szaporodásának előmozdítását, vagyis a nemzet biológiai megerősítését, amely megint csak erkölcsi és anyagi erők együttes és harmonikus munkásságától várható.* Milyen messze van ez a szemlélet és akarat attól a veszedelmesen önző és ugyanakkor kispolgári szemlélettől, amely túlzottan doktriner világnézetével és az élet jelenségek összefüggésének meg nem látásával akarva, nem akarva népes nemzetek erkölcsi, egészségi, termelői, fogyasztói erejét aknázza alá és történelmi hivatásuk betöltését szinte öngyilkosság elkövetésével veszélyeztette!

Ha a törvény példászerű felsorolását nézzük további rendkívüli érdekes elvek kidomborodására bukkanunk.

A társadalmi kiegyensúlyozás munkájának középpontjában már *nem az egyén, hanem a keresztény társadalomtan felfogása szerint a társadalom alapegysége, s a nemzet biológiai erejének egészséges sejtje, a sokgyermekes családok »intézményes támogatásai áll.*

A segítségre szoruló családot, ez a törvény már nem a karitatív szemzőgéből nézi, hanem mint az állam *gazdaságpolitikai tevékenységének részét,* s mint ilyen számára látja feladatának a megfelelő anyagi eszközök biztosítását. A liberális gazdasági és társadalmi rend nem törődött azzal, hogy vájjon az ilyen társadalom és nemzet szempontjából egyaránt nagyjelentőségű egységek egyáltalán hozzá állhatnak-e ahhoz a versenyhez, amely éppen az egymásra való tekintet nélkül igen komoly anyagi eszközök, gazdasági erők, főleg tőkék rendelkezésre állását kívánta.

Itt mutatkozott meg ugyanis a materialista-individualista nézet tévedése és a természetellenessége. Éppen a társadalomnak az az értékes egysége nem volt képes a jobb lehetőségek megszerzésére megfelelő indító tőkét szerezni, amely a legtöbb gyermek fenntartását és nevelését vállalta. A legszemléltetőbb példa erre a magyar sokgyermekes kisiparos család, amely a gyermeknevelés feladatai miatt nem tehet szert Soha a foglalkozásához, illetve vagyonosodásához nélkülözhetetlen erősbödő tőkére, hiszen a tőkegyűjtést a túlnyomó részben kiskorú gyermekek tartása lehetetlenné tette. A gyermekek növekedésével viszont a kisiparos küzdőereje csökkent vagy pedig az összegyűlőfélben lévő tőkét elvitték az önálló utakra induló felnőtt gyermekek. Viszont a társadalmi életben uralkodó rideg szabályok a másik lehetőséget, a hitelt sem biztosították a család »gazdaságpolitikai tevékenységének« kibontakozásához, hiszen annak is előfeltétele a »bankszerű fedezet«, tehát már bizonyos vagyon volt.

Az a tény, hogy a törvény 2. §-ának (3) bekezdése szerint, az Alap nyújtotta juttatás visszatérítését pénzben vagy természetben igényelheti az állam, elvi szempontból szintén fontos. Annyit jelent, hogy a munkaképes családoknál erkölcsileg feltétlen romboló adakozás helyett az erköl-

csileg egészséges s éppen ezért önerejére támaszkodó családokat kívánja az. Alap a törvényadta lehetőségekhez segíteni. S a törvénynek ez az elvi állásfoglalása erkölcsi és társadalomfenntartó szempontból nem kevésbé jelentős, mint anyagi szempontból.

Az elvi célkitűzések s ennek megfelelő módszerek választása mellett a törvény eddig nem tapasztalt arányokban gondoskodik a célkitűzések végrehajtásának *anyagi biztosításáról is*. Az Alap részére biztosított állami javadalmazás a törvény szerint 1940-ben 28 millió P-nél, 1941-ben 41 millió P-nél, 1942-től kezdődően 46 millió P-nél kevesebb nem lehet. Ezzel szemben részben a visszatért területek által támasztott igényeknek is megfelelően a m. kir. kormány 1941-ben 85 millió, 1942-ben 85.5 millió P-t, 1943-ban 100 millió P-t bocsátott az Alap végrehajtó szerveinek rendelkezésére.

Az anyagi vonatkozásokban azonban ismét nagy jelentősége van annak, hogy ezeket a jelentős összegeket az állami illetékekből befolyó bevételek 27 %-ából és egy országos pótdából, a nép- és családvédelmi pótdából nyeri az Alap. E pótdát a jövedelemadó, a társulati adó, a tantiémadó és az általános kereseti adó fizetésére kötelezett adózók terhére vetik ki. Vagyis a *magyar társadalom tehetősebbeinek hozzájárulásából tevődik össze az a jelentős összeg, amelyik a másik oldalon a felemelésre váró népréteg jobb megélhetésének megalapozására szolgál*. Az Alap bevételeinek megszerzési módja így maga is a társadalom kiegyenlítésének egyik eszköze.

Végül ki kell emelni azt is, hogy a törvény a korszerű szociális gondozás, kívánalmaihoz képest, megveti a *szakszerűség tudományos alapjait* és megfelelő Szervezet kiépítésének lehetőségéről is gondoskodik.

A törvény ugyanis felhatalmazza a minisztériumot, hogy »az Alap szervezetét és működésének módját rendelettel állapítsa meg« (5 §-a), hogy a *közszolgálat egyes ágazataiban előírja, mint alkalmaztatást feltételt, a korábban végzett szociális munkát, (5. §. b.), továbbá, hogy a hazai egyetemek mellett szociális tanfolyamot szervezzen s azoknak sikeres elvégzését ugyancsak a közszolgálati alkalmazás előfeltételeivé tehesse, a közszolgálatban állók vagy azok egyes csoportjai részére. (5. §. c).*

Az elvek, módszerek, szervezet és az ehhez szükséges anyagi eszközök, tehát a kor felfogása szerinti tökéletes szervezési alapelvek foglalatja ez a törvény. Ezt az értéket az teszi teljessé, hogy ugyanakkor pedig elgondolásában és felépítésében teljesen magyar. Visszatérést jelent ugyanis a romlatlan, ős magyar alkotmány mélyrenyúló alapjához a *családisághoz*. Módszereinél pedig figyelemmel van a magyar nép erkölcsi felfogására, számol a sajátos magyar adottságokkal, s a tevékenység javát a magyar nemzeti erők egyik legbővebb forrásának, a *magyar mezőgazdasági lakosság erkölcsi és anyagi erőinek megsokszorítására kívánja fordítani*.

Az új irányú magyar szociálpolitika elvi alapjainak és foglalatainak, a törvényes rendelkezéseknek ismertetése után nézzük azt, hogy a célkitűzések miként valósulnak meg a való életben.

Az eszmék tisztázása után első feladat az elgondolás és akarat végrehajtására alkalmas szervezet megteremtése. Ebből a szempontból az Országos Nép- és Családvédelmi Alap létesítése ugyancsak új vonásokat hozott a magyar életbe.

Az Alap a *m. kir. belügyminiszter kezelése* alatt áll. A m. kir. belügyminiszter javaslattevő szerve, de egyben a nép- és családvédelmi tevékeny-

ség végrehajtásának központi szervezete is az *Országos Szociális Felügyelő-ség*. A törvény végrehajtásának módját, irányelveit magába foglaló 7000/1940. M. E. számú rendelet szerint a Felügyelőség intézkedésre jogosult olyan ügyekben, amelyekben annak jogát a belügyminiszter nem tartotta fenn a maga számára. Ez tehát a szokásosnál nagyobb hatáskört biztosít a központi szerv számára, amely hatáskör és rugalmasság az élethez alkalmazkodó szociálpolitikának elsőrendű feltétele.

Az Országos Szociális Felügyelőség belső működése is érdekes. 13 tagját (Vitéz Kovách Dezső szociális felügyelő hősi halála után, jelenleg 12 tagját) úgy terjesztette elő a m. kir. belügyminiszter a Kormányzó úr Ófőméltósága elé kinevezésre, hogy e felügyelők mindegyike a szociális lényeges szakismeretek egyikében különösen jártas legyen. Így a Felügyelőség tagjai között jogász, pedagógus, gazdász, statisztikus, vármegyei és városi szociálpolitikában működött közigazgatási tisztviselő található. A szociális problémák összetett természetének, megfelelően megoldásánál a szervezésnek ez a formája feltétlenül előnyös. A Felügyelőség tagjai kettős funkciót teljesítenek. Saját különleges szakképzettségüknek megfelelően egy-egy *országos előadói ügykörben* tevékenykednek, ugyanakkor minden felügyelő az ügyvezető elnök által kijelölt egy-egy tájegységen, mint működési területen irányítja a vármegyék és városok szociális tevékenységét.

Az Országos Szociális Felügyelőség élén *ügyvezető elnök áll*, az eddigi gyakorlat szerint a belügyminisztérium egyik államtitkára. Ily módon a Felügyelőség legközvetlenebb kapcsolatban állhat a vármegyei és városi közigazgatás legfelsőbb szervével, a belügyminisztériummal.

Az Országos Szociális Felügyelőség irányítása mellett a nép- és családvédelmi tevékenység tényleges végrehajtói a *törvényhatóságok első tisztviselői*, illetőleg azok megbízásából a *megyei városok polgármesterei*, azaz az alispánok és polgármesterek.

A vármegyék és városok vezetői, a területen irányító munkát végző szociális felügyelők segítése mellett munkatervét és költségvetést készítenek az elkövetkező év nép- és családvédelmi tevékenységéhez. A munkatervet a helyszínen szerzett és lehetőleg tudományosan is kiértékelt adatokra épülnek. A munkatervét a m. kir. belügyminiszter hagyja jóvá és ugyancsak ő utalja az azokhoz szükséges évi *ellátmány* összegét.

A hon-, majd alkotmányvédő ősi autonómiák, a vármegyék és városok így újultak meg hivatásukban. A nemzet erőinek védelmét és fokozását a modern kor szociális igényei szerint, a nép- és családvédelem feladatainak vállalásában látják el.

A törvényhatóság első tisztviselője mellett három szerv tevékenykedik. Az alispán, polgármester előadójaként a *közjóléti előadó*, aki főleg közigazgatási vonatkozásokban segíti végrehajtani a nép- és családvédelmi munkatervet. Továbbá a *szociális gondozó*, akit a m. kir. belügyminiszter, illetőleg az Országos Szociális Felügyelőség bocsát a vármegye, város rendelkezésére s akinek legfőbb tevékenységi köre a szociális adatszolgáltatásban, a családok szociális gondozásában, s végül a társadalomnak e munkában való megszervezésében a közreműködés.

Végül új és hatásos szervként jelentkezik a vármegyében és városokban a *közjóléti szövetkezet*, amely a nép- és családvédelmi tevékenység erősen *gazdasági jellegű teendőit bonyolítja le*. A közjóléti szövetkezetek *forgótőkéjüket* a vármegye és város részére a m. kir. belügyminiszter által

megállapított évi ellátmányból kapják ugyancsak évenként. Forgótőkét juttatásokból történt visszafizetések összege emeli.

A közjóléti előadók az autonómia tisztviselői, akik most már különleges szakképzettséget szereznek, hivatásuk ellátására a hazai négy egyetemen megindult szociális tanfolyamokon.

A szociális gondozók létszáma ezidőszerint 195, de ugyanakkor rendelkezésre áll e munkának körülbelül háromszor ennyi, túlnyomórészt érettségivel vagy ezzel egyenlő értékű végzettséggel bíró *kisegítő szociális gondozó*.

A szervezés olyan irányú, hogy legalább járásonként egy szakképzett és hivatásos szociális gondozó (jövőben: nép- és családvédelmi szakelőadó) álljon a közigazgatás rendelkezésére.

A szociális adatszolgáltatás és gondozás teendőiben vesznek részt nagyszámban az egészségvédelmi körzetek vezetését ellátó *zöldkeresztes védőnők* is.

A múlttal Szemben a szociális tevékenységnek ez a szakképzettségre való alapozása az előrehaladás egyik legjelentősebb állomása.

Külön meg kell emlékezni a szervezet kapcsán a közjóléti szövetkezetekről. *Jelenleg 92 vármegyei és városi közjóléti szövetkezet működik szerte az országban.* A közjóléti szövetkezet szervezetében *sajátos módon találkozunk a közigazgatási tapasztalat és a munka eredményességéhez szükséges nagyobb tekintély* az abba bevont társadalmi erők gyakorlati gazdasági ismereteivel. A közjóléti Szövetkezeti igazgatás elnökei az *alispánok és polgármesterek*. Az igazgatóságban azonban helyet foglalnak mindazok a szakigazgatási tisztviselők, akiknek hatáskörét a nép- és családvédelmi célkitűzésnek végrehajtása érinti. Így a gazdasági felügyelők, tisztiorvosok, népművelési titkárok stb. Ugyanakkor azonban – s ez a közjóléti szövetkezetek létrehozásukban a legszámottevőbb tényező – a közjóléti szövetkezet, mint önálló jogi személy és kereskedelmi társasági forma, a szabályokkal megkötött közigazgatási eljárásoknál rugalmasabb s a szociális kívánalmakhoz és gazdasági élet követelményeihez sokkal inkább működést, végrehajtást tesz lehetővé.

Mindezen felül a közjóléti szövetkezetekre nevelői hivatás is vár. A juttatásban részesítettek ugyanis tagjai lesznek a közjóléti szövetkezetnek, így a szakszerű vezetés alatt is megismerik az önségélyben és felelőségben rejtőző hatalmas erkölcsi és gyakorlati értékeket s alkalmassá válnak arra is, hogy talpraállításuk után majd gyámkodás nélkül egyesítsék saját jól felfogott érdekükben a kisebb, de az egyesítés után már a mai fejlettebb gazdasági életben is helyt állni tudó erőket.

Ez a méreteiben jelentős szervezet azonban elvi és gyakorlati okok miatt nem volna megfelelő, ha nem támaszkodhatna olyan hatalmas erkölcsi erőre és munkaerőmennyiségre, amit a *társadalom önkéntes részvételé jelent a szociális munkában.* Az a társadalom, amely a maga problémáitól és bajaitól úgy kívánna szabadulni, hogy azt egy látszólag rajta kívül álló szervre, az államra s annak szerveire kívánja bízni, lelkületileg életképtelen és meghasadt lenne. Az ilyen magatartás a közösség sorsa iránt való közömbösséget mutatna, amely maga volna szinte a gyógyíthatatlan és legnagyobb szociális betegség. Ezért kétszeresen jelentős társadalompolitikai szempontból az Országos Szociális Felügyelőségnek az a törekvése, hogy a társadalmat a lehető legnagyobb mértékben bevonja

a szociális gondozás munkájába, a társadalmat a mai idők szülte szociális tevékenység öntudatos részesévé tegye és ezzel a ténnyel is a társadalmat önismeretre, érzékenyebb szociális lelkültre és öntevékenységre nevelje.

Ez a gondolat gyakorlatilag az úgynevezett *munkaközösségben* valósul meg. A *munkaközösség* nem új egyesület, hanem *a helyi közigazgatási és társadalmi szociális munkát végző szervezeteknek, egyesületeknek az egyesítése, a helyi szociális teendők megvalósításában való együttes közreműködése.*

A munkaközösség gondolatát a Felvidék szerencsés visszatérése alkalmával az úgynevezett »Magyar a magyarért« akcióban próbálták ki és igazolták. Azóta a magyar városokban és falvakban sorra alakultak meg a munkaközösségek.

A munkaközösségek, a karitatív feladatok szervezettebb ellátása és a nép- és családvédelmi teendők körén belül vállalt családgondozói hivatás mellett, új és nagyszerű feladatot kaptak a hadbavonultak hozzátartozóinak gondozása terén. A magyar társadalom áldozatkészségét és segítőkészségét ebben a vonatkozásban a munkaközösségek a legszebb eredménnyel tükrözik vissza.

A szervezet felépítésének bemutatása után nagy vonásokban megkíséreljük felvázolni annak gyakorlati tevékenységeit és eredményeit 1940. év novemberétől 1942. december 31-ig.

Az Országos Szociális Felügyelőségre úgyszólván megalakítása pillanatában nagyjelentőségű feladat várt, amikor az erdélyi bevonulás által keresetüktől elesett *leszerelt katonák keresetének pótlására és kiegészítésére úgyszólván napok alatt meg kellett szervezni a foglalkoztatási lehetőséget.* A kormányzat 9 millió pengőt bocsátott e célra rendelkezésre. Az ennek felhasználásáról Szóló rendeletben már megmutatkoztak az új családvédelmi elvek. A leszerelt katonák túlnyomórésze vármegyék és városok által községenként megszervezett és azonnal megindított hasznos közmunkáknál részesült munkaalkalomban. A leszerelt kisiparosok és kiskereskedők kamatmentes kölcsönt kaptak. Ugyanakkor azonban a családtagoktól függően munkabérelőleget és külön beszerzési előleget tett lehetővé a rendelet.

A hirtelen jelentkező kezdő feladat teljesítésén tán indult meg az a sajátságosnak nevezhető és erősen gazdasági jellegű tevékenység, amely a sokgyermekes családok jobb megélhetésének megalapozását célozza.

A módszer lényege az, hogy a *hivatalból meginduló* szociális adatgyűjtés során arra rászorulnak és érdemesnek talált családok *természetben, hosszúlejárattú, kamatmentes kölcsön formájában, termelőeszközöket kapnak.* A bevezetésben említett versenyképtelenség, tőkehiány, hitelhiány igazságtalanságát elsősorban így kívánja orvosolni az Országos Nép- és Családvédelmi Alap. A rendelkezésre bocsátott eszközök száma és fajtája nincs meghatározva. Az arra érdemes család a földtől a naposcsirkéig, vagy szerszámgig bármely termelőeszközt megkaphat, amellyel a megállapítás Szerint képes saját munkaerejének, képességének, szorgalmának latbavetésével megalapozni boldogulását.

Természetes, hogy az anyagilag leszegényedett rétegeknek ez a megerősítése csak fokozatosan, hosszabb időn át történhetik. Ezért nem lehetett mellőzni azokat a karitatív jellegű és vissza nem térült juttatásokat sem, amelyek különösképpen a gyermek nevelését vagy a pillanatnyi anyagi nehézségek leküzdését teszik lehetővé.

Mindezeknek figyelembevételével az Országos Nép- és Családvédelmi Alap költségvetési előirányzata 1941 és 42-ben az alábbiak szerint alakult. 1941-ben 60 millió pengő volt a kormányzattól az Alap rendelkezésére bocsátott összeg. Ebből az összegből mintegy 14 millió pengőt vett igénybe a már meglévő gyermekvédelmi intézmények fenntartása, 1% millió pengőt az Alappal Szoros Összeköttetésben álló társadalmi, Szociális és karitatív intézmények támogatása, 6 millió pengőt a vissza nem térülő karitatív juttatások, kereken 38 millió pengőt a visszatérülő, gazdasági természetű juttatásokra Szánt összeg. Ez utóbbiból mintegy 22 millió pengőt irányoztak elő a vármegyék és városok a kertes családi házak építésére, körülbelül 4 millió pengő nagyobb haszonállatok vásárlására, 1 millió pengő apró háziállatok vásárlására, $\frac{1}{2}$ millió pengő a földhözjuttatás elősegítésére 3 millió pengő a háziipar támogatására s körülbelül 7 millió pengő a váltakozó és különböző gazdasági jellegű egyéb támogatásra, mint amilyen a gyümölcsösök, veteményes kertek, mezőgazdasági eszközök juttatása, továbbá a sokgyermekes kisiparos és kiskereskedő családoknak felszereléssel, anyaggal való támogatása.

Az adminisztrációs költségre az első évben mintegy 1 millió pengő hitelkeret jutott.

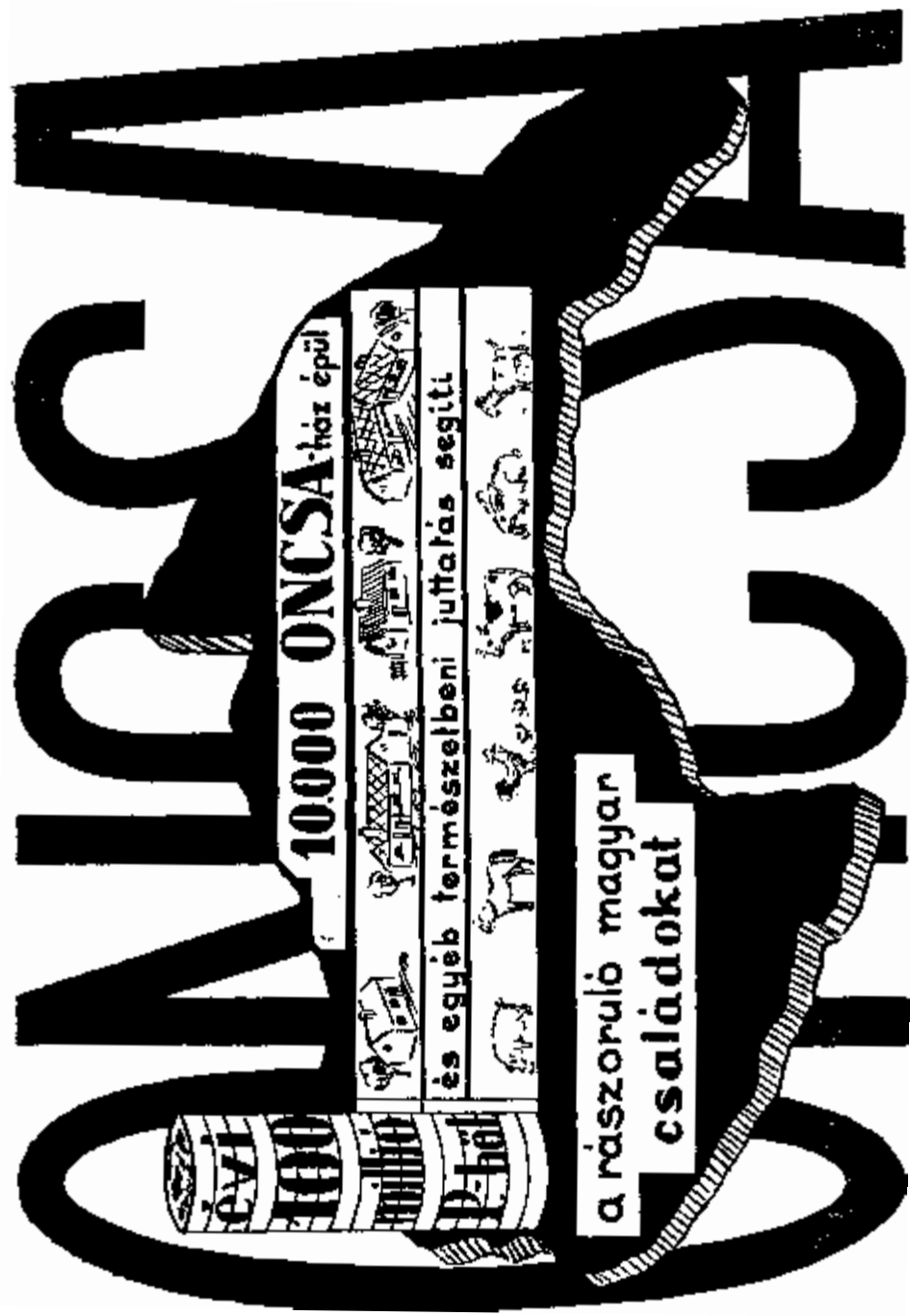
A 60 milliós költségvetés később, az erdélyi részek és a Délvidék hazatéréseivel, több mint 15 millió pengővel növekedett, amelyet a 60 millió pengőn felül bocsátott a kormányzat az Országos Nép- és Családvédelmi Alap rendelkezésére.

Az 1942. év költségvetése kereken 85 millió pengőt tett ki. Ebből a vissza nem térülő karitatív kiadások kereken 24 millió P. hitelkerettel szerepelnek (állami gondozásban levő gyermekek ellátásához hozzájárulás, tej, cukorakció, gyermekétkeztetés, csecsemőkelemlénye, szappan, női tej, állandó napközi otthonokhoz hozzájárulás, nyári gyermekotthonok létesítése).

A visszatérülő juttatások hitelkerete 58.5 millió P. volt. A visszatérülő juttatásokra mindazonáltal országos viszonylatban ennél nagyobb összeg áll rendelkezésre, mert az állami költségvetésből erre Szánt 58.5 millió P-t emelik a közben már folyó törlesztések, előző évi megtakarítások, az egyes üzemek bevételei, a kezelési költségből Szerzett bevételek. Ilyenfórmán, hogy csak a legjellemzőbbeket emeljük ki, kb. 45 millió P-t irányoztak elő a megyék és városok családi lakóházak építésére, kb. 7,700.000 P-t földhözjuttatás elősegítésére, 8,500.000 P-t nagyobb és kisebb háziállatok juttatására, mintegy 800.000 P-t kiskertek és gyümölcsösök létesítésére, közel 2,000.000 P-t háziipari foglalkoztatás elősegítésére, mintegy 1,800.000 P-t Sokgyermekes kisiparos és kiskereskedő családok kölcsöneire, több mint 7,000.000 P-t különböző termelő és feldolgozó üzemek létesítésére. A házassági kölcsönökre mintegy 4,000.000 P állt rendelkezésre.

Az állami költségvetésből 2.500.000 P-t vettek igénybe a központi személyzeti kiképzési és dologi kiadások.

Az elmúlt két esztendő tényleg bevégzett munkáiról kiértékelt pontos, számszerű adatok még nem állnak rendelkezésre. Ez érthető, ha megfontoljuk, hogy a gazdasági természetű feladatok különösen az építkezéssel kapcsolatos nehézségek, a különböző évi munkatervek végrehajtásában nem egyszer következő esztendőre való átnyúlást eredményeznek.

10.000 ONCSA-hoz épül

és egyéb termésselbeni juttatás segíti.

a rászoruló magyar családokat

Mégis a különböző gazdasági juttatási formák *egy-egy jellegzetes kiragadott példájával* lehet érzékeltetni a Nép- és Családvédelmi Alap célkitűzéseinek immár valóráváltását.

Elsősorban a *családi házak építését* kell kiemelni. A folyton fokozódó nehézségek ellenére is az 1941. és 1942. években a megyék és városok mintegy 9000 családi ház építését vették tervbe. Ennek a magyar viszonylatban jelentős Számú új családi otthonnak túlnyomó része készen áll, egy részének építése még folyamatba van. Az építkezést az Országos-Szociális Felügyelőség műszaki osztálya irányítja. A falu népét és az ősi magyar építkezési formákat ismerő mérnökök központi terveket dolgoztak ki, amelyek nemcsak a korszerű igényeket, hanem a magyar tájak építészeti hagyományait s a magyar népnek az építkezésben is megnyilatkozó ízlését is figyelembe vették. A célkitűzésekben tehát megint lelki és szellemi szempontok is döntő Szerephez jutottak.

A családi házak építése az anyagi Szállítási nehézségekre való tekintettel lehetőleg telepszerűen folyik, azonban emellett segítséget nyújtanak a közjóléti Szövetkezetek a saját megkezdett házak építésének befejezéséhez, házak bővítéséhez, tatarozásához, sőt alkalmas esetben és helyen kész házak vételéhez is. A törekvés az, hogy a falusi házak legalább 600 n. öles, a városi házak 100-200 n. öles házhelyeken épüljenek, hogy így a juttatott családok belsőséghez és konyhakerthez jussanak. A tapasztalat az, hogy a mai árak figyelembe vétele mellett, az együttes képzés alapján művelt kertek nemcsak fedezik a család veteményes Szükségletét, hanem nagymértékben megkönnyíti a házak árának törlesztését is.

A sokgyermekes családok segítésének és védelmének gondolata domborodik ki abban a különleges intézkedésben, amely szerint a családi ház építésére adott kölcsönből az egy éven felüli, de 18 életévét be nem töltött 4. és minden további gyermek után az Országos Nép- és Családvédelmi Alap az adósság 10-10 %-át átvállalja. Az engedmény összege azonban az építési költség 70%-át nem haladhatja meg. A törlesztési idő 25-30 esztendő. Kiragadott példakép említjük, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye Közjóléti Szövetkezete a megye területén 342 családi házat épített. Vagy például Komárom vármegye két esztendő alatt a vármegye területén 200 házat épített. Bács-Bodrog vármegye Közjóléti Szövetkezete a Hazatelepítési Kormánybiztosság támogatásában 3 székely telepen 500 ház felépítésében tevékenykedik. A városok közül csak példakép említjük, hogy a Nagyalföldön Hódmezővásárhely városa 1942 júniusáig 52 családi házat avatott fel, amelyben 315 gyermek jutott napfényes, egészséges otthonhoz.

Az építkezések közül méreteinél fogva külön kell megemlíteni a csongrádmegyei Fábiansebestyén-falu megépítését. Az e helyen volt árpádkori magyar falut a török dúlás elpusztította. A Csongrádvár megyei Közjóléti Szövetkezet az elpusztult falu helyén 75 munkanap alatt felemelt 100 házat, amely az Országos Szociális Felügyelőség által elkészített falutervnek az alapját képezi. A Hódmezővásárhely környéki tanyavilágból más, tehetősebb gazdák is befognak települni s előreláthatólag rövid idő alatt az egykori pusztá, majd kukoricaföldek helyett községházzal, egészségházzal, más középületekkel együtt új magyar falu virul a magyar Nagyalföldön.

A földhözjuttatást az Országos Szociális Felügyelőség, illetve a közjóléti szövetkezetek a m. kir. földművelésügyi miniszter által irányított birtokpolitikai tevékenységbe kapcsolódva bonyolítják le. Különösen zsidóingatlanok átvétele lehetőséget adott a Sokgyermekes magyar családok nagyobb mérvű földhözjuttatásához. A juttatás kétféle módon történik. Tulajdonbajuttatás vagy kishaszonbérlet formájában, aszerint amint azt az ingatlan természete és a termelési érdekek figyelembevétele megkívánja. Cél, elsősorban a törpebirtokoknak egészséges kisbirtokká történő kiegészítése.

Új megoldással kísérletezik a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet egy 3000 holdas felsőszászbereki volt zsidóbirtokon. Ezt a birtokot nem osztják fel, hanem azon a szövetkezet gazdálkodik oly módon, hogy sokgyermekes családokat alkalmaz, akiket később, a birtok felosztása során, önálló gazdaként földhöz akar juttatni. A cél egyelőre a juttatásra érdemesek megismerése, kiválasztása és szakszerű, alapos előképzése az önállósításra. Az ezüstkalászos- és más közhasznú-tanfolyamon kötelező az alkalmazottak részvétele. A földbirtok jövedelmének egy részét pedig arra a célra tartalékolják, hogy legyen a birtok szétosztása után önállósítási alap az egyes, arra alkalmasnak ítélt családok élő és holtfelszereléssel való ellátására. A Szövetkezet természetesen már most is különleges módon gondoskodik a sokgyermekes családok általános szociális és kulturális igényeinek kielégítéséről is.

A Debreceni Közjóléti Szövetkezet a részére juttatott 110 holdas volt zsidógyümölcsöst fentiekhez hasonló módon hasznosítja. Gyümölcskertészetben jártas, sokgyermekes családok részére egy-egy kat. holdat ad ki kezelésre s a szövetkezet vezetése mellett szakszerű gyümölcsstermelés folyik. A birtokon dolgozó családok azonban egyik helyen sem csupán alkalmazottak, hanem a szövetkezetnek, mint közigazgatási kereskedelmi vállalatnak tagjai s a tiszta haszonból arányosan részesednek.

A szövetkezet a földhözjuttatás mindkét fajtájánál a földhöz szükséges *élő- és holtfelszerelésről* is gondoskodik. Ugyanakkor, amikor akár tulajdonába juttatja a földet, akár bérletként segíti hozzá a szövetkezet a nagyobb anyagi eshetőségekhez a Sokgyermekes családokat, különös gondot fordít a juttatásban részesítettek mezőgazdasági képzésének elősegítése érdekében s ezért irányítást, felügyeletet gyakorol a juttatásban részesítettek termelése felett.

A Bácskába 1941-ben hazatelepített 14.000-nyi bukovinai székely kifosztott falvakba, üres házakba került. A kormányzat ezerszámra juttatta részükre az eltűnt ekék, boronák, szekerek, lovak, tehének helyett a gazdasági felszerelést és állatállományt. Mindez azonban kevés volt θ ezért a vármegyei Közjóléti Szövetkezet topolyai kirendeltsége 6 garnitúra traktor-ekét és cséplőgépet vásárolt, melyek a székely telepeken felmerült mezőgazdasági munkát elvégzik. A garnitúrák fokozatosan a székelyek tulajdonába mennek át, mindaddig mint a szövetkezet bérszántó- és bércséplő-garnitúrái működnek.

Az országos nép- és családvédelmi tevékenység lehetőségeihez képest az egykés területek népességének felfrissítésére, a veszendőbe induló magyar földek megmentésére sokgyermekes családokat telepít, őket gazdasági felszereléssel, állatállománnyal és vetőmaggal ellátja s így a meggyökereztetéshez szükséges anyagi eszközöket biztosítja. Nagyobb,

megürült zsidóbirtokokra is telepítenek a közzjóléti szövetkezetek. – A Pestvármegyei Közzjóléti Szövetkezet Göd-Ilkamajoron egy 867 holdas birtokra az árvízsjúttotta Bocsa községből 36 családot telepített át mintaszerű gyorsasággal, a községbeli fogatos gazdák önkéntes és ingyenes fuvarjaival.

A jövedelemfokozásnak és nagyobbodásnak a földhözjuttatás csak egyik lehetősége. Annál nem kisebb lehetőséget ad a *meglévő gyengébb vagy jobb földek javítása*, vagy az eddiginél *tökéletesebb művelése*. A m. kir. földművelésügyi kormány erőfeszítései ezen a téren ismertek. Ennek a törekvésnek területét szélesítik ki a közzjóléti szövetkezetek, amikor kamatmentes kölcsönöket bocsátanak ilyen célra a sokgyermekes családok rendelkezésére. A sokgyermekes mezőgazdasági családok talpraállításának ebből a fajtájából is mutatunk be egy-két példát.

Igen szép eredménnyel járt a juttatott családok számára a Békés-vármegyei Közzjóléti Szövetkezet rizstermelése.

Az ország mezőgazdaságát évtizedek óta sújtó szikestalaj a rizstermeléssel hasznothozó termőfölddé változik, – ezt bizonyítja a koröstarcsai 200 holdas szövetkezeti gazdaság. – A községtől a Közzjóléti Szövetkezet bérbe vette ezt az addig haszontalan területet, s az öntözésügyi Hivatal szakszerű tervei alapján elkészítette az öntözőberendezéseket és 1942-ben holdankint mintegy 20 mázsa jóminőségű rizst termelt. A rizs megmunkálása sok munkáskezet igényel, ezzel a szövetkezet új munkalehetőségeket teremtett a proletár-faluba és a Sokgyermekes családok jövedelmét a gyermekeknek a gyomlálásba és egyelésbe való bekapcsolásával többszörösen emelte.

A gazdálkodás intenzívebbé tételét szolgálja a földeknek traktorral szántása. Különösen fontos a mélyszántás kötött, agyagos és kavicsos talajon, így Erdélyben, a Mezőségeen és a Bácskában. Ennek a problémának a felismerése vezette az erdélyi Közzjóléti Szövetkezeteket traktor- és traktor-eke vásárlására. így Erdélyben mintegy 60 traktor vándorol a falvak között és az újítással nehezen barátkozó földművelő lakossággal megszerettette a mélyszántást. Ma már kevés ez a szám, annak ellenére, hogy eleinte idegenkedéssel fogadták ezt az újítást. A traktorral való szántás bizonyos tagosító munkát is jelent... A sok-sok mesgyével, barázdával szétdarabolt szalagföldeken a traktor nem tud sokszor fordulni, ezért a mesgyéket összeszántják és a természetesen a kisgazdák békésen megosztóznak.

A mezőgazdasági kultúra és korszerű termelés vagyonosító és egyben szociális békét teremtő erejét használja fel a Komáromvármegyei Közzjóléti Szövetkezet. A Mezőgazdasági Kamarával együttműködve, kísérleti telepeket létesített. A szövetkezet anyagi támogatásával a kölcsönben részesített családok — és rajtuk kívül álló minden kérelmező — részére a kísérletek alapján szerzett és kiértékelt adatoknak megfelelően szaktanácsot nyújtanak a termőtalajnak műtrágyával való javítása, a legmegfelelőbb vetőanyag használatára és így a gazdaságos termelésre.

A magyar mezőgazdasági lakosság megsegítésének útján jelentős eszközök a Közzjóléti Szövetkezet által létesített kisebb *feldolgozóüzemek*.

Az eddig csupán csak nyersanyagokat termelő és a felvásárlás Személyeinek vagy spekulációinak kitett lakosság termelése biztosabbá válik, új munkaalkalmak teremnek és a kisebb östermelői haszon helyett, a nagyobb ipari nyereség anyagi előnyeit Szerzi meg a falvak népének.

Így a Győrvármegyei Közjóléti Szövetkezet Győrújfaluban és Ásványráló községekben a szövetkezet konzerválóüzemeket állított fel, melyek az ezen a vidéken nagymennyiségben termelt káposztát felvásárolják, hordókban tartósítják és legnagyobb részét külföldre szállítják. Hordós káposzta-, zöldbab-, töksavanyítás, a nagyszerű Szigetközi paprikából és paradicsomból készített lecsó tartósítása folyik ezekben az üzemekben. Kisbarát községben ugyanez a Szövetkezet málnát dolgoztat fel ipari féltermékké.

A Gömör-Kishont vármegyei Közjóléti Szövetkezet ugyanakkor Tornaalján lekvárfőzőüzemet rendezett be, mely a nagy konzerv- és gyümölcészgyárak tömegtermelésével szemben elsősorban minőségi árut visz a piacra.

A gazdasági talpraállítás eszközei közül a legjelentősebbek egyike kétségkívül az *állat juttatás*.

A leghatásosabb módszer a fokozatos megerősítéshez. De az állatjuttatás iránti kérelmek azt is élesen mutatják, milyen égető hiányt szenvedett a szegényebb néposztály a gyors, kisebb és olcsó hitelek terén.

Egy-egy tehén ára túl hosszú ideig és keservesen gyűlt össze a szegény embernél s a baj nem egyszer elvitte a gyűlöfélben levő tőkécskét. Ezzel szemben éppen a sokgyermekes családoknál egy-egy tehén táplálékot, trágyát, húzóerőt jelent, tehát lehetőséget a felemelkedéshez.

A közjóléti szövetkezetek az elmúlt két esztendőben ezrekre menő nagyobb és kisebb háziállatot juttattak kölcsönképpen a sokgyermekes mezőgazdasági, de városzéli családoknak is.

Aki lovat kap, fuvarral fizet, – a fejőstehén árát tejben fizeti vissza az adós, – a tehénnek leadja a borját, – a sertés és nyúl után szaporulatot kell adni, – a napos liba és csirke tojással törleszti le majd a számlát, – a birka gyapjával fizet.

Az állatjuttatást a takarmányozási viszonyokon kívül a területek adottsága is szabályozza, s a közjóléti szövetkezetek egyik célja az, hogy minden országrészre az annak a területnek legjobb megfelelő állatfajt, sőt típust juttassák, sőt, az esetleg kihalásnak induló fajokat újra meghonosítsák.

A mezőgazdasági lakosság számára elsősorban lovat, tehenet és sertést juttatnak, míg a városokban élő ipari munkásság részére kecskét és birkát, valamint angora nyulát és libát juttatnak, aszerint, amint azok takarmányozására, tartásra lehetőség nyílik. Vizes, rétes területekre libát és kacsát juttatnak a szövetkezetek, sőt azok tollhozamának feldolgozására tollfosztó- és paplankészítőüzemeket, háziipari foglalkoztatókat állítanak fel.

Bács-Bodrogyvármegyei Közjóléti Szövetkezet óbecsei angora farmja nemcsak nyulakat helyez ki, hanem foglalkoztatójában maga fonatja meg a nyúlgyapjút. – Hasonló megoldással dolgozik a Háromszékvármegyei Közjóléti Szövetkezet is.

Ezeket az állatjuttatásokat a Szövetkezetek a tulajdonjog fenntartása mellett bonyolítják le. Az állatokat csak állatorvosi vizsgálat és bizonyítvány kiadása mellett osztják ki, azokat elhullás esetére biztosítják és beoltják. Az adós a fizetési kötelezettség alól csak akkor szabadul, ha az állat az ő hibáján kívül hullott el. Egészségesen levágott sertés vagy birka árát ki kell fizetni, sőt az ilyen mulasztó adóst a szövetkezetek további juttatásból ki szokták zárni, esetleg tőlük a még meglévő állatokat vissza is veszik.

Az országos nép- és családvédelmi tevékenység egyik legfontosabb juttatási ága a *háziipari* foglalkoztatás elősegítése, megszervezése, fejlesztése. Ebben azonban nemcsak az ingó vagy ingatlan juttatásra még meg nem érett sokgyermekes családok vehetnek részt, hanem részt vehet bárki, főleg azonban a falusi mezőgazdasági lakosság, vagy idénymunkásság, amely eddig a téli munkátlanságban vagyoniilag, egészségileg és etikailag meggyengült. A magyar parasztság főleg a gyári textiltermékek elterjedése és önellátó népi háziipar elsorvadása után a hosszú telet kényszerű tespedésben élte át. A vagyonos réteg átette és átaludta a telet, a szegényebb és nagyobb tömeg azonban koplalva aludta át a telet és teljesen leromolva indult neki a tavasznak.

Ezen az egészségtelen állapoton kíván változtatni az intézményes népes családvédelmi tevékenység, amikor a régi háziipart újra feléleszti vagy pedig új háziiparra tanítja a lakosságot. A hazánkban visszafejlődött kender- és lentermelés fokozása mellett a közjóléti szövetkezetek viselnek gondot arra is, hogy a lakosságot a szövés-fonásra újra megtanítsák. Székelyföldön és Komárom vármegyében modern rendszerű szövőszéket gyártanak a közjóléti szövetkezetek, – a losonci palóc háziipar központ gyárüzemben állítja elő a Szövőszékeket és állandó iskolában képezi ki a házi- szöttek készítésére és oktatására a falusi leányokat, asszonyokat.

Az országos m. kir. háziipari felügyelőségek és a Háziipari Központ mindenben Segítségére vannak a közjóléti szövetkezeteknek, őket termelési Szaktanáccsal látják el és igyekeznek biztosítani a raktárra termelt árucikkek kereskedelmi forgalomba kapcsolását. A liba, juh, angora nyúl tenyésztés egy-egy háziipari foglalkoztatásnak is alapját képezi. A Kiskunfélegyházi közjóléti Szövetkezet 156 családot látott el kis libával, mely egy év alatt 12.000 hizott libát bocsátott forgalomba. Emellett tollfosztó háziipari foglalkoztatót és paplankészítő műhelyt állított fel, úgy, hogy a juttatott családok többszörösen is keresethez jutnak. A juhtenyésztést országosan előmozdító földművelésügyi miniszteri rendeletek a legelők biztosítására is kiterjednek és juh osztással mindenben segítségére vannak a közjóléti Szövetkezeteknek is. Főleg Erdélyben gyapjúmosók, ványolók létesítésével segítik elő a közjóléti Szövetkezetek a termelést, úgy, hogy Háromszék megyéből, de Erdély igen sok részéről, valamint Zalából országos kereskedői forgalomba kerülnek a valódi gyapjú ruhaszövetek és halinaposztók. A Bácskába hazatelepített bukovinai székelyeket a Hazatelepítési Kormánybiztosság és a Közjóléti Szövetkezet ezren felüli juhval látta el, így a székelyek újra tudják használni a Bukovinából magukkal hozott »oSztováták«-at és »fonókerek«-et. Az angoranyúl tenyésztés is terjed s a közjóléti Szövetkezetek ebben is segítségére vannak a tőkenélküli lakosságnak s altruista, hatóságilag állandóan ellenőrzött munkájukkal ellensúlyozni tudják a Szabad kereskedelemben túlságosan kifejlődött árdrágítást és hamisítást.

A jelentősebb háziiparok elterjedése körülbelül a következőképpen fest: kender-, len-és gyapjúszövés 56községben, – vesszőfonás 13 községben, – szőnyegszövés 10községben; játékkészítés 7 községben, s a legelterjedtebb háziipar: a kukorica csuhéfonás 66 községben juttat nagy tömegeket keresethez.

A háziipari termelés természetesen igazodik a mezőgazdasági idényhez és a kereslethez. A munka novembertől márciusig tart. Bár a háziipar fejlesztését elsősorban az önellátás irányában, kívánatos fejleszteni, mégis,

mint keresetkiegészítő téli foglalkozás, Számottevő tétel a külföldi kivitelünkben is.

A kukoricacsuhéból (suskó vagy csuhéj, vagy susma, vidékek szerint elnevezve) készül a Németországban óriási népszerűségnek örvendő »Dauer-tasche«, a kókuszszőnyeget pótló Szőnyeg, kosarak, papucskok, lábtörlők, széktámlák, székülések, üvegbefonások. A csuhének nagy jelentősége abban van, hogy a nyersanyag ingyenes, – β gyermekek is megtanulhatják a fonást. Ma már majd minden vármegyében termelik a csuhészatyrokat, melyek tartóssága a raffiát jóval felülmúlja.

A csuhé mellett országos hírre vergődött újra a valamikor dires hajdúnánási szalmafonóipar. Ma ugyan nem kalapokat gyártanak, hanem első-Sorban kasokat, szőnyegeteket, széktámlát, bútortétetet és főleg katonai örcsizmákat, botosokat, azonban az anyagi eredmény épen olyan örvendetes, mint az első háborúelőtti szalmakalap készítésből befolyó haszon. Hajdúnánás mellett, Nádudvar a másik hajdúmezei község, melyet a Szalmafonás felvirágoztatott. A község lakossága a tiszta haszomból községfejlesztési alapot létesített, s ebből szándékoznak kutakat, egészségházat szervezni a községben. Egy szegény komárommezei község, Naszvad, egy év alatt 120.000 pengős hasznot ért el a csuhészatyrok készítésével s a faluban tartott tehének száma majdnem megkétszereződött a lakosság vagyonsodása következtében.

A hazatért Bácskában a Közjóléti Szövetkezet az első télen megszervezte a háziipart, s az ottani országos és heti vásárokon az ezerszámra felvitt cSuhészatyrokat és üvegfonásokat órák alatt elkapkodják. Kishegyes községben újra működésbe léptek a rég felhagyott szövőszékek és a szövetkezet által megrendelt legmodernebb szövőszékeket is beállították a szövőtanfolyamra. A bácskai Székely telepekről 10 leány és asszony végezte el a losonci Szövőtanfolyamot és most ezek képezik tovább a kenderszövésben a hazatelepített családokat.

A fűz vesszőfonás folyók mellett terjedt el, s a kosár- és kaskészítés mellett újabban katonai szállító kosarakat készítenek. A fehér, hántolt fűz fonásra a közjóléti Szövetkezetek tanfolyamokat rendeznek, s ennek nyomán hollandi kosarakat és utazótáskákat is fonnak.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap évenként nagyobb összeggel támogatja a Sokgyermekes és tőkét nélkülöző kisipart és kiskereskedő családokat. A közjóléti Szövetkezetek kamatmentes kölcsönt adnak nyersanyagra, árura, Szerszámbeszerzésre, műhely- és üzletátalakításra, bővítésre, ha a kölcsönt a részesített családok más hitelforrásokból előteremtteni nem tudják, viszont azoktól a család anyagi boldogulásának megalapozása, vagy javulása várható.

A kölcsönnyújtások változatos eseteiből megemlítünk néhányat.

A román megszállás alatt Besztercén elsorvadt magyar kisipart az ottani közjóléti szövetkezet két üzem Szervezésével állította talpra. A műhely és berendezés nélkül álló hentes-mészárosokat és asztalosokat tömörítette, részükre berendezést vásárolt és helyiséget bérelt, hol az iparosok a gépmunkát maguk végezhetik el.

A Kolozsvári Közjóléti Szövetkezet is asztalos üzemet állított fel, s az oda beszervezett asztalosok készítik irányítás mellett az erdélyi és kalotaszegi tiszta népies bútort a házassági kölcsönért folyamodó fiatal párok részére. Így a közjóléti Szövetkezet egyszerre több fázisban dolgozik.

Megemlítjük, ugyancsak Kolozsvárott árucsamokba szervezte a közjóléti Szövetkezet a rászoruló és üzlethelyiség nélküli magyar kereskedőket és iparosokat.

Fűrésztelepek, szövődék, konfekciós üzletek, karácsonyfadísz készítő foglalkoztató üzem, iparos telepítés, mind-mind ennek az átfogó szociális munkának egy-egy láncszemét képezik.

A háborús ország egyik nagy gondja a szappan és a cipőhiány. A közjóléti szövetkezetek ebben a vonatkozásban is segítenek az állam közellátási Szerveinek. A Békésvármegyei Közjóléti Szövetkezet mintájára lassan mind több közjóléti szövetkezet bonyolítja le a házi szappanfőzést. A békési Szövetkezet közhírré tette, hogy minden beszolgáltatott kg. zsiradékért egy kg. szappant ad ingyen. Szerződést kötött szappanfőző mesterekkel, ezeket ellátja szappanfőző szerrel, begyűjti a zsiradékot, irányítja a munkát, kiosztja a készített szappant és a megmaradt szappannal ellátja az összes napközi otthonokat, óvodákat, zöldkeresztes egészségházakat, orvosi rendelőket, iskolákat és mindazt a hatósági szervet, amelyeknek szappanszükséglete van. A békési szövetkezetnek ezt a tevékenységét más Szövetkezetek is átvették a közellátási minisztérium felhívására. Az így létesített kisüzemek jelentősége abban mutatkozik meg, hogy beszolgáltatásra készítik azokat a háztartásban összegyűjthető kis zsiradék mennyiségeket, amelyek egyébként elvesznének, s amelyek összegeve végül is komoly anyagértéket jelentenek.

A kormányzat a közjóléti szövetkezet hatáskörébe utalta a kiselejtezett katonabakancsok kijavítását. A Szövetkezetek összegyűjtik a rossz bakancsokat, hadirokkant és sokgyermekes iparosokkal kijavíttatják, s a kijavított bakancsokat a rászorult mezőgazdasági lakosság és iskolásgyermekek között önköltségi áron kiosztják.

Ezek a feladatok a közjóléti szövetkezetek megalkotásának helyességét, rugalmasságát és életképességét mutatják.

A magyarság megerősítésének egyik ága – mint láttuk – a sokgyermekes családok gazdasági létének biztosítása. A másik és új tevékenység arra irányul, hogy a készülő házasságok kötését az állam megkönnyítse, s a születések számának emelkedését ezáltal is elősegítse.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alapból 1942. január óta jelentős összegek jutnak a *házassági kölcsönökre*.

A házassági kölcsön felső határa 1000*– pengő. Ezt az összeget azonban – mint minden más kölcsönt – a kérelmező semmiesetre sem készpénzben kapja meg, hanem javakban. A kölcsön tárgya lehet lakberendezés éppen úgy, mint műhelyfelszerelés vagy egy tehén, aszerint, hogy a házassulóknak életük megalapozásához mire van leginkább szüksége. A kölcsönt a házasság utáni második évben kell megkezdeni visszafizetni, azonban minden gyermek születése utáni évben is szünetel a törlesztés. A folyósított kölcsön összegéből a megszületett első gyermek után 10%, a második után 20, a harmadik után 30, a negyedik után 40%-ot írnak le az adós javára. A kölcsön iránti kérvényeket a törvényhatóság első tisztviselője bírálja el érdemben s folyósítja a kölcsönöket a város, vármegye évi nép- és családvédelmi ellátmányából.

Az eddigi eredmények biztató jeleket mutatnak, mert nem annyira készpénzzel, mint inkább gyermekekkel indult meg a törlesztés . . .

A vissza nem térülő juttatások közül, mint már említettük az Országos Nép- és Családvédelmi Alap fedezi az országosan ismert zöldkeresztes egészségvédelmi Szolgálat által irányított és a megyei városokban és községekben folyó gyermek étkeztetési akciót, továbbá a gyermek és női tej juttatásokat, a zöldkeresztes cukorjuttatást, a csecsemőkelengye és szappanjuttatást. Hozzájárul az Alap a törvényhatósági városok gyermek-étkeztetési költségeinek fedezéséhez is.

A vissza nem térülő juttatások közül külön kell megemlékezni a nyári gyermekotthonokról. Különösen a falusi lakosság nyári nagy munkaidején megfelelő őrizet és felügyelet nélkül maradnak odahaza, vagy idegen házakban a dolgozó szülők gyermekeinek ezrei. A nevelés Szempontjából vett erkölcsi veszedelmek mellett számtalan gyermekhalálnak és balesetnek lett okozója ez a nem kívánatos helyzet. Ennek felismerése hozta létre már korábban a nyári időszakra berendezett gyermekotthonokat. Rendelkezésre álló adatok szerint 1940-ben 623 hatóságilag támogatott ilyen gyermekotthon működött az országban, ismeretlen gyermeklétszámmal. Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap támogatásával 1941-ben már 873 nyári gyermekotthon létesült, amelyekben 51.356 gyermek kapott szakszerű felügyeletet. A gyermekotthonok közül 272-ben a gondozásra bízott gyermekek étkeztetésben is részesültek.

1942-ben az Országos Nép- és Családvédelmi Alap támogatásával létesült gyermekotthonok Száma 1932-re emelkedett, s 117.910 volt már az azokba beiratkozott gyermekek száma. A közellátásban mutatkozó nehézségek ellenére is 385 nyári gyermekotthonban folyt étkeztetés is.

Szociálpolitikai szempontból nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a mindenütt tapasztalható nevelő hatást is, amelyben az eddig magára hagyott, szakszerű vezetés alatt álló gyermekotthonokban részesültek a gyermekek, valamint azt az erkölcsi erőt is, amellyel a társadalom járult hozzá a napközi otthonok szervezéséhez, fenntartásához, sőt anyagi támogatásához is.

Az újránnyújtott Szociális munka nevelő részéhez tartozik *a különböző tanfolyamok* tartása a segítségre szoruló néprétegek számára. Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap más hatósági szervekkel (népművelési bizottság, háziipari felügyelőség, tisztviselők) együttműködve s a társadalom segítő erejének bevonásával számtalan gazdálkodási, nőnevelési, kis háziállattenyésztési, gyümölcsstermelési, háziipari főzőtanfolyamok rendezését tette lehetővé. A tanfolyamokat rendszerint ott szervezik meg, ahol a gazdasági talpraállítás is megindult. A cél az, hogy a felemelendő réteg egyszerre kapja meg az anyagi eszközök mellett azt az erkölcsi és tudásbeli segítséget, törődést, amely tényleg képesíti a nyújtott anyagiak helyes használatára és lelkiileg erőssé teszi az önmaga erejének fokozott latbavetésére.

De anyagiakkal elősegíti az Országos Nép- és Családvédelmi Alap a sokgyermekes családokból származó gazdaiifjak tovább művelését is a különböző népfőiskolákon.

Az 1940: XXXII. t.-c.-benfoglalt alapelvek alapján, de abból a tényből is kiindulva, hogy az országot sújtó nagy csapás idején már túlnyomó részen készen áll az új Szociális Szervezet, a m. kir. kormány megbízásából az Országos Szociális Felügyelőség vállalta az 1941 és 1942. évi nagy *bel-és árvíz folytán megrongált és összedőlt családi házak építésének irányítását.*

1941-ben 16 millió P-t bocsátott rendelkezésre a kormányzat a házak felépítésének céljaira a károsultaknak nyújtandó kölcsön formájában. Az országos gyűjtésből pedig 2 millió P-t segélyként kaptak a bel- és árvíz által sújtottak. Az erdélyi gyűjtésből, tekintettel az erdélyrészi elemi csapásra, további 4,500.000 P-t utalt ki felerészben kölcsön, felerészben segély céljára a m. kir. kormány.

Az 1941-ben összeszámlált 9.800 megrongált és összedőlt ház közül 5.600 károsult kért ebből az összegből segítséget házának javítására vagy felépítésére. Ezek közül 3200 esetben újból kellett felépíteni az összedőlt házakat. A törvényhatóságok az Országos Szociális Felügyelőség s annak műszaki osztálya irányítása mellett 1942-ben túlnyomó részben befejezték a nagyobb arányúnak mondható országos építkezést.

1942-ben ismét elszabadultak a vizek kárt okozó erői s 11.600 megrongált, összedőlt ház jelezte a fékevesztett elemek romboló munkáját. A kormányzat 23 millió P-t adott ismét kölcsönök céljára a törvényhatóságoknak, s 2,300.000 P-t az elemi csapásoktól sújtottak segélyezésére. 8400 rászoruló kért segítséget a lakóházak felépítésére, ezek közül 4000 háznak újjáépítésére ismét az Országos Szociális Felügyelőség irányítása alatt indult meg a nagyszabású építő munka, amelynek mintegy 60 %-a még 1942-ben be is fejeződött.

Az anyagi erejében is lassan magához térő nemzetet erősen sújtotta a három egymásutáni esztendőben érkezett csapás. (Az 1940. évi bel- és árvízkárokat külön kormánybiztossági irányítás mellett hozták helyre a vármegyék és városok iskolapéldának beillő gyorsasággal). Kétségtelen azonban, hogy a nagy hátrányok mellett Szociális Szempontból bizonyos előnyök is mutatkoztak. A rengeteg idejétmúlt, anyagában elsilányult, Szerkezetében, beosztásában korszerűtlen, egészségtelen ház helyett, éppen a legrászorultabb réteg kamatmentes kölcsönök útján vízmentes területen épült, egészséges, a mai korhoz illő otthonhoz jutott. Erkölcsi és egészségügyi Szempontból tehát a bel- és árvíz által megrongált, vagy összedőlt és újjáépített házak, továbbá a Nép- és Családvédelmi Alapból épült házak ezrei komoly lépést jelentettek előrefelé a magyar nép életkörülményének változtatásában.

Az elemek csapása még el sem múlt, amikor a nemzetet egy minden erőt igénybevevő új megpróbáltatás elé állította a legfelsőbb Gondviselés. Megindult a nemzet lelkét és létét fenyegető nagy világháború, amely új szociális problémák Sorozatát veti fel. A m. kir. belügyminiszter irányítása alatt álló Országos Szociális Felügyelőség késedelem nélkül áll sorompóba, s munkaközösségei révén a társadalmi erők egybefogásával megszervezte az *Országos Bajtársi Szolgálatot*. A minden időt igénybevevő szolgálat mellett nem volt még lehetőség ennek az új Szociális gondozói munkának eddigi tevékenységét illetőleg Számszerű összesítésre vagy értékelésre. Bizonyos azonban, hogy a magyar társadalomnak nemcsak áldozatkészsége, munkakedve, de a segíteni akaró ötletessége is megszámlálhatatlan formákat talált ki és valósított meg a hadbavonultak hozzátartozóinak segítésére. Természetes, hogy a vissza nem térülő, karitatív juttatások zömét is a hadbavonultak családjai, azok gyermekei kapják.

Ennek a Megpróbáltatásnak is meglesznek a maga értékes tanulságai. A társadalom Szerencsésebb, tehetősebb rétegei ismét nagy igyekezettel sietnek a bajbajutottak segítésére, nemcsak anyagiakkal, de erkölcsi

támogatással, önként végzett szociális munkával. A háborús szociális munka erősíteni fogja az együvértartozás, egymásra utaltság s az öntevékeny Segítség érzését és gondolatát. Az áldozatkész segítség a gyakorlati szociálpolitika szempontjából, különösen a társadalomnak a szociális gondozás, családgondozás terén szerzett tapasztalatait tekintve értékes iskola lesz. Annál is inkább, mert a bajtársi szolgálatok irányításában mindenütt erősen résztvesznek a Szakképzett Szociális gondozók, nép- és családvédelmi szakelődök.

Az elvek, módszerek megkezdett végrehajtásának Számszerű adatai és tapasztalatai egy eddig alig látott magyar szociálpolitikai irány kibontakozásának még csak jövő körvonalait mutatják. Ha kedvező jelek is mutatkoznak, ennek a munkának irányítói és végrehajtói nem ringatják magukat rózsaszín álmokba. A magyarság történelmi megpróbáltatásai, de sokszor hibái és bűnei is olyan társadalmi problémákat termeltek ki, amelyeknek megoldása nem a pillanatnyi lelkesedést, csodaszereket, hanem a hosszú és tervszerű munka megindítását és folytatását igényli. A problémák természetéhez képest egyidőben kell munkálkodni a magasabb értelemben vett *nemzet és szociálpolitika* s ugyanakkor a *szociális gondozás* vonalán is. Az előbbinek célja, hogy az örök magyar erkölcsi és szellemi értékek mélyre nyúló alapzatán maradván a magyar társadalom és nemzet épületének szerkezete az időszabta igényeknek megfelelően átépüljön s a másoknak, hogy ugyanakkor a tartópillérek között az emberekhez közel érő meleg és élő szociális szemlélet, gondolat s a segítés mindenkor korszerű módszereivel töltsék ki.

Csak egy ilyen széles, a magyar néprétegekre fektetett, szerkezetében özüárd és belsejében tömör magyar bástya tudja Kelet és Nyugat találkozási pontján befelé biztosítani lakóinak fennmaradását és boldogulását, kifelé pedig töretlenül teljesíteni európai és egyben történelmi hivatását.

A MAGYAR KÖZEGÉSZSÉGÜGY FEJLŐDÉSE*

A szervezett magyar közegészségügyi munka kezdetét hazánkban az 1876. évi XIV. te. életbeléptétől számítjuk. Ez a törvény Balassa János orvos egykori emlékiratának alapelveit emelte közérvényüvé. *Az 1876. évi XIV. törvénycikk kb. hatvan éven át jelezte az utat, amelyen a magyar közegészségügyi munka haladt, s az ország közegészségügyi viszonyait sok vonatkozásban nagy mértékben megjavította. E század harmincas éveiben kezdődött a közvélemény előkészítése, annak felismerésére, hogy a szociális gondolat előretörése és az orvostudomány haladása a közegészségügyi munka számára a további út kijelölését, új eszközök és lehetőségek biztosítását teszik szükségessé. Talán vannak, akik a közvélemény előkészítését, mélyebbreható közegészségügyi intézkedések előtt sem tartják szükségesnek s elégnék tartják megfelelő jogszabályok alkotását és azok rendelkezéseinek végrehajtását. Már a múlt század hatvanas éveiben az egészségügyi rendszet aránylag egyszerű, természetes kívánalmainak keresztülvitele előtt szükségesnek tartotta Balassa, hogy a társadalmat meggyőzzék a teendő intézkedések fontosságáról. Fokozott mértékben fennáll a közvélemény előkészítésének szükségessége ma, amidőn a közegészségügyi intézkedések néha igen mélyen belenyúlnak az egyéni szabadságba s amidőn bizonyos intézkedésektől csak a társadalom meggyőződéses és tevékeny részvétele esetén várhatunk eredményt.* Gondoljunk akár a fertőző betegségek elleni küzdelemre, az elkülönítésre, a védőoltásokra, vagy még inkább a tuberkulózis, nemi betegségek elleni küzdelemre, az anya- és csecsemővédelemre stb. Az a kb. 15-16 év, amely a világháború után eltelt, megteremtette a fejlettebb közegészségügyi munka eszközeit és megteremtette a megértést az új közegészségügyi törekvések iránt. Míg az első közegészségügyi törvényünk korában a jogszabályok megalkotása után indult meg a kívánt közegészségügyi tevékenység, addig kb. fél évszázaddal később a kodifikátor gyakran csak már meglévő tevékenységeket foglal jogszabályba. Gondoljunk a diftéria elleni védőoltásra, amelyben gyermeknépességünk igen tekintélyes százaléka már részesült akkor, amidőn ezt jogszabályok kötelezővé tették. A Zöld Kereszt tevékenysége legalább tíz éve folyt már, mielőtt az idevonatkozó jogszabály ennek végleges formát adott. Az óvodáknak napközi otthonokká bővítése már megindult, amikor az 1936. évi XXIII. te. alapján a kormány az óvodákat hivatalosan is gyermek-

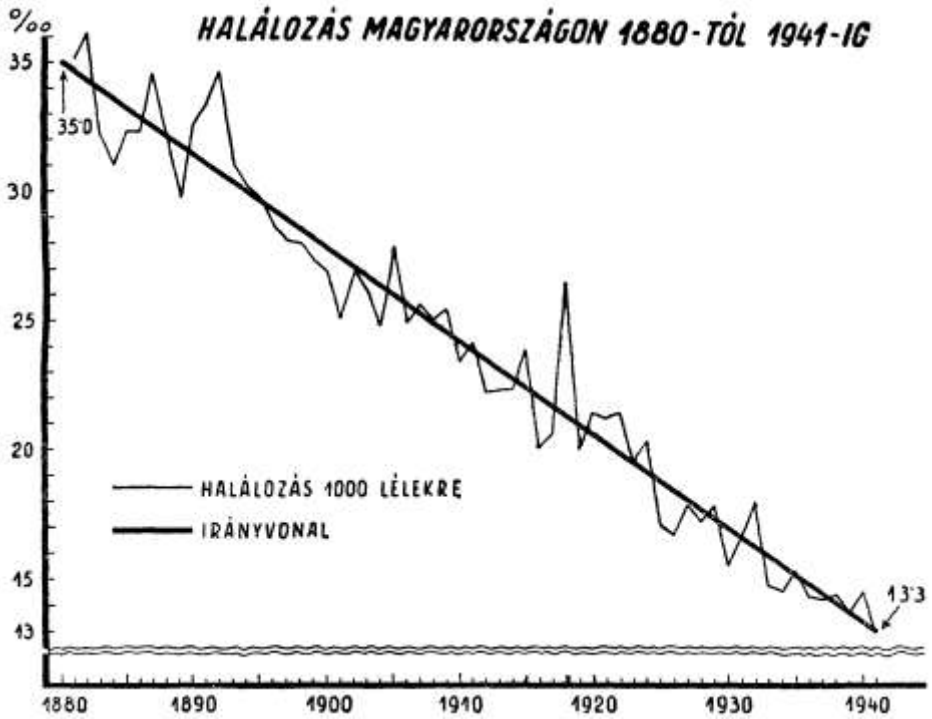
* Az ismertetés Dr. Johan Béla egyetemi m. tanár, belügyi államtitkár adatai alapján készült.

védelmi intézményekké nyilvánította. A tuberkulózis, a nemi betegségek elleni küzdelem, sőt a házassági tanácsadás is már sokféle kiépült, mielőtt a törvényhozás törvényben rögzítette ennek, már az évek folyamán kialakult rendszerét. Ez a néhány példa is két megállapításra ad jogot: az egyik, hogy igen jó volt a több mint hatvan éves közegészségügyi alaptörvényünk, amelyet akkor alkottak, amidőn a baktériumok még ismeretlenek voltak és mégsem akadályozta a modern bakteriológiai és serológiai alapon folyó – fertőző betegségek elleni küzdelem kiépítését. És bár maga nem szorgalmazta, de nem is hátráltatta a legmodernebb szociálhygiénes tevékenységek megindítását ez a törvény, amely akkor született, amikor a szociális lelkiismeret még nem hallatta Szavát, úgy mint ma. A másik megállapítás az, hogy újabb közegészségügyi jogalkotásainkat az élet hozta világra, ez állapította meg azok tartalmát és intézkedéseit s nem elméleti elgondolások alapján alkotott jogszabály törekszik az életet formákba szorítani. Joggal kérdezhetné valaki, hogy miért volt szükség a közegészségügyi szolgálatban új jogszabályokra, ha a munka ezek előtt és ezek nélkül is végezhető volt. Ha a társadalom kizárólag művelt, szociális és közösségi érzéssel telített tagokból állana, úgy valóban nélkülözhetők lennének ezek. Sajnos, minden társadalomban – a miénkben is – vannak aszociális elemek, közösségi érzés nélküli emberek, akiknek nemtörődömségével vagy akarátával szemben is meg kell védenünk a közösséget. Ebben a szellemben születtek meg a harmincas évek közepétől kezdve az új közegészségügyi törvényeink. Orvosi rendtartásról szól az 1936. évi I. te, a hatósági orvosi szolgálatról szól az 1936. évi IX. te, a kiseddóvodáknak a belügyi tárcába való átvételéről intézkedik az 1936. évi XXIII. te, a tuberkulózis és a nemi betegségek elleni küzdelmet szabályozza az 1940. évi VI. te, a házasság előtti kötelező orvosi vizsgálatot az 1941. évi XV. te írja elő és az 1941. évi XII. te a városi-, községi- és körorvosok államosításáról rendelkezik. Készülőben van az összes közegészségügyi törvényeket egységbefoglaló kódex. Ezek a törvények a hozzájuk tartozó végrehajtási utasításokkal együttesen alkalmasak arra, hogy megszabják a közegészségügyi munka útját és népünk egészségét megjavítsák.

A közegészségügyi törekvések helyességét az eredmények igazolják. A megbetegedési és a halálozási adatok alakulása jellemzi leginkább a közegészségügyi szolgálat eredményességét. Természetesen, nagyon sok tényező befolyásolja az általános halálozási arányszámot, mégis ennek vizsgálatából bizonyos fokig következtethetünk az emberi élet védelmének fejlettségi fokára. Dr. Petrilla közegészségügyi főfelügyelő szerkesztette grafikonból kiolvasható a szembetűnő javulás a halálozási arányszámban.

Megállapítható tehát, hogy a halálozási arányszám az elmúlt 60 év alatt 58 %-al, tehát igen erősen csökkent. Kétségtelen, hogy az 1876. évi alapvető törvény rendelkezései értelmében fejlődő egészségügyi kultúra siettetette a javulást. A halálozás ilyen fokú csökkenése mellett volt csak elérhető, hogy hazánk lakosságának száma, a születések nagymérvű csökkenése mellett is, fokozatosan emelkedjék. A halálozások csökkenését elsősorban a fertőzőbetegségek és másodsorban a csecsemőhalálozás elleni küzdelem sikerének köszönhetjük.

Erre vonatkoznak a rendelkezésre álló legfrissebb adatok, amelyeket táblázatba foglalva közlünk.

Év	Élve születés	Halálozás	Természetes szaporodás	Tuberkulózis halálozás 10.000 lakosra	Csecsemőhalálozás 100 élveszülöttre
	1.000 lakosra				
1890	40.5	32.3	8.2	—	—
1900	39.2	26.9	12.3	37.9	22.3
1910	35.4	23.4	12.0	33.7	19.5
1920	31.4	21.4	10.0	30.3	19.3
1930	25.4	15.5	9.9	19.8	15.2
1931	23.7	16.6	7.1	19.9	16.2
1932	23.4	17.9	5.5	19.4	18.4
1933	22.0	14.7	7.3	17.0	13.6
1934	21.9	14.5	7.4	15.8	14.8
1935	21.2	15.3	5.9	15.9	15.2
1936	20.4	14.3	6.1	15.2	13.9
1937	20.2	14.2	6.0	14.9	13.4
1938	20.1	14.4	5.7	14.2	13.1
1939	19.9	13.7	6.2	13.9	12.2
1940	21.2	14.5	6.7	14.1	13.4
1941*	20.3	13.9	6.4	14.3	13.1

* Előzetes adatok.

*A legfontosabb heveny fertőzőbetegségek.
A legfontosabb heveny fertőzőbetegségek.*

	1932-ben		1941-ben	
	megbetege- dés	halálo- zás	megbete- gedés	halálo- zás
	100.000 lakosra		100.000 lakosra	
Hastifusz	253.7	30.7	44.6	3.8
Vérhas	61.5	12.4	24.5	2.9
Diftéria	221.7	18.3	29.9	2.2
Skarlatina	130.1	2.6	92.0	0.9
Kiütéses tifusz.....	0.02	—	4.4	0.3

A csecsemőhalálozás csökkenése összefüggésbe hozható az 1876. év alaptörvény ama rendelkezésével, amely a 7 évnél fiatalabb gyermekek kötelező gyógykezelését írja elő. Az utóbbi évtizedekben mutatkozó csökkenés pedig a Stefánia-Szövetség, illetve az ennek nyomába lépő Zöld Kereszt munkájának következménye.

A csecsemőhalálozásnak most észlelt 13% körüli arányszáma még túli magas. A Zöld Kereszt azonban anya- és csecsemővédelem szempontjából jelenleg 775 egészségvédelmi körben az ország lakosságának még csak 58 %-át gondozza. Egészségvédelmi szervezetünk további kiépítésével, az ellátatlan területeknek egészségvédelem körébe bevonásával, sikerülni fog a csecsemőhalálzási arányszámunkat 10%-ig, vagy valamivel ez alá szorítani, — de nemzetközi viszonylatban még ezt is magasnak kell tartanunk, és ennek okait alaposan tanulmányoznunk kell.

Érdemes megállani egy percre a Zöld Kereszt egészségügyi munkájánál. Néhány számadat beszédesen jellemzi a falu egészségének hivatott védelmezőjét. Célja, hogy az ország minden, legtávolabbi zugában is gondoskodjék a kicsiny magyarok és szüleik egészséges életéről. 1938 óta megkezdődött az *egészségházak építése* és a zöldkeresztes gondozónők munkába állítása, akik tanácsadással, útbaigazítással és gondozással küzdenek a népbetegségek ellen. Ez a támogatás kiterjed *házassági tanácsadásra, pályaválasztási tanácsadásra* éppen úgy, mint *egészségügyi ismeretek terjesztésére, anya- és csecsemővédelemre, kisgyermek és iskolás gyermekek védelmére, tüdőbetegek és nemibetegek útbaigazítására, ragályos betegségek leküzdésére, stb.* Évenként száznál több egészségházat építenek s az ország közel 800 egészségvédelmi körzetében folyik a munka. A gondozás figyelme kiterjed a *néptáplálkozásra, az ivóvíz ellenőrzésére és a lakásvizonyokra is.* Ezidőszerint közel 800 egészségügyi körzetben 2100 tanácsadó szerv és mintegy 1200 zöldkeresztes gondozónővér működik.

Egy védőnőre jutó lakosok száma átlag 6866. A meglévő 5 állami egészségügyi védőnőképző intézet befogadóképessége jelenleg 553. Évenként az iskolából (a 2½ éves tanfolyamról) kikerülhetne kb. 170 védőnő. 1941-ben oklevelet kapott: 98. Az 1943. évi költségvetésben ösztöndíjakkal történik gondoskodás nagyobb számú növendékről.

A zöldkeresztes egészségvédelemben 1941. év végén bekapcsolt

városok Száma:	85,	lakossága	3,025.903
községek «	1574,	lakossága	3,943.323

Budapesttel együtt az ország népességének 603 %-a van ellátva általános egészségvédelem szempontjából. 1938 óta *egészségház épült*, illetve épül:

A Falu Szociális Alap segítségével	170
A Magyar a Magyarért Mozgalom segítségével	36
Áz Erdélyért Mozgalom segítségével	40
Összesen	246

Magyarország egészségvédelmi szervezetének kiépítésére vonatkozik az alábbi táblázatunk:

Költségvetési év	Tervezett új körzetek		Működő körzetek száma
	trianoni terület	visszacsatolt területek	
1934/35	30	—	74
1935/36	30	—	99
1936/37	50	—	127
1937/38	50	—	177
1938/39	80	16	231
1939/40	110	13	312
1940/41	165	70	719 kör
1942	110	60	775 (X. 1.)
1943	120*	80*	
1944	55	75	
1945	—	75	
1946	—	82	
1947	—	82	
1948	—	82	
1949	—	82	
1950	—	82	
Összesen :	800**	799	

* Az 1943. évre előirányzott új egészségvédelmi körzetek száma összesen: 96, mert csak ennyi új védőnő áll majd rendelkezésre.

** Ezenkívül számoltunk kb. 400, a Stefánia Szövetség keretében szervezett anya- csecsemővédő intézettel. Ezek 1941-ben átvétettek.

A zöldkeresztes egészségvédelem működési adatai. (1941)

Az egészségvédelmi körök száma	719
1942. októberében	775
A tanácsadó orvosok Száma	1.701
A védőnők száma	1.044
Az orvosi tanácsadások száma	115.746
Az egyes tanácsadásokon megjelentek száma átlag	16.1
Iskolaorvosi tanácsadásokon megjelentek száma átlag	62.2

A házasság előtti tanácsadások száma 1939-ben 337, 1940-ben 1764, 1941-ben 9876 (kötelező házasság előtti tanácsadások bevezetése előtt).

Anyavédelem. Először jelentkezett tanácsadáson: 65.839. Összes forgalom 181.103. Az egészségvédelmi szolgálatok területén 100 élveszülöttre számítva az anyák 47.9%-a állott gondozás alatt (1940-ben 42.4%). A gondozott anyák 70%-ában végeztetett vérvizsgálat.

Csecsemővédelem. Először bemutatva 97.917 csecsemő, az egészségügyi szolgálatok területén született csecsemők 72.3 %-a. Összes csecsemőorvosi vizsgálatok száma 795.404. Egy gondozott csecsemőre 8.3 orvosi tanácsadás és 7.7 védőnői látogatás esett.

Kisgyermekvédelem. Tanácsadóban megvizsgálva: 641.272.

Iskolásgyermek-vizsgálat. A beszervezett területen a tanulók 53.3 %-a »esett át részletes orvosi vizsgálaton.

Iskola fogorvosi munka 60 rendelőben folyt. Működése 270 városra és községre terjedt ki. 72.130 vizsgálat, 32.517 kezelés 11.223 munkaóra alatt.

<« *Tuberkulózis tanácsadás.* A tüdőbeteggondozók forgalmán kívül tuberkulózis tanácsadás Szempontjából 31.988-an keresték fel a zöldkeresztes tanácsadókat. Egy védőnőre az év folyamán 177 tuberkulózissal kapcsolatos családlátogatás esett.

Nemibeteg tanácsadás. A nemibeteggondozó intézetek forgalmán kívül 5880-an keresték fel a zöldkeresztes tanácsadót. Közülük 2604 egyén syphilisben, 145 gonorrhoeában szenvedett.

Egészségügyi ismeretterjesztő előadások száma. Orvosi előadás 18.545. Védőnői előadás 44.604.

Házi betegápolás. A védőnők 24.133 esetben oktattak házi betegápolásra otthonfekvő betegek családjában.

Juttatások. Szülészeti vándorzsák 2324, csecsemővándorkelengye 6811, egyéb háziápolási berendezés 9570 esetben.

Zöldkeresztes főzõtanfolyamok.

Tanfolyamok száma: 1935-ben	6
1936-ban	42
1937-ben	65
1938-ban	157
1939-ben	164
1940-ben	297
1941-ben	322
1942-ben okt.-ig	560
A tanfolyamok hallgatóinak összes száma	19.282
Ezek közül: földmíves családhoz tartozott:	12.552
iparos családhoz tartozott	3.010
egyéb családhoz tartozott	2.703
nincstelen családból való volt	990
A tanfolyamvezetõnõk száma 1943-ban	70
Tervezett tanfolyamok száma 1943-ban.....	700
A tanfolyamvezetõk az Egyetemi Dietetikai Intézetben 6 hónapos tanfolyamot végeztek.	

A zöldkeresztes akciók során

az 1941. évben mintegy 24.000 terhes nõ

60.000 0-2 éves gyermek

62.000 3-6 éves gyermek

126.000 6-11 éves gyermek

részére ingyen zöldkeresztes tej juttatásra..... 3,636.448 P-

államsegély utaltatott ki, Az 1942. évben az államsegély összege az országgyarapodásának megfelelően emelkedett.

Az 1941. évben mintegy	27.000	terhes nő	
	65.000	0-2 éves gyérnek	
	120.000	3-11 éves gyermek	
részére			1,860.000 kg
<i>ingyen zöldkeresztes cukor utaltatott ki.</i>			
Az 1942. évben összesen			2,000.000 kg
<i>cukor nyert kiutalást (200 vagon).</i>			
Az 1942. év elején 45.110 falusi gyermek		<i>étkeztetésére</i> (a téli idő-	
szakban 100 napon át)			1,608.000 P.
		államsegélyt folyósítottak. Helyi támogatással tényleg össze-	
		sen mintegy 80.000-re tehető a téli időszakban étkeztetett	
		gyermekek száma.	
		Egy óv alatt (1942. 1.-1942. VIII. 31-ig) mintegy 36.000	
		falusi csecsemő részére hat hónapra szólóan egyenként 3 kg	
összesen			107.250 kg

ingyen zöldkeresztes szappan nyert kiutalást.

Az 1942. évben a <i>nőitej-akció</i> céljára			123.560 P-t-
folyósítottak, ami kereken mintegy			60.000 liter
<i>női tej beszerzésére szolgál.</i>			

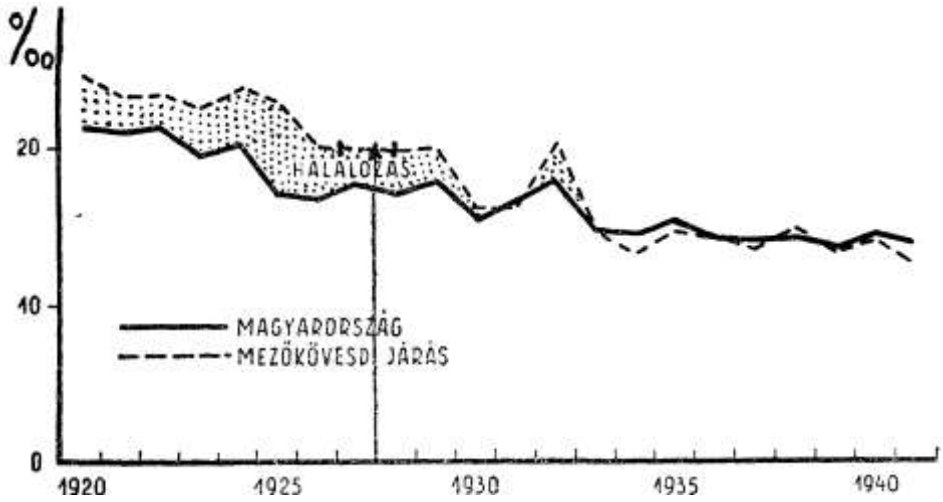
Az 1941. évben 6000 vándor *csecsemőkelengyére* és 700 *szülészeti vándorzsákra* szükséges anyag adatott ki az Országos Egészségvédelmi Szövetségen keresztül.

Ezenkívül 1941. évben iskoláktól származó 453 drb. vándor *csecsemőkelengyét* juttattak el az Országos Egészségvédelmi Szövetség útján a reászorulóknak.

További kutatás szükségessége mutatkozik a késő nyári csecsemőhalálzás okának kiderítésére, a baktériumok, a hőmérséklet, a levegőszárazság szerepének tisztázására. Az ok kétséget kizáró ismerete nélkül is tudunk azonban a késő nyári csecsemőhalálzás terén eredményt elérni. A csecsemővédelem a gondozásba vett csecsemők őszi halálzás arányát erősen csökkenti. Hainiss prof. tanácsának is megfelelően védőintézeti orvosaink a csecsemőtáplálásban a súlyt nem a mesterséges tápszerekre, a tejkonyhákra, hanem az anyatej juttatásra helyezik. Szoptatni semmikép sem tudó anyák csecsemőinek ma már falun is mind nagyobb mértékben juttatunk kifejt anyatejet. Ilyen módon sikerült egyes falusi egészségvédelmi körzetekben is a csecsemőhalálzást tartósan 10%-ra, Sőt ez alá szorítani. A szervezett preventív munka megkezdésekor sokan bizalmatlansággal fogadták e törekvéseket, nem bíztak abban, hogy aránylag egyszerű, szerény eszközökkel és aránylag rövid idő alatt is meggyőző eredményeket lehet elérni. Mi ebben nem kételkedtünk, s nyugodtan hivatkozhattunk nagy városaink, elsősorban Budapest egészségügye terén elért eredményekre. A hitetlenkedőket ma már meg kell győzzék az ú. n. egészségügyi mintajárásokban elért eredmények.

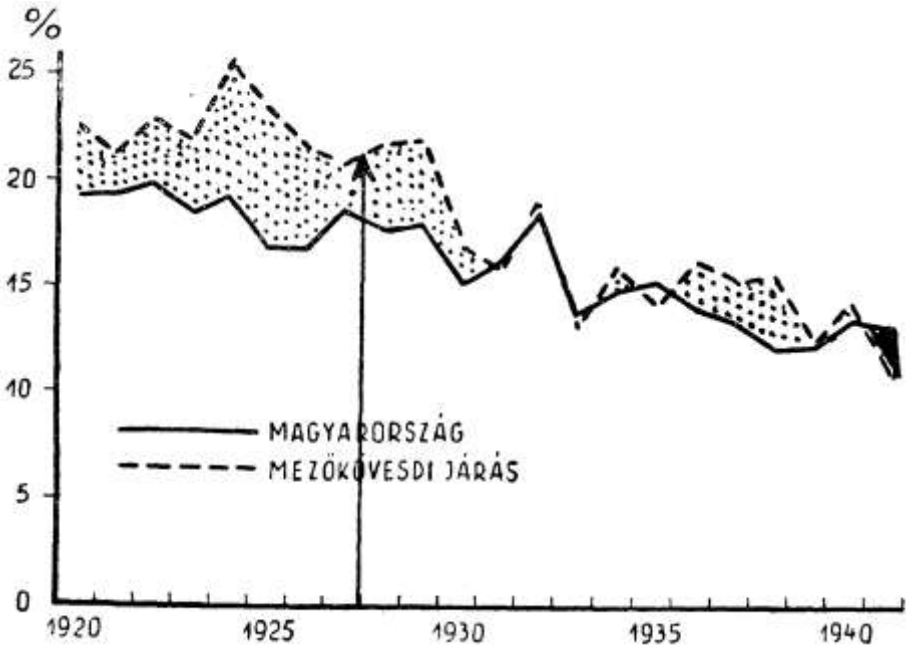
Az *általános halálzás a mezőkövesdi* járásban az egészségvédelmi munka megindítását megelőző hat évben (1922-1928) átlag 21.7‰, az egész országban ennél állandóan alacsonyabb, átlag 18.1‰ volt. A harmincas években az általános halálzás a járásban gyorsabban csökkent, mint az országban. *Az utolsó hat év (1936-41) átlagában az országos halálzás görbe már valamivel magasabb* (átlag 14.2‰), *mint a mezőkövesdi járási görbe* (átlag 13.8‰).

Ezt ábrázolja itt következő grafikonunk:

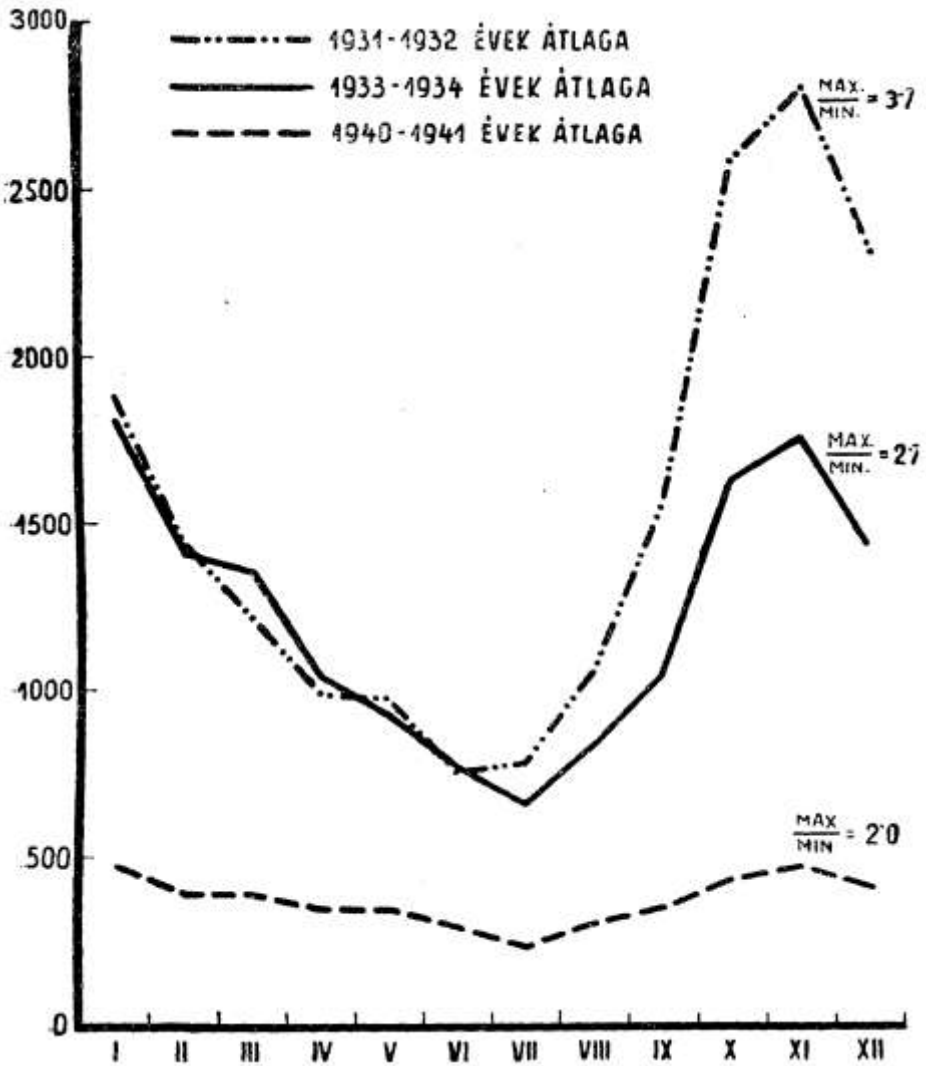

Második meggyőző bizonyíték a csecsemőhalálozás alakulásáról szól: A *csecsemőhalálozás* a járásban az egészségvédelem kiépítése előtt az országos 17.9%-os hatéves átlaggal szemben 22.5% volt. Az utolsó hat évben az országos 13.3-del szemben a járási átlag már csak 14.2%. Most már vannak évek, amikor a járás csecsemőhalálozása az országos aránynál alacsonyabb.

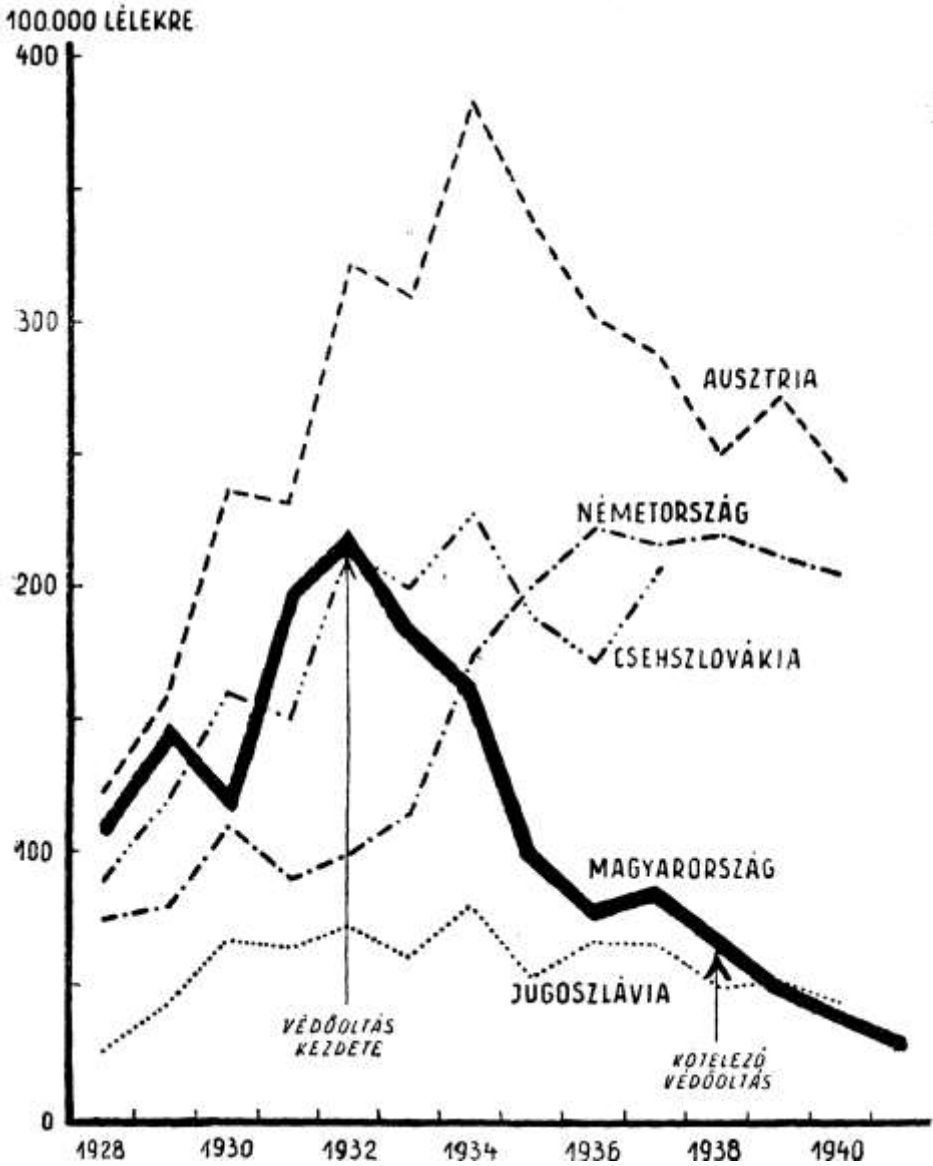
Rajzban föltüntetve:

Az influenza kutatás eddig, sajnos, még nem hozott pozitív eredményeket, a szorgalmas laboratóriumi munka változatlan erővel folyik tovább az Országos Közegészségügyi Intézetben. Annál kedvezőbb a helyzet a diftériánál. Tíz év tapasztalatai azt mutatják, hogy Magyarországon sikerült megfékezni a diftéria pusztítását. Teljesen eltüntetni a diftériát azért nem lehet, mert a gyermekeknek kb. 5%-a ugyanis nem immunizálható, a védőoltások hatására ellenanyagokat nem termel. Ez a 10-12 éves diftéria-fogékony gyermekcsoport hazánkban 170.000 főnyi, ebből pár száz megbetegedhet. Ez azonban erős csökkenést jelent a trianoni területen észlelt évi 17.000-19.000 megbetegedéshez képest. Két grafikon beszédes tanúbizonyság, elért eredményeink mellett. Az egyik a szokásos őszi diftéria-hullám elcsendesedését mutatja:

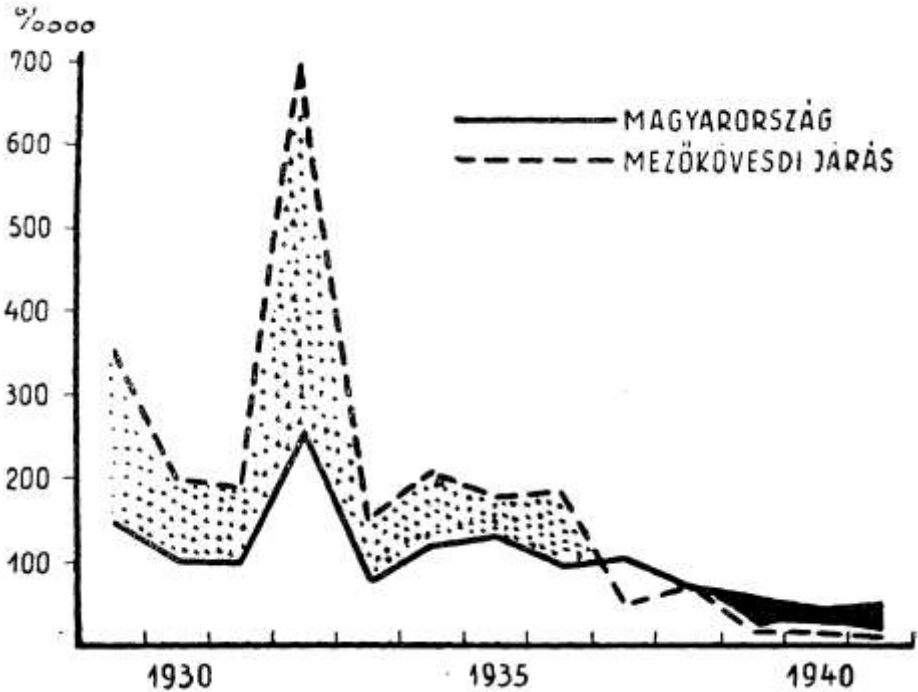

A másik összehasonlító nemzetközi adatokat állít elénk meggyőző érveléssel:

Ha a difteria megbetegedések változatlanul megmaradtak volna tíz évvel ezelőtti nívójukon, akkor az ország jelenlegi területén kerekén 33.000 lenne a tragikusan magas szám. Valóságban azonban nem több, mint 4400, vagyis 28.600-al kevesebb. Ez azt jelenti, hogy ápolási költségben 0.9 milliót, difteria gyógyszáron 0.1 millió, együtt kerekén 1 millió pengőt takarítottunk meg. Olcsóbb a diftériát megelőzni, mint gyógyítani!

A mezőkövesdi járás régóta ismeretes volt arról, hogy *hastífusszal* igen^ erősen fertőzött. Amidőn a harmincas években a falusi tífusz okait kutatták, ez volt az ország egyik, tífusszal legerősebben fertőzött területe. Az elmúlt években Széles körben – különösen a Sommás munkások körében – végrehajtott védőoltások hatására a járási tífusz-megbetegedés görbe keresztezte az országos görbét, s öt év óta állandóan alatta van.

A tífusz elleni küzdelemben fontos a falu ivóvízellátása:

Egy év alatt létesített fűrt kutak száma	238
« aknás « «	43
« forrás foglalás Száma	1
« vízelvezetés «	5

Súlyos, állandó problémája közegészségügyi szolgálatunknak a *hastífusz*. Scholtz államtitkár emlékelőadásában a hastífuszról 1933-ban még azt mondta, hogy ez a betegség azok közé tartozik, amelyben »Magyarország régtől fogva a szomorú első helyet foglalja el«. Nemzetközi összehasonlító adatokat 1938 óta alig lehet kapni, de annyit megállapíthatunk, hogy a magyar tífusz-görbe az utóbbi években oly alacsonyra szállt le, mint még sohasem azelőtt.

A *vörheny* nálunk jelenleg gyakori megbetegedés, a mortalitása azonban alacsony, 1 %-ot sem éri el. Az Országos Közegészségügyi Intézetben dr. Faragónak sikerült a Dick-féle oltóanyagból kiindulva olyan praecipitált védőoltóanyagot készíteni, amelynek 3 adagját beoltva $\frac{1}{20}$ csökkenhet a megbetegedés valószínűsége az oltatlanokhoz képest. A kötelező védőoltás ideje azonban még nem érkezett el ezen a téren, bár ajánlatosnak tartjuk a védőoltást.

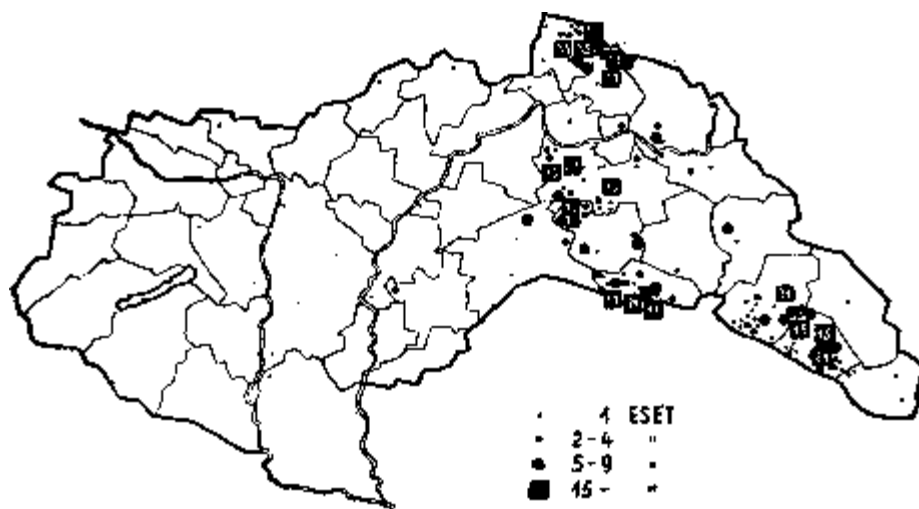
Az elmúlt években többször fölmerült a kérdés, hogy indokolt-e továbbra is fentartani a *himlő* elleni kötelező védőoltást, mivel a himlő-megbetegedés a ritkaságok közé tartozik. A múlt Század nyolcvanas éveiben előfordult évi 12.000 himlő haláleset, ami azonban a himlőelleni védőoltás bevezetése után egyre csökkent, 1930 óta pedig megszűnt. Ennek ellenére a himlőelleni védőoltás továbbra is fentartandó, mert a nem védőoltott, fogékony lakosság körében veszedelmes járványt idézhet elő egyetlen lappangó beteg fertőzése. Évenként félmillió gyermek be- és újraoltása nagy munka, de mellőzhetetlen.

Az elszakított területeink visszacsatolása óta állandóan sok gondot és munkát okoznak közegészségügyi hatóságainknak a *kiütéses tífusz* esetek. Az elmúlt húsz év alatt a trianoni terület keleti részein, körülírt területen - szinte kizárólag cigányok körében - időnként észleltünk általában kisebb számmal kiütéses tífusz megbetegedéseket, de ennek továbbhurcolását elég könnyen sikerült meggátolni. A kiütéses tífusz elterjedése elleni küzdelem annál nehezebb, minél elterjedtebb a lakosság körében a tetvesség. A visszacsatolt országrészekben találtunk területeket, ahol a lakosság 30%-a

tetves volt. A hatásos tetvetlenítés falun igen nehéz munka. A falvakban végrehajtott tetvetlenítés a rossz állapotban lévő házakban, piszkos, elhanyagolt népesség körében néha háromszori ismétlés esetén sem ad teljes eredményt. *A kiütéses tífusz elleni küzdelem központjában nálunk a cigánykérdés áll.* Lakosságunknak kb. $\frac{1}{2}\%$ -a cigány. Az 1942. évben eddig észlelt kb. 800 exanthematicus betegnek viszont kb. 36 %-a volt cigány. Ha ehhez *hozzáfűzzük*, hogy ezenkívül a' nem cigány betegek egy része bizonyíthatólag cigánytól szerezte fertőzését, úgy eléggé reámutattunk a cigányok szerepére a typhus exanthematicus terjesztésében.

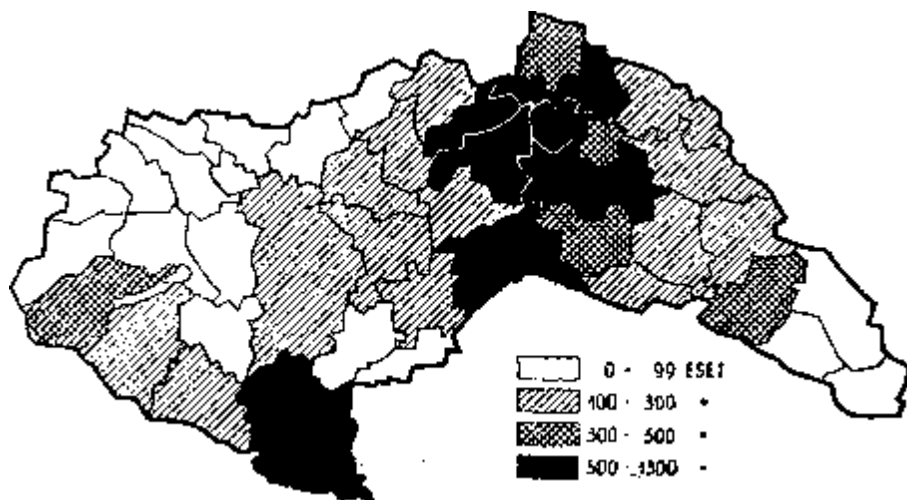
A kiütéses tífusz elleni küzdelemnek legfontosabb része a tetvek elleni küzdelem. Gondoskodás történt, hogy járasonként erre a munkára megfelelő védőruhával felszerelt, kioktatott emberek álljanak rendelkezésre. Az 1942. XII. te. megszervezi a járási egészségőrök intézményét. A kormány ezenkívül öt mobil tetvetlenítő járőr szervezését tette lehetővé. Ezeket a veszélyeztetett területekre küldjük. Ezenkívül Ungvárott kiütéses tífusz elleni védőoltóanyagot termelő intézetet állítottunk fel, amely munkáját már megkezdte. Sajnos, az oltóanyag termelése még igen körülményes, pl. egy személy beoltásához 100 tetűben kitenyészített Weig-féle oltóanyag, szükséges. Ennek következtében erőteljes tetvetlenítő eljárás marad a leghatásosabb védekezés a kiütéses tífusz ellen.

Typhus exanthematicus megbetegedések száma 1941-ben:

Nagyon elhanyagolt még nálunk a *malária* elleni küzdelem. A malária – bár szerencsére csak egyes területeken – eddig is súlyos problémánk volt, most pedig a visszacsatolt területek egyes részein különösen súlyos kérdés. Grafikonunk mutatja az ország maláriás területeit.

Malária megyénként 1941-ben:

Az évenként bejelentett 10-12.000 eset hozzávetőleges számítás szerint valószínűleg csak egy tizedét jelenti az összes malária-betegeknek. Adataink Szerint a malária hazánkban terjed. Az ország egyes részein (főleg keleten) az eseteknek kb. kétharmadrésze trópusi malária. Az Országos Közegészségügyi Intézet Parasitológiai Osztálya mellett a malarias vidékeken szervezett malária állomások állapítják meg, hogy melyek az illető vidék maláriás területei, ezeken a területeken milyen fokú a lakosság fertőzöttsége, milyen típusú a malária, milyen Szunyogvarietások terjesztik ott a maláriát, hol vannak a szunyogok tényészohelyei. Az ilyen módon kialakuló kép ad útbaigazítást a malária elleni küzdelem módjára. Ez a küzdelem, elsősorban ennek radikális módja: a szunyogtenyésző-telepek megszüntetése néha igen költséges, mert kiterjedt földmunkával jár. Hangoztatnunk kell, hogy a szunyogtenyészőhelyek egy részét a természet alkotta (folyók árterülete, félig kiszáradt folyómedrek, stb.), a tenyészőhelyek másik részéért azonban az ember felelős, amikor nem gondoskodik arról, hogy a téglavetőhelyek, az agyagárkok, tőzegödrök, stb. megálló vize levezettségük, hogy a halastavak úgy készüljenek, hogy ne legyenek egyszersmind szunyogtenyészőhelyek. Úgy látjuk, hogy törvényhozási intézkedésre lesz szükség, hogy megakadályozhassuk, hogy hanyagság vagy nemtörődomség egész községek lakosságát malária-beteggé tegye. Minden malária sújtotta civilizált országban átfogó tervet dolgoztak ki s ezen az alapon munkálatokat indítottak meg a maláriás területek ellen.

A *tuberkulózis elleni küzdelem* eredményei figyelemre méltóak, de nem elégségesek, noha az 1940. évi VI. t.-c. országos szervezetet hívott életre a kór leküzdésére. Hiábavaló azonban a tbc. betegek buzgó kikutatása, szakszerű vizsgálat és tanácsadás, ha nincs elég szanatóriumi vagy kórházi ágy a betegek elhelyezésére.

Az 1940. évi VI. t.-c. alapján tüdőbeteg gondozó intézetet kell létesíteni minden járási székhelyen (27.0), továbbá thj. és megyei városokban, amelyek nem esnek össze a járási székhellyel (26), tehát a szükséges tüdőbeteg gondozók összes Száma 296

Jelenleg működő 159 intézetből levonva a fővárosi és a biztosító intézeti gondozók (24) számát, marad 135

Még létesítendő intézetek száma 161

A tüdőbeteg gondozó intézetekben első vizsgálatra jelentkezők száma..... 102.726 (1940-ben 63.209).

Szűrővizsgálaton átment egyének száma 313.474

Röntgen átvilágítások Száma kb 500.000

Légmellkezelésben részesült nyilvántartott betegek 6.2 %-a.

Nemibeteg gondozó intézetek. (1941).

Az 1940. évi VI. t.-c. alapján szervezendő nemibeteg gondozó intézetek száma 70

Jelenleg működő intézetek Száma 61

Még létesítendő 9

A nemibeteg gondozó intézetekben újonnan jelentkezettek száma 49.610

Ezek közül: nemibeteg volt 13.725

bőrbeteg volt 18.215

Syphilis beteg volt 10424

Szűrővizsgálaton átment egyének száma 19.046

Ingyen gyógyszerert kapott syphilisesek száma 6.800

Egyéb adatok. (1941).

Az Országos Közegészségügyi Intézetbe, fiókállomásaira és malária állomásaira vizsgálatra beküldött anyagok Száma 476.756

« A végzett vizsgálatok száma 808.256

Tífusz védőoltásban részesült egyének száma 656.007

Diftéria « « « 772.950

Vörheny « « « 23.000

Tuberkulózis « « « 3.000

Egy másik súlyos megoldatlan kérdés a betegek kórházi elhelyezésének kérdése. 1921-től 1931-ig a trianoni területen lévő gyógyintézeteink száma 31 %-al növekedett, a betegágyak Száma pedig 54%-al. Ez azt jelenti, hogy míg 1921-ben 100.000 lakosra csak 330, addig 1931-ben már 468 betegágy jutott. A szanálás éveiben megakadt ez az öröndetes fejlődés, mert a trianoni területen csupán 496-ra emelkedett az arányszám. A visszacsatolt területeken rossz a kórházi ellátottság, Kárpátalján például 41 ágy jutott 100.000 lakosra, Erdélyben 269, Délvidéken 178. Az egész mostani magyar fennhatóság alatt álló területen 408 ágy jut 100.000 lakosra.

A legilletékesebb szakértő megállapítása szerint jelenleg 59,930 az ágyak száma. Kereken 24 %-al kellene ezt szaporítani, vagyis 14236 ágygal. Ezek költsége kb. 300 millió P. Ezenfelül 10-12.000 ágy a tuberkulótikusok Számára volna föltétlenül szükséges, ha szem előtt tartjuk azt a ma már nemzetközileg elfogadott tételt, hogy a tuberkulózisban szenvedők elhelyezésére legalább annyi ágy Szükséges, mint ahányan egy évben a tuber-

kulózisban meghalnak. Ez megint kb. 80 millió pengőt jelent. Tekintélyes összegek, de az emberi életek és javak mostani pusztulása idején le kell rögzíteni az élet, az egészséges élet költségvetését is. Egyelőre szerény keretekkel is beérjük és a kórházi ágyak jobb kihasználásával iparkodunk az ágyhiányon segíteni. A mostani egyetemi klinikai 61%-os kihasználás csekély, viszont a 100%-os kihasználás mellőzendő, mert zsúfoltságot eredményez.

Az ország népének egészségügyi állapota mindezen intézkedések és intézmények mellett elsősorban attól függ, milyen képzettségűek és hogyan dolgoznak az ország *orvosai*? Közegészségügyi Szolgálatunknak törvényhatóságokként Szakvezetői a m. kir. tisztifőorvosok. Az elért sok, megnyugtató eredmény az ő és a velük dolgozó m. kir. tisztiorvosok lelkes, odaadó munkájának köszönhető. Most, 14 év után megállapíthatjuk, hogy az Országos Közegészségügyi Intézetben 1928. év óta folyó tisztiorvosi tanfolyamok, majd az 1936. IX. t.-c. alapján végrehajtott kiválasztás, államosítás és a tisztiorvosi karnak a magángyakorlatból kikapcsolása beváltották az ezekhez az intézkedésekhez fűzött reményeket. A községi körorvosoknak 1936 óta bevezetett újrendszerű képzése, új alkalmazási rendszere: – a belügyminiszteri kinevezés a régi községi választási rendszer helyett, – máris nagy javulást jelentett. 1943. január elsején a belügy - miniszter gondoskodása folytán az összes városi, községi és körorvosaink közös állami státusba kerültek, s anyagi helyzetük megjavul. Ha elég orvost kapunk falvainkba, remélhető, hogy ezután falusi lakosságunk orvosi ellátása ismét egy fokkal megjavul.

Az egészségügyi személyzetünk

(1942. október)

Hatósági orvosok.

Tisztí főorvosi és tisztí orvosi állások száma	389
Betöltetlen	4
Városi orvosi állások száma	250
Betöltetlen	33
Községi orvosi állások Száma	707
Betöltetlen	47
Körorvosi állások száma	1195
Betöltetlen	195
Hatósági orvosi állások száma összesen	2541
Betöltetlen	279
Ezenkívül katonai behívások folytán távol van a hatósági orvosok egy bizonyos száma, amely állandóan változik. Jelenleg ezek Számát megállapítani nem lehetett.	

Kórházi orvosok.

Kórházi főorvosi, intézeti orvosi állások száma	417
Ellátatlan	46
Kórházi alorvosi, segédorvosi, kisegítő orvosi állások Száma	609
Ellátatlan	305
Összes állások száma	1026
Ellátatlan	351

Szülésznök.

Az ország területén működő bábák száma	6257
Ebből: községi bába	4669
Ebből: magánbába	1588
Okleveles bábák száma	5986
A jelenleg bábanélküli községek ellátására Szükséges bábák száma kb. 1200	
A bábák közül 70 éven felüli: 157, 50-70 év közötti: 2320, analfabéta: 130.	

Míg az egész hatósági orvosi szolgálat egységesítése és ezáltal javítása az említett intézkedésekkel biztosítva lesz, – a mai időknek megfelelő rendezésre vár még az orvosi Szolgálat a másik nagy egészségügyi munkáágazatban: a társadalombiztosításban. Ebben a vonatkozásban a jövő fejlődés útja világos: nem lehet más, mint a különböző társadalombiztosító intézetek betegségi és betegségmegelőző biztosítási ágazatainak egy egységbe tömörítése és orvosainak egy közös szervezetbe hozatala. Ismeretesek az okok, amelyek miatt ma orvoshiánnyal küszködünk. Az orvosképzés, – ahogy a dolgok ma állanak, – úgylátszik hat-nyolc évig biztosan nem tudja kitölteni a hiányokat. Szükség van tehát a legnagyobbfokú *orvosökonómiára*. Ennek egyik lényeges pontja az orvos munkájának jobb, észszerűbb, gazdaságosabb kihasználása a tényleges orvosi munkára, amit ne akadályozzon meg az orvosoknak egyik munkahelyükről a másik munkahelyükre való szaladgálása, utaztatása, a sokféle gyógyszerrendelési, kórházbeutalási előírás stb. folytonos tanulmányozása, a nem feltétlenül szükséges *írásbeli teendők más és másféle jelentések tömege*. Most kell kísérletet tennünk, hogy miként lehetne a különböző orvosi Szolgálati ágazatokban az orvosok írásbeli munkájának csökkentése mellett fenntartani a szolgálat egységességét, pontosságát, megbízhatóságát. Vonatkozik ez a hatósági orvosokra és a társadalombiztosítás orvosi karára is. Az eddiginél nagyobb bizalmat kell előlegezni az orvosainknak, nagyobb önállóságot kell nekik adni.

Orvosképzésünkről szólván meg kell állapítani, hogy jó szakorvosokat képez és nem egészen megfelelően neveli az általános orvosokat.

Nincs már messze az idő, hogy a specialisták mellett az általánosan jól képzett orvos ismét elfoglalja a beteggyógyításban azt a mainál nagyobb helyet, amely őt a beteg érdekében méltán megilleti.

A népek egészségének feltételeit biztosítani csak akkor lehet, ha előbb az orvostudomány az ép- és kórosélet törvényeit kikutatja, ha a nép az egészsége fenntartásának fontosságát felismeri és ha az állam ezt a munkát felkarolja.

A közegészségügyi munka eredményességének ma is ez a három feltétele. Ha eredményes akar lenni, nem szakadhat el a közegészségügyi szolgálat a *tudományos kutatástól*, mert ez jelöli ki Számára az utat és az eszközöket. A magyar közegészségügyi szolgálat mögött ott áll a tudományos kutatásból és Széleskörű tapasztalatokból merített szaktanácsaival, véleményeivel a Balassa elgondolása szerint alakított Országos Közegészségügyi Tanács. Közegészségügyi Szolgálatunk szinte minden ágával immár másfél évtizede szorosan együttműködik az Országos Közegészségügyi Intézet, amely gyakorlati munkája mellett kiváló szakembereivel közegészségügyi problémáink odaadó, lelkes és eredményes kutatója. A *társadalom megértése* ma már mögöttünk áll, ez tette hatásossá a Zöld Kereszt egészség-

védelmi munkáját, ez tette lehetővé a diftéria elleni védőoltások, a házasság előtti orvosi vizsgálatok általános kötelezővé tételét és sima keresztülvitelét, ez segíti orvosaink, védőnőink fáradtságos munkáját. Az *állam* pedig a közegészségügyi szolgálatnak mind nagyobb területein ismeri el feladatának a közvetlen segítséget és az anyagi fedezet biztosítását.

A korszellem világosan látja az összefüggéseket. Egy-egy ország egészségügyének haladása vagy hanyatlása a mindenkori gazdasági és politikai erőviszonyok függvénye, amely a költségvetésekben kijelölt összegek nagyságán, felhasználhatóságán múlik.

Felvetették nem is egyszer a kérdést, hogy most, a második világháború közepette, idoszerű-e a közegészségügyi szolgálat fejlesztését tervezgetni és sürgetni? Erre csak *igen* felelhetünk. Amikor az emberi életben a legnagyobb a pusztulás, – élni akaró nemzetnek ilyenkor kell fokoznia munkáját az új sarjadó életeknek megőrzésére, az új generációnak megerősítésére. Ma vérünk a harctéren. Ezt ki fogjuk heverni! De ha ugyanakkor a magyar élet fáját járványok, magas csecsemőhalálozás, rossz táplálkozás pusztítanak, ha tétlenül, fáradtan vagy tehetetlenül állunk ezekkel szemben, ha Balassa óta nem értünk volna el egészségügyi kultúránkban a külföldön is elismert eredményeket és nem lennénk készek ezen az úton tovább haladni, dolgozni és áldozni, akkor – de csak akkor – ma aggódunk kellene népünk jövőjéért.

A CSERKÉSZET JELENTŐSÉGE A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA TERÜLETÉN

A cserkészzet alapítója a *gyermekért* szállt síkra, amikor a mozgalmat elindította. *Széppé és hasznossá tenni az ifjú élet kezdetét, hogy boldog legyen annak folytatása*, ez a gondolat lebegett előtte. Mikor tehát a cserkészzet jelentőségét kutatjuk és kiakarjuk jelölni helyét a társadalom életében és főként amikor *beakarjuk illeszteni a magyar szociálpolitikai törekvések közé ezt az ifjúsági mozgalmat is*, akkor bármilyen sokfelé ágazik el és szívódik föl, mint erjesztő kovász a cserkészzet mozgalma, a fent körülírt lényegét mindig megtaláljuk benne. Joggal fölmerül a kérdés, hogy mit kapott tőle a fiú, mit tart meg belőle a felnőtt, és mit jelent a nemzet életében szociális, kulturális és egészségvédelmi szempontból.

Hogy milyen lehet a cserkészmozgalom mindennapos gyakorlata, azt szimbolikus erővel sejtetik a *törvényeik*, amiket önként vállal magára egész életén át a cserkész:

1. *A cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond.*
2. *A cserkész híven teljesíti kötelességeit, melyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik.*
3. *A cserkész ahol tud, segít.*
4. *A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.*
5. *A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú.*
6. *A cserkész szereti a természetet, jó az áUatokhoz és kiméli a növényeket.*
7. *A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.*
8. *A cserkész vidám és meggondolt.*
9. *A cserkész takarékos.*
10. *A cserkész testben-lélekben tiszta.*

A cserkészmozgalom, amint látható, nem hozott új, megváltó eszméket, forradalmi programokat, de adott egy életformát és egy egyszerű, természetes nevelési módszert, melynek segítségével felnevelhető a testben, lélekben megújult magyarság a közösségi gondolat megvalósítása segítségével. Az őrben, rajban, csapatban élő fiúk számára kézzelfogható lett, hogy csak a közösségi ember az erős ember, csak a közösségért élő ember

lehet teljes és boldog ember. Ebben a közösségben nyoma sincs a kényszernek, hiszen önként vállalkozó fiúk fegyelmezett, baráti munkaközössége ez. Minden vonatkozásban *magyar*, ahol egyenes az arány a jogok és kötelességek között. *Próbaanyagának* kezdetől fogva fontos alkatrésze volt a magyar föld és nép múltjának korszerű ismertetése, egy szuggesztív népismeret, amely jelentős értéket adott a hungarológia Számára. Táborozásaik alkalmával módjukban volt a népi öskultúra forrásaiból meríteni. A Bartók-Kodály gyűjtötte népdalokat a cserkészek vitték el a tömegekhez. »101 magyar népdal« című népdalgyűjteményük óriási példányszámban jelent meg. Képi játékok, népi szokások és néptáncok szépségeit a cserkészek közvetítették a társadalom felé. A cserkészek nemcsak kutatták a falut, de gondozták is. Regőscserkészek alapították az egyik legelső *népfőiskolát* és ők kezdték meg a *magyar szórványok* gondozását a leginkább veszélyeztetett falvakban is. Erőfeszítéseik megtermékenyítő hatással voltak a leventemozgalomra is.

Az őr, a maga nyolcas létszámával, egy felelős vezetővel, akinek felsőbbségét mind a többiek önként elismerik, teljes Önállóságával, hihetetlen mozgékonyágával és benső baráti tartalmával önálló kis emberi közösség. Őrs, raj, csapat fokozatos felépítése művészi formája a szerves, ruganyos nemzetépítésnek, amelynek *alapja a jóakaró egyén, keretei pedig a fegyelmezett közösségek*, amelyek pontosan egymásba illenek és harmonikusan együtt működnek. A cserkésznek van külön *otthona*, amely csak az övé és az Ő testvéreié és ahol mindenért ő a felelős, mert benne mindent ő maga alkotott meg. Felszerelésében sajátos *vagyona* van, amelyet gondoz, gyarapít, s amelynek minden egyes darabja azért kedves, mert mindnek története van és az beleilleszkedik az Ő élete történetébe. Az őrnek, rajnak, csapatnak önálló vállalkozásai vannak, önálló tevékenysége, céljai és tervei. *A cserkészőrsnek élete* a köztelherviselés, munkamegosztás, közös felelősség elvein alapszik. Mindenki résztvesz minden vállalkozásban; titáni erőt vagy parányi csibe-erőt mindenki belead aszerint, hogy mivel ruházta fel őt a Gondviselés. Minden sikerben minden egyes fiú benne érzi egészen önmagát; ha az erősebb többet teljesített, az éppen olyan természetes, minthogy a nagyobb fiú ruhája több anyagot kíván, mint a kisebbé; ki lenne büszke erre, vagy ki követelne külön elismerést? A közös munka valóságos előkészítő iskolája a közösségre beidegzett állampolgári nevelésnek. A cserkészlet nevelőtársul szegődik az iskolához, a családhoz a fiú fejlődésének legkritikusabb korában, a pubertás idején. Ez a pont az, amit sem a testnevelés, sem az iskola, sem a család, sem a levente nem tud úgy megoldani, mint a cserkészlet, amikor felelősségteljes teret ad az alkotás-vágynak a próbák útján való kiharcolással.

Örökségképpen Örzik cserkészeink az egykori főcserkész gróf Teleki Pál parancsát: kötelességet keresünk! Valósággal egy új lovagrendet jelentenek a magyar társadalom életében. Túlzás nélkül megállapítható, hogy nekik sikerült megoldani a szociális kérdést, amit a felnőttek társadalma nem mondhat el magáról. *Táboraik* a tökéletes államépítés és államszervezet iskolái. Ott nincs henyélő, nincs ingyenélő, mindenkinek van munkája és a közösség szempontjából fontos szerepe. De mindenkiről, mindenkinek minden irányú szükségletéről egyenlő mértékben és igazságosan gondoskodás történik. A cserkészlet, amely látja és jól tudja, mert átélte a tökéletesebb társadalmi rend formáit, mégsem a forradalom

gőgjével és meg nem értésével áll szemben a mának bizony még mindig Sok tekintetben beteg társadalmával. Megértéssel nézi hibáit és a rá-szorulókat, a nyomorultakat, az elesetteket, elmaradottakat Segítésével a társadalmi kiegyenlítés és egyensúlyban tartás nagy művéhez hatalmas mértékben járul hozzá abban a társadalmi rendben, amelyben él. Nem ítéli el, csak kinövéseit nyesegeti, hibáit és hátrányait minden erejével ellensúlyozza.

Egészen új távlatokat nyit a cserkész segítőkészsége azon a vonalon, amelyet *életmentésnek*, vagy legalább súlyos balesetek megakadályozásának nevezhetünk. A cserkész száz meg száz esetben mentett tűzből, vízből, jégből, gázolás elől és bár, mint említettük, az ilyen cserkésztetteknek is csak töredéke jut az illetékesek tudomására, mégis közel félezer cserkészt részesített már a Főcserkész életmentő kitüntetésben, vagy dicsérő elismerésben. Itt említjük meg, hogy az életmentő kitüntetés az *egyetlen kitüntetés*, amit eddig a cserkészet rendszeresített, ezzel is kifejezésre kívánja juttatni azt, hogy mennyire fontosnak tartja a saját testi épség, egészség, vagy élet kockáztatásával járó, embertársnak nyújtott eredményes segítséget.

A hősiesség ragyogó példái vannak egy-egy ilyen kitüntetés odaítélésének a jegyzőkönyveiben és érdemes volna ezeket egyszer nyilvánosságra is hozni.

Természetes fentiek után az a törekvés, hogy a cserkészet a társadalomra, különösen a már érettebb, vagy férfikorba jutott cserkészfifjúságon keresztül *egészséges átalakító hatást* óhajtott mindenkor kifejteni.

Cserkészetünk életformája *katonás* életforma, amelyben azonban az öntevékeny egyén a közösség szolgálatában áll.

A magyar cserkészmozgalom külföldi kapcsolatai egyben a legnemzetibb propagandaszolgálatot jelentették az ország érdekében. Az 1933. évi gödöllői világtáborozás (jamboree) alkalmával 41 nemzet küldte el ifjúságát, akik megértették a trianoni igazságtalanságot. Az elszakított felvidéki és erdélyi cserkészekben a szebb magyar jövő Ígérete csillogott az ország népe előtt.

Az irodalom terén is maradandót alkotott a cserkészmozgalom. Cserkésziróktól cserkésztartalommal megjelent könyvek száma 200, összpéldányszámuk meghaladja a milliót. Hivatalos lapot adnak ki magas példányszámban filléres árárt.

Ha a cserkészet gyakorlati munkáját ismertetni akarjuk, akkor a cserkésztáborról és a természetjárásról kell röviden megemlékeznünk.

A magyar cserkésztábor Magyarország kicsiben, ahogyan cserkészeink szeretnék látni a valóságban és álmaikban. Az utolsó tíz év idevonatkozó számadatait a túloldali táblázat tünteti föl.

Cserkészeink kirándulásai, de állótáborai is mind-mind természetjárást jelentenek. Növényzet, állatvilág, történelmi emlékek tanulmányozását, cserkészeleményességet, honismeretet. Vízicserkészetünk valóra váltja a magyar tenger (Balaton) és az egész vízrendszerünk megismerésének lehetőségét 200 vízicserkész csapatban 6000 cserkész részvételével 2000 csónakon. Vízitelep létesítése, itthoni és külföldi nagy vízitáborok és víziutak rendezése hirdetik a cserkészek leleményességét, szervező és alkotó képességét. A szárazföldi és vízitáborok résztvevői között mindig akadnak szegényebb fiúk, akiknek ezt az örömet a jobbmódúak névtelen áldozata szerzi meg.

**AZ UTOLSÓ 10 ÉV TÁBOROZÁSI
STATISZTIKÁJA**

MEGNEVEZÉS	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942
1. ÁLLÓ TÁBOR	97	346	386	388	407	371	453	275	217	248
2. MOZGÓ TÁBOR	43	62	50	47	53	66	88	34	40	34
3. KÜLFÖLDI TÁBOR	3	19	13	13	7	4	7	-	-	-
4. KISFÜV TANYÁZ	13	33	37	37	43	49	57	21	15	32
ÖSSZESEN:	126	460	486	505	510	490	605	330	272	354
5. TÁBOROZÓ CSAP	104	357	409	444	457	426	511	304	262	327
6. TÁBOROZÓ CSER	989	1345	1529	15815	16042	15816	19251	10780	8576	11840
7. FEJZEMÉNYI KÖLTSÉG P.-ben	19-	21-	19-	20-	20-	20-	25-	25-	30-	30-

* AZ 1933 ÉVI GÖDÖLLŐ VILÁGTÁBOROZÁSON MÉG 15068 CSERKÉSZ TÁBOROZOTT

A vízcserkészlet legfontosabb ága az úszás. Ezt a legegészségesebb sportot a cserkészlet kezdet óta felkarolta. – A II. osztályú próba egyik pontja előírja, hogy legalább 50 m-t kell úsznia álló vízben annak, aki a próbát megállni akarja. A nyári táborok nagyrészt víz mellett rendezték meg a csapatok, ami egyúttal az úsznitanítás lehetőségét is mindig biztosította. Igen nagy azoknak a cserkészeknek a száma, akik a nyári táborok alatt tanultak meg úszni. A kerékpározás széles körben való tanítása is a cserkészlet feladatai közé tartozik, ugyanígy az atlétika, torna és cél-lövészet és a nyilazó versenyek. A síversenyek megrendezése céljából megszerezték a mentsuli menedékházat Kárpátalján.

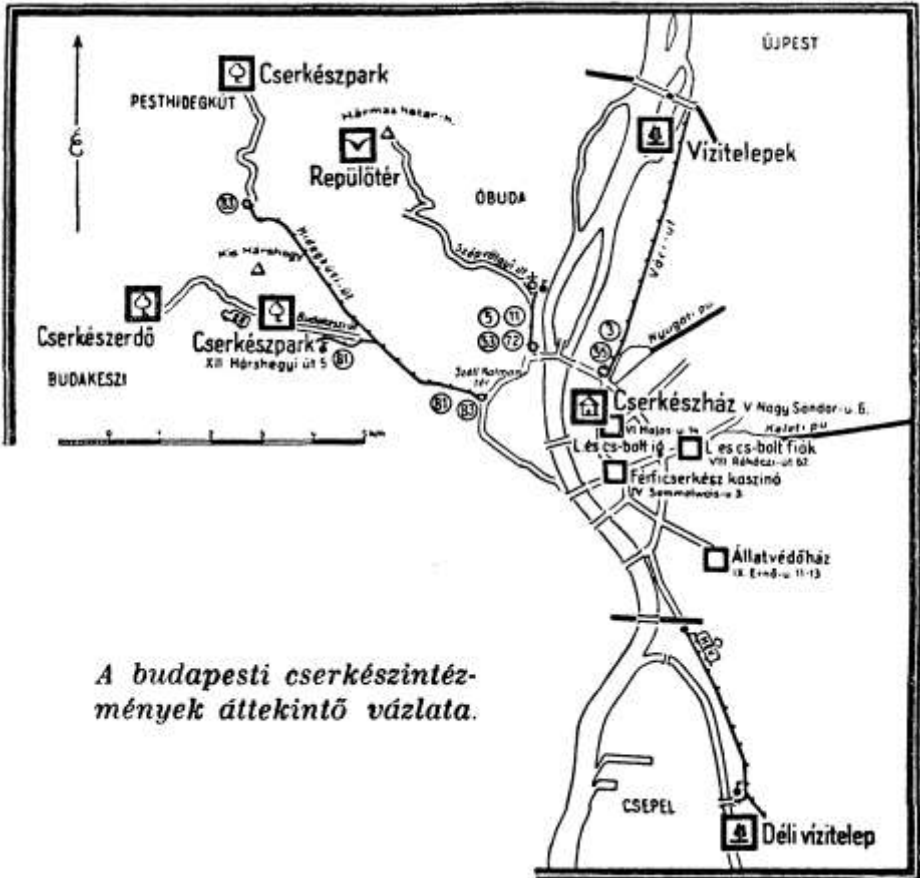
Külön figyelmet érdemel a cserkészrepülés megszervezése. Táborukat a világ egyik legjobb vitorlázó terepén állították föl. Itt a cserkészrepülők több mint 1000 fiút képeztek ki.

Vezetőképzésük biztosítására kibérelték a *Hárshegyi Cserkészparkot*, amely a hívő magyar cserkész valóságos Mekkája lett, ahová föltétlenül elzarándokol. A IX. cserkész törvény »*Légy takarékos!*« Ennek gyakorlati megvalósításaként kibontakozott a *Diákkaptár-mozgalom*. Indítója ennek is cserkész tisztség. Ma már országos méretű. Milliós összegek fölött rendelkezik, traktorai, vontató hajói dolgoznak, hogy eleget tehessenek a III. cserkész törvénynek: »*A cserkész ahol tud, segít.*«

Trianon után a mozgalom átalakul, a régebbi sportelgondolású és nevelői célzatú intézmény a nemzet jövőjéért felelősséget érző és viselő nagy ifjúsági megmozdulás lesz. Megszerzik otthonukat, a Cserkészházat, fölállítják a Cserkészboltot, megindítják a lap- és könyvkiadó vállalatukat és termelőszövetkezetet létesítenek. Intézményeinek összefoglaló karto-

grammja élénken Szemlélteti a fejlődést, amelyet saját elgondolásukból, saját pénzeszközökkel valósítottak meg túlnyomóan.

A fővárosi cserkészzet a különféle intézmények sűrű hálózatát teremtette meg. Erről szól az alábbi térkép:

A budapesti cserkészintézmények áttekintő vázlata.

A magyar cserkészzet gazdaságilag legnagyobb jelentőségű megmozdulásai a különböző központi rendezésű nagytáborok: a nemzeti nagytáboron kívül, azt évekkal megelőzve (1921) a nyugatmagyarországi cserkészszövetség által rendezett *tapolcai nagytábor* (kb. 1000 fő), a *tihanyi vízitábor* 1928-ban (979 fő), az *angliai* (1929-ben, 853 fő) és *hollandiai* (1937-ben, 450 fő) *jamboree*, a *spalai lengyel nagytáboron* (1935-ben, 500 fő) való részvétel és végül a *gödöllői világ jamboree*.

Ez utóbbi méretei minden más, Magyarországon addig rendezett tömegmozdulást felülmúltak és a közigazdaság minden ágára jótékony

hatással voltak. Bevételei több mint 100-féle forrásból 1,989.696.47 pengőt tettek ki. Fizető látogatóinak száma 365.000 volt.

A tábor gazdasági szervezete ugyanúgy, mint a Nemzeti Nagytáboré, egy úgynevezett gazdasági csoportból állott, 4 főosztállyal. Működő tagjainak száma kb. 600 fő volt, akik 2 évig dolgoztak emelkedő, majd csökkenő számban, teljesen önzetlenül a tábor anyagi sikere érdekében.

Már kevesen emlékeznek rá, de úgy volt, hogy a háború után még hosszú évekig ú. n. »úriember« csak külföldi szövetből készült ruhát volt hajlandó viselni. A Cserkészszövetség volt az, amely a legnagyobb erővel lépett fel ennek a Szégyenletes állapotnak a megszüntetése érdekében: 1929-ben és 1930-ban megrendezett kedvezményes magyar szövet-akciói és a kifejtett hírverés révén a társadalomban vezető szerepet játszó kb. 10-12.000 embert látott el az ország minden részében jó és olcsó magyar szövettel – s az idegenkedés a magyar textilipar termékeivel szemben egyszerre megszűnt.

A cserkészeté az érdem, hogy a *tanoncnyaraltatás intézményét* a magyar szociálpolitika ma már elsőrangúan fontos ténykedései közé sorozta.

Elsősorban az OTI-tanoncok nyaraltatása emelhető ki. Az 1929-ben 300 fővel próbaképpen megrendezett (Gizella) Horthy Miklós-telepi nagytábort néhány évig, az OTI Szociáldemokrata vezetőinek ellenzése miatt nem folytathatták, de 1936-ban már 9 tábort szerveztek kb. 1000 fővel, 1937-ben 31 tábort kb. 3000 tanonccal és i. t. egészen 1941-ig, amidőn az ügy továbbvitelét átadták az OTI-nak. Addig e táborokat – összesen 161-et, kereken 15.000 résztvevővel 5 nyáron át – teljesen a Cserkészszövetség vezette, többszáz cserkésztsízt közreműködésével, kereken 600.000 pengő költséggel. E táborok nevelői és nemzeti, továbbá cserkészmozgalmi jelentőségének méltatása itt nem feladatunk – csupán arra akarunk rámutatni, hogy általuk a cserkész-táborok minden jó hatásában részesítették a közgazdaságot, a 161 tábor megrendezésével közel 1000 fiatal és tehetséges vezetőt tanítottak meg a munkásifjúsággal való helyes foglalkozásra, továbbá szervezésre, ellátásra, anyaggal, pénzzel való helyes bánásra, gazdaságilag való gondolkozásra és cselekvésre, végül – mellékesen – a Cserkészszövetség vagyonát is igen értékes felszerelésekkel, főleg sátrakkal gyarapították az évek során e táborok beruházásai terhére.

A *szabadidőmozgalom* fejlődésére ez az akció, továbbá a tanoncnyaraltatásnak a MABI által történt felkarolása érdekében tett sok lépésük döntően hatott ki.

A *telepítési akció előmozdítása* sem kerülte ki figyelmüket. Filléres adományait összegyűjtve ösztönzően hatottak az állami telepítés gyorsítására.

A magyar élet a lefolyt 30 év alatt erősen megváltozott – a cserkészet is, mint az élet egyik fontos formáló tényezője, fejlődéseken, átalakulásokon ment keresztül. De alapelvei – gazdasági vonatkozásokban is – változatlanul kristálytisztán megmaradtak. És ezek:

a cserkészet igénytelen, önzetlen és áldozatvállaló,

szerényen és mindig a maga erejével, saját eszközeivel fog még oly nagy feladatok megoldásához is;

nem koldul soha, de kéréséből is mindig készségesen áldoz, ha nemzeti ügyről van szó;

munkája a gazdasági élet területein sohasem öncél, sohasem magánérdek szolgálata, hanem a mozgalom örök eszményi céljai és a nemzet sorsa szerint jelentkező időszakos feladatok megvalósításához szükséges anyagi eszközök biztosítása, illetőleg a feladatok anyagi részének megvalósítása.

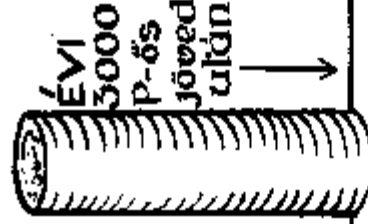
Végigkísértük a cserkészlet fejlődését, alakulását, hatásait 30 éven át, 1912-től 1942-ig. Látjuk, hogy a magyar Szociálpolitikai törekvések megtermékenyültek tőle, mintául és ösztönzésül szolgáltak. A cserkészlet a magyar szociálpolitikának eredményes, komoly iskolája, s ez azért fontos, mert szociális nevelés tudatosan, szervezeten alig folyik az országban.

**GRAFIKONOK
A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA
EREDMÉNYEIRŐL**

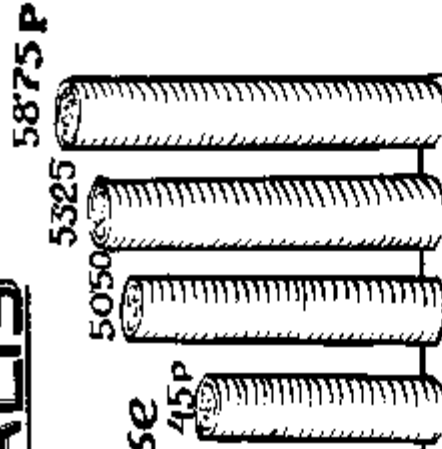
Az általános adózás terén, de különösen a jövedelemadó kivetésénél erőteljesen érvényesül a családvédelem szempontja.

Grafikus ábrázolásunk a szociális adópolitikában megmutatkozó családvédelmet hangsúlyozza.

MILYEN A SZOCIÁLIS ADÓPOLITIKA?

A jövedelemadó emelkedése
családi állapot szerint

5875 P

5325

5050

45 P

24 P

18 P

8 P

6 gyermeknél	5-nél	4-nél	3-nál	2-nél	1-nél	nős	nőtlen
○○○○○○		○○○○○○○○		○○○○○○○○○○		○○○○○○○○	○○○○○○○○

nincs adó, kevés, egyre emelkedőbb!

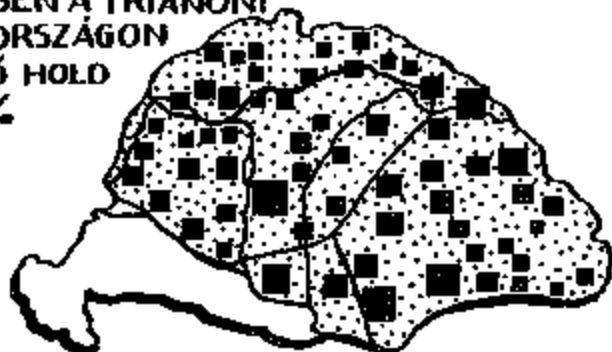
Sokat vitatott kérdése a földbirtokpolitikának, hogy milyen a helyes arány a nagy- és középbirtokok területe és a kisbirtokok között.

Grafikonunk 30 évre visszamenő ábrával ad választ a fenti kérdésekre és szemlélteti a nagybirtok fokozatos eltűnésének egyes állomásait egész napjainkig, amikor már csak 17%-os az aránya az egész ország területéhez képest.

KISBIRTOK ÉS NAGYBIRTOKARÁNYA MAGYARORSZÁGON 1913-1942-ig

1913-BAN MAGYARORSZÁGON 195 MILLIÓ KAT.
HOLD NAGYBIRTOK 40%

1935-BEN A TRIANONI
MAGYARORSZÁGON
41 MILLIÓ HOLD
25%

MA: 5 MILLIÓ KAT. HOLD 17%

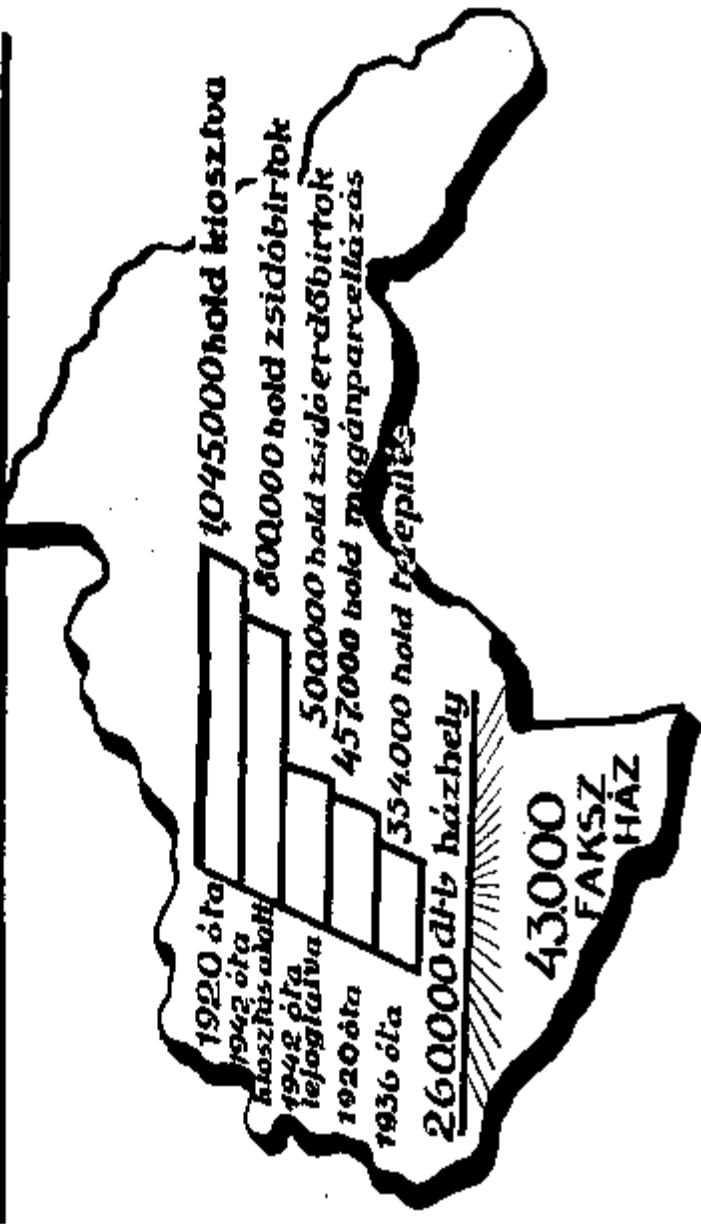

- = 10000 HEKTÁR
- = 50000 "
- = 100000 "
- 1 HA = 17 KAT. HOLD
- = KIS BIRTOK

Az utóbbi húsz év földbirtokpolitikai intézkedéseinek hű tükkrét adja grafikonunk, feltárva az elért eredményeket, amely javátétel a kisbirtok felé.

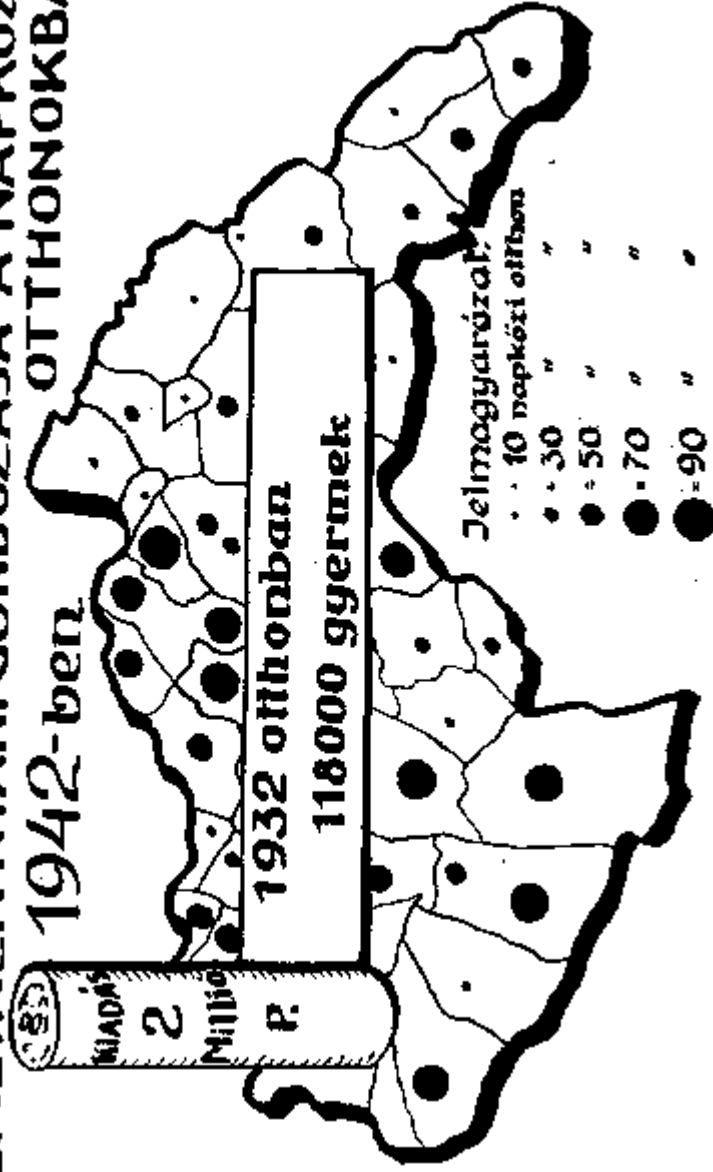
FÖLDBIRTOKPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK HATÁSA:

a kisbirtokok állandó gyarapodása.

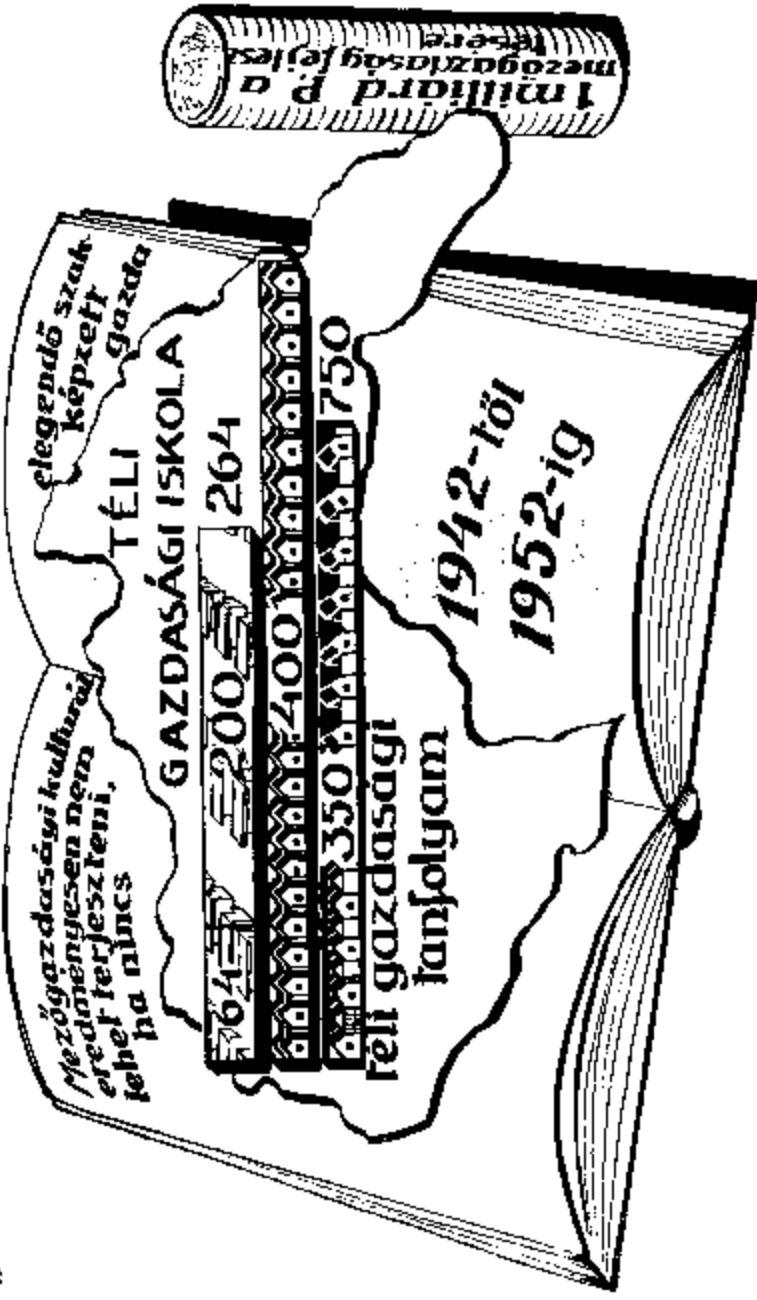
A városi gyermekek napközi otthonokban való gondozásához hasonlóan, a mezőgazdasági népesség gyermekeinek nyári gondozása céljából 1942-ben, a grafikonunkon jelzett közel 2000 otthonban majdnem 120.000 gyermek napközi ellátásáról történt intézkedés.

A MEZŐGAZDASÁGI NÉPESSÉG GYERMEKEINEK NYÁRI GONDOZÁSA A NAPKÖZI OTTHONOKBAN.

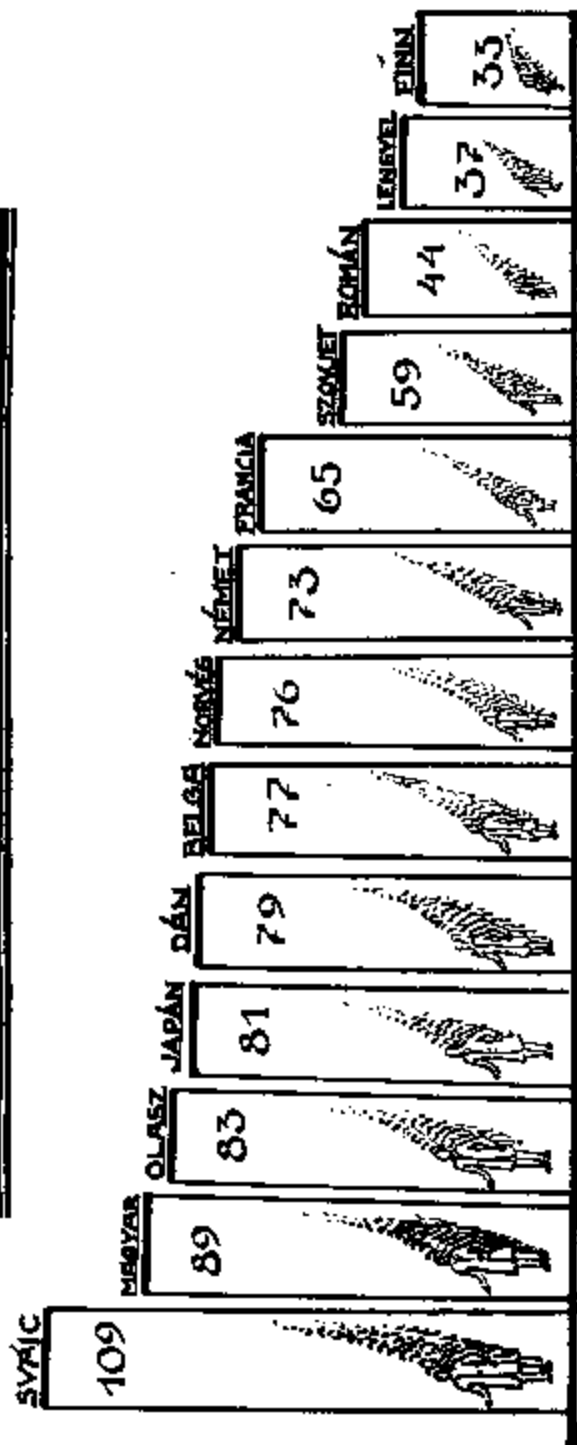
Grafikonunk az alsófokú, a legnépszerűbb iskolafajta kibővítését akarja bemutatni országszerte. 1941-ben még csak 64 állandó jellegű téli mezőgazdasági iskola működött, ez a szám 10 év alatt 1952-ig felemelkedik 264-re vagyis minden járás kap egy téli mezőgazdasági iskolát, azaz még 200-at a máris meglévők mellé. Ugyancsak szaporodik a nagyon bevált, rövidebb lélekzetű gazdasági tanfolyamok száma is, a meglévő 400-ról 750-re.

„ELVÉSZ A NÉP, MELY TUDOMÁNY NÉLKÜL VALÓ.”

Grafikonunk nemzetközi összehasonlításban tárja fel egészségvédelmünk legfőbb óreinek arányszámát a lakosság lélekszámához viszonyítva és szétosztatja az e kérdés körül kialakult tévhitet és tájékozatlanságot.

100000LÉLEKRE JUT ORVOS

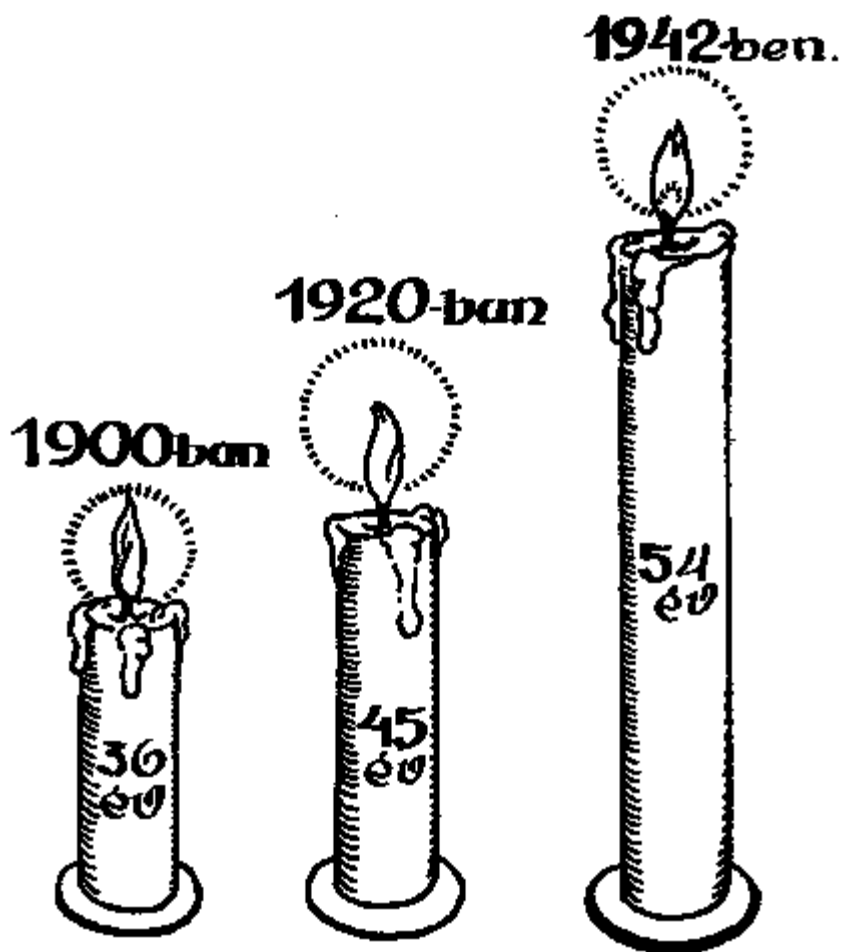

MAGYARORSZÁGON 1 ORVOS 1120 EMBER EGÉSZSÉGÉT ÓVJA.

A halálozások számának alapos leszorításával egyidőben, annak mintegy következményeképpen az átlagos emberi életkor meghosszabbodott. 42 évre visszatekintő statisztikai adataink azt mutatják, hogy viszonyaink az állandó javulás jeleit hordozzák magukon. A csecsemő-halálozások nagymérvű csökkenése és az általános kultúrnívó emelkedése eredményezte, hogy hazánkban az emberi életkor meghosszabbodott: életünk gyertyája egyhamar nem alszik ki, hanem egyre tovább ég, világít és lobog.

ÁTLAGOS EMBERI ÉLETKOR

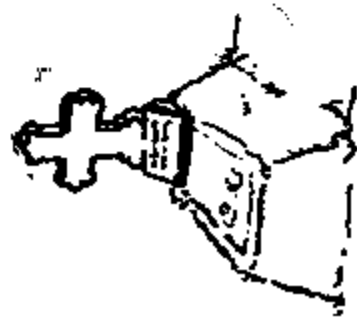
Egy ország szociális, kulturális és egészségügyi viszonyainak jellemzésére az 1000 lakosra eső elhalálozás számának alakulása a döntőfontosságú. Ebben a számban összegeződik egy-egy korszak minden erőfeszítése a fejlődés, a haladás irányában. Magyarország fél évszázad alatt ezen a téren említésre és megőrkítésre méltó eredményeket ért el. Ábránk szerint 1892-ben még valóságos tömegsír fogadta magába az 1000 lakóra eső halottainkat. 1942-ben jóval kevesebb sírt kellett megásni. A halál munkájának megfékezése több, mint 50%-os eredménnyel járt.

1000 LAKOSRA ESŐ ELHALÁLÓZÁS

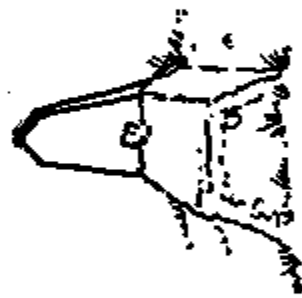
1892-ben

1917-ben

1942-ben

344

207

14

SZOCIÁLIS ADATTÁR

VÁROSAINK KÖZÉRDEKŰ SZOCIÁLIS ALKOTÁSAI

BUDAPEST

A nemzet életerejének fokozása a lakosság életnívójának emelése révén történik. Ennek részletes kimunkálása a szociálpolitika feladata.. Budapest, az ország fővárosa szociálpolitikai tevékenységével nemcsak saját lakosságának rászoruló tagjai részére nyújt szociális biztonságot, hanem alkotásainak kisugárzó erejével az egész nemzetet bekapcsolja a közösség-érzés áramkörébe. Vezetőszerpe elvitathatatlan. Az 1942 év közel 600 millió pengős költségvetésének szociális, közegészségügyi és kulturális természetű kiadásai olyan hatalmas összegekkel támogatják a fővároséletét átszövő intézményeket, hogy annak hatását mindenki érzi.

Mielőtt elénktáru az a bonyolult munkaterület, amelyen a főváros szociális tevékenységét végzi és amelynek csak futólagos megszemlélése is hatalmas távlatokat nyújt az érdeklődő előtt, meg kell említeni, hogy a főváros szociálpolitikájának intézésére hivatott szakmunkaerők kiképzéséről nemrégiben jelent meg egy szabályrendelet, amely három évi tanfolyam elvégzése után bocsátja őket hivatásuk gyakorlására. A jövőszempontjából rendkívül nagy jelentősége van ennek az intézkedésnek^ mert így csak arra hivatott és képzett emberek kaphatnak szerepet a szociális, egészségügyi és kulturális gondoskodás irányításánál.

A most következő számok és adatok világánál a fővárosnak gondosan végzett munkájába nyerünk betekintést az 1942. év végéig.

Az *anya- és csecsemővédelem* még 1915-ben kezdte meg működését. Többszöri átszervezés után napjainkban Budapest területén 22 védőintézet működik. Ezek mellett *bölcsődéket* és *napközi kisdedothonokat* létesítettek a munkabajró anyák csecsemőinek és 1-3 éves kisdedeinek gondozására. Munkájukat teljessé teszi a »gróf Apponyi Albertné anya- és csecsemőotthon«, továbbá a központi rendelőintézet, tejkonyha, védőnői iroda. A védőnők meglátogatják a terhes anyákat otthonukban, védőintézeti gondoskodásban részesítik őket és ha szegénysorsúak, ingyen gyógyszerert kapnak. Az újszülöttet 24 órán belül meglátogatják. 42.500 család állott 1942. év végén gondozás alatt. A védőnők 98.000 csecsemő és 140.000 kisded látogatást végeztek. A napi látogatások száma megközelítette az ezret. 1942-ben 804.000 liter tejet juttattak a terhes- és szoptatósanyák részére, akik ezenkívül még anyagi segélyezésben is része-

sültek. Az otthon szülő nők részére szülészeti vándorlását adnak kölcsön a szülés higiénikus lebonyolítása céljából.

Vándor csecsemőkelengye kikölcsönzésére 5000 esetben került sor. Indokolt esetben ruhaneműeket, fogkefét, mosószappant utaltak ki és quarcfény kezelést nyújtottak. A központi tejkonyha több mint fél-millió tej adagot szolgáltatott ki.

Az óvódás napközi otthonok száma 1941-ben 84. Itt 7531 gyermekről gondoskodtak reggel 7-től esté 7-ig, s a 3-6 éves gyermekek reggelit, tízórait, ebédet és uzsonnát kaptak részben ingyen. A 6 éven felüli gyermekek védelméről is gondoskodott a főváros étkeztetés, tejjreggeli, gyermekfelruházás, cipőjavítás, üdültetés, diákszallókba való beutalás és tanoncvédelem révén. Ez a munka a családgondozást tartja szem előtt és arra törekednek, hogy a családot erkölcsi és anyagi vonatkozásban egyaránt talpraállítsák. Nagy jelentősége van az ebédeltetési akciónak, amelynek keretében 2,422.000 adag ebéd került kiosztásra.

A *gyermeküdültetés* egyik láncszeme az iskolásgyermekek szociális és egészségügyi védelmének. Babocsán, Balatonzamárdin, Bélatelepen, Bicskén, Érden, Helembán, Jólsván, újabban pedig Rozsnyón több mint 8000 gyermek nyaralt, akiknek átlagos növekedése 0.53 cm és súlynövekedése 78 deka volt. Az üdültetésből bármi okból kimaradt gyermekeket 4 fővároskörnyéki kirándulóhelyre vitték.

A főváros *árvaházai* nevelik fel a szegénysorsú fél és egész árva gyermekeket tanulmányaik befejezéséig. 1942-ben 5 árvaházban 515 gyermeket neveltek. Ezenfelül 100 gyermeket egyházi, illetve társadalmi szervezeti árvaházban helyeztek el. Átmeneti időre gyermekotthonok veszik gondozásba azokat a 3-14 éves fiúkat és 3-18 éves leányokat, akiket valamely erkölcsi, szociális vagy egészségügyi okból családi környezetükből ki kell emelni. Három ilyen gyermekotthon működik a Rózsa-dombon, a Hidegkúti úton és a Szél-utcában. Külön említést érdemel a nehezen fegyelmezhető fiúgyermekek otthona, amely 100 férőhellyel áll a züllés veszélyének kitett fiúgyermekek nevelésének szolgálatában. Három ilyen intézet foglalkozik a leánygyermekek helyes útra térítésével.

Négy fővárosi *tanoncotthonban* 306 növendék olcsó vagy ingyenes ellátásáról gondoskodnak. Magánintézmények 25 tanoncotthont tartanak fenn 959 tanonccal. Ezek is a fővárostól kapják vacsorájukat. *Diákszallókat* 1907 óta tart fenn a főváros. 1942-ben 3 diákszalló működött 425 férőhellyel olcsón, vagy ingyenesen.

A munkaképtelen szegények létfenntartását többféle módon oldották meg: nyílt gondozással, esetleg vidéki családoknál való elhelyezéssel, végül intézeti elhelyezéssel szeretetotthonokban és menhelyeken. A nyílt gondozás keretében több mint 5000 munkaképtelen férfit és nőt segélyeztek egy év alatt. A vakokat gyámolító állami intézmény közel 500 családot gondozott, a katolikus karitás 673-at, a református szegényeket az Országos Református Szeretet Szövetség révén Szentimrén és Fülöp-szálláson helyezik el. A fővárosi szeretetotthonokban 1942. év végén 2442 személyt ápoltak, akik között 78 értelmiségi is akadt. Különleges szerepet töltenek be a kis szeretetotthonok, ahova tanultságuknak és egészségi állapotuknak megfelelően kisebb közösségekben helyezik el a rászorultakat.

A *hajléktalanok menhelyén* több mint 2200 egyedülálló személyt és házaspárt helyeztek el.

A munkaképes szegények támogatását újabban foglalkoztatással kötötték össze. Ily módon mintegy 2000 személy jutott kisegítő jellegű munkához.

Egy év alatt 75 *főzőhelyen* 304 vágón élelmiszert dolgoztak fel, 7,300.000 adagban, 3,100.000 pengő értékben. Ugyancsak ingyen osztottak ki 891.000 kenyér és 3,400.000 darab hentesáru utalványt.

1942-ben 20 orvosi rendelő működött, amelyek a szegény sorsú betegeknek 301.000 pengő értékben ingyenes gyógyszereket szolgáltatottak ki.

A hadbavonultak hozzátartozóinak védelmében a gondozó hivatal 30.000 esetben járt el eredményesen.

Házassági kölcsönök nyújtását (600-800 pengő) 231 esetben intézték el kedvezően.

A főváros szociálpolitikai tevékenységének egyre növekvő fontosságú megnyilvánulása a lakáshiány leküzdése. 1942-ben a fővárosi lakás-szükségletnek fedezésére csupán 6000 lakás épült 12.000 helyett. Ezért a magánépítkezések mellett a főváros is kivette a részét a lakástermelésből, amennyiben 1000 új kislakást épített sokgyermekes családok részére. Ezidőszerint 15.000 bérlemény van a fővárosnak, mint hatóságnak a tulajdonában.

Még 1935-ben alakult meg a társadalmi felelősség érzésével és az adnitudás többletével rendelkező egyének önkéntes letelepedése a szociális elhagyatottságban élő emberek közé, hogy azoknak érdekeit szolgálják a jó szomszédság elvei alapján. Ilyen irányú munkálatok szerve a központi szociális telep, amelynek számos fiókja van. A központban működik a Néphivatal, melynek hármas célja van: 1. ingyenes jogi tanácsadás, 2. hatóságokkal való együttműködés, 3. tervszerű családnevelés, ismeretterjesztő előadások, kirándulások, ünnepélyek, tanoncotthonok, gyermekfoglalkoztatások, könyvtárak létesítése és szervezése.

Vegyes rendeltetésű intézmények közé sorolandó a fővárosi *Népszálló* 438 személy befogadó képességgel és a *városházi diétás étterem* önköltségi áron kiszolgáltató diétás ételekkel. Egy év alatt 322.000 adag ebédet szolgáltatott ki. Megemlíthető még a szegénysorsú és nagycsaládú kisemberek élelmezését előmozdító konyhakerti akció, ahol átlag családonként 217Q3 területen 219 család folytatott kertészeti munkát és élvezték annak gyümölcsét jóformán fillérekért.

A felsorolt intézményeken kívül a társadalom kebelében még 294 szociális célzatú egyesület működött.

A főváros összesen 204 alapítvány vagyonát kezeli, amelynek jövedelme szintén szociális célokat szolgál.

A főváros közegészségügyi szolgálata a nagy néptömegek egészséges együttélésének feltételeit teljes mértékben megvalósította. E célt kétirányú tevékenységgel közelítették meg. Az egyik a megelőző közegészségügyi rendszert, amely a levegő, a víz és az élelmiszerek tisztaságára ügyel, a másik pedig a gyógyító egészségügyi igazgatás, amely a gyógyítóintézetek útján fejti ki jótékony hatását. A tüdőbeteggondozó, nemibeteggondozó, csecsemőgondozó, kedély- és idegbeteggondozó intézetekkel, bakterológiai és fertőtlenítő intézettel a megelőző egészségügyi igazgatás olyan hálózatát építették ki, amely a legkisebb fokra szállítja le az egészségügyi ártalmakat.

A fertőtlenítő intézet egy év alatt például 6800 személy, 10.000 lakás, 700.000 tárgy fertőtlenítését végezte el.

A vízvizsgálat eredménye azt mutatja, hogy a főváros vize kifogástalan. Ezt 11.000 vizsgálat adatai igazolják. A levegővizsgálat 2700 esetben azt eredményezte, hogy a fővárosi levegő, korom és kénssav tartalma klímát rontó hatású. A tej és élelmiszer minták vizsgálata 29.000 esetben történt és az eredmény az élelmiszer hamisítások növekvő számát mutatja. Viszont a diftériavizsgálatok a járvány kedvező alakulásáról tanúskodnak. A kötelező házasság előtti orvosi vizsgálat okából tömeges Wassermann vizsgálatot tartottak, sajnos 13% pozitív eredménnyel. Az anya és csecsemő intézeti vizsgálati adatokból kitűnik, hogy az anyák 3.6%-a, a csecsemők 5.4 %-a pozitív.

A tüdővész felkutatását, terjedését leküzdő intézmények közül legjobban a *tüdőgondozó intézetek* váltak be. 1907-ben létesült az első, ma már 10 ilyen intézmény működik. Statisztikai adataik nagy forgalomról és állandó javulásról beszélnek. Az idegbeteg gondozó intézet az elme-egyházintézetekből elbocsátott egyének ellenőrzését és gyógyítását is végzi, amennyiben ez ambuláns lehetséges. 1941-ben 3250-re emelkedett az új betegek száma.

A köztisztasági hivatal a város tisztaságát szolgálja. Egy év alatt 2.1 millió mázsa szemetet fuvarozott el 92.000 kocsifuvarral, 2500 főnyi személyzettel és 10 millió pengős költséggel.

A székesfőváros közkórházainak korszerűsítése szakadatlanul folyik tovább. Személyzeti lakásokat is építettek, a személyzet szociális ügyeit rendezték, rádiumot szereztek be. A közkórházakban egy év alatt összesen 105.000 beteget vettek fel, akik közül 6000 halt meg. A köztemetők 17.000 temetéséből 4% teljesen ingyenes volt, aminek költségét a főváros viselte. Halottasházak hűtőszekrényrel vannak ellátva.

A város lakosságának közegészségügyét szolgálják a fürdők is. Jelentőségüket néhány számadat igazolja. Thermalfürdőkben 700.000, kádfürdőkben 171.000, hullámfürdőben 138.000, pezsgőfürdőben 41.000, strandokon 296.000, uszodákban 126.000, rádiumosfürdőkben 30.000, népfürdőkben 463.000, egyéb fürdőkben 125.000 személy, összesen 2,162.000 esetben fürdött meg. Terv bevették a munkások lakta Angyalföldön egy új, 20.000 személyt befogadó strandfürdő építését is.

Néhány szóval jellemezni kell a főváros gyámügyi igazgatását is, amely mintegy 100.000 lélek védelmét látja el. A törvényes gyermekekről szóló kimutatás szerint 50.000 vagyonos és vagyontalan árva, félárva és gondnokolt áll az árvaszék felügyelete alatt, 14 milliós vagyont kezelve.

A gyámhatóság a múlt évben is igyekezett feladatkörét ellátni az állami gyermekmenhely, a fővárosi anya- és csecsemővédő intézet és a gyermekbíróóság segítségével.

A főváros saját alkalmazottaival szemben is különös figyelmet tanúsított, amikor megfelelő utánpótlás neveléséről, továbbképzéséről, anyagi viszonyainak előmozdításáról kellett gondoskodni. Utánpótlási ösztöndíjakat létesítettek azok számára, akik kötelezik magukat, hogy tanulmányaik elvégzése után a főváros szolgálatába lépnek. Ily módon 56 egyetemi hallgatót részesítettek ösztöndíjban. Megfelelő összegek előírányásával, továbbképző tanfolyamok szervezésével az alkalmazottak továbbképzését is lehetővé tették szakmailag és kulturálisan is. Illetmény ügyek-

ben az állami alkalmazottak fizetéséhez igazodó javadalmazást léptettek életbe.

Az alkalmazottak szociális gondozása terén a korszerű családvédelem elveinek megvalósítását tűzték ki célnak, amit jói ésszt el is értek. A tisztviselők részére a balatonkenesei, altisztek részére a balatonvilágosi üdülőtelepet szereztek meg. Kőrösmezőn 120 férőhelyes üdülő és turistaszállót létesítettek, Rahón 71 személy elhelyezésére alkalmas szállót tervbevettek. A családalapítás előmozdítása céljából házassági kölcsönt folyósítottak, az alkalmazottak gyermekeit pedig kedvezményes nyaraltatásban részesítették. Katonai szolgálatukat teljesítő alkalmazottak hozzátartozóit a bajtársi szolgálat útján támogatják, hogy hátrányt ne szenvedjenek, sőt előnyös helyzetet biztosítsanak mindazoknak, akik kitüntetésekert szereztek, vagy megsebesültek.

A közművelődés korszerű feladata a népművelés terén könnyen hozzáférhetővé tenni minden felnőtt számára azokat a kultúrjavakat, amelyekben a magyar szellemiség teljessége nyilvánul meg. Ezt a feladatot - amint az alábbi adatokból is kitetszik - szinte hiánytalanul oldotta meg a főváros az iskolán kívüli népművelés révén. A szeciális elhagyatottságban élő tömegek felemelkedését 8500 előadással szolgálta a főváros. 45 analfabéta tanfolyamon 800 hallgató tanulta meg az írás-olvasás elemi ismereteit. Ezenfelül tartottak még 200 népszeiű tudományos előadást 17.000 hallgató részvételével. 100 tervszerű tanfolyamot és 2C0 szakiiányú tanfolyamot, ahol a legkülönbözőbb munkaterületen dolgozók érdeklődését elégitették ki.

30 tanfolyamon a nőnevelés, az otthon gondozás, gyermekfejlődéstan és háztartás vezetés ismereteire oktattak mintegy 13.000 hallgatót.

36 művelődési telepen egy év alatt a legmagasabb művelődési lehetőségeket nyújtották a tanfolyamok százain mintegy 20.000 hallgatónak.

Tanulmányi kirándulásokon 500 alkalommal mintegy 25.000 személy vett részt.

A gyermek szórakoztatás ügye is itt említendő meg: 5000 esetben ¼ millió gyermek szórakoztatásáról gondoskodtak.

A Magyar Művelődés Háza egy évi programján hangversenyek, előadások, sportbemutatók stb. szerepeltek 394 esetben 600.000 főnyi hallgatóság előtt.

A színművészeti ügyekre vetett futó pillantás is elárulja, hogy Budapest magasrangú színikultúra gyűjtőpontja.

Irodalom pártolás, a könyvtárhálózat működése több mint félmillió kötettel, a zenekultúra fejlesztése, a képzőművészetek felkarolása, képtárak, múzeumok mind-mind kulturális erőfeszítések bizonyítékai. Említsük még meg az iskolai testnevelést, az iskolaorvosi és iskolánővéri intézményt, az iskolaszatóriumot, az erdei iskolát, a tankönyv segélyezést, a pályaválasztási tanácsadó és képességvizsgáló intézet működését, végül a két testvérközséget, (Husztot és Kőrösmezőt, melyeket olymódon karolt fel a főváros, hogy kisededóvót és levante kultúrházat épített részükre) akkor lassanként kibontakozik előttünk a kép a főváros szociális alkottásairól. Adjuk még hozzá a testkultúra templomait, a pompás sportpályákat, levanteotthonokat és így vegyük szemügyre a lüktető életet, amely a szociális Magyarország fővárosában betölti a szociálpolitika széles területeit.

Az elért eredmények minden háborús nehézségek ellenére biztatók és újabb fejlődés csiréit hordozzák magukban a főváros dolgozó népének javára.

Székesfővárosi Alkalmazottak Segítőalapja

A székesfőváros alkalmazottainak szociális és egészségvédelmi gondozása céljából önálló jogi személyiséggel rendelkező külön alapot tart fenn.

Az Alap szolgáltatásaira igényjogosultak a székesfőváros közigazgatási, közoktatási és üzemi havifizetéses alkalmazottai közül azok, akik illetményeiket betegség esetén hat hónapig terjedő időtartamra megkapják, tehát a társadalombiztosítási törvény értelmében sem OTI, sem MABI biztosítási kötelezettség alá nem esnek.

Ígényjogosultak ezenfelül még a nyugdíjas és kegydíjas alkalmazottak is, továbbá mindazok a családtagok, akik után az alkalmazott családi pótlékban részesül, vagy akikkel kapcsolatban a családi pótlék engedélyezése szempontjából előírt feltételek fennforognak.

Az Alap betegsegélyezési tevékenysége kedvezményes orvosi gyógykezelésben, kórházi és tüdőbeteg gyógyintézeti ápolásban, különleges gyógy módok alkalmazásában, kedvezményes gyógyszerellátásban és fogászati kezelésben nyilvánul.

Különös gondot fordít az Alap a tüdőbetegségek elleni védekezés előmozdítására és ebből a célból anyagi áldozatoktól sem riad vissza. Az 1942. évben több, a Magas-Tátra körzetében lévő szanatóriummal folytatott sikeres tárgyalást a megbetegedett, vagy veszélyeztetett alkalmazottak elhelyezése iránt.

A fogászati kezelést az Alap az 1939. évben megnyílt saját szék-házában a legújabb követelményeknek megfelelő szakszerűen felszerelt fogászati rendelőben nyújtja a tagok részére. Az Alap egészségvédelmi feladatkörébe tartozik az egészségesek rendszeres vizsgálata is. Ezirányban az első lépést az Alap a szűrővizsgálatok céljára szolgáló röntgen felszerelés beszerzésével tette.

Az Alap egészségvédelmi tevékenysége különösen az alkalmazottak egyéni üdültetésében és szabadidejük helyes kihasználásának előmozdításában nyilvánul.

Az üdültetés céljaira az Alap Balatonkenesén és Balatonvilágoson üdülőtelepet tart fenn. A Felvidék és Kárpátalja visszatérésekor a székesfőváros az Alap tagjai részére Körösmező területén a Kárpátalja legszebb részén, magaslati üdülőhelyet létesített.

A családalapítás előmozdítása céljából az Alap kamatmentes kölcsönt folyósít az igényjogosult férfitagok részére első házasságkötésük alkalmával, ha a házasuló menyasszonya és mindkettőjük szülei vagyontalanok. A családalapítási kölcsön összege altisztek részére 800, tisztviselők részére 1600, a főiskolai képesítéshez kötött állásokat betöltő tisztviselők részére pedig 2400 pengő. A törlesztés havi 2 százalékos részletekben történik. Ha gyermek születik, a törlesztés egy évig szünetel. Az első gyermek születése után a kölcsön 10 százalékát, a második gyermek után 20 százalékát, a harmadiknál 30 százalékát, a negyediknél pedig a további 40 százalékot, ha közben törlesztés történt, a még hátralékos részt el kell engedni.

Az Alap intézményesen gondoskodik a többgyermekes fővárosi alkalmazottak nyaraltatásáról.

1941 és 1942 években 149.000 pengő költséggel 602 családot, összesen 1800 gyermekkel részesített ebben a nagyjelentőségű kedvezményben.

A családvédelmet szolgálja az Alap születési és anyasági segély, valamint haláleset idején temetési segély nyújtásával. Megokolt esetben az igényjogosultak részére kedvezményes feltételek mellett pénzkölcsön folyósítható.

Az Alap feladatkörébe tartozik az alkalmazottak részére társasházak és családiházak építésének szervezése is. A közgyűlés erre a célra 2,500.000 pengőt bocsátott az Alap rendelkezésére. A szükséges előkészítő munkálatok már megtörténtek és amint a jelenleg érezhető nyersanyag nehézségekben enyhülés áll be, a társasépítkezések azonnal megkezdődnek a székesfőváros által átengedett telektömbön.

A SZÉKESFŐVÁROS ÜZEMEINEK SZOCIÁLIS ALKOTÁSAI

A székesfővárost, mint munkaadót a munkaügyek intézésénél mindenkor az a szempont vezérelte, hogy a jó munkát meg kell fizetni, hogy fokozottabb szorgalmat, nagyobb kitartást, igyekezetet és hűséget csak azoktól a munkásoktól várhat, akiknek állandó alkalmazást nyújt és akiknek nyugodt öregséget, családtagjaiknak özvegyiség, árvaság esetére biztos megélhetést biztosít.

E célból oly intézkedéseket és intézményeket alkotott, illetőleg fejleszt tovább, amelyek:

1. a munkás testi épségét, egészségét megvédik, tehát előzetes preventív intézkedéseket alkalmaz a betegség, a baleset, a szerencsétlenség elkerülésére,
2. állandó alkalmazást és nyugodt megélhetést biztosítanak,
3. a munkás műveltségét, szakképzettségét, szellemi és lelki erejét – a lehetőség határain belül – fokozzák,
4. a munkás családjáról is gondoskodnak,
5. az öreg, megrokkant munkásnak és az elhalt munkás özvegyének és árvájának ellátását biztosítják.

1.

A munkavállalóknak egyetlen hasznosítható tőkéjük van, amelyet kamatoztathatnak: *a munka*. Ennek a tőkének a kamataiból, azaz a munkabérekéből tartják fenn sajátmagukat és hozzátartozóikat. A munka hozamából, a munka béréből iskoláztatják gyermekeiket, tehát ezzel szolgálják a jövő nemzedék művelődését is.

A munka minőségének és mennyiségének fokozása mind nemzeti, mind egyéni szempontból elsőrendű érdek. Ezt a hatalmas értéket csökkeneti, veszélyezteti a betegség és a baleset.

A balesetek és a foglalkozási betegségek azok az ártalmak, amelyek a munkavállalókat – az általános és a foglalkozástól függetlenül jelentkező betegségen kívül – munka- és keresőképességükben leginkább károsítják.

A munkaártalmakkal szemben az üzemhigiena megvalósítását és a balesetelhárítás eszközeit kell alkalmazni. Ezekhez a bevált módszerekhez kell csatlakoznia a munkavállalók rendszeres átvizsgálásának, amely egyrészt hivatott arra, hogy a foglalkoztatás szempontjából minden munkavállalót szellemi és testi képessége szerint osztályozzon, másrészt még kezdetben felderítse a betegségeket s az idejében alkalmazott gyógykezeléssel a munkavállalók egészségét helyreállítva, a korai megickkánást elkerülhetővé tegye.

Ezért a székesfőváros törvényhatósági bizottsága a székesfőváros üzeméinél alkalmazott munkavállalók részére egészségvizsgáló intézetet állított fel.

A székesfőváros üzeméinél alkalmazott üzemorvosok az alábbi feladatkörrel működnek;

1. alkalmazottak felvétel előtti vizsgálata,
2. gyógyüdtetés, gyermek- és családnyaraltatás előtti vizsgálat,
3. balesetveszélyes beosztásban működő alkalmazottak ellenőrző vizsgálata,
4. beteg alkalmazottak lakáson való ellenőrzése és véleményadás a betegség várható időtartamáról,
5. tanácsadóvizsgálat az alkalmazottak kívánságára,
6. részvétel a balesetelhárító bizottságok ülésén,
7. mentőládák felszerelésének rendszeres ellenőrzése,
8. munkahelyek, telepek látogatása,
9. étkezde, konyha, sporttelep stb. higiénikus berendezésének ellenőrzése, ,
10. a gyárgondozónői munka irányítása.

A gyári munkás védelemnek kiépítése érdekében a polgármester a külföldi tapasztalatok alapján 1937 márciusában a székesfőváros üzemében gyári gondozónők közreműködését rendelte el. Működésük ma már a munkásegészségügy, a munkások szociális és kulturális gondozása, a családvédelem terén nélkülözhetetlen.

Feladatkörük részletesen a következő:

1. a munkások szociális és kulturális irányú nevelése, ennek keretében összejövetelek, tanulmányi kirándulások, esti tanfolyamok, munkásolvasó szervezése és vezetése,
2. a család- és egészségvédelem keretében környezet tanulmányok végzése; a munkások családi és egészségi helyzetéről adatok gyűjtése, nyilvántartás vezetése; a munkásoknak az egészségügyi ártalmakkal, balesetekkel szemben való védekezése, tisztaságszeretetre való ránevelése,
3. a munkássággal kiépítendő közvetlen érintkezés során az együttérzés, az egymás megbecsülése, a feljebbvalók iránti tisztelet és bizalom, a munkakészség ápolása,
4. az adott lehetőségek között keresztülvihető munkásjóléti, szociális, kulturális és egészségvédelmi intézkedések megtételére az üzemvezetőséghez javaslattétel,
5. általában pedig kezdeményezés és közreműködés minden olyan kérdésben, amely szociális gondozás fogalma alá vonható, vagy az üzem-

vezetőség és a munkások között a jóviszony megerősödését, a munkaszeretet és a megbecsülés fokozását szolgálhatja.

Hogy a gyárgondozónői szolgálat mennyire bevált a székesfővárosnál, igazolják az alábbi számok:

1937.	évben a székesfőváros szolgálatában állt	2	gondozónő
1938.	»	»	» 4 »
1939.	»	»	» 6 »
1940.	»	»	» 10 »
1941.	»	»	» 14 »
1942.	»	»	» 18 »

A munkásvédelem egyik legfontosabb feladata az ipari baleseteknek az elkerülhetetlen legalacsonyabb mértékre való leszorítása, mert

1. a baleset a munkást és családját nyomorba dönti, nem is említve a megrokkant munkás esetleg hosszabb betegségét és szenvedéseit;
2. az ipari baleset hosszabb-rövidebb munkamenetzavart idéz elő;
3. a megrokkant munkás helyett új munkást kell betanítani;
4. a megrokkant munkásnak a baleseti járulékon felül esetleg nyugdíjat, nyugbért, illetőleg járulék-kiegészítő segélyt kell fizetni;
5. a balesetek számának csökkenésével csökken – a járulékok elosztó-kirovó rendszeren keresztül – a balesetbiztosítási költség.

A balesetek műszaki és személyi okának felkutatása és lehető ki-küszöbölése céljából a polgármester intézkedésére a székesfőváros üzemeinél és a községi háztartás keretében üzemszerűen kezelt, vagy olyan intézményeknél, amelyeknél ezt akár a fizikai munkával foglalkozók nagyobb száma, akár a munka veszélyes természete indokolja, balesetelhárító (biztonsági) bizottságokat kell alakítani. E rendelet alapján a székesfővárosi üzemek mindegyike külön-külön balesetelhárító bizottságot alakított.

A balesetelhárító bizottságok eredményes működését igazolja az a tény, hogy a javaslatok alapján foganatosított intézkedések az egész vonalon csökkentették a baleseti veszélyt, aminek eredményeképpen az Országos Társadalombiztosító Intézet a veszélyességi besorolásokat megfelelően módosította és e révén a székesfőváros által fizetett baleseti járulékok évről-évre csökkennek, noha a munkások száma és a munkabérek emelkednek. Például:

a Székesfővárosi Gyógyfürdőkés Gyógyforrások az 1936. évben 1,379.818-76 P. kifizetett járandóság után 16.191-49 P. baleseti járulékot fizetett, az 1942. évben 2,539.239-22 P. járandóság után 6.516-64 P. baleseti járulékot fizetett;

a Községi Kenyérgyár az 1936. évben 463.873 P. kifizetett járandóság után 9.146– P. baleseti járulékot fizetett, az 1942. évben 906.164-P. járandóság után 2.925– P. baleseti járulékot fizetett;

a Községi Temetkezési Intézet az 1936. évben 787.077-67 P. kifizetett járandóság után 10.809-30 P. baleseti járulékot fizetett, az 1942. évben pedig 1,416.948-66 P. kifizetett járandóság után 3.491-13 P. baleseti járulékot fizetett.

A munkás életének körülbelül egyharmadát tölti munkahelyén. Ezért a legnagyobb gondot fordítják a székesfőváros üzemei a munkahelyek tisztaságára. Olyan termelési körülményeket töreksenek megvalósítani, hogy munkaközben a szennyképződés, a szennyeződés lehetőleg kiküszöböltessék, vagy legalábbis a legcsekélyebb mértékre csökkenjen. Megfelelő módszerekkel gondoskodás történik a keletkező szenny állandó és gyors eltávolításáról, a munkafelszerelések karbantartásáról, a munkafolyamatok por-, füst-, gáz- gőztelenítéséről, stb. De megkívánják az alkalmazottaktól is az egyéni és környezet tisztaság betartását.

Állandóan ellenőrzik és a lehetőségig tökéletesítik a munkahelyek jó megvilágítását. Kerülik a zsúfoltságot és biztosítják a jó levegőt és elegendő légteret.

A székesfőváros Elektromos Műveinek és Vízműveinek például több olyan munkahelye van, amelyek ezeket a követelményeket magasan túlszárnyalják s a külföldi szakértőknek is például szolgálnak. De a székesfőváros fokozatosan az összes többi munkahelyet is átalakítja a kor követelményeinek megfelelően.

A munkahelyen fürdők, tussolok, mosdók vannak. A kelenföldi elektromos telepen pl. 6 fürdőszoba van kádfürdőkkel, 24 zuhanyozó, 60 mosdókagyló hideg-melegvízzel. Tökéletesek az Élelmiszerüzem, a Köz vágóhidak, a Csatornaszivattyútelep stb. ilyen berendezései is.

Minden munkásnak külön szellős ruhaszekerénye van.

A munkahelyeken étkező helyiségek vannak, mégpedig a munkatermektől távol, más épületben. Jelenleg az Elektromos Műveknél, a Gázműveknél, az Élelmiszer-üzemben, a Kenyérgyárban és a Lóhúsüzemben, valamint a Csatornaszivattyútelepen áll kifogástalan munkásétkező a munkások rendelkezésére. Itt a munkások jóízű, tápláló ételeket kapnak olcsó áron.

Az Elektromos Művek kelenföldi telepén gőzfűtésű melegítő asztalok szolgálnak az ételek felmelegítésére és mosogató edények is vannak az edények elmosogatására. Az összes helyiségekben központi melegvízfűtés van, az elhasznált levegő kicserélésére pedig szellőztető berendezés, úgy hogy mindig megfelelően temperált levegő áll rendelkezésre.

A fizetéses szabadságot, amelyet a magyar munkásság részére a törvényhozás az 1937. évi XXII. törvénycikkkel biztosított, *a székesfőváros a saját munkásai részére már az 1920. évben engedélyezte.*

A szabadságidőt a törvényben megszabott mértéken felüli keretekben engedélyezi a főváros és azonkívül gondoskodik a fizetéses szabadságidő hasznos és egészséges eltöltéséről. E tekintetben a legmegfelelőbb megoldás a saját üdülőtelepek építése vagy szerzése.

A Kassa város melletti Bankóhegyen már befejezéséhez közeledik a székesfőváros üzemi munkássága részére szánt kb. 400 személyes *alkalmazotti üdülő építése.*

Az üdülő Kassa városa által adományozott 4000 négyszögöl nagyságú területen, 400 m. tengerszint feletti magasságban, fenyveserdők mellett, lomberdők szélén épül. Fekvése amellett, hogy kiváló szubalpin légköri viszonyokat biztosít, egyéb szempontokból is jó. Kassa város központjától 4 kilométernyi távolságra fekszik, szép kiránduló lehetőségek kiindulópontja. Télen-nyáron üzemben tartható, így az üdülők a sísportot is űzhetik, annál is inkább, mert a székesfőváros megszerezte az ado-

mányozott terület előtt fekvő 6412 négyszögöl területű domboldalt is, amelyet a helybeliek síparadicsomnak neveztek el.

Az üdülő befogadóképessége a következő:

4 db kétágyas, fürdőszobás, előteres lakosztály.....	8 személy
15 » egyágyas szoba.....	15 »
70 » kétágyas szoba.....	140 »
16 » háromágyas szoba.....	48 »
33 » négyágyas szoba.....	132 »
1 » túristaszoba.....	12 »

Összesen 355 személy

Azonkívül rendelkezésre áll egy igazgatói lakás (három szoba, konyha, fürdőszoba) és két altiszti lakás (szoba, konyha).

Mivel a három- és négyágyas szobákba egy-egy pótágy könnyen elhelyezhető, összesen tehát még 41 személlyel emelhető az üdülő befogadóképessége.

Az üdülőben rendelkezésre áll a már fent említett négy fürdőszobán kívül még 18 fürdőszoba, 12 zuhanyozó- és 3 mosdóhelyiség.

Az üdülő már tető alatt van, jelenleg a belső berendezésén dolgoznak.

A nehéz, fáradságos munka során kimerült és orvosi vélemény szerint üdültetésre szoruló alkalmazottakat mind a kilenc székesfővárosi üzem gyógyüdültetésre küldi. Ebben az évben Hajdúszoboszlón, Harkányban, Borszéken és Szovátán üdültek üzemi alkalmazottak; kb. 1000 tisztviselő és munkás vett részt a gyógyüdültetésben.

Az Elektromos Művek a Veresegyháza községhez tartozó Erdőváros nyaralótelepen épített 40 személyes üdülőt, amelyben alkalmazottai váltott csoportokban kitűnően nyaralnak.

Balatonkenesén a székesfőváros a Tűzharcos Szövetség Otthonát bérelte ki, ahol nyaranta 80-100 alkalmazott üdül.

A Községi Élelmiszerüzem Balaton-Zamárdin vásárolt egy két épületből álló 50 személyes üdülőtelepet, amelyet ezen a nyáron 253 alkalmazott vett igénybe.

Az Elektromos Művek ezenfelül Tisza István kertvárosban a székesfőváros közvetlen közelében is szándékozik üdülőt építeni. Erre a célra már ingatlant is szerzett.

A székesfővárosi üzemi munkások lakáskérdése csak kis százalékban van ma még megnyugtató módon megoldva. Tökéletes az a megoldás, hogy az Elektromos Művek Fehérvári-úti bérházában 25 órabéres munkás lakik teljesen modern lakásban és ezért normál keresetüknek csak 15%-át fizetik lakbér címén.

Az óbudai gázgyári munkáslakótelepen 135 egy-három szobás olcsó lakás van.

A Vízművek alkalmazottai részére 44 lakás áll rendelkezésre, amelyek közül egy háromszobás, 17 kétszobás, a többi egyszobás.

Az üzemi alkalmazottak körében is jelentkező lakásínség enyhítésére a törvényhatósági bizottság engedélyével az

<i>Elektromos Művek</i> a XI. ker. Soproni-utcában	40 lakásos,
a XIII. ker. Tomory-utcában	90 »
<i>a Gázművek</i> az óbudai gázgyár lakótelepén.....	42 »
<i>a Vízművek</i> a IX. ker. Thaly Kálmán utcában	46 »
a káposztásmegyeri főtelepen	40 »
<i>az Élelmiszerüzem</i> a IX. ker. Vágóhíd utcában	64 »
<i>a Lóhúsüzem</i> a IX. ker. Gyáli-úton	22 »
<i>a Kenyérgyár</i> a X. ker. Százados-úton	30 »
<i>a Gyógyfürdők és Gyógyforrások</i> XI. ker. Budaörsi úton	30 »
<i>a Hirdető Vállalat</i> a XIII. Aréna-úton	24 »
<i>a Beszkárt</i> a Tomcsányi-úton.....	128 »
a Hideg kúti-út on	54 »
<i>a Magyar Sertéshízaló és Húsipari R. T.</i>	52 »

bérházat épít.

A székesfővárosi üzemeknél az óra- és hetidíjas munkások közül a legszorgalmasabbak és legszakképzetebbek rövidebb-hosszabb szolgálat után (átlag 10 évi szolgálat után) már évek óta havidíjasok lesznek s a következő nyugdíjas állásokat érhetik el: egyrészt tiszt viselő-jellegű állást, ezek fizetése az üzemi VII-VIII. fizetési osztálynak felel meg; másrészt szaksegédmunkás lesz. Minthogy ezek rendszeres állások, rendes nyugdíjszerű ellátásra jogosultak úgy saját személyükre, mint özvegyeik és árvaikat illetően is.

A munkások egyes csoportjai a szolgálat zavartalan ellátása érdekében munkahelyük szerint különböző természetben nyújtott járandóságokat élveznek. (*Szolgálati ruha, élelmezés, lakás.*)

Azonkívül a mai nehéz viszonyok között a székesfőváros gondoskodik arról is, hogy az üzemek és intézmények munkásai az elsőrendű élelmi-szereket az üzemek beszerzési csoportjai útján kapják meg.

A székesfőváros munkásai karácsonykor *karácsonyi segílyt kapnak.*

3.

Azok a meglévő és tervezett intézkedések és intézmények, amelyek a székesfővárosi üzemi munkás műveltségét, szakképzettségét, szellemi és lelki erejét a lehetőség határán belül fokozzák, a következők: *a)* szaktanfolyamok, könyvtárak, *b)* énekkarok, zenekarok, *c)* műkedvelő-színházak, *d)* utazások, kirándulások, *e)* nemzetiszínházi és operaelőadások, hangversenyek, *f)* sport, *g)* tanoncképzés.

A székesfőváros üzemeiben idegennyelvű tanfolyamokat, helyesírási tanfolyamot és szakirányú tanfolyamokat tartanak fenn az alkalmazottak részére.

Az Elektromos Művek minden üzemosztályának különféle színű füzeteket ad. Ezekben a füzetekben pontos utasítások vannak az üzemrendre, gépkezelésre, kapcsolásokra stb. vonatkozólag. Ennek eredményeképpen azután az üzemi balesetek száma minimális. A munkások előlépése is több munkahelyen szaktanfolyamok sikeres elvégzésétől függ.

Az Elektromos Műveken kívül munkásaikat állandóan továbbképezi a többi székesfővárosi intézmények és üzemek legnagyobb része is.

De az egyes üzemek és intézmények munkásaiknak nemcsak szakszerű kiképzésére fektetnek súlyt, hanem igyekeznek általános művelődésüket

is elősegíteni, ezért több helyen munkáskönyvtárát állítottak fel. Munkáskönyvtárral már most rendelkezik 10 üzem, a többi munkahelyen a munkáskönyvtárak megszervezése folyamatban van.

A Gázgyárak önképzőköre az óbudai gázgyár színházát az 1921. évben a munkásjóléti épület étkező helyiségeinek átalakításával létesítette. Az egészen egyszerű módon berendezett, fapadokkal felszerelt színházat évről-évre újabb berendezési tárgyakkal szerelték fel és 1935-ben teljesen korszerűsítették. A nézőteret csapószékekkel, modern világítással, futószőnyeggel, függönyökkel látták el és egy válaszfal beépítésével a közönség számára megfelelő előteret létesítettek. A színházban 320 ülőhely van. A színpad felszerelése műkedvelői viszonylatban országosan is egyedülálló.

Az 1942-43. színházi évadban a fővárosi intézmények és üzemek a székesfőváros Népművelési Bizottságától átvettek a Magyar Művelődés Házában rendezett 10 operaelőadást, 6 nemzetiszínházi előadást és 5 hangversenyt.

A munkások német-, francia-, olasz-, angol- és helyesírási tanfolyamokon díjtalanul művelhetik magukat. Olcsó, vidéki kirándulásokon vehetnek részt. Ilyen kirándulások voltak Kassára, Szegedre, Siófokra, Komáromba stb.

Az alkalmazottak feleségei részére varrás-, szabás-, főzőtanfolyamokat tartanak. Megrendezik minden évben az »Anyák napját«, karácsonykor gyermekeiket ruhával, cipővel, játékokkal ajándékozzák meg, gyermekfoglalkoztatókat tartanak fenn, gyermekkocsit, kelengyét vásárolnak a családok részére.

A fizetéses szabadság bevezetése után (1920) sorra alakultak meg az Elektromos-, Gáz- és Vízművek »Sport és Önképzőköreik«. Itt gondoskodnak elsősorban az alkalmazottak sport-, de kulturális igényeiről is. Az üzemek tekintélyes pénzügyi támogatásban részesítették és részesítik ma is ezeket az egyesületeket. Mindenekelőtt sportpályákat építettek, ahol nagyon sok munkás tölti fizetéses szabadságát, ünnep- és vasárnapjait és hétköznapjainak szabad óráit. Az Elektromos Művek Latorca-utcai sporttelepe például köztudomásúan egyike a főváros legnagyobb labdarúgó pályáinak, de mindenesetre az egyetlen Budapesten, amely esti mérkőzésre is teljesen alkalmas. A Gázművek és Vízművek sporttelepe is a Duna mentén fekszik és így vízisportokra ezek is alkalmasak. Kitűnően berendezett csónakházaikban az alkalmazottak csónakjai télen-nyáron elhelyezhetők.

A székesfőváros üzemeinek különleges érdekei szükségessé tették azt is, hogy a maguk számára szakmailag tökéletesen kiképzett munkásokat neveljenek. Ennek megfelelően intézkedés történt a tanoncképzés bevezetése iránt. Az Elektromos Művek, a Gázművek, a Vízművek, a Községi Élelmiszerüzem, a Kenyérgyár már vettek is fel tanoncokat és kiképzésüket is megkezdték. A Bszkrt már korábban foglalkozott tanonckérdéssel és újabban a tanoncképzést az eddiginél szélesebb alapokon fejleszti tovább. A felvett tanoncok száma: 92. Ezek közül 19 az Elektromos Műveknél, 8 a Gázműveknél, 13 a Vízműveknél, 34 az Élelmiszerüzemekben, 1 a Kenyérgyárnál és 17 a Bszkrt-nál nyert alkalmazást.

A tanoncok felvételénél két elvet tartanak szem előtt: elsősorban a székesfővárosnál alkalmazottak – lehetőleg 14-16 éves, 4 polgárit vagy középiskolát, esetleg 8 elemít végzett – fiúgyermekait kell felvenni,

ezenkívül Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből és Délvidékről is kell alkalmazni tanoncként megfelelő előképzettségű, korú és testileg is alkalmas szegénysorsú, sokgyermekes családból származó ifjakat. Az eddig szerződötett 92 tanonc közül 52 székely, 1 kassai, a többi fővárosi alkalmazottak gyermeke.

A székesfőváros, hogy családos munkásai a munkahelyeken nyugodtan, gondtalanul dolgozzanak és hogy az üzem iránti hűségüket növelje, a munkások családjáról is gondoskodik. A legfontosabb ilyen irányú intézkedés az, hogy a megrokkant vagy elöregedés folytán állását elhagyó munkás gyermekét az üzem apja helyett alkalmazza abban az esetben, ha a munkás a szolgálati ideje alatt szorgalmasan, becsületesen és hűségesen szolgált az üzemet.

Elsőízben 1937-ben nyaraltatták az üzemek a többgyermekes és kisfizetésű havidíjas alkalmazottaikat kisebb falvakban. Ez az akció azóta kiszélesedett. A nyaraló családok a székesfővárostól lakást, világítást, a tüzelőanyag árának részleges megtérítését, azonkívül utazási, csomagszállítási költséget kapnak. Ezenkívül a gyermekek száma szerint készpénz segélyben is részesülnek.

A fővárosi üzemi alkalmazottak nyaraltatásra szoruló gyermekeit a »Budapest székesfőváros gyermeküdültetése« útján nyaraltatják oly módon, hogy a gyermekek utazásával és ellátásával járó összes költségeket az üzemek fedezik és a szülőknek gyermekeik nyaraltatásával kapcsolatosan semmiféle kiadásuk nincs. A nyáron a 9 üzem összesen 776 gyermeket nyaraltatott.

A munkások bérének ismertetésekor már volt szó arról, hogy a munkások egy részét szervezett tisztviselő-jellegű állásokba nevezi ki a polgármester. Ezek és családtagjaik éppen olyan nyugdíjat kapnak, mint a tisztviselők.

A három nagy üzemnél azok a munkások, akik 40 éves koruk betöltése előtt lépnek az üzem szolgálatába, már két év után a nyugbér-intézmény tagjai lesznek. Özvegyeik és árváik nyugellátását a nyugbér biztosítja, amely kevesebb ugyan, mint a nyugdíj, de jóval több, mint az 1928. évi XL. t.-c. alapján kiutalandó járadékok.

A többi munkásnak az öregség, rokkantság, a hozzátartozóknak özvegyesség és árvaság esetére való biztosítását pedig a székesfőváros az 1928. évi XL. t.-c.-nek megfelelően intézi. Azonban az 1928. évi XL. t.-c.-ben megállapított öregségi, rokkantsági és özvegyi járadékon felül járadékosainak még kiegészítő segélyt is ad.

Az üzemek munkásügyi és jóléti előadói hetenkint az üzemgazdasági ügyosztályban tanácskozássra gyűlnek össze, ahol megvitatják a felmerülő problémákat, az üzemek önállóságának és sajátosságainak szem előtt tartásával egyöntetű intézkedéseket beszélnek meg, s a már bevált intézkedéseikről a többi üzemet értesítik.

Budapest Székesfővárosi Közlekedési Részvénytársaság

A főváros közlekedésének legnagyobb részét ellátó vállalat fejlődésével arányban mindenkor lépést tartott alkalmazottairól való szociális gondoskodása.

Az alkalmazottak zömét képező kocsivezetők és kalauzok egészségvédelme különleges ellátást igényel, amit kifogástalan ruha és cipő felszereléssel biztosít elsősorban a vállalat. De az alkalmazottak folyton emelkedő, ma már a 25.000 fő körül mozgó létszáma parancsoló módon megköveteli az önálló betegségi biztosító intézetet is.

A B3szkárt különálló Betegségi Biztosító Intézetének felállítására még 1942-ben engedélyt kapott. Az intézet alapszabályai elkészültek, s amint a viszonyok megengedik, felállításra kerül a vállalati Betegségi Biztosító Intézet, amely 24.000-25.000 alkalmazott és nyugdíjas és mintegy 50.000 családtag egészségének gondozását fogja ellátni. A vállalat az intézet részére a Nagyvárad-tér és Orczy-út sarkán 4.165□ öles telket vásárolt 1,250.000 pengőért. A tervek elkészítésére nyilvános pályázatot hirdetett.

Az alkalmazottak és családtagjaik ezidőszert az OTI, illetőleg a MABI keretében vannak baleset és betegség esetére biztosítva.

Jól működő vállalati Betegségi Biztosító Intézete van a Beszkárt érdekkörébe tartozó Budapesti Helyi Érdekű Vasutaknak. Az Intézetnek jelenleg 3.900 tagja van. Az orvosi szolgálatot a vállalat főorvosának irányítása mellett 17 szakorvos és 38 körzeti orvos látja el.

A Bsszkárt 1925. évben indította meg gyermeknyaraltatási akcióját azzal a célkitűzéssel, hogy az alkalmazottak gyermekeinek egészségét megóvja és az alkalmazottakon, akik gyermekeik nyaralásáról saját erejükből gondoskodni nem tudnak, ily módon segítsen. Az akció megindulása óta összesen 18.976, 6-14 éves gyermeket nyaraltattak különböző üdülőtelepeken. A gyermekek egészségének megóvását a szülők számára írásban adott tanácsokon kívül azzal is elősegítik, hogy a Beszkárt sporttelepén gyermekjátzóteret tartanak fenn, ahol az alkalmazottak gyermekei testnevelési tanárnő felügyelete alatt játszhatnak. \

A balatonszéplaki üdülőtelepen az alkalmazottak 6 éven aluli gyermekei 3-3 héten át a szülők kíséretében nyaralhatnak. A telepet az 1937. évben létesítették, megalapítása óta 357 család vette igénybe ezt a

nyaralási kedvezményt. A gyermekek a vállalat költségén naponta $\frac{1}{2}$ liter tejet kapnak.

A Csepel-királyerdei személyzeti üdülőtelep 1941-ben épült. Eddig 110 család nyaralt a telepen.

A Bsszkárt karácsonyfa-ünnepély keretében a nagycsaládú alkalmazottak gyermekeit ruhával vagy télikabáttal, az utóbbi években pedig lehetőleg mérték szerint készített cipővel ajándékozza meg. Évente átlag 3000 gyermek részesül karácsonyi ajándékban.

1927. év óta a szabadban dolgozó és kocsiszolgálatot teljesítő alkalmazottak tartós hidegben a vállalat költségére forró teát kapnak. Volt olyan tél, amikor 300.000 csésze teát osztottak ki.

Nagy gondot fordít a vállalat az alkalmazottak testi és szellemi kultúrájának fejlesztésére. A Beszkárt munkás továbbképző-tanfolyamokat tart fenn. A tanfolyamoknak amellet, hogy emeli az alkalmazottak általános műveltségének színvonalát, gyakorlati célja és haszna is van, mert a jó előmenetelű alkalmazottakat igyekszik a magasabb segédtszti állásokra nevelni. A tanfolyamokon eddig 2127 alkalmazottunk vett részt.

Eredményesen munkálkodik az alkalmazottak művelődésén a Beszkárt Közművelődési Egyesülete. Az Egyesületet, amely 1920-ban alakult, a vállalat rendszeresen támogatja. A Közművelődési Egyesületnek 7000 kötetes könyvtára van. Az alkalmazottak számára német-, francia nyelvtanfolyamokat tartott. Népszerű tudományos előadásait számosan látogatják. A tagok jó előmenetelű tanuló-gyermekeinek az egyesület minden esztendőben jutalmakat és ösztöndíjakat oszt ki. Évente a tagok munkájából összeállított kiállítást rendez s a kiállítókat díjazza. Az egyesület a m. kir. Operaház előadásaira 28, a Nemzeti Színház előadásaira 38 helyet bérel, melyeket a bérleti árnál mintegy 30%-kal olcsóbban bocsát tagjai rendelkezésére.

A Beszkárt Sportegyesületét felkarolta s évről-évre nyújtott anyagi támogatással lehetővé tette a szükséges sportfelszerelések beszerzését. Az egyesületnek jelenleg 2900 tagja és 19 működő szakosztálya van. A Beszkárt sporttelepe egyike az ország legkorszerűbb sporttelepeinek. A Sportegyesületnek csónakháza van Békásmegyeren és uszodája Budafokon.

Az alkalmazottak számára számos munkahelyen és végállomáson higiénikus mosdó- és öltözőhelyiségeket, továbbá hideg-melegvíz szolgáltatással ellátott, fűthető zuhanyfürdőket rendeztek be. A közönséggel érintkező személyzet gyakori tisztálkodásának megkönnyítése a közegészségügy szempontjából is jelentőséggel bír.

Az alkalmazottak részére a különböző telepeken személyzeti lakatanyákat tartanak fenn, 477 ággyal. A laktanyák legnagyobb része az éjszakai ügyeletés és felváltó-szolgálatot teljesítő alkalmazottak elhelyezésére szolgál, de emellet közel 110 nőtlen alkalmazottnak igen méltányos bérösszegért lakást nyújt.

A vállalat a nyugdíjalap tulajdonában levő személyzeti lakóházakban, részben pedig a Wekerle állami lakótelepen 1055 lakást bocsát az alkalmazottak rendelkezésére igen méltányos bér mellett.

Megkönnyítették az alkalmazottak számára a legszükségesebb élelmiszerek beszerzését. E célból az 1942-43. években 3800 sertést, 35 vágón hüvelyest, 32 vágón gyümölcsizt, 5 vágón szilvaizt, 300 vágón burgonyát,

30 vágón káposztát, 8 vágón almát, 2 vágón diót, 5 vágón mákot osztottak ki. Háztartási cikkeket, friss zöldségfélét állandóan árusítanak az elosztóhelyeken. Az alkalmazottak részére 2500 pár cipőt és 3000 méter szövetet szereztek be s ezeket olcsó áron osztották ki.

Hasznos szociális működést fejt ki a Budapesti Helyi Érdekű Vasutak által 1921. évben létesített Otthon. Cinkotán napközi otthont tart fenn, amelyben évente mintegy 150 gyermek részesül gondozásban. Az alkalmazottak gyermekei közül mintegy 250 gyermek ingyenes nyaraltatását is biztosítja. Újszülött gyermekek részére vándor csecsemőkelengyét, tanuló gyermekeknek 20-100 pengőig terjedő pénzjutalmat ad. A tagok vagy hozzátartozóik elhalálása esetén segélyt nyújt. Támogatja az alkalmazottak körében alakult cinkotai dalárdát, Pestszenterzsébeten sporttelepet, Budafokon pedig csónakházat létesített. Az Otthonnak jelenleg 2117 tagja van.

TÖRVÉNYHATÓSÁGI JOGÚ VÁROSOK

BAJA

A város alapításának ideje visszanyúlik a Krisztus utáni első századokba. Az avarokat követő frank uralom idején Francvilla a neve. A tatárjárás után újra települt és 1260-ban már rendházuk áll a ferencieknek.

1941-ben 32275 főt írt össze a népszámlálás. Túlnyomóan róm. kat. (90% körül), zsidó 5%, ref. 3%. A lakosságnak majdnem fele, 46%-a iparból és kereskedelemből él, több mint 27%-a östermelő, az értelmiségi réteg is meghaladja a 25%-ot.

A szociálpolitikai tevékenység már 1797-ben megindult: egy kisebb kórházat létesített aggmenhelyel egybekötve. 1903-ban modern *városi kórházat* alapítottak, amely négy-évtizedes fejlődés alatt 659 ágyas mintaszerű intézménnyé fejlődött. *Árvaháza* nincs a városnak, de 1939-ben egy régi árvaházi alap fölhasználásával hat családi házat épített sokgyermekes félérvára családok részére. *Tüdőgondozó intézete* még 1913-ban létesült s azóta fejti ki eredményes működését.

1936-ban erdei *üdülőkiskolát* építettek, ahol 80 I-IV. osztályos

szegénysorsú tüdőbeteg gyermek részeseül tanításon kívül tápláló ételmezésben, fekvő-kúrás kezelésben. Ezt az iskolát 1942-ben 40 ágyas internátussal tüdőbeteg-otthonná fejlesztették.

Az *anya- és csecsemővédelem* intézményei közül a közpórház 1940-ben létesült szülészeti és nőgyógyászati osztálya messze környéken legkiválóbb és igen népszerű intézmény. A Stefánia-szövetség munkáját a Zöldkeresztes szolgálat végzi, ő napközi otthona közül az egyik óvodával kapcsolatos, egy pedig bölcsődével. A napközi otthonokban 200-nál több gyermeket látnak el reggeltől-estig jóformán ingyen.

Szegényháza még 1797-ben létesült az akkori »koródával« egyidőben. A mai 80 ágyas szegényházat 1885-ben építették, 1937-41-ben pedig a szomszédos három ház és telek megszerzésével bővítették. *Munkáslakótelepén* 22 lakásban sokgyermekes munkások laknak, akik a kertés házakért havi 10, illetve 16 pengőt fizetnek. *Népfürdője* 1910 óta működik, 1934 óta *stranddá* átépítve nyújt fürdési lehetőséget. Sporttelepét 1925 óta betonfallal vették körül, 1934-ben tribünt és öltözőket

kapott. *Népkonyhája* a szegény iskolás gyermekek étkeztetését látta el a liszt és zsírjegyek bevezetéséig. *Népkönyvtárait* a különféle egyesületek tartják fenn, tanoncotthont pedig a Katolikus Legényegylet. *Népfelruházási* akció során az iskolás gyermekek ruházatáról és cipőjéről gondoskodnak. Az iskolán kívüli népművelési tanfolyamokat minden évben megrendezik.

1926-ban a rokkantak részére 10 lakásos házat, a sokgyermekes családok részére 1936 és 1938-ban 8 házat épített a város. Az ONCSA segítségével 1941-1942-ben 34 családi ház épült, ugyancsak a sokgyermekes családoknak.

DEBRECEN

Debrecen város neve a legrégebb oklevelekben »Debreszün«, »Debreszön« alakban fordul elő. Ezen az alapon dr. Németh Gyula egyetemi ny. r. tanár Debrecen nevét a török nyelvcsoporthoz *Tepremek* (*Débre-mek*) igéből származtatja. A szó eredeti jelentése: mozogni, élni, virulni. Tehát a legrégebb alak: *Débre-szün* azt jelenti: *mozogjon, éljen, viruljon*.

Debrecen alapítási évét nem ismerjük. Ma meglévő írott emlékeink közül a Várad Regestromban fordul elő leelőször 1235-ben. A várad római katolikus egyházmegye régebbi évkönyveiben azt olvassuk, hogy az itteni parochia már 1216-ban virágjában volt.

Neve és a környező helynevek alapján arra lehet következtetni, hogy még honfoglaláskori alapítás.

Debrecen lakosainak száma az 1941. évi népszámlálás alkalmával 125.969 volt, az 1930-as népszámlálás alkalmával 117.275. Ekkor:

Református	77.281	lélek,	65.9%
Róm. kath.	23.360	»	19.9%
Gör. kath.	4.670	»	4.0%
Ág. ev.	1.554	»	1.3%
Gör. kel.	185	»	0.2%
Izraelita	10.044	»	8.5%
Egyéb	181	»	0.2%

Megdől az a, szinte az egész országban elterjedt vélemény, hogy Debrecen mezőgazdasági jellegű város, mert az östermelő népesség a keresőket és eltartottakat együvé számítva az egész lakosságnak csak 22.0 %-át teszik ki. Ezzel szemben az ipar, kereskedelem, közlekedésben dolgozók száma együttevén 46.2 %-ra emelkedett.

Debrecen város társadalmának összetétele talán a legegységesebb és a legegészségesebb az egész országban. Debrecenbe ugyanis a korai századoktól kezdve sok nemes és sok jobbágy család vándorolt be körülbelül az országos aránynak megfelelően. Ez a két társadalmi réteg: a nemesség és a jobbágyok már körülbelül a XVII-ik század közepén egységes csoporttá olvadt össze. Az egyesülés tehát körülbelül két évszázaddal hamarabb végbement, mint ahogy az ország társadalmában egyáltalán megkezdődött.

A város által létesített szociális alkotások:

Városi szegényház

Épületeit 1860 körül emelték. A jelenlegi létszám 297 férfi és nő, akik teljes ellátást kapnak, naponta háromszori étkezéssel. A konyha házi kezelésben van, a szegényházhoz tartozik 15 kat. hold föld, mely az intézmény kertgazdaságát képezi. Terményei a földnek ápolattal történő megmunkálása után csakis a szegényház ételmezésére használnak fel.

Népkonyhák

Megnyíltak 1915-ben a társadalmi egyesületek közreműködésével. Jelenleg két főző és kiosztó, továbbá 10 csupán kiosztó hely működik a város belterületén és a kertségek különféle részein. A téli hónapokban szoktak üzemben lenni. Naponta csak ebéd van, egy tál étellel (főzelékek, burgonyás, tarhonyás ételek) kétszer egy héten hús. A gyermek-résztvevőknek külön tejes, cukros ételeket, zöldségeket főznek.

A népkonyhán ebédelők túlnyomó része iskolás gyermek, kiket tanítóik hoznak javaslatba, ezenkívül közsegélyből élők is kapják ezt a segélyezési formát, – végül kivételesen betegség címén munkaképtelenek. A résztvevők száma jelenleg naponta mintegy 2000. (Évekkel ezelőtt ez a szám 3500-4000-re ment fel. Fizetők egy ebédért, kenyér nélkül jelenleg 30 fillért fizetnek.

Napközi gyermekotthonok és bölcsődék

Az első 1929-ben létesült. Jelenleg már 8 van, a város egymástól lehetőleg távol eső pontjain, részben telepeken és kertségekben. Kettő a nyolc közül óvodával egybekötött, egyben pedig egy éven aluliak is gondoztatnak.

A gyermekek az otthonokban reggelit, ebédet és uzsonnát kapnak. Reggeli és uzsonna tej, vagy kávé. Az ebéd két fogás: leves és főzelék, vagy leves és tészta. Egyszer egy héten hús. Az étrendben figyelem fordítatik a fejlődő gyermeki szervezet szükségleteire. (Zöldség, cukros, tejes ételek, tojás, stb.) Az otthonok egyrésze egész éven át nyitva van (reggel 7 órától este 6-ig), másrészüket nyáron szünetel, mindig a rendelkezésre álló fedezethez képest. A gondozottak legmagasabb létszáma együtt 400, 420 volt, fölvetetnek általában 1-6 éves kornak.

Iparos és kereskedő tanoncotthon

Az 1942. év július 1-én nyílt meg a debreceni Református Egyház által átengedett egy emeletes épületben, annak mintegy 40.000.– P költséggel végzett átalakítása, korszerűsítése után a 100 ágyas iparos tanoncotthon. Az átalakítás költségei mellett a berendezés további 49.000.– P-be került. Ebből az összegből az ONCSA 30.000.– P-t vállalt. A tanoncotthon 45.000.– P-s évi fenntartási költségeinek egyharmadrészét az Országos Szociális Felügyelőség, egyharmadát Debrecen sz. kir. város, egyharmadát pedig az otthontvezető Keresztyén Ifjúsági Egyesület néhány egészségdíjas, fél-díjas hely utáni és más bevételeiből fedezi. A tanoncotthonban ezidő szerint 50 hely ingyenes, 20 fél-díjas, 30 pedig egészségdíjas.

Gyermekfelruházási akció

1942. év decemberében kiosztásra került 139 rend fiú, 138 rend leányruha, 359 pár cipő és 600 méter csecsemőkelengyének való anyag.

Diáksegélyezés

Előirányozva 1943-ra 4600 pengő. Középiszkolások kapják készpénzsegélyek formájában iskola-igazgatóságuk javaslatára. Két részletben kerül kiosztásra, a két iskolai félévnek megfelelően.

Népházi népfürdő

Üzembehelyezve 1930 szeptember óta. Keretei közt 8 zuhanyfürdő és 2 kádfürdő működik, állandó melegvíz-szolgáltatással. A fürdőzők lepedőt, fürdőruhát és szappant is kapnak. Nyitva mindennap, váltokozva férfi és női napok. A zuhanyfürdő ára jelenleg 20 fillér, a kádfürdő 40 fillér. A zuhanyfürdőt azonban közsegélyből élők, sőt esetleg kivizsgálásokkal igazolt más

szegények is, valamint iskolás gyermekek, ingyen kapják. Állandó segélyeseknek a fürdő igénybevétele kötelező.

Városi stadion

A város az 1934. évben adta át 15.000 ember befogadására a Nagyerdő árnyas fái alatt létesült sporttelepét. A sporttelep hat és fél holdon terül el. Elsőrendű célja mellett a város szabadtéren rendezhető ünnepélyek tartására is használja. A városi stadion földmunkáját az akkori inségakció keretében munkájuk ellenében segíezett inségesek végezték.

Városi tisztviselő-üdülőtelep Balatonföldváron

Az 1926. évben vásárolt a város Balatonföldváron tisztviselői nyaralásának biztosítása céljára két villát. Az egyik épületben hat lakószoba, egy nagy ebédlő, egy konyha, tágas terrasz és egy telepfelügyelői lakás van, a másik kisebb épület pedig két egymásbanyiló szobát, egy konyhát és egy terraszt tartalmaz. A városi tisztviselők napi és személyenkénti 1.- P. térítés ellenében kapnak szállást a teljesen berendezett szobákban.

Debrecen sz. kir. város tüdőbetegotthona

Megnyílt 1941-ben a város szociális telepén lévő egyemeletes épületben. A szükséges átalakítási munkálatok a város költségére, a felszerelés és berendezés túlnyomó részben városi, kisebb részben állami költségére eszközöltetett. A tüdőbetegotthonban főként olyan egyének kerülnek gondozás alá, akiknél a gyógyulási folyamatot a kedvező szociális környezet megteremtése, a jó táplálkozás és orvosi felügyelet is nagy részben már biztosítja. Általában súlyos betegek nem vétetnek fel. Az otthon 30 ágyas, fekvőcsarnokkal és röntgen-készülékkel felszerelve. 1942-ben ápolatott 177 beteg, 10.446 ápolási nappal.

lában súlyos betegek nem vétetnek fel. Az otthon 30 ágyas, fekvőcsarnokkal és röntgen-készülékkel felszerelve. 1942-ben ápolatott 177 beteg, 10.446 ápolási nappal.

Tüdőbeteggondozó intézet

Alapítva 1927-ben. Fenntartója Debrecen sz. kir. város. Az 1936. év óta a város szociális telepén van elhelyezve a tüdőbetegotthon épületében.

Nemibeteggondozó intézet

1927-ben alapították.

Az 1930. év óta a város szociális telepén van elhelyezve. Az intézet elhelyezése és berendezése a kor követelményeinek teljesen megfelelő.

Anya- és csecsemővédő intézetek

a város különböző pontján szervezve végzik az egészségvédelem fontos munkáját.

Munkaközvetítő hivatal

A város munkaközvetítő hivatala huszonöt éves fennállás után, amely alatt közel 204.000 munkást helyezt el, 1942. évi október 1-vel állami intézménnyé alakult át.

Cselédotthon

A munkaközvetítő hivatal felügyelete alatt működő 20 ágyas cselédotthon terve az 1928. évben valósult meg. A cselédotthonban, amely ezidőszerint a munkaközvetítő hivattal együtt van elhelyezve, az előző nap este érkezett, vagy a vidékről bejövetelük napján elhelyezkedni nem tudó cselédlányok pár fillérért nyugodt, tiszta éjjeli szállást nyerhetnek. A munkaközvetítő hivatal államosításával állami kezelésbe ment át.

Nép-strandfürdő

A város nép-strandfürdőjét a közhasználatnak 1933-ban adta át.

A fürdőmedencéket ugyanúgy, mint a nagyerdei nagystrand-fürdőt, a város hőforrásából nyert 60 C° hőmérsékletű alkalikus jódos, brómos, konyhasós hévízzel töltik. A víz kétnaponként cserélődik és így az egyik meleg, a másik langyos vízzel áll a fürdőzők rendelkezésére.

A népfürdő beváltotta a hozzá fűzött reményeket és azonkívül, hogy a gyógyító hatású vize sok beteg gyógyulását eredményezi, közegészségügyi és kulturális célt is szolgál és filléres áraival (napijegy ezidőszerint 50 fillér) a fürdőzésnek sok új hívet szerzett.

Polgármesteri határozat a szegény betegek részére – a városi házipénztár terhére – díjmentes fürdésre jogosító jegyeket rendszerezte.

Közművelődési könyvtár

A város évtizedek óta működő »közművelődési könyvtára«, mint a Déri múzeum fiókéntménye fejt ki működését. Évről-évre gyarapodó könyvvállománya meghaladja a 30.000 kötetet. A könyvtárnak kölcsönző és olvasóterme van.

Népkönyvtárak

A város Iskolánkívüli Népművelési Bizottsága eddigi működése során összesen 23 új típusú népkönyvtárt létesített, melyek közül 5 nagytípusú, 15 tanyai és 3 kistípusú. A könyvtári művek száma: 7068. A Bizottság határozata folytán még 15 újabb tanyai népkönyvtár felállítása vétezt tervbe.

Népművelési (közműveltségi) tanfolyamok

Cél: a szükséges alapismeretekkel már rendelkező egyének műveltségének kiegészítése és továbbfej-

lesztése gyakorlati és nevelő értékű ismeretek nyújtása keretében, a helyi művelődési szükségletek figyelembevételével. Tárgykörök:

a) Az ember lelki és erkölcsi világa.

b) Testtani és egészségügyi ismeretek.

c) Szülőföld- és honismertetési

d) Gazdasági ismeretek, e) Nemzeti élet és művelődés (Magyar történelem és irodalom).

A fenti célok érdekében 2.027 hallgató számára összesen 22 tanfolyamot rendezett a Bizottság az utóbbi 10 év folyamán.

Szabadegyetemi tanfolyamok

A tudományok, az irodalom és a művészetek népszerűsítése érdekében a Bizottság működése óta a debreceni tudományegyetem professzorainak irányítása mellett állandóan és rendszeresen működik az Egyetemi Népszerű Főiskolai Tanfolyam. Évenként 20-22 előadást tart a Déri Múzeum előadótermében nagy érdeklődés mellett. A hallgatók átlagos száma 150-220 volt.

A Népművelési Bizottság – fentiekén kívül egy munkásszababegyetemi előadásorozatot rendezett. Az előadásokat átlagosan 200-260 személy hal gata meg, az Ipartestület dísztermében.

Szülők iskolája

A 18. évfolyamába lépő Szülők Iskolája célja: a szülőket és érdeklődőket megismertetni az időszerű fontosabb nevelésügyi kérdésekkel, irányítást, útmutatást adni az ifjúság nevelésére és vezetésére. A hallgatók átlagos száma 130-260.

Anyák iskolája

A női hivatást érintő különféle nevelési problémák és időszerű kérdések sorozatos tárgyalásával nagy szolgálatot tesz. A hallgatók átlagos száma 120-180.

Nőnevelési tanfolyamok

A Népművelési Bizottság rendezői jellemképző, otthongondozói, háztartási és főző, esetleg kisgazdasszonyképző tanfolyamokat is. Ezeknek célja, hogy a nőnek, az anyának megkönnyítsék az életben való tájékozódást, képessé tegyék a család anyagi és szellemi életének gondozására, továbbá, hogy kenyérkereső hivatása teljesítésében is elősegítsék.

Az elmúlt 10 év folyamán összesen 33 ilyen tanfolyamot rendezett a Bizottság s e tanfolyamokon összesen 805 hallgató vett részt.

Háziipari tanfolyamok

A házi szabó-varró és házi fehérneműkészítő tanfolyamok célja volt: a szegényebb néposztályhoz tartozó és önellátásra szoruló népünket olyan munkákra megtanítani, melyek segítségével egyszerű ruházati cikkeiket, nem értékesítés céljából, hanem kizárólag a maguk és háztartásuk használatára sajátmaguk legyenek képesek előállítani. A női-kézimunka tanfolyamokon elsősorban a javító-munkákat (foltozást, tömést, beszövést, stb.) sajátították el s emellett a horgolást, kötést, és a különféle hímzéseket is felölelte a munkaterv.

Gazdasági tanfolyamok

A kertészi és telepi kisemberek, valamint a tanyai gazdálkodó népünk gazdasági megerősítése céljából gyümölcstermelési, méhészeti, baromfi-, nyúltenyésztési és mezőgazdasági tanfolyamok tartottak az utóbbi években. Összesen 27 különféle gazdasági tanfolyamot tartottak 559 résztvevővel.

Idegennyelvi tanfolyamokon

összesen 1.054 hallgató vett részt.

A Bizottság 88 hallgató számára (a külsőségeken) 4 daltanfolyamot

is rendezett az elmúlt évben. Cél: népi dalaink megismertetése, továbbá, hogy ezeket a hamisítatlan és igazi magyar népdalokat egyszerű szövegben, de kulturáltan tudják énekelni.

Gyermeküdülő

A város Kárpátalja visszafoglalása után Ökörmező, Alsó- és Felsőszinevér, Vucskómező községeket testvér községeinek fogadta, ott nyaranta a legutóbbi időkig debreceni gyermekeket nyaraltatott, onnan pedig ruszin gyermekeket hozott néhány hétre Debrecenbe. Ezek elhelyezésére a nagyerdő fái között álló nyaralóépület szolgált, amelynek két hálótermében 50 gyermek helyezhető el kifogástalan módon.

Szükséglakótelepek

A városnak még az első világháborúból áll fent a város két pontján egy-egy szükséglakó telepe. E két szükséglakó telep 86 lakásból áll.

Az elmúlt években a talajvíz Debrecenben is igen nagy rongálódást okozott a lakóházakon. Főként a csatornázatlan külsőségi lakótelepek házai rongálódtak meg, dőltek össze nagy számban. Az így hajléktalanul maradt családok átmeneti elhelyezésére létesített a város 1941-ben 140.000.- P-s költséggel a városnak egy harmadik pontján 96 szükséglakásból álló telepet, majd pedig, miután még mindig voltak olyanok, akik hajléktalanul maradván, a lakáshiány miatt megfelelően elhelyezkedni nem tudtak, az 1942. évben további 160.000.- P. költséggel újabb 48 szükséglakás épült az előbb említett 96 mellé.

Debrecen egyetemi város, hatalmas diákjóléti intézményei mellett a tanítva gyógyító intézetek (klinikák) egész hosszú sorával rendelkezik.

GYŐR

Alapítási éve pontosan nem állapítható meg. Több ezer éves település a kelták, később a rómaiak idejéből. Mária Terézia 1743-ban szabad királyi város jogállását, amit még V. István király adományozott, megerősítette. Lakosságának száma meghaladja a 60.000-et. Vallási megoszlása 74% róm. kath., 10% izr., 10% evangélikus, 3% ref. Társadalmi megoszlása: lakosságának majdnem a fele iparos, kereskedő 11 %, szabadfoglalkozású 14%, nyugdíjas 8%, közalkalmazott 7%, östermelő 4%, egyéb 10%.

Szociális intézményei közül kiemelkedik a *kórház*, amelyet 200 évvel ezelőtt alapítottak. Ma hatalmas területen 700 beteget gyógyítanak falai között. A *tüdőgondozó* intézet önállóan működik és évente 600 tüdőbeteget kezel. Öt állandó *napközi otthon* a dolgozó szülők gyermekeinek nevelését és gondozását végzi. A napközi otthonokban a gyermekek részére havi átlagban 4.000 ebédet osztanak ki, ezenfelül a munkaképtelen szegények részére havi 1.200 ebéd kerül kiosztásra. Az *anya- és csecsemővédelem* érdekében 3. intézmény is működik olyan sikerrel, hogy a gondozás alá vett csecsemők halandósága 15-16%-ról a felére esett vissza. A *szegényház* többszáz éves múltra tekint vissza. A jelenlegi modern szeretetházban 120 szegényt gondoznak. A *cseledotthonban* ideiglenes elhelyezést kapnak az alkalmazást kereső vidéki leányok. 1942-ben 18 szoba-konyhás házból álló *ONGSA munkás-lakótelep* épült. 1943 Őszen az építés alatt álló 60 szoba-konyhás és kertés városi munkásház is beköltözhető lesz. A *városi köz-*

könyvtárban 60.000 kötet szépirodalmi és tudományos mű áll az olvasók rendelkezésére. A *tanoncotthon* 1942-ben létesült, 100 férőhellyel. A *munkaközvetítő hivatal* 1942-ben állami kezelésbe került. A *kultúrház* 1937-ben épült és modern színpaddal van felszerelve, hangversenyek és kiállítások rendezésére is alkalmas módon. Az *egészségház* a gyárvárosi részben épült, fenntartásáról a város gondoskodik. Ösztöndíjakra és alapítványokra a város évente jelentős összegeket fordít. *Árvaház* létesítése és Győrújvárosban *népház* építése folyamatban van. Az épülő népházban napközi otthon és népfürdő is elhelyezést nyer.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY

1873 óta törvényhatósági város. 1941. évi népszámlálás adatai szerint 62.700 lakója van, akik közül 35.000 református, 19.500 róm. kath., a többi megoszlik evangélikus, zsidó stb. között. Foglalkozás szerint földmivelő jellegű kisiparos, kereskedő város, erős tisztviselő réteggel.

Szociálpolitikai alkotásainak felsorolásánál az 1833-ban épült *köz-kórházat* említjük elsőnek, amely ma 10 osztállyal és 514 ágygal, diagnosztikára és terápiára egyaránt alkalmas röntgen-berendezéssel áll a gyógyítás szolgálatában. 9 főorvos és 14 orvoson kívül a gazdasági, ápoló- és egyéb személyzet száma 105. Egy év alatt (1942-ben) 6690 beteget ápoltak. Egyik osztálya országunk egyetlen csontgümőkóros szanatóriumaként működik a város mellett Kakasszéken.

A városi szeretetházat (*szegényház*) 1893-ban nyitották meg. 100 személy befogadására alkalmas, jelenlegi létszáma 63 fő. Az 1930-32. évek-

ben föllépő nagy lakásnélküliség arra készítette a várost s hogy a rászoruló sokgyermekes családok elhelyezésére munkáslakásokat építsen. 56 ilyen lakásban 453 fő kapott elhelyezést. A lakótelep óvodájában mint napközi otthonban átlag 55-60 gyermek kap reggelit és ebédet. Ezenkívül még 5 helyen van napközi otthon a városban és a hozzátartozó Mártélyon és Vásárhely kutason.

Gyermekétkeztetési akció során 1700 szegény sorsú gyermekon kívül az evangélikus és református árvaház gondozottjai és a tanyai tanulók is ellátásban részesülnek. Központi konyhája külön autóval szállítja a kész ebédet. Népkönyvtárát a legszélesebb néprétegek veszik igénybe 1907 óta. Jelenleg 18.500 mű áll az olvasók rendelkezésére. Olvasói közül $\frac{1}{3}$ munkás, $\frac{1}{3}$ szellemi foglalkozású, $\frac{1}{3}$ iparos, kereskedő és gazda. Kulturális szempontból fontos az iskolán kívüli népművelés tevékenysége, amely különféle tanfolyamokon mintegy 2000 órai előadásban 25.000 főnyi hallgatóságot vonzott.

Az ONCSA keretében működő Közjóléti Szövetkezet Horthy István telepen 106 ONCSA házat, Kutason 116 házat, Bátidai telepen 60 házat épített ezenkívül egy napközi otthont bölcsődével. Gyermeküdítetési akció során 150 gyermek részesült a nyaraltatás áldásaiban. A háziipari foglalkoztató műhelyekben 2500 család munkálkodik.

KAPOSVÁR

1848 óta városi jellegű település. Lakóinak száma 33.000 lélek, ebből 26.000 róm. kath., 2600 réf., 100 evangélikus és 2000 zsidó. A lakosság megoszlása szerint 15% gyári-munkás, 35% mezőgazdasági munkás, 8% iparos, 6% kereskedő, 12%

kisbirtokos, közalkalmazott 20 %, egyéb 4%.

Szociális alkotásait tekintve két napközi otthonát kell először megemlíteni, melyekben 80-100 nyermek kap ellátást: tízórait, ebédet és uzsonnát. Aggokháza még 1800-ban létesült, 1923-ban kibővült. Itt 60-65 munkaképtelen öreg nyer elhelyezést és teljes ellátást. Az élelmezésükhöz szükséges kertiveteményeket maguk termelik, sertéseket hizlalnak és tehenészetük is van.

Munkáslakótelepet 1923., 1924., 1928-ban épített a város. Tisztviselő-lakótelepét 1923-ban építette fel. Anya- és csecsemővédelem intézményét még 1923-ban építették meg 30 csecsemő befogadásával. Leány-árvaháza 30-32 árváról gondoskodik. Gyöngetüdejü iskolásgyermekek számára 1930-ben erdei iskolát létesítettek, ahol 60 gyermek nyer ellátást és oktatást. Népkönyhája 1910 óta működik. Rászorult gyermekek és munkaképtelen öregek kapnak itt ebédet. Sporttelepe modern csarnokkal, öltözőkkel rendelkezik. Itt van a labdarúgó-, futó-, tenisz- és atlétikai pálya, télen pedig korcsolyapálya. Kultúrháza a színház, amelyet még 1912-ben épített a város 400.000 pengős költséggel 1200 férőhellyel. Mozija 1932-ben épült.

1941-ben 8 lakásos, 1942-ben 20 lakásos ikerházat épített a város az ONCSA terhére a sokgyermekes családok részére.

KASSA

Alapítása a XI-ik században történt. Lakóinak száma több mint 70.000.

Vallási megoszlás szerint róm. katolikusok vannak többségben. Foglalkozás szerint iparos és kereskedő jellegű, kevésbé mezőgazdasági, inkább erősen képviselt tisztviselőelemmel.

Szociális intézményeit a csehek kitakarodása után újjá kellett szervezni, sok mulasztást kellett hamarosan pótolni, mert a határvárossá degradált Kassa gazdasági élettere meglehetősen korlátozott. Egészségvédelmi intézményei közül elsőnek említjük meg az *állami kórházat*, amely 952 ágygal rendelkezik. Különálló járványkórháza 30 ágyas. *Babaképző intézete* egyben *szülőotthon* szerepét tölti be 82 ágygal. Ezenkívül még két magánszanatórium van a városban.

Ugyancsak az egészségügyet szolgálja az *egészségház* is, amelyben a *tüdő- és nemibeteg gondozó* intézet működik évi 5000, illetve 5600 személyt kezelve, továbbá az *anya- és csecsemővédelem* intézménye, amely egy 28 ágyas és egy 16 ágyas *bölcsődével* kapcsolatos. *6 napközi otthonában* 350-400 gyermek részesül ellátásban, amennyiben tízórait, ebédet, uzsonnát kapnak. Kassa város szociális munkálkodása során már 100 évvel ezelőtt megteremtette a 110 személyes *szegényház* intézményét és fokozatosan kiépítette a *szegénygondozás rendszerét*, amely ezidőszerint 6400 munkaképes szegény, illetve csökkent keresőképességű családfenntartót gondoz pénzbeli és természetbeni segélyezéssel. *Munkaközvetítő hivatala* 1942-ben 2179 esetben juttatott munkát a jelentkezőknek. *Népfelruházási akciója* 40.000 pengős értékben állott a szűkölködők segítségére ruha- és cipőkiosztás révén.

Iskolánkülső népoktatás terén is nagy munkát végez a város alfabetizmus elleni tanfolyamaival, kereskedelmi tanfolyamaival. Főzőtanfolyamain 80 egyén sajátította el a vitamindús ételek elkészítését. Háztartási és háziipari, gombaszedeési, kertészeti és méhészeti előadásokon is százával vettek részt a

hallgatók. Színházi és mozielőadásokon filléres helyárak mellett ezrek részesültek a kulturális élvezetek fölemelő hatásában, a kis-^{*}gyermekek részére tartott mesedélutánokról sem feledkezve meg. *Árvaházára* vonatkozó adatok szerint alapítványból keletkezett és 60 árvát gondoznak benne. Még 10-féle alapítványt kezel a város és a jövedelmekből jól tanuló ifjakat segélyez. *Népkonyháján* 1918 óta szolgálnak ki ebédet a rászorultaknak. A *»Bajtársi Szolgálat«* a hadbavonultak hozzátartozóinak segítéséről gondoskodik.

Az ONCSA a várossal karöltve 1942-ben több mint félmillió pengős költséggel épített *családi házat*, benne 72 olcsóbéru kislakást. Adott földet, háziállatot, ruha- és cipősegélyt, épített napközi otthont, bölcsődét, leányotthont, strandot és tervbevett további kislakásépítkezést. Városi alkalmazásban álló munkások és tisztviselők részére 32 lakásos családi ház épült még 1931-ben 27, illetve 30 pengő havi bérért 69 m² beépített területtel, kis kerttel. Tüzelő- és élelmiszer olcsó beszerzését, továbbá karácsonykor pénzsegélyt élvez minden városi alkalmazott, akiknek még *munkásfürdő* és étkező is rendelkezésükre áll.

Széchenyi jelszava lebeg Kassa népének vezetői előtt: Alapot vetni a jövőnek, a fejlettebb magyar életnek, amelynek az ideje már elkövetkezett.

KECSKEMÉT

A város még az Árpád-házi királyok idejéből való. XIV-ik századból származó pecsétjén már a »civitas« szó szerepel. 1870 óta törvényhatósági jogú város.

Lakóinak száma 87.000, túlnyomóan róm. katolikus, egyötöd rész-

ben református. Foglalkozás szerint östermelő több mint a fele népesség, kereskedő 4.300, értelmiség 5000 iparból él 12.500, nyugdíjas 3.300.

Városi *kórháza* 90 éves, 1922-ben modernizálták és azóta 336 ágya van; 8 osztályán 28 orvos működik. A betegellátás terén ezenkívül még 10 hatósági orvos dolgozik, 80 magánorvos, 2 magán-szanatórium, 12 patika és az OTI rendelője. *Anya- és csecsemővédelmi intézménye* 1921-ben létesült és bölcsődével kapcsolatos. Egészségháza 1936-ban épült. Itt helyezték el a tüdő- és nemibeteg gondozó intézeteket. További 3 egészségházat emeltek a külterületeken. Még az idén megnyílik egy 20 személyes tüdőbetegotthon.

Szegényháza 1879-ben épült, férőhelyek száma 144, modernizálása folyamatban van. Szegénygondozás során nyáron 600, télen 1000 személy részeseül támogatásban. A szegénysorsú nép- és középiskolai tanulók étkezési-, ruha- és cipősegélyben részesülnek. Egyik árvaházában tanítók és tanárok árváit nevelik, 120 fiút és 120 leányt. A Bodor Zsuzsanna féle leányotthon, mint alapítvány működik 60 férőhellyel. Ugyanitt még egy 50 gyermeket befogadó napközi otthon is működik. Tanoncotthona iparos és kereskedő ifjakat fogad be. Az átvonuló iparossegédek számára az Ipartestület segédszállót tart fenn, ezidőszerint 10 ágygal. Napközi otthonai közül 4 állandó jellegű, 6 pedig nyáron működik, együttesen 820 gyermeket gondoznak bennük.

Múzeuma néprajzi anyagban gazdag, városi könyvtára 1897-ben létesült és jelenleg 40.000 kötetből áll. Népkönyvtára 1909-ben keletkezett és most 20.000 kötet könyve van. Színházában állandó társulat működik. A városban három mozi van, egy a városé, ez 1913-ban létesült.

Lakótelepein már 1897-ben megkezdődik a szociális szempontokat figyelembe vevő lakásépítkezés. *Először* 100 munkásház épült, (szoba, konyha, kamra) 30 éves részlet-törlesztésre. *Másik telepén* 17 ilyen ház épült. *Harmadik telepítése* szintén 17 munkáscsaládot juttatott fedél alá, egyenként 400-öles telken. *1910-ben* 100 házhelyet osztott ki a város egyenként 800-öles telekkel. Egyik kültelken, a *Lakitelken* már 1923 előtt 180 házhelyet népesítettek be, 1923 után újabb 91-et, egyenként 400-öles telekkel. *Felsőpusztaszeren* 1923-ban 21 drb. 400-öles telek került a munkáscsaládok tulajdonába. Koháriszentlőrincen több mint 100, a *Halasi* és a *Makói* utak mentén a *Zsitvay-telepen* és *Szent László-városban* 30 egyenként 150-öles házhelyet parcellázott a város. A tisztviselők részére 200 150-300-öles házhely jutott. Ezeken szép villalakások épültek.

Iskolán kívüli népművelés során évről-évre több mint 20 tanfolyamot tartanak, egyenként három hónapig, (szabó, varró, szövő-fonó, gyékényfonó, fafaragó, stb.) Minden téli vasárnapon népművelő tanfolyamokat, főzőtanfolyamokat tartanak. Sportélete igen fejlett. Két sporttelepén kívül több tornaterem és egy strandfürdő szolgálja a test-edzés ügyét.

A Bajtársi Szolgálat a hadbavonultak hozzátartozóiról gondoskodik és szép eredményeket értek el.

Az ONCSA révén 24 lakóház jutott a sokgyermekes családoknak. 24 ikerház épülőfélben van. Az állatakción során eddig többszáz tehenet, lovat, sertést és egyéb állatot osztottak ki. Még az idén megépül egy 20 férőhelyes hadirokkant otthon és egy 20 ágyas tüdőgondozó. Munkaközvetítő hivatala máris kibővült.

KOLOZSVÁR

Évezredekkel ezelőtt nemcsak lakott hely, hanem a környék hadászati és gazdasági középpontja. Hajdani római település helyén épült a Szamos parti óvár. E kicsi város-mag életképesnek bizonyult és »Kincses« nevét már a XVI-ik században megszerzi. Szűknek bizonyulnak a Zsigmond király emeltette falak, mert a fejlődés tágítja a település területét. Kialakulnak a villanegyedek és a gyár szerű telepek.

A 22 éves román megszállás is új külvárosokat teremt. Lakóinak száma 1787-ben 12.600, 1857-ben 20.600, 1910-ben 60.800, 1930-ban 100.800, legutóbbi 1941-es népszámlálás szerint 110.400. Foglalkozási viszonyokat tekintve legnagyobb jelentőségű az ipar és kereskedelem. E két foglalkozás szerezte Kolozsvárnak a Kincses előnevet, östermelessel foglalkozók száma nem éri el a 10%-ot, ennél a közlekedésből élők arányszáma alig valamivel kisebb, 12% az értelmiségi pályán dolgozók száma.

Vallási megoszlás terén a románok eltávozása után erősen csökkent a görögkeletiek száma, ellenben a reformátusok 1938. évi 27.000, római katolikusok 23.000, unitáriusok 3.000, evangélikusok 500 főnyi létszáma alaposan megduzzadt. Elég jelentős számot képviselnek a görög katolikusok.

Szociális intézményeinek hosszú és változatos sorában ott látjuk a most megnyílt *egyetemi klinikák* mellett a *tüdőbetegek gyógyintézetét*, amely az ország egyik legnevezetesebb iskolai jellegű *tüdőszanatóriuma*, azután a *tüdő- és nemibeteg gondozót, 5 kerületi egészségházban*. Közeljövőben készül el a központi *egészségház*. Az egészségvédelmet szolgálja még ezeken kívül a városi *fertőző kórház, református kórház* és a *magánszanatóriumok*.

Az *anya- és csecsemővédelem intézményeit* a Zöldkeresztes akció látja el orvosi tanácssal, kezeléssel, cukor- és tej segéllyel. *Külön anya- és csecsemővédő intézetbe veszik fel* azokat az anyákat, akik szülés után nem juthatnak megfelelő otthonhoz. Itt állandóan 80 csecsemő és 40 anya áll gondozás alatt. *15 óvodában napközi otthonokat* rendeztek be mintegy 2500 szegény sorsú gyermek számára. A városban ezenkívül a Dermata-bőrgyár tart fenn *csecsemő- és kisdodotthont*. Példáját követte a Belga textilipar és a Zsolnai-féle porcellángyár újonnan berendezett csecsemőotthonnal. Nagyobb gyermekek számára 2 gyermekjátzóteret építettek. *Új szeretetháza* most van épülőben a város elagott szegényeinek befogadására, a régi szeretetházban 80 szegényt gondoznak. A tárcsái aggmenházat tatarozták.

A volt román vasgárdisták épületének átalakítása szeretetházzá folyamatban van. Ugyancsak átépítés alá került a lombi *gyermek-üdülőtelep* is. A népjóléti ügyosztály központi *népkonyhát* állított föl, ahol 1600 iskolás és óvodás gyermek részére főznek ebédet. Az egészségházakkal kapcsolatban 3 néphivatal is működik, amely szegénycsaládok számára jogvédelmet nyújt közigazgatási és bírósági ügyekben. Szegény betegek gyógykezelését a városi kerületi orvosok útján szervezték meg. Előfordult esetek száma több mint tízezer.

Az egyik legfontosabb szociális kérdés: a lakáskérdés megoldása felé nagy lépést tett a város, mikor 30 családi ikerházat épített fel sokgyermekes családok számára. 28 ilyen ház építése folyamatban van. Ezenkívül egyéb juttatásokat: tehenet, lovat, kis állatot, kertparcellát juttatott a Közjóléti Szövetkezet a rászorultaknak.

Figyelemreméltó és sajátosan kolozsvári népjóléti jellegű szervezet a tizedesi intézmény. A város minden utcájának önkéntesen választott tizedese van, aki összekötő kapocsként szerepel a lakosság és a hatóság között s mint ilyen a közösségi gondolat istápolója. Megrendezi a filléres színházi és mozi-előadásokat, közös kirándulásokat, segédkezik a segélyek kiosztásánál gyűjtéseknél. Máskor hatósági intézkedések végrehajtásának ellenőrzésére vállalkozik, vagy ételmisszerjegyeket oszt ki, feketepiacot figyel stb. *Sporttelepüket újjáafakították*, új berendezést kapott az atlétikai pálya, két gyakorló pályát létesítettek és kisebb egyesületeknek több labdarúgópályát bocsátottak rendelkezésre. A városi fürdőépületet teljesen átalakították és tatarozták. Cselédotthonában szintén átalakításra került a sor.

Kolozsvár a kultúra hordozója, egyetemi város. Egyeteme és mezőgazdasági főiskolája van. Két és félezer egyetemi diákkal, akiknek szociális ellátását 7 diákjóléti intézmény oldja meg sikeresen. A Mátyás Király Diákház ezreket befogadó helyiségeiben a magyar kultúra műhelyéhez illő élet folyik. Könyvtára 600.000 kötet könyvével az ország egyik legnagyobb könyvtára. Népkönyvtára a népművelés szolgálatában áll és ingyen juttatja ismeretekhez a tanulni vágyó kevésbé tehető népességet.

Iskolánkívüli népművelés során előadásorozatok és egy munkásfőiskola szolgálják a kultúra ügyét az 1200 személyes színházzal együtt. Mozgófényképszínházai 2388 személy befogadására alkalmasak, összesen 6 mozival. Munkaközvetítő hivatala hatalmas munkát végzett, míg a több ezer, átmenetileg munkanélküli menekültet végleg elhelyezte közmunkákon és az ország egyéb

helyein. Leventeotthonok, lőterek vannak épülőben.

Kolozsvár történelmi múltjához méltó és a mai kor követelményeinek megfelelő szociális alkotások sűrű hálózatával temérdek nehézség leküzdésével iparkodik elvégezni a talpraállítás munkáját.

KOMÁROM

A város alapítása még a római birodalom idejére nyúlik vissza, a Duna és a Vágduna torkolatánál már vár állott. Mária Terézia uralkodása alatt 1745-ben a szabad királyi városok sorába emelkedett.

A legutóbbi népszámlálás szerint 31.000 lakója van. Ipari és kereskedő jellege erősen kidomborodik, de értelmiségi rétege is számottevő. Túlnyomóan róm. katolikusok lakják.

Népjóléti intézményeinek hosszú sorából elsőnek a *kórházat* vegyük szemügyre. 1901-ben nyílt meg 160 ágygal. Többszöri bővítés után ezidőszerint a kórház 343 ágygal rendelkezik. Egészségvédelem céljait szolgálja a Zöldkeresztes akció, amelynek elődje a Stefánia-Szövetség már 1926-ban megkezdte munkáját a város csonkamagyarországi felében. 1928-ban már 397 egyénre terjedt ki az *anya- és csecsemővédelem*. 1932-ben a tanácsadó helyiségét a városházán helyezik el és bővítik. 1941 óta minden területen átveszi a Stefánia-Szövetség munkáját a zöldkeresztes egészségvédelem. Egy év alatt 5117 egyén jelent meg a szakszerű tanácsadásokon. A gondozásba vett családok száma 1787. Ingyen cukrot kapott 531 rászoruló, ingyen tejjuttatásban részesült 308 egyén egész éven át.

A *tüdőbeteggondozó* intézet 1933 óta működik a jobbparti területen, a cseh megszállás alól főlzabadult területen pedig 1938 óta. Az intézet

a társadalombiztosító intézetek tagjainak szakorvosi kezelést nyújt, de főfeladata a szegénysorsú betegek felkutatása, beutalása, nyilvántartása, segélyezése, a házasságelötti kötelező tüdővizsgálat elvégzése, iskolások, leventék, élelmiszerkereskedők ellenőrzése.

A nemibeteg gondozó intézet csak a felszabadulás után fejthette ki tevékenységét a város balparti részében, a cseh demokrácia erről nem volt hajlandó gondoskodni. Dr. Mezey János és Dr. Polony Béla azonban mégis megindították eziféle akciójukat. A rendelések száma 1939-ben évi 3420-ról 1942-ben évi 8373-ra emelkedett.

A város és a megye területén bevezették a leventék szűrővizsgálatát, az eredmény országos viszonylatban igen jó. Az egészséges testkultúrát végzi a város *sportegyesülete* is, amely 43 éves és kiváló eredményeket ért el. További fejlődése biztosítva van. *Közkönyvtára* 1887-ben alakult meg 500 kötettel, ma már 20000 kötetnél tart, amelyet 1260 olvasó használt egy év alatt. A könyvtár a kultúrpalota földszintjén három helyiségben működik. Népszerűségét nagyban emeli, hogy kényelmesen használható nyomtatott katalógusa van.

A város *árvaházát* még 1896-ban alapították. Jelenleg 15 gyermek nevelkedik benne, tizennégyéves korukig, amikor ipari pályán nyernek elhelyezést. A *szegényház* 1936-ban nyílt meg a város csonkamagyarországi részében, 85 fő volt akkoriiban a gondozásra szorulóknak létszáma.

A fölszabadulás után a szeretetházi gondozásba be kellett kapcsolni a város északi (egykori esek megszállás alatti) részét is. Itt is volt egy szegényház 26 személyre, de ezek mindennemű szükségletüket koldulás útján kellett megszerezniük. 1940-ben kibővült az intézmény, a régi megszűnt. A kibővített

szegényházban 55 szegény nyert elhelyezést, akiknek teljes ellátásáról az intézmény saját gazdálkodása révén gondoskodik. Minden személy 4 váltás ágyneművel. 6 rend fehérneművel. 2 rend ruhával van ellátva. A férőhelyek számának szaporítását a közeljövőben óhajtja a város megvalósítani.

Népfelruházt akciót lebonyolította a város szociálpolitikai ügyosztálya végzi évről-évre. Kiskeresetű családok részére főként textil méterárút és textil darabárút adtak. Ezenfelül gyermekétkeztetés céljaira egy év alatt 237 gyermeknek 15.000 ebédet juttattak. Házassági kölcsönben részesítettek 11 házasulandót 10.000 pengő értékben.

Az iskolán kívüli népművelés során egy év alatt 43.000 személy vett részt a különböző előadásokon, tanfolyamokon. A munkásság részére munkás népfőiskola van folyamatban 3 évi beosztásban 65 hallgatóval. Jobbkarjukat veszített sebesült honvédek írástanuló tanfolyamára 31 sebesült járt. A város különböző pontjain *6 népkönyvtár* működik.

Végül a Közjóléti Szövetkezet munkáját ismertetjük: 45 családi ház, 6 árvizes típusú ház 4 lakóház, 3 részépítkezés, 1 hadbavonultnak részépítkezés útján összesen 59 sokgyermekes család jutott fedél alá. Az állattuttatások is tekintélyesek voltak. Ezenfelül szövözetem működik, azután szappanfőzőüzem, 207 holdat mint átvett zsidóbirtokot 51 család részére osztott szét bérlet formájában a Közjóléti Szövetkezet.

MAROSVÁSÁRHELY

Alapítási évét homály fedi. A legrégibb okmányokban Novum Forum Siculorum néven szerepel. Nagy Lajos király idejében Zekel Wásárhel a neve, 1619-ben Bethlen Gábor

erdélyi fejedelem Maros-Vásárhely névvel szabad királyi város rangjára emelte.

Lakóinak száma 45.000 lélek, több segítségben reformátusok, jelentős számban római katolikusok, de vannak lutheránusok, unitáriusok és egyéb vallásúak is. A városnak a lakosság foglalkozását tekintve iparos-kereskedő jellege van, de nagy a tisztviselők és a katonaság száma is. Marosvásárhely ezidőszerezt máris rendelkezik mindazokkal a legszükségesebb szociális alkotásokkal, amelyeket a modern szociálpolitika megkíván.

A román megszállás visszavetette a fejlődés útján, de a felszabadulás óta újra lendületet vett a szociálpolitikai intézmények létesítése. *Köz-kórháza, tüdőgondozója, szülészeti osztálya, munkaközvetítő hivatala, tanoncotthona* a város támogatása mellett mint állami intézmény működik. Az *anya- és csecsemővédelem* 2 bölcsőde megépítésével kezdődött. *Napközi otthonok* száma négy, ahol 200 gyermek részesül napközi megóvásában. A városi *szerezház* (aggok háza) még 1912-ben épült, ahol jelenleg 80 elaggott szegény áll gondozás alatt. A férőhelyek számát minél hamarabb 100-ra kívánják fölemelni. *Cselédotthonát és árva-házát társadalmi egyesületek tartják fenn.* Nyári uszodája 1924-ben épült, *sporttelepe* 1930-ban. Központi népkonyhája 1200 személy ellátásáról képes gondoskodni.

Gyermekek üdültetésére 1941 óta a város legmagasabb pontján 200 személyes barakszerű, zuhanyfürdővel ellátott épület szolgál, ahol háromhetenként 200-as turnusokban üdülnek a gyermekek. Az egykori első világháborús internálótábor épületeiben ma már 102 család nyert elhelyezést *szükséglakásokban.* Újabb *lakótelep* létesítése folyamatban van.

Legkiemelkedőbb alkotása a városnak a Ferenc József *Közművelődési Ház.* 1913-ban épült 2 millió koronás költséggel. Itt nyert elhelyezést a *közkönyvtár* 65.000 kötettel, a képtár, zeneiskola, régészeti gyűjtemény.

MISKOLC

Anonymus krónikája szerint a Bors nemzetségnek a Sajótól a Tapolcáig terjedő szállásföldjét nevezték Miskolcnak. A környék települései között a legjelentékenyebb és leginkább fejlődőképés. A XV-ik században már város, 1909 óta a törvényhatósági joggal felruházott városok sorába került.

Lakosainak száma 78.000, ebből római kath. 45%, református 28%, evang. 4%, görög kath. 4%, zsidó 18%. Foglalkozásokat tekintve a lakosság 70%-ban iparos és kereskedő elemből tevődik össze, a mezőgazdasági lakosság 15%, akik kizárólag törpebirtokosok. Jelentős számú a tisztviselőréteg is, mivel Miskolc megyei és járási székhely.

Szociális intézményei hosszas építőmunka eredményét tüntetik föl. 1915-ben épült a városi *járványkórház*, befogadóképessége 200 ágy, jelenleg a *megyei kórház* kezelésében áll a fertőtlenítő osztály kivételével. A *tüdőgondozó* 1917-ben létesült az egészségházban. Ellátja mindazokat a tüdőbetegeket, akik szegények és nem tagjai semmiféle orvosi kezelést nyújtó intézménynek. *Két napközi otthon* tart fenn a város a munkábjáró szülők gyermekeinek nappali ellátására. Itt 70-100 gyermeket gondoznak.

A városi népszálló 1921-ben épült olyan munkások részére, akik az albérleti szállásdíjat anyagi helyzetüknél fogva megfizetni nem tudják, e célból 10 ágy áll rendelkezésre.

Még 1867-ben alapították a szegényházat, amelyben 140 szegény, munkaképtelen egyént látnak el minden szükségessel. Népkonyha kettő is működik a városban olyan családok részére, akiknek keresete nem biztosítja teljes mértékben létfenntartásukat. Naponta 500 ebédet szolgáltatnak ki, télen ez a szám fölmegeyerre. A teherpályaudvar mellett nyert elhelyezést 1922-ben Hodobay Sándor egykori polgármesterről nevezett *tisztviselői* lakótelep. Itt menekült kistisztviselők jutottak lakáshoz. 1923-ban létesült a *munkáslakótelep*, a jóval nagyobb számú munkások, napszámosok, alkalmazottak részére. Kert is járul minden második lakáshoz, amelyek kiutalásánálként a sokgyermekes családokat részesítik előnyben. 1928-ban a Sajó partján *strandot* épített a város. Itt 10 filléres belépődíj mellett mindenki számára igénybevehető ez a fásított munkásüdülőhely. *Téli népfürdő* is működik a munkáslakótelep mellett 12 tusoló val fölszerelve. A *nemibeteg gondozó intézet* az egészségházban kapott elhelyezést.

A múzeummal kapcsolatos könyvtár több ezer kötete szabadon áll az olvasók rendelkezésére. 1942-ben kezdi meg működését a *bölcsőde*, amelyet csakhamar követni fog egy másik bölcsőde felállítása is.

NAGYVÁRAD

Alapítása a honfoglalás idején történt, nagyra tette a püspökségnek Biharról idetelepítésével Szent László 1080-ban. Jelenlegi lakóinak száma meghaladja a 100.000-et. A foglalkozási megoszlások adatai szerint erősen kereskedő jellegű város, ahol 3200 egyéni cég, 4500 önálló iparos, 3800 szakmunkás dolgozik széles értelmiségű réteggel. Ez a körülmény rányomja bélyegét

a szociálpolitikai alkotásokra, amelyek szerteágazók és jelentősek.

Közkórházai között az állami kórház, az Irgalmasrend kórháza, a városi járványkórház, a katonai kórház, a zsidókórház és egy magánkórház, ezenfelül a tüdőbetegszanatórium, a bábaképző, az egészségügyi és gondozó intézetek szolgálják a város egészségügyét. Ezen intézmények működésére jellemző, hogy a katonai kórház és a bábaképző intézet kivételével pl. 1941-ben 1212 ágyon – 18.476 beteget ápoltak.

Árvaháza négy is van. Az egyik a Biharmegyei Nőegyleté, 1879-ben alakult és 20 katolikus gyermeket gondoz, a másik a reformátusoké, ahol 30 gyermeket gondoznak, a harmadik és negyedik a zsidó hitközség árvaházai.

A központi egészségházban működik a *tüdőgondozó* és a *nemibeteg gondozó intézet*; több ezer beteg részére nyújtott tanácsot és kezelést. Ugyanitt van az *anya- és csecsemővédelem* intézete is. Egy év alatt 6 városi orvos és 6 védőnő 15.000 esetben nyújtott kezelést és tanácsadást.

Napközi otthonok 8 helyen végzik hivatásukat naponta 350 gyermeket gondozva. Ebből 5 napközi otthon a város tart fenn, egyet teljesen modern formában – kultúrházzal kapcsolatban.

Szegényházaiban a város 120 öreget gondoz két intézményben. A reformátusok aggokházában 30 öreg talált menedéket. Ezenkívül még hat aggokháza működik (iparosok, Szent Vince, Lujza-otthon és a Szent László menedékház, továbbá két zsidó aggokháza).

Gyermeküdtetés során 1942-ben 260 gyermek részesült a nyaralás áldásaiban.

Cselédotthonában 10 ágy áll rendelkezésre.

Az 1941-ben megkezdett *népfürdő* építkezése befejezést nyert és már üzemben van.

Két *munkáslakótelepe* közül a Bonczos Miklós-telepen 16 család, a Horthy István-telepen 42 család kapott lakást 1942-ben, míg 1943-ban újból 40 család nyer elhelyezést.

Népkonyhája 1940 óta működik s 600-700 személy részére készíti el a napi ételmezést.

Népkönyvtára 1912-ben létesült. Ezidőszereint 50.000 kötet könyvvel rendelkezik.

Az állami tanonc otthona 30 gyermek befogadására alkalmas. 100 személyes otthona pedig hamarosan készen lesz.

A református egyház és a zsidó hitközség is tart fenn tanonc otthonot.

Munkaközvetítője 1940 óta állami kezelésben működik.

Népfelruházási akciója során évről évre 40-50.000 pengő értékben részesülnek ruha és cipősegélyben a rászorulóknak.

Az iskolaköteles ifjúság részére internátusok állanak rendelkezésre. Állami, latin és görög szertartású katolikus, református, görög keleti internátusokban s nevelőintézetekben sok száz gyermek nyer otthonot a tanév idejére.

Iskolán kívüli népművelése százával rendezi a tanfolyamokat és az ismeretterjesztő előadásokat.

Kultúrházai közül 4 katolikus, 1 református, 1 városi.

A városi ösztöndíjakból 32 személy részesült 12.000 pengős keretben. Alapítványai közül legnagyobb jelentőségű a Rimanóczy alapítvány, melynek évi jövedelme 52.000 pengő.

Igen fontos a Geszticz, Dudek alapítvány, melynek jövedelméből a város szegényházát tart fenn több mint 50 gondozottal.

A város 1942-ben 5 *szociális telepet* létesített a perifériákon ahol napközi otthon, közjóléti szövetkezeti ételkészítőszerelő, népkonyha és zöldkeresztes tanácsadó működik.

PÉCS

A város 2000 éves múltja tekintetében Kelta alapítású, amit az ásatások során előkerülő leletek igazolnak. A rómaiak Sopianae-nak, a középkorban Quinque Ecclesiarum-nek nevezték. Az Árpádok alatt kiváltságos város volt, Mária Terézia pedig szabad királyi városi rangra emelte. Püspökségét Szent István alapította, Nagy Lajos itt állította fel az első magyar egyetemet.

A város lakosainak száma: ma a számítások szerint 73.000 lakosa van Pécsnek. 1940-ben 67.993 volt a lélekszám. Az 1935. évi összeírás 61.663 lelket mutatott,

A lakosság 83-7%-a római katolikus, 6-1%-a református, 2-9%-a evangélikus, 6-5%-a izraelita.

A lakosság foglalkozás szerinti megoszlása: 32-9% az ipar, 25-7% közszolgálat, véderő és nyugdíjas, 9-6% kereskedelem, 8-1% közlekedés, 7-1% bányászat, 5-3% az östermelők csoportjába tartozik. Napszámosok, cselédek és egyéb foglalkozásúak a lakosság 11-2%-át teszik ki (1930-as évi adatok).

A város sohasem nélkülözötte a szükséges szociális intézményeket, amelyek mindig a kor színvonalán álltak. Volt árvaháza, szegényháza, kórháza.

Az utóbbi 1714-ben épült, a város 1780-ban vette át és azóta állandóan fejlesztette. *Jelenleg az egyetemi klinikák látják el a köz-kórház szerepét.*

A világháború előtt mégis a társadalom végzi a szociális munka legnagyobb részét. Ez a patinás múltú

társadalmi tevékenység az első világháború alatt és után még fokozottabb mértékben kifejlődik.

A város szociális intézményei az 1930-as évek elején gyors fejlődésnek indultak. A fellépett *munkanélküliség* egyes időszakokban közel 20.000 embert, a lakosság egyharmadát érintette. Csak nagyarányú szervezés segíthetett. Megszervezték a *szükségmunkát*, mely teljes értékű teljesítményért megfelelő bért biztosított. A kisipari képesítésűek és külső munkára alkalmatlanok számára *háziipari foglalkoztató* létesült. Az élelmiszerellátást a város *központi konyhája* biztosította. Ínségsegélyt nem adtak, legfeljebb visszatérítendő vagy ledolgozandó előleget.

Az anyagi gondoskodást szellemi- és erkölcsi gondozás egészítette ki, amelyet kerületenként decentralizált gondozó szervezet végzett.

Az ínséges idők elmúltával ez a szervezet a gazdasági és erkölcsi talpraállítást munkájára rendezkedett be.

A szociális gondozást jelenleg nyílt, féligzárt és zárt intézetek látják el. Mindezek a gondozó intézmények a népjóléti ügyosztály, az egészségvédelmi intézetek pedig a m. kir. tisztifőorvos vezetése alatt állanak.

A népjóléti ügyosztály irányítása alatt álló központi és kerületi szociális irodák látják el a nyílt gondozást és egyben vezetik és irányítják a féligzárt intézetek munkáját is. öt kerületi szociális iroda működik, amelyek feladata: a támogatásra szorulóknak felkutatása, nyilvántartása, rendszeres látogatása, ezzel kapcsolatban anyagi támogatásból álló ellátó, valamint állandó rendszeres erkölcsi és szellemi irányításban mutatkozó *nevelő gondozása*. A kerületi szociális irodák 1933 óta működ-

nek. 1942-ben 3.034 családot tartottak nyilván és részesítettek gondozásban.

A nyílt gondozást egészségügyi vonalon *négy anya- és csecsemővédő* intézet, az iskolaorvosi szolgálat, *két tüdőgondozó és nemibeteg-gondozó* intézet egészíti ki.

Mindezekben szakorvosok és zöldkeresztes egészségügyi védőnők teljesítenek szolgálatot. Az egészségvédelem előmozdítására a város közönsége az Egészségvédelmi Szövetségnek emeletes épületet emelt és *egészségházat* is rendezett be.

Azokat, akik nyílt gondozás útján megfelelően nem állíthatók talpra, a féligzárt intézetekbe utalják be a kerületek, illetőleg a zárt intézetbe való utalásra javaslatot tesznek az illetékes hatóságoknak. A féligzárt és kisebb mértékben a zárt intézetek végig kísérik az embert életében, a bölcsőtől a sírig. Az Országos Egészségvédelmi Szövetség pécsi fiókszövetségének állami és városi támogatással fenntartott *anyaotthona* 65 anyát és 128 csecsemőt gondozott az 1942. évben. Ugyancsak a Szövetség tartja fenn városi támogatással *bölcsődéjét*, amelyben 98 csecsemő és három *kisdedotthonát*, amelyekben 189 1-3 év közötti gyermek kapott 1942-ben otthont. A város közönsége 9 *óvodát* tart fenn, amelyek közül 5 *napközi otthonnál* van kiegészítve, ezenkívül a város külső területein 4 *óvodai jellegű napközi otthon* működik. Ezeket az ínségakció során állították fel fokozatosan, 1931-től kezdődően. A város támogatásával még *egy egyházközségi napközi otthon* is működik óvodás gyermekek részére. Az *iskolások gyermekek* napközi otthoni ellátását 3 *otthon* biztosítja, amelyek közül egyet teljesen a város tart fenn, míg a másik kettőt egyházközségekkel együtt. Ezenkívül *egy nyári*

napközi otthon is működik rendszeresen óvodás és iskolás gyermekek számára. Az iskolás gyermekek gondozására szolgál a *fonyódi gyermeküdülő telep*, amelyen évenként 400 gyermeket nyaraltatnak 20-20 napig.

A tanoncok számára a szakirányú iparostanonc iskola mellett *tanoncotthon* létesült 27 férő hellyel. Ugyancsak az ifjúság gondozására állították be az iskolán kívüli *nép-művelési tanfolyamok* egy részét is, amelyek egyrészt általános ismeretet, másrészt háziipari jellegű képzést nyújtanak, a nők számára pedig háztartási és főzési ismereteket.

Ugyancsak a gyermekvédelem szolgálatában áll egy zárt intézet is: a *Matessa és Rudolfinum árvaház*, mely részben Rudolf trónörökös születésekor alapított Rudolfinum, részben Matessa István gazdag pécsi polgár 1886-ban tett végrendelete alapján keletkezett Matessa alapítványból létesült. Ma jórészt a város tartja fenn. Az árvaház 65 gyermeket tud befogadni.

A koldulást még 1930-ban megszüntették és megkezdték a *szegényügy* gyökeres átrendezését. A szegények ettől kezdve három csoportba oszlanak. A városban, rokonoknál lakók pénzbeli vagy természetbeni havi segélyt kapnak. Gondozásuk társadalmi feladat. A hajléktalan, volt koldusokat először bérelt helyiségekben, kis szeretetotthonokban helyezték el. A szegénytelep megépülte után szétosztották őket a szegénytelep és szegényház között.

1934-ben létesült a *szegénytelep*, azon teljes ellátásra szoruló szegények részére, akik könnyű testi munkát még végezhetnek. Befogadóképessége 150 személy. Az itt lévő szegények az eltartásukhoz szük-

séges élelmiszerek egy részét 28 holdas kertgazdaságban termelik meg, maguk szövik a fehérműekhez szükséges vásznat, maguk javítják, mossák ruhájukat és maguk ápolják betegeiket.

A *szegényházban* ma azok vannak, akik teljesen tehetetlenek és ápolásra szorulnak. Befogadóképessége száz fő. Irgalmas nővérek látják el az ápolással kapcsolatos teendőket. A szegényház 1887-ben épült, szoros kapcsolatban a Közkórházzal. Az egyetem idehelyezésekor annak adták át az épületet és a szegényház jelenlegi épületébe költözött. Tervbe vette a város, hogy megfelelő, modern szegényházat épít, azonban ez csak a háború után valósítható meg.

Az újabb fejlődés legfontosabb szerve a *Pécs Városi Közjóléti Szövetkezet*, mely 1939-ben alakult, mint az ország első városi közjóléti szövetkezete. A szövetkezet most három üzemet tart fenn. Ezek közül kettőt még 1939-ben létesített a város az inségenyhítés céljára. Ezek: a központi konyha és a háziipari foglalkoztató. A *központi konyha* feladata az összes szociális intézmények (napközi otthonok, tanoncotthon, árvaház, gyermeknyaralótelep, szegénytelep, szegényház) számára az élelmiszereket beszerezni, raktározni és ezeket az intézményeket az árvaház és gyermeküdülőtelep kivételével autón házhoz szállított kész ételekkel ellátni. A *háziipari foglalkoztató* célja a csökkent munkaképességűek foglalkoztatása, továbbá az volt, hogy a magasabb képzettségű, de munkanélküli ipari munkásokat olyan munkával foglalkoztassa, mely eredeti szakmájukhoz legalább is közel áll és melynek üzése következtében szakmai alkalmasságuk nem romlik. A legkülönbözőbb üzemeiket tartotta fenn a foglalkoztató, ezeket azonban az általános inség

enyhültével megszüntette. Ma már csak fűzvesző hántolás, kosárfonás, seprű kötő, valamint raffia-pótló készítő üzemei működnek.

A harmadik nagy üzem az *építési osztály*. 1939-ben nagyarányú akciót indított a város a sokgyermekes családok házhoz juttatása érdekében. Ezen akció keretében 69 kertes családi ház épült.

Ezeket a házakat a Közjóléti Szövetkezet átvette és 1941-ben további 31 házat épített. Ezt a telepítést *Horthy Miklós kertvárosnak* nevezték el. Ez a kertváros külön kerületi irodájával és 98 sokgyermekes lakójával a modern szociálpolitika céljainak szolgálatában áll. Az ottlakó családoknak *önálló létalapot* igyekszik biztosítani és gondoskodik az ottlakó mintegy 500 fejlődő gyermek egészségéről. Ezt a telepítési munkát a Közjóléti Szövetkezet, a város hatóságával karöltve folytatja tovább. A Horthy Miklós kertvárostól nem messze fekvő Meszes pusztán a város hatósága mintegy nyolcszáz házhelyet létesített és azon meg is kezdte az építést.

1942-ben csak 10 ház épült fel, 1943-ra azonban a város és a szövetkezet 120 ház felépítését tervezi.

A város kulturális életét a Városi Színház, *három mozi* és a társadalmi alakulatok sora biztosítja. A zene- és énekkultúra nagy múltra tekint vissza. A város vezetősége most arra törekszik, hogy mindezeket az intézményeket és mozgalmakat egységes keretbe foglalja és a város ősi magyar jellegzetességének kidomborításával fejlessze. Cél az, hogy a magyar kultúra kincseihez minden szegény ember is hozzájuthasson. Ezért a város külön alapot létesített, amelyből énekkarok, műkedvelő társulatok és más népszerű intézmények létesítését mozdítja elő.

SOPRON

A Krisztus előtti századokban még a kelták alapították. Szent István újra alapította, ősi neve Scarbantia.

Lakóinak száma több mint 42.000. Nyelvi megoszlás szerint a fele magyar, harmadrésze német anyanyelvű. Vallási megoszlást tekintve több mint 50% a római katolikus népesség, negyedrészüik evangélikus, a zsidók száma majdnem eléri a 2.000-et. Foglalkozásukat tekintve iparból élnek legtöbben, azután következnek az értelmiségiek csoportja, szorosan mögöttük az östermelő lakosság, a kereskedelem és közlekedés egyformán erős csoportnak biztosít megélhetést.

A város által létesített szociális alkotások hosszú sorából elsőnek az Erzsébet *kórházat* említjük meg, 1912-ben alapították. Mai befogadóképessége 320 ágy. 2 *árvaházában* 100 ágy áll az árvák rendelkezésére. *Tüdőgondozóját* még 1912-ben alapították, *anya- és csecsemővédelemintézetét* 1917-ben. 7 *napközi otthona* óvodához kapcsolódik, különálló *bölcsődével*. *Szegényháza* 142 férőhelyes. *Aggok házat* 1931-ben alapították egyedül maradt, elaggott polgárok számára. 2 *cselédotthonában* 12 személy talált elhelyezést. *Népfürdője* 17 káddal van felszerelve.

Sporttelepeinek száma 7. *Strandfürdőjét* 1934-ben modernizálták. Kiszusodája 1868-ban, nagyuszodája még 1845-ben épült. *Munkás szállójában* az ágyak száma 34, 1918 óta működik. *Népkonyha* forgalma 200-300 személy naponta, még 1880-ban alapították. *Népkönyvtára* 24.000 kötetből áll. Munkaközvetítő hivatala 1910 óta áll fenn. *Népfelruházási akció* 3 esetben volt egy év alatt.

Az *iskolán kívüli népművelési* tanfolyamot 1923 óta rendszeresítették. A *városi alkalmazottaknak* juttatott

szociális kedvezmények: szén, fa, élelmiszerek. *Kultúrházai* közül az egyik 1930 óta, a másik 1942 óta fejt ki működést. *Mozija kettő van*, 470, illetve 467 ülőhellyel. *Alapítványok*: Hauer-alap 116.720 P, a kereskedők és iparosok támogatására, továbbá a Müller-Paulin-féle 209.000 pengős alapítvány a sokgyermekes családok, nyomorék és törvénytelen gyermekek támogatására.

SZABADKA

Lakosainak száma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint 103.413.

A város a 23 évi szerb megszállás alatt erősen megsínylette az idegen uralom elnyomását a szociális intézmények terén is. A felszabadulás után a meglévő intézményeket felerősítették és a hiányokat pótolták új, korszerű alkotásokkal.

A város által létesített szociális alkotások:

Mária Valéria városi kórház. Alapítása XVII. századba nyúlik vissza. Jelenlegi telepe 1893-1897. években épült. A kórház 7 holdas parkban pavillonszerűen elhelyezett 11 épületből áll. Befogadóképessége 508 ágy. A megnövekedett követelmények miatt a kórház kibővítése folyamatban van, melynek során a már meglévő osztályokat kórbonctani és laboratóriumi-gyermek és csecsemő-orr-torok-gége- és fül-osztállyal egészítik ki.

A zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat;

a központi egészségházban, a gyermekmenhelyi tanácsadóban, az Andrásföldje és Andrásfalva-i székelytelepeken működő tanácsadókéban és a palicsi egészségházban működik.

Tüdőbeteggondozó intézet. 1942. évi szeptember végéig az egészségvédelmi szolgálat munkaágazataként

működött, azóta államsegéllyel önálló intézet.

Szeretetház. A szerb megszállás alatt teljesen elhanyagolt szeretetházat az elmúlt év folyamán átépítették, kibővítették, korszerűen felszerelték. A férőhelyek és egyben a zárt gondozásban részesülők száma 100.

Normakonyhák. A város a munkaképtelen és elaggott szegények részére 2 konyhát tart fenn, ahol átlagban naponta 150 személy részére szolgáltatnak ki meleg ebédet.

Napközi otthonok. Az állami óvónőképző és a tíz városi óvoda mellett napközi otthonokat tart fenn a város, amelyekben átlagban 400 gyermek ellátásáról gondoskodik. A nyári hónapokban hat nyári napköziotthon működik. Ezenfelül a város a szegénysorsú iskolásgyermekek nyaraltatásáról is gondoskodik. Az elmúlt évben 200 gyermek nyaralt a város költségén.

Iskolai gyermekétkeztetők. Tíz elemi népiskolában 600 szegénysorsú és egészségügyi szempontból is arra rászoruló gyermek részesül a tavaszi hónapokban meleg, tápláló ebédsegélyben a város költségén.

Városi árvaházak. A Szent Antaltól elnevezett fiúárvaházban és a Szent Terézről elnevezett leányárvaházban 30-30 gyermek eltartásáról gondoskodik a város.

Munkás lakótelep. A vitéz Horthy István kertvárosban 36 házból álló lakótelep létesült, ahol a város minden egyes házhoz juttatott részére 600 négyszögöl kerti művelésre alkalmas házhelyet adott ingyen. A lakótelepen óvoda és bölcsőde is létesült.

Sporttelepek. A testedzés részére 4 sporttelep áll rendelkezésre, amelyek közül a városi tulajdont képező stadion vízvezetékkel ellátott s 35.000 főnyi befogadó képességű, a sport minden ágának gyakor-

lására alkalmas sporttelep. A palicsi tó a vízi sportolásra nyújt lehetőséget. A népegészségügyét szolgálja a modern strandfürdő, népfürdő.

Iskolánkülső népművelés. A szabadkai tanítók bevonásával 53 tanfolyamot szervezett a város. Egy-egy tanfolyamon átlagban 20-25 gyermek, illetve felnőtt vesz részt. A népművelés szolgálatában eddig 15 népkönyvtár működik.

A Magyar Erő- és Művelődésháza. Az ifjúsági, testnevelési és hazafias alakulatok otthona. Az épület hatalmas, jól felszerelt termeiben nagyobb szabású kultürelőadások és ünnepek megrendezésére is lehetőség nyílik.

Bácskai-Kalot Népfőiskola. Tanfolyamonként átlag 25-30 földműves ifjú hallgatója van. A város a palicsfürdői volt földműves iskola épületét bocsátotta rendelkezésre és 24 kat. hold termőföldet adott az iskolának bérbe, ezenkívül évente 12.000 pengővel segélyezi.

Ösztöndíjak. Szabadkai főiskolások és szakiskolások számára évi 5000 pengő ösztöndíjat folyósít a város. Ezenkívül évente 1000 pengővel támogatja a városi tisztviselők egyetemét, főiskolát végző gyermekeit.

SZATMÁRNÉMETI

Zothmár város alapítási éve pontosan meg nem állapítható. Kétségtelen, hogy a honfoglalás előtt már megvolt, mert Anonymus szerint a honfoglalók 3 napi kemény harc után foglalták el. Szatmár és Németi 1715-ben egyesült.

Lakóinak száma 54.000. Vallási megoszlás szerint 20% görög keleti, 20% református, 30% zsidó, 20% ág. ev. A foglalkozásokat tekintve a lakosság 33%-a kereskedelemmel foglalkozik, 16% iparos, közlekedés 8%, értelmiségi pályán 10%.

Szociálpolitikai alkotások terén a *közkórháza áll* elsősorban. 1880-ban 72 ágyal nyílt meg. Jelenleg 308 férőhellyel mint állami kórház működik. Járványkórháza újabban különvált. A visszacsatolás után 3 *napközi* otthont létesítettek, ahol sokgyermekes családok gyermekei védelmet és ellátást kapnak. Modern *gőzfürdője* 1901-ben épült. Ezenkívül a Szamospartján *strand* és *népfürdő* áll rendelkezésre.

A város tulajdonában van egy korszerű *sportpálya* tennisz pályákkal. *Kultúrháza* a színház, amely 1848-ban nyílt meg, jelenlegi férőhelye 520. Szociális célt szolgáló *alapítványai* elértéktelenedtek.

1829-ben vetették meg a *szegényház* alapját, amelyet 1860-ban kórházzal és árvaházzal kapcsoltak össze. Ezidőszerint lakóinak száma 50, fele nő, fele férfi. A MÁV internátusának helyet adott a város» A negyedik napközi otthon létesítését a város elhatározta, felállítását folyamatban van.

SZEGED

Alapítása 1138 körül történt az adomány levelek tanúsága szerint. Mátyás király korában történt a város összevonása és attól az időtől szerepel mint egységes város.

Lakóinak száma meghaladja a 135.000 főt. Vallásuk szerint túlnyomóan római katolikusok, ezeknek arányszáma majdnem 90%. Református csak 7.200 van a városban, evangélikus 1900, zsidó 5500. Foglalkozásukat tekintve: iparral, foglalkozik 32.000, östermeléssel 28.000, kereskedelemmel 8.600, közszolgálatban áll és szabadpályán működő értelmiséghez tartozik 10.000.

A város szociális alkotásainak sorában elsőhelyen áll a *közkórház*, amelyet 1800-ban alapított Pozso-

nyi Ignác. Az első orvosi állást 1838-ban szervezték meg. 1889-ben Gref István alapítványából gyermekkorházat csatoltak a közkórházhoz, amelynek ma már 231 ágya van. Evenként 400 beteget ápolnak benne Árvaházát 1872-ben alapították eleinte 28 fő létszámmal 7-14 éves mindkét nembeli árvák gondozására. A mostani létszám 70. Az intézet fennállása óta közel 1000 növendékből nevelt iparost, kereskedőt, földművest, hivatalnokot, vagy egyéb értelmiséget.

A *tüdőgondozó intézet* 1928-ban létesült, tíz évvel később már megnyílt a vele kapcsolatos *tüdőbetegotthon*, amely ma 64 beteget fogad be. Fontos fejlődést jelent az egészségvédelem terén a tanyai szolgálat megszervezése mozgó ambulanciával, hordozható röntgen készülékkel. Alsóközponon, Felsőközponon és Királyhalmán. Ugyanitt új egészségházak építése van folyamatban. Az intézet 15 évi munkássága alatt 30.000 új beteget vizsgált meg, régi betegek vizsgálatának száma 71.000. Ilyen módon sikerült felkutatni 6000-nél több nyílt tüdővészest. Az összes röntgenátvilágítások száma 141.000. Légmellkezelésben részesítettek 41.000 beteget. A gondozónők 20.000 otthoni betegápolást végeztek és ugyanekkor szociális környezettanulmányt is készítettek.

Az *anya- és csecsemővédelem* intézményei a város belterületén 7 zöldkeresztes tanácsadó, a tanya központokban hat zöldkeresztes tanácsadó. Szervezés alatt áll még három. A város területén 29 óvoda működik, ebből 12 napközi otthonos.

A városi szeretetház (szegényház) 1882-ben létesült 121 ágygal. Toldalékipítkezésekkel ma 253 személy a befogadóképessége. Népkonyhán étkezők létszáma 1942 január 1-én 590 személy volt, ezidőszent 182,

mivel kötelező az élelmiszerjegyleadás. Kulturális szempontból az iskolán kívüli népoktatást 1930-ban kezdték meg 8 tanfolyamon 279 hallgatóval, míg az 1942-1943 évfolyamon 102 tanfolyamot szerveztek 3234 hallgató részvételével. A közben eltelt 12 év alatt 819 tanfolyamon 17.089 hallgató vett részt 20.299 órával.

A városi könyvtár országszerte nevezetes, 1881-ben alapította Somogyi Károly kanonok, mai állománya 140.000 kötet, olvasóinak száma 1941-ben több mint 10.000. Munkaközvetítő hivatala 25 év alatt 332.858 esetben juttatott munkát 413.984 munkakeresőnek. A város területén levő több a szociálpolitika körébe eső létesítmények alapítói magánosok egyesületek vagy az állam. Ilyenek a szegedi egyetem klinikai és diákjóléti intézményei is.

SZÉKESFEHÉRVÁR

A rómaiak által alapított táborhelyet az 1000. év körül Szent István várossá emelte (Alba Regia).

A lakosság száma 48.000, ebből római katolikus 81%, református 10%, evangélikus 2%, zsidó 6%. A foglalkozások így oszlanak meg: tisztviselő 27%, földműves 22%, iparos 33%, kereskedő 9%, cseléd 3%, véderőhöz tartozó 4%.

Szociális intézményeinek hosszú sorából emeljük ki az *árvaháza*, amely a legrégebb, több mint 200 éve áll fenn: 1736-ban már említést tesznek az árvák házárol. Jelenlegi épületében 1913 óta vég hivatását. Állandóan 60 árvát gondoznak benne. *Kórháza* a vármegyei közkórház, sebészeti pavillonja most épül. Ugyancsak itt működik a *tüdőszanatórium* is. Az *anya- és csecsemővédelem* intézményét hathatósan támogatja a város. *Cseléd-*

otthonát már 1897-ben fölállították a székesfehérvári róm. kat. házi-asszonyok.

Szegényházát még 1728-ban alapították. Ezidőszerint 70 elaggott, bennlakó gondozottja van. Kezelésében működik a *népkonyha*, amely naponta átlag 300 adag ebédet nyújt a sokgyermekes családoknak. *Népkönyvtára* a most épülő *kultúrházban* kap helyet a jelenlegi városi könyvtár kibővítésével. *Iskolánkívüli népművelési* tanfolyam évről-évre megrendezi ismeretterjesztő előadásait. *Egészségházában* van elhelyezve a *tüdő- és nemibeteg gondozó*, amelyet ugyan az állam épített, de a város is támogat ingyen telekkel és nagyobb évi pénzüsszeggel.

A *gyógyíthatatlan betegek menházában* ápolják azokat a betegeket, akik a kórházakban nem ápolhatók. Sportlétesítménye az Alba Regia Athletikai Club pályája és egy sportszarnok, amelynek fenntartási költségeit fedezi a város, *ösztöndíja és alapítványa* szegénysorsú tanulók segélyezését szolgálja.

Munkáslakótelepén 4 lakóházat létesített, amelyet 25 évi lakbértörlesztéssel birtokba vehetnek a sokgyermekes családok. További intézkedés lehetővé teszi telkek megszerzését lakóházépítése céljából mérsékelt áron. Egy új *napközi otthon* és egy *bölcsőde* megépítésére 1943-ban sor kerül.

SZOMBATHELY

A város alapítási éve Krisztus után 43.

Lakóinak száma 43.000. Ebből 84% róm. kat. 9% zsidó, 5% evangélikus. Foglalkozásukat tekintve östermelő 4%, iparos 34%, kereskedő 12%, nyugdíjas 11%, szabadfoglalkozású, értelmiségi 11%, közlekedés 10%.

Nevezetesebb szociális intézménye a városnak a két napközi otthon, az egyikben 80, a másikban 100 gyermeket gondoznak. Szegényháza 1931-ben épült, 1935-ben kibővült. Ezidőszerint 60 munkaképtelen szegénynek nyújt biztos menedéket. Gyermeküdült et ő akcióját a velencei nyaralóépületben bonyolítja le. A nyári hónapokban háromhetenként 33-33 gyermek részesül a hegyek lankáin épült nyaralótelep áldásaiban.

Lakótelepeit az ONCSA és a gyár-vállalatok bevonásával építette ki 1940-ben 22, 1941-ben 16 drb egy-szoba-konyhás hálófülkés lakás épült a sokgyermekes családok számára. A házak 15 év után a munkásoké lesznek. Évi részlet 10·5%, ebből a város fizet 3%-ot, a munkások 5%-ot, a vállalatok 2·5%-ot.

Népkonyhája naponta 120 ebédet szolgáltat ki a rászorulóknak. Iskolánkívüli népművelés keretében sűrűn látogatott előadásokat tartanak. Különösen kitünteteti magát ezen a téren a Közművelődési Egyesület, amelynek különféle szakogzlyai magasnívójú rendezésekkel mozditják elő a magyar művelődés ügyét.

UNGVÁR

Az Árpádházi királyok várából fokozatosan nőtt ki Ungvár városa, amely viharos történelmi múlt után 1938 novemberében újra az anyaországhoz került vissza.

Lakóinak száma 35.000. Vallási statisztikája szerint 32%-ban római katolikus, 28% görög katolikus, 27-5% zsidó, 6% református, a többi vegyesen megoszlik. A város lakossága főleg iparral és kereskedelemmel foglalkozik, mivel a területén csekély terjedelmű mezőgazdaságilag művelhető föld van. Szociálpolitikai fejlődését a cseh

uralom nagymértékben hátráltatta. Jelenleg városi közkórháza nincs, de van helyette egy 708 ágyas állami közkórháza.

Az anyák és csecsemők, valamint a kisgyermekek védelmét a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat látja el 8 napközi otthon segítségével. A városi népkonyha étkeztetési akciója, továbbá a ruha és cipősegélyezés óvja a betegségekre hajlamos gyermekeket. A magyar kormányzat által létesített egészségház munkája is az embervédelem szolgálatában áll. Pompás parkban gyermekjátsszótér, hatalmas strandfürdő és két magántulajdonban levő gőzfürdő, továbbá a levente egyesület és az ungvári sportegyesületek mind a testnevelés ügyét mozdítják elő.

Kulturális téren az iskolán kívüli népművelés különféle tanfolyamai a felnőtt lakosság körében nagy népszerűségnek örvendenek. Városi könyvtárában főlhalmozott magyar, német, szlovák, cseh, ruszin és a héber nyelvű könyvek száma a 15000 felé halad. Ungvárott 2 mozi is működik, az egyik a városé, a másik egy kultúregyesülete. A város egyre emelkedő szociális költségvetése biztató kilátást nyújt a szociálpolitikai alkotások élénkebb tempójú megvalósítására.

ÚJVIDÉK

Alapítási éve 1748, amikor az addig Péterváradí sánc néven ismert mezővárost szabad királyi város rangjára emelte Mária Terézia.

Lakóinak száma 65.000, ebből 33.000 róm. kat., 18.000 görögkeleti, 4.000 református, 3.800 evangélikus, 3.000 zsidó, egyéb 3.200. Foglalkozásilag nagyobb részben iparos és kereskedő és csak kisebb részben földművelő népesség lakja.

Szociális intézményei révén korszerű egészségvédelemről gondoskodik az *egészségház anya- és csecsemővédő intézete, tüdő és nemibeteg-gondozója és iskolafürdője. Három-napközi otthonában* teljes ellátást kapnak a gyermekek, ezenkívül még egy egyesületi napközi otthona működik *bölcsődével* kapcsolatban. *Modern dunai strand nyáron bőséges lehetőséget biztosít a fürdőzésre.*

A városi *közkórházat* újabban az állam vette át és kiválóan képzett orvosi karral látja el a gyógyítás munkáját. *Aggok* házában 120 személyt ápolnak, ami a helyi igényeket teljesen kielégíti. A városban jelenleg *4 sportpálya* van, 1941 óta.

Népkönyvtár 1942-ben létesült a Darányi telepen. *Városi könyvtár* szervezés alatt áll. A *Kaszinó könyvtára* 4.000 kötetes. *Munkaközvetítő Hivatalának* keretében működik a *tanoncotthon*, 70 bennlakó növendékkal. *Az iskolán kívüli népművelés* munkája rendkívül eredményes, 220 előadáson kívül 121 különböző irányú tanfolyam indult. A *városi alkalmazottak* féláron kapják a gázt, a strandot és a *jódfürdőt*. *Levente-otthonának* 1056 férőhelyes színházterme pótolja egyelőre a kultúrházat. *4 mozi* működik a városban.

Ösztöndíjak szolgálják a középiskolás diákok előmenetelét. Egyébként minden rászoruló iskolás és óvodás gyermek rendszeres díjmentes étkeztetésben részesül. A kisjövedelmű lakosság részére népfelruházási akció indult meg, amely ruhát, cipőt osztott ki közöttük.

ZOMBOR

1749-ben szabad királyi várossá teszi Mária Terézia az előzőleg zombori katonai erődöt. 1886 óta törvényhatósági joggal felruházott

város. Lakóinak száma 32.000, ebből róm. kat. 17.000, görögkeleti 12.000, zsidó 1.000, ref. 500, a többi töredék. A város főleg mezőgazdasági jellegű (75%) és mivel megyei székhely, sok a tisztviselő.

Intézményei közül kiemelkedik a közkórház. 1942-ben kezdte működését a tüdő- és nemibeteg gondozó intézet. Egészségháza 1943-ban készült el. Itt működik az anya- és csecsemővédelem intézménye, orvosi tanácsadó és bölcsőde, valamint az anyák otthona. Napközi otthona

és a gyermeküdülője egészen friss keletű alkotás.

A városi szeretetházban kb. 100 személyt gondoznak. Színháza és könyvtára a magyar kultúra fejlesztését szolgálja. Sporttelepe 1941-ben létesült. Két mozija 360, illetve 400 személyes.

Az ONCSA segítségével 16 családi ház épült a sokgyermekes családok részére. Egy másik lakótelep 10 családi házzal a katonai közigazgatás kulturális alapjának igénybevételével készült el.

MEGYEI VÁROSOK

BALASSAGYARMAT

Határváros, amely a trianoni megcsonkítottság évtizedeiben elvesztette gazdasági életterét. A történelem lapjain eredetét, alapítása évét kutatva nincsenek biztos adataink, de az a tény okiratilag bizonyítható, hogy 1200 körül már vásártartási joga volt Balassagyarmatnak.

Ezidőszerint a város által létesített szociális alkotások sorában ott látjuk a modern egészségházat, külön a tudógondozó intézetet, szegényházat és a sporttelepet.

Tervbevett és a közeljövőben megvalósuló szociálpolitikai intézményei a bölcsőde és a napközi otthon.

BÁNFFYHUNYAD

Alapítása a XII. században történt.

Lakosságának Száma 5.175 lélek, ennek vallási megoszlása: 2758 réf., 562 görög kath., 509 róm. kat., 262 görögkeleti, baptista 52, unitárius 25, evangélikus 23, végül kis híján 1000 zsidó. Társadalmi összetétele a következő: mezőgazdasági foglalkozású 53%, iparos

népesség 15%, tisztviselő 11%, kereskedő 7%, egyéb 14%.

A román elnyomás alól felszabadulva, erőteljes szociálpolitikai alkotások megvalósításába fogott. Ennek Során máris működik a zöldkereSztes tanácsadó, állandó napközi otthon, iskolánkívüli népoktatás, mozi, egészségház.

A téli gazdasági iskolában 15 tanuló alapítványt élvez, a városi tisztviselők pedig 50%-os villany kedvezményt kapnak.

BEREGSZÁSZ

A város 1214-ben Szerepel először okiratban Bereg néven. Viszontagságos múltra tekinthet vissza és 1938-ban került vissza az anyaországhoz. Ekkor lakóinak száma megközelítette a húszezret.

A lakosság vallás szerinti megoszlásának vizsgálata Során megállapítható, hogy amíg a zsidók száma 6100, addig a reformátusok csak 5800-an voltak, 3600 római katolikus és 3200 görög katolikus mellett. Kulturális viszonyait a 11 %-os analfabetizmus kedvezőtlen színben világítja meg: az állítólagos csehszlovák kultúrfőlény bizonyí-

téka és szomorú öröksége, aminek eltüntetése a magyar városvezetőség feladata az iskolánkívüli népoktatás segítségével.

A lakosságnak foglalkozás szerint való megoszlása a legújabb magyar adatok alapján: az őstermeléssel foglalkozó népesség aránya több mint 25%-os, jelentős az iparos és kereskedő népesség súlya és aránylag sok a szabadfoglalkozású népesség és a nyugdíjas.

A város Szociálpolitikai fejlődésének kezdetén áll. Ilyen irányú intézményei most vannak kialakulóban úgy egészségvédelmi, mint szociális vagy kulturális viszonylatban, de kórházáról külön említést kell tenni. Állítólag már a XIV-ik században létesült. Okiratilag a XVII-ik században emlékeznek meg róla. Egy 1613. évi urbárium Szerint a jobbágyok egy része nem a helybeli földesúrnak, hanem a kórháznak dolgozott. Ma már korszerű nivón áll a közegészségügy Szolgálatában.

BESZTERCE

Szabad királyi megyei város. Alapítása mintegy 800 évvel ezelőtt történt. Az 1941. évi népszámlálás adatai szerint a városban 16.300 lélek él, melyek közül róm. kath. 2801, ref. 2334, ág. ev. 4040, görög kat. 3544, görögkeleti 731, zsidó 2712. Kisebb számban vannak baptisták és egyéb felekezetűek.

A város társadalmi összetételénél fogva kereskedő és iparos jellegű, de Beszterce egyben megyei székhely és katonai központ is, ezért lakói között a tisztviselő és a katonaréteg is erősen képviselve van.

Szociális intézményeinek fejlődését a román uralom erősen visszavetette. Amióta visszakért az anyaországhoz, ezen a téren örvendetes fejlődésnek indult.

A Szegényház és sporttelepen kívül ma már tüdő- és nemibeteg-gondozó intézet, népkonyha és tanonciskola felállításával a komoly alkotások útjára lépett. Az 1943. év folyamán megvalósuló lakótelep és strandfürdő felépítésével pedig régi kívánságokat valósít meg a szegényebb néposztály érdekében.

BÉKÉSCSABA

Még 1720-ban alapították Csaba községet. 1918-ban Békéscsaba néven rendezett tanácsú város. Lakossága 52.400 lélek. Vallási megoszlása szerint evangélikus 33.000, római kat. 12.000, református 3.700, zsidó 2.600.

Több mint húszféle szociális-, kulturális- és egészségvédelmi intézményt létesített a város. Közkórháza, árvaháza, tüdő- és nemibeteg-gondozója, anya- és csecsemővédelmi intézete már hosszabb ideje működik.

Hasonlóan áldásos tevékenységet fejtenek ki a napközi otthonok, a szegényház, az aggok háza, népfürdő. A testedzés céljait szolgálja a sporttelep. A szegénysorsú lakosság ebédeltetését a városi népkonyha intézi. Kulturális igényeket elégít ki a népkönyvtár, a kultúrház, mozi. Munkaközvetítő hivatala állami kezelésbe ment át.

A népfelruházó akciót minden évben megismétlik. Iskolánkívüli népművelési tanfolyamokon ismeretterjesztő előadásokat rendeznek.

Egészségháza a zöldkeresztes egészségvédelemmel együttesen látja el hivatását. Jól tanuló ifjak részére több ösztöndíjat osztanak ki. Lakótelepén eddig 52 családi ház máris elkészült a sokgyermekes családok részére. 30 ilyen ház építését pedig tervbe vették. Gyermek játszóterek létesítése folyamatban van;

BUDAFOK

1926 óta megyei város, azelőtt évszázadok óta nagyközség. (Promontor.) Lakóinak Száma 25.000, ebből 85% róm. kat., a többi ref. és ág. ev. vallású. A zsidóság jelentéktelen 1-1.5%. Társadalmi összetételében a lakoságnak kb. fele része ipari munkás, másik fele pedig iparos, kereskedő, illetve értelmiségi pályán működő. Mezőgazdasági réteg elenyésző.

Gyárváros jellegének megfelelően szociális alkotásai Számosak.

Az anya- és csecsemővédelem intézményeihez jelentős összeggel és tejjel járul hozzá a város. A gyermekek gondozását három napközi otthonban szakszerű felügyelettel látják el. A városi szegényházban 40 szegény ellátásáról gondoskodnak a Ferences nővérek felügyelete mellett. A tüdőbeteg gondozó felállítását Szervezés alatt áll és rövidesen megkezdte működését. A népruházati akció keretében 1942-ben 3.000 esetben ruhasegély, 700 esetben pedig munkásbakancs kiutalásával támogatták a rászorulókat.

A Közjóléti Szövetkezet 18 sokgyermekes család részére házat épített. További 10 egylakásos ház építés alatt áll.

CEGLÉD

Megyei város. Lakossága többségében róm. kat. és földműveléssel foglalkozó.

Szociális alkotásai közül elsőnek említendő a kórház 143 ágygyal.

Az anya- és csecsemővédelem 1921 óta működik. A védőnők 14.000 látogatást végeztek. Az intézet működésének eredményességét statisztikai adatok bizonyítják. 1904-

1921-ig terjedő 18 év alatt az átlagos évi csecsemőhalálozás (1 éven alul) 237 volt, viszont az utolsó 18 év alatt 1921 -1939-ig átlag 119. Tehát máris a felére esett le a halálozások száma.

Tüdőgondozó intézete 1936-ban alakult s azóta az új jelentkezők száma évről évre emelkedik (137, 219, 593, 647, 426, 930, 1127). Egészségháza a legmodernebb röntgen-készülékkel van ellátva.

CSONGRÁD

Megyei város 1924 óta. Lakóinak száma 26.000, ebből róm. kat. 99%. Foglalkozásukat tekintve 59% őstermelő, 24% iparos, a többi megoszlik kereskedő, tisztviselő stb. között.

A tiszta magyar városban 1940-ben épült a *napközi otthon*, ahol 60-80 gyermekről gondoskodnak. 1942-ben adták át rendeltetésüknek az egészségházban lévő *tüdő- és nemibeteg gondozó* intézetet. 1941-ben létesítették a városi *szeretetházat*. 40 agg férfi és nő részesül gondozásban.

1942-ben megkezdtek a második *napközi otthon* építését, amely 1943. év közepére elkészül 100 gyermek részére. A városban 1926-ban létesült a *sporttelep*, itt nyert elhelyezést a futballpálya, tennispálya, lőtér, torna- és birkózóterem.

CSÍKSZEREDA

Lakóinak száma 8.100. Vallási megoszlása 7.600 róm. kat., 400 réf., a többi megoszlik görög kat.-görögkeleti és zsidók között.

Foglalkozásuk 30%-ban földművelés, 30% szellemi foglalkozású, kereskedő és iparos 20-20%. A román uralom alól felszabadult város

most fog hozzá, hogy a szociális intézményeit kiépítse.

– *Népszállója, gyógyfürdője, sporttelepe és leventeotthona* máris hirdetik, hogy nem akar lemaradni a fejlődés során.

EGER

Már a rómaiak idején ismeretes lakott hely, Szent István alapítása. Lakosai túlnyomóan római katolikusok. Foglalkozásuk: földművelők, iparosok, tisztviselők.

Szociális intézményei közül nemcsak országszerte, hanem világszerte híres az u. n. »Egri Norma« elnevezés alatt működő Szervezet, amely városi, társadalmi és egyházi alapokra építve oldja meg a szegénykérdést. Költségmentes ügykezeléssel, gyűjtésre vállalkozó hölgyek önkéntes munkájának fölhasználásával, az adakozásra kész társadalom lelkületének hatásilag megszervezett rendszerességével megelégedést és békét teremtett a társadalom elesettjeinek nagy táborában.

P. Oslay Oswald ferencendi szerzetes a kezdeményezés dicsősége abban az irányban, hogy megszüntetni kívánta a koldulás társadalompusztító nyavalyáját. A ferences szerzetesrend megalapításának 700 éves évfordulóján indult el áldásos útjára az »Egri Norma«. Külön hivatásos ápolónővérek vállalkoztak arra, hogy elvégezzék az irgalmasság testi cselekedeteit az inségesek hajlékaiban, mert lehetőleg kerülni akarják a segítségre szoruló szegényházba költöztetését, ami költséges és lélektani gátolásokkal terhes intézkedés sok esetben. Közismert a módszer, de eredményre vezetett, mert bár hatósági feladattá emelték a szegénygondozást, de nem mellőzték

a társadalom érdeklődését és készségét sem. Az önként fölajánlott összegekhez járult a város segítsége és az eredmény nem maradt el, a nyomor tűzvésze lokalizálódott, emberéletet, méltóságot mardosó pokoli lángjai lelohadtak. Átmenették a veszendő magyarokat olyan időkbe, amikor már nem lesz szükség föltámogatásukra, mert a társadalomban tevékenykedő ember sorát állami intézmények bástyázzák körül a betegség, az öregség, árvaság, rokkantság, általában a nyomor minden támadása ellen.

Eger városa 50 Személyes szegényházat tart fenn a teljesen elhagyott, rendszeres ápolásra szorulóknak számára. Népkonyháján naponta átlag 100-150 adag étel kerül kiosztásra a sokgyermekes családok megsegítésére. Népruházati akciója során évről-évre ruhasegélyben részesülnek a szegények. 10 ágyas cselédotthonában átmenetileg biztos hajlékot találnak az elhelyezkedést kereső vidéki háztartási alkalmazottak. Napközi otthonaiban kb. 300 gyermek ellátásáról gondoskodnak. (4 napközi otthon csak nyáron működik.) Egészségvédelmi intézményei között ott látjuk a tüdő- és nemibeteg gondozó intézetet, az anya- és csecsemővédelem különböző Szerveit. Népkönyvtára a szellemi kultúrát, sporttelepén pedig a testi kultúra ügyét mozdítják elő.

ESZTERGOM

Ősrégi magyar város. Lakóinak száma 22.000, túlnyomóan katolikus és egyben mezőgazdasági népességgel, nagyszámú értelmiséggel.

A város lakóinak életét a szociális alkotások sűrű hálózata fonja körül és viszi egy erősebb és egészségesebb magyar jövő felé.

Szociális intézményeinek élén a kórház áll. 40 éve, hogy alapították 60 ágygal. Napjainkig egyre bővült, modernizálódott. Jelenlegi befogadóképessége 312 beteg 11 orvos gondozása alatt, az összes korszerű gyógy tényezők, vizsgálóberendezések, technikai és gazdasági berendezések segítségével. Másik kórháza a *Vöröskereszt kórház*, jelenleg Simor Szeretetház. *Árvaháza* 20 leányárva nevelését végzi óvodával és 8 osztályos elemi iskolával. Tüdőgondozóját a zöldkeresztes mozgalom vette át. Évi betegforgalma 8787 eset. *Anyas és csecsemővédelmét* 1922-ben szervezték meg. *Három napközi otthona* van, az egyik 70, a másik 60, a harmadik átlag 50 gyermeket gondoz. *Szegényházát* 1920-ban alapították 40 szegény részére. Szegényházon kívül még további 35 személyről gondoskodnak. Az *aggok házát* több mint száz évvel ezelőtt létesítette a város. Állandóan mintegy 30 elagott városi szegényt gondoznak benne a szent Vince apácák. A Sokgyermekes szegénysorsú családok megsegítésére 14 családi házat építettek 1940-1941-ben, a következő évben további 10 ilyen ház létesült 300-300 négyzetméteres telken. Turista és diák-Szállójában egy év alatt 1200 vendég fordult meg. *Sporttelepe* 1920 óta van üzemben. A Duna partján *strand-fürdő* létesült. 8 könyvtára terjeszti a műveltséget. Tanonc-otthona 30 éves, ahol átlagosan 30-55 iparostanocot gondoznak. *Népfelruházási akciói* során a szociális gondozó hivatal több Száz ruhaneműt osztott szét. *Iskolánkívüli népművelési tanfolyamok* száma 13 volt egy év alatt. Szerepel ebben nemzetvédelmi, háziipari kisgazdasszonyképző, nőnevelő, férfi jellemképző, kedélyképző, közműveltség és egyéb oktatást nyújtó tanfolyam. *Kultúrházainak száma* 7.

GYERGYÓSZENTMIKLÓS

Egyike azoknak a fontos végváraknak, amelyek a nyugati kultúrát és a magyarságot védték a Kárpátok lábánál. Többszöri elpusztítás után a lakosság száma csak a jelen Században emelkedett jelentősen. 1941-ben a népszámlálás 11.000 lakost talált, akinek csaknem 100%-a magyar és 90%-ban római katolikus.

Népességének kétötöde erdőgazdasággal és kertészettel foglalkozik, A román megszállás Szociálpolitikai tekintetben erősen hátráltatta a városfejlődését. Nincs csatornázás, sem vízvezeték, tisztasági fürdő pótlásául a városon keresztül vezetó patak partján nyári fürdőt (*strandot*) építettek.

Két kisedővója egyben napközi otthon is. A római kat. egyházközség tulajdonában van *egy árvaház és egy aggok háza*. A szorosan vett közegészség ügyét az *állami közkórház és egy magánszanatórium* működése Szolgálja.

Országos nevezetességű *üdülőhely* a városhoz tartozó Gyilkos-tó, ahol évente 20.000 vendég fordul meg.

GYÖNGYÖS

Azok közé a magyar városok közé tartozik, amelyeknek ezeréves múltjuk van. Történelme során többször elpusztult a tatárok, törökök és tűzvészek dúlásai következtében.

A legutóbbi népszámlálás 24.000 lakost talált a városban, amelynek lakossága nagy többségben földműves, de nem extenzív gazdálkodást folytat, hanem gyümölcs és szőlőkultúrával foglalkozik. Főként katolikus.

A város Szociális és közegészségügyi viszonyai eléggé kedvezőek. Alapítványi *közkórháza* ma állami

intézetként működik, belgyógyászati, sebészeti és elmeosztállyal.

Tüdőbeteg gondozó intézetről is gondoskodtak és az anya- és csecsemővédelem terén külön megszervezték a házassági tanácsadó állomást.

A városban találunk még *vízgyógyintézetet* és ezenkívül városi kézben lévő *strandfürdőt*. Főjellegzetessége a városnak a környéken levő fejlett üdültelep kultúra rengeteg szállóval, szanatóriummal, strandokkal és több tizezernyi vendégforgalommal.

GYULA

Honfoglalás után települt, amelyet egy 1329-ik évből származó oklevél először említ azzal, hogy Gyulán monostor és zárandokhely van.

25.000 főnyi lakosságának többsége róm. katolikus, de a reformátusok és görög keletiek aránya is jelentős. A népesség 36%-a foglalkozik iparral, ugyanannyian mezőgazdasággal. A tisztviselő elem a lakosság 10%-át teszi ki.

Figyeljük meg szociálpolitikai téren tett előrehaladását. Itt van az ország egyik legnagyobb, pompásan *fölszerelt vidéki közkórháza 1300 ágygyal*, ebből gyermek és csecsemőágy 81. A kórház egészségügyi, technikai berendezése kibír minden összehasonlítást: kötszer és műszersterilizálókkal, gőzdezinfektorokkal, ciánkamarával, köpöcsésze fertőtlenítővel. Ugyancsak a kórházban működik egy ápolónőképző iskola, bábavábképző és cukorbeteg otthon, gazdag könyvtár, gyermekjátosztór. A gyógyítás munkája 12 betegosztályon folyik évi 11.200 beteggel.

Gyula város adott helyet az ország második *tüdőbetegszanatóriumának* is, ahol 320 beteg kap elsőrangú el-

látást. A gyulai *tüdőbeteg gondozó intézet* a környékbeli munkások ési családtagjaik körében végez Szűrővizsgálatokat. Az anya- és csecsemővédő intézet működése minta-szerű.

Az állami gyermekmenhely, a Szociális misszió társulat gyulai Szervezete, továbbá az iskolai napközi otthonok mind-mind a város Szegényebb lakóinak életét könnyíti meg. Ugyanezt a célt szolgálja az elaggottak és munkaképtelenek számára létesült szeretetház. Az egész belterület csatornázása, vízvezeték és strandfürdő létesítése nagyban emeli a város közegészségügyét.

Kulturális téren is figyelemre méltó munkát fejt ki a város, többek között az analfabetizmus leküzdésére szolgáló tanfolyamokkal múzeum létesítésével és a városi kezelésben lévő 10.000 kötetes könyvtárral, dalkörökkel és az Erkel Színházzal.

HAJDÚBÖSZÖRMÉNY

Alapítási éve 1605. Lakóinak száma 29.000. Ebből 80% réf., görög katolikus 2300, római katolikus 1900. A lakosság 85%-a mezőgazdasággal foglalkozik. Az ipari, kereskedelmi és értelmiségi foglalkozásúak mindössze 15%-át teszik ki a népességnek.

Jóléti intézményei közé tartozik többek között az *árvaház*, amely 1934-ben létesült s 12 árva elhelyezésére alkalmas. A tüdő- és nemibeteg gondozó intézet fölállítása most van folyamatban. A város szülőotthona 1937-ben alapított és igen sok szülőnő veszi igénybe. Az anya- és csecsemővédelem terén a zöldkeresztes intézmény fejt ki széleskörű tevékenységet.

Különösen nyáron nagy látogatottságnak örvend a napközi otthon,

amely 1940-ben létesült. A szegényház még 1897-ben épült. Magánosok alapították, de a város tartja fenn. 30-40 munkaképtelen Szegény talál benne menedéket. A munkaközvetítő hivatal 1942-ben kezdte meg működését.

Évenként iskolán kívüli tanfolyamokat tartanak a városban a közönség nagy érdeklődése mellett. A népfelruházási akciót minden év telén megrendezik főleg elemi iskolás gyermekek számára. Lakótelepén 1941-ben 15 család kapott elhelyezést, 1942-ben szintén 15 ONCSA-ház építkezésbe fogtak, de anyagihiány miatt a beköltözés kissé elhúzódtott.

HAJDÚNÁNÁS

A honfoglalás idején szlávok laktak a város területén. A Nánás« Szó is Szláv. Legrégibb neve Nánásmonostora. 1414-ben már Nánás a város neve. 1605-ben Bocskay István fejedelem mint pusztaterületet adományozza a hajdúknak.

Lakóinak száma 18.000, ebből 15.000 református (83%), 1.600 róm. kat. (9%), görög kat. 300 (1,5%). Foglalkozási összetétele: gazdálkodó 9.000 fő, mezőgazdasági cseléd és munkás 5.100, kereskedő és iparos 3.000, tisztviselő és egyéb értelmiségi 700.

Szociális intézményeinek élén áll a *szülőotthon*, amelynek története meghatározható és tanulságos. Csiha Elek és neje alapítványából 1924-ben létesült 4 ágyas Szobában a Szegényház épületében. 1928-ban a Magyar Gáborné-féle alapítvány házába költözik, 3 Szobából áll és igen népszerű a szülők körében, akik tömegesen jelentkeznek. 1930-ban modern épületet kap és ágyainak száma 30, két orvosa, Szülésznője és ápolónője van.

Anyai- és csecsemővédő intézménye még az *Anyaothton*. 1930-ban kezdte meg működését. Gondozása alatt áll 20 anya a csecsemőjével. Az anyai- és csecsemővédő intézet látja el tanácsal a terheseket, anyákat, végzi a csecsemők vizsgálatát és a családlátogatásokat. **Eredmény:** feltűnően csökken a csecsemőhalálozás mértéke.

Városi *szegényháza* 1905-ben nyílt meg néhai Nagy Bálint városgazda által adományozott telken, 40 férőhellyel, 20 férfi és 20 nő számára. Jelenleg 31 ápolója van.

1940-ben kezdte meg működését a *napközi otthon*, ahol 200 gyermeket gondoznak munkában elfoglalt szülei helyett reggeltől-estig.

Népkonyhája 1932-ben indult meg. Évente december közepétől május 1-ig ad ebédet kenyérral a munkaképtelen Szegényeknek. *Munkaközvetítő* hivatala eleinte mezőgazdasági munkásokat közvetített, később ipari munkásokat is. A *népruházati* akció során egy év alatt 2200 egyént látott el a legszükségesebb ruhajelöltéssel. Az özv. Pállya Gyuláné-féle alapítványt a város kezeli és ennek 500 pengőt kitevő kamatát iparosifjak kapják, akik magasabb képzést igényelnek megkapni.

A városban egy *népkönyvtár* működik, de ezenkívül könyvtárral rendelkezik még a kaszinó, a ref. gimnázium, a tanító testület és 8 olvasókör.

Különleges méltatást igényel a szociális intézmények közül a *szalmaipari foglalkoztató*, amely szövetkezeti alapon 900 sokgyermekes családnak egy év alatt félmillió pengő munkabért fizetett ki szalmaipari termékekért.

Az ONCSA minden évben itt is házhellyel és állattartással, kölcsönrel segíti a rászorulókat.

HAJDÚSZOBOSZLÓ

A lakosság száma 17.700, túlnyomóan református és főként mezőgazdasággal foglalkozó.

A városnak több évtizedes múltja visszatekintő szegényháza van, ahol évente 40 személy talál gondozást.

1928 óta működik a gyógyfürdő, amely messzeföldön híres gyógy-tényező és évente 100.000 pengőnél nagyobb összeggel járul hozzá a város gazdálkodásához, lehetővé téve újabb szociális intézmények megvalósítását. A városi könyvtár is évtizedek óta Szolgálja a kulturális megerősödést. Lakótelepén 25 kertes családi házban sok gyermekes családok jutottak hajlékhoz a város és az ONCSA támogatásával.

KÉZDIVÁSÁRHELY

Alapítási éve 1427. A lakosság száma közel 7.000, vallási megoszlása 3.900 róm. kat., 2.700 ref. a többi töredék. Túlnyomórészt iparos és földműves népesség lakja, ebből 290 önálló iparos mester, 81 kereskedő és 350 köz- és magántisztviselő.

Szociális alkotásainak felsorolása arról győző meg mindenkit, hogy a városka sűrű érhálózzal táplálja a Szociális és kulturális, valamint egészségügyi vonatkozásban a város lakóinak emberibb életért folytatott küzdelmét.

Leánynevelő intézetében 1872 óta évi 60 árva növendék részesül nevelésben. *Aggok házában* 1874 óta munkaképtelen öregekről gondoskodnak. Jelenlegi létszámuk 16. Közkórháza 1870 óta működik. Kultúrházában van kaszinó, amely 100 éves, értékes könyvtárában 5000 kötettel. Ugyanitt kapott helyet a múzeum. Sportegyesületének szép sportpályája van. Iskolánkívüli

népművelés célját szolgálja a gazdakör és még Számos társadalmi egyesület.

Az anya- és csecsemővédelem során vándor kelengyéket szereztek és osztottak szét. Napközi otthonuk 120 gyermek étkeztetéséről gondoskodott. Népfelruházási akció keretében 500-an részesültek ruházati cikkekben. Városi alkalmazottak kedvezményes villanyáramot és fát kapnak. Alapítványokból pénz- és könyvjutalmakat juttatnak az iskolás gyermekeknek.

Egészségháza a tudógondozóval együtt hamarosan elkészül. Lakótelepén 6 sokgyermekes (összesen 43 gyermek) család kapott elhelyezést. Továbbá 29 sokgyermekes család 260-280 négyzetméteres zöldséges kert olcsó bérletéhez jutott hozzá.

KISKUNFÉLEGYHÁZA

Alapítása még az utolsó Árpádok alatt történt, a városkát azonban a török hordák elpusztították. 1743-ban újra alapították a jászfény-szarusi és ellesi lakosok.

Jelenlegi lélekszáma 39.000, 90%-ban római katolikus.

Intézményei közül első helyen a *szülőotthon* szerepel, amely 1935 óta működik 25 ágygal. 509 szülő nőt segített át élete legnehezebb óráján egy esztendő alatt. *Anyá- és csecsemő védelmi intézménye* tejkonyhával kapcsolatos 4 védőnövel. *Napközi otthona* 1940-ben alakult a munkába járó szülők kisgyermekének elhelyezésére. Egyelőre 90 kisgyermeket gondoznak. *Szegényháza* 1838-ban alakult, de 1932-ben újjáépült és 60 munkaképtelen elaggott szegényt gondoznak benne állandóan. 221 künnlakó szegény szintén a város gondozása alatt áll pénzsegély, kenyér, élelmiszer, ruha, tűzifajuttatás révén.

Két lakótelepén a munkás és tisztviselő házakat jutányos részletre adták. A hadirokkantak telkeket kaptak teljesen ingyen. Sporttelepén három sportegyesület működik. Levente otthona 1935 óta fejt ki tevékenységet. Külön sportpályája van és parkfürdője. Iskolán kívüli népoktatás terén évente körülbelül 300 tanfolyamot tartanak a városi és tanyai lakosság részére. Ezenkívül nőnevelési, analfabéta, egészségügyi stb. tanfolyama emelik a kulturális nivót.

Az ONCSA révén 32 családi ház épült a város belterületén a sokgyermekes családok számára. Munkaközvetítő hivatala egy év alatt 1102 elhelyezést bonyolított le. Alapítványai közül az egyik múzeum és könyvtár létesítésére szolgál, a másik egyetemi hallgatóknak juttat támogatást, a harmadik vak gyermekek neveléséről gondoskodik.

KISKUNHALAS

1872 óta Kiskunhalas a város neve. Alapítási éve pontosan nem állapítható meg, de régi hivatalos irások már 1439-től városi jelleggel említik.

Lakossága 33.800 lélek. Ebből 18.000 római katolikus, 12.000 református, 2.000 zsidó, 1.000 pedig megoszlik a többi felekezetek között. Foglalkozás szerint 35% földbirtokos, 10% iparos és kereskedő, 35% a földművelő munkásság, 10% iparban és kereskedelemben alkalmazott munkás, 5% értelmiségi.

A város által létesített szociális alkotások közül elsőnek a *közkórházat* említjük föl, amelyet Berzsényi István alapítványából létesítettek. Bőrgyógyászati osztálya most áll befejezés előtt. *Tüdőgondozó intézete* 14 Szegény beteg ingyenes ápolásán kívül végzi az iskolák vizsgálatát,

házasságelőtti vizsgálatot és az-állandó kutató munkát. *Szülőotthonuk* befogadó képessége kicsi, de hivatásának megfelel. Az *anya- és csecsemővédelmet* a zöldkeresztes szolgálat látja el az *egészségházban* 1941 óta. Működése kiterjed a tanyai lakosságra is.

Egy napközi otthona van a városnak. 1940-ben készült el és azóta közmegelegedésre dolgozik. *Szegényházukban* 40 elaggott szegényt ápolnak. Ezt is Bessenyei István alapította és a város fejlesztette tovább. Sokgyermekes családok részére az ONCSA-telepen *lakóházakat* építettek. *Sporttelepük* ez évvégén lesz átadható rendeltetésének.

KISÚJSZÁLLÁS

Igen régi kún település, amely már az 1557-i legrégebbi összeírásban ezen a néven Szerepel. Tatár és török hordák többször fölperzselték, de 1718-ban már megint működik a református egyházközség. Rendezett tanácsú város 1872 óta.

Lakóinak Száma 14.500, ebből 85% a református, 13%– róm. kat., 2% izraelita. Társadalmi összetétele: kb. 60% földműves, 20% köz- és magánalkalmazott, 20 % kisiparos és kereskedő.

Intézményei között ott látjuk a *szegényházat*, amely fél évszázada áll fenn és 40 Szegény elaggottat gondoz. *Anyá- és csecsemővédelmi* intézménye 1918-ban alakult. Ennek keretében 1922-ben kezdte meg működését a *szülőotthon* eleinte egyetlen szobában két ágygal. Ma már a »Horthy Magda Szülőotthon« gyönyörű környezetben, modern intézetben 17 ágygal működik. Évenként kb. 180 szülési eset adódik. Tüdő- és nemibeteg gondozó intézete 1942-ben nyílt meg korszerű föl-

szereléssel. *Kultúrház* céljait valószínűleg a Városi Vigadó épülete, ahol színház és mozi működik. Az iskolán kívüli népművelés állandóan tart tanfolyamokat. Ma már nagy népszerűségnek örvend, noha eleinte húzódoztak tőle. Két ösztöndíj és egy alapítvány segítségével szegény egyetemi hallgatók számára nyílt meg a továbbtanulás lehetősége. A városi gyógyfürdő építését 1943 tavaszán kezdték meg.

KŐSZEG

Szabad királyi megyei város 1446 óta. Lakóinak Száma 10.321. Vallási megoszlása 80% róm. kat., 18% ág. ev., 1½% réf., V₂% zsidó. Társadalmi összetétele 30% őstermelő (mező- és szőlőgazda), 20% iparos, kereskedő, 30% értelmiségi (tisztviselő, ügyvéd, orvos, mérnök, nyugdíjas) 20% ipari- és mezőgazdasági munkás.

Szociális alkotásai sorában ott látjuk az elaggott, keresetképtelen egyének elhelyezésére szolgáló *három szegényházat*. Aggkori gyengeségben szenvedő városi szegények befogadására szolgál a betegotthon. Ingyenes elhelyezésben és kezelésben részesülnek a szegénysorsú szülők a városi *szülőotthonban*. Két *napközi otthonában* étkeztetési akció folyik. Ifjú, leendő iparosoknak ad szállást és ellátást a *tanoncotthon*. Iparos cserkészek részére szolgál a *cserkészotthon*. Népszállója kettő is van: egy a diákok, egy a turisták számára.

Az *ONCSA lakótelepe* festői környezetben épült. Megkezdték a 200 ágyas MÁV *üdülőtelep* építését is. A kis végvár, Kőszeg városa, annak ellenére, hogy erőforrásaitól elvágván gondterhes éveket él a korszerű szociálpolitikai alkotásokból bőven kivette részét.

MAGYARKANIZSA

A város alapítási éve a mai napig még nincs megállapítva. A legnagyobb valószínűség amellel szól, hogy az 1069-ben létesült Kanizsa nevű település Salamon királyunk idejéből a mostani város őse, amely akkoriban a pannonhalmi apátság-hoz tartozott.

Lakóinak Száma 20.000. Vallási megoszlása: 98%-ban róm. kat., 2% pedig a görögkeletiekre, evangélikusokra és zsidókra jut.

A szociális gondoskodást megtestesítő intézmények hálózatának kiépítését a jugoszláv uralom nagymértékben megakadályozta. A költségvetés ilyenirányú tételeit törölték s ezért csak a régebbi magyar idők-ből származó két intézménynek fennmaradását tudták biztosítani.

Az 1902-ben létesült *szegényház* évenként 35 elaggott férfi és nő részére nyújt teljes ellátást. A *mozi* 1910-ben kezdte meg működését.

MÁRAMAROSSZIGET

Árpádházi királyaink idejéből való település, jelenleg megyei város 28.000 lakossal. Vallási megoszlása 11.000 görögkatolikus, 4400 róm. katolikus, 2300 református és 10.500 zsidó. A foglalkozási csoportok közül első helyen állanak a mező- és erdőgazdasági munkások, második csoportot a kereskedők, harmadikba tartoznak az iparosok, végül a tisztviselők.

A 22 éves román megszállás szociális intézményeinek kifejlesztését megakasztotta. A város vezetősége azonban átértékelve ezen alkotások nagy horderejét és nemzeti szempontból való fontosságát, a rendelkezésére álló anyagi erők teljes kihasználásával azon van, hogy a leg-rövidebb időn belül pótolja a mulasz-

tásokat. Máris életre hívta például a városi *szegényházat* ahol 15 férfi és 15 női szegény elaggott öreget gondoznak. *Kórháza* átalakítás alá került, emellett működik még az állami *kórház* is, állami *elme-gyógyintézet* *tüdő- és nemibeteggon-dozó intézet és az egészségház.*

Az *aggok házat* 19 ápolttal a róm. kat. egyház tartja fenn városi támogatással. *Sportszállója* készen áll, valamint a lakáshiány enyhítésére szolgáló *városi bérház* is. *Napközi otthona* hamarosan megkezdí működését.

MOHÁCS

Több mint 2000 éves múltat tekint vissza a mostani megyei város. Már a kelták idején halászfalu. Magyar történelmi adatok szerint 1015-ben Szerepel először «Mohach» néven.

Az 1941. évi népszámlálás szerint 18.000 lakója volt, túlnyomóan római katolikus. Foglalkozás szerinti megoszlás: 60% földműves, 26% mezőgazdasági munkás, ipari munkás, 7% kereskedő, 5% önálló iparos, 2% tisztviselő és értelmiségi foglalkozás.

Kórházát kétszer is bővítették és ma 250 ágy áll a betegek rendelkezésére. A kórház mellett *tüdő-gondozó* működik, amely 1942-ben 6377 személyen végzett vizsgálatot. Az *anya- és csecsemővédelem* intézményei sorában az egészségvédelmi körök munkája érdemel elismerést. A rászorultak között 11.790 liter tejet és 10 q cukrot osztottak ki. A téli hónapokban rendszerint 150 gyermeket étkeztetnek. *Szegényházában* 60 elaggott és munkaképtelen férfit és nőt ápolnak. Külső gondozás alatt álló szegényekre szintén kiterjed a gondoskodásuk. *Napközi otthona kettő is van és egész éven át*

működik. Az iskolán kívüli népművelési tanfolyamokon ismeretterjesztő előadásokat tartanak. Mozija gyakran áll a szociális célt szolgáló intézmények rendelkezés/re. Népfelruházási akció során egy év alatt 10.000 méter olcsó ruhaanyagot osztottak ki továbbá 500 gyermek részesült kész ruha segélyben.

A *városi alkalmazottak* karácsonyi segély címén törzsfizetésük 100%-át (három gyermektől fölfelé pedig 150%-át) kapják. A sokgyermekes családokról az ONCSA révén történt gondoskodás. Családi házakat építettek számukra, lovakat, teheneket, sertéseket, baromfiakat juttattak nekik. *Strandja* a Duna partján levő füzesekben épült meg és a lakosság ingyen használhatja.

MOSONMAGYARÓVÁR

Mosonmagyaróvár megyei város eredetileg Magyaróvár néven szerepelt. 1921-ig nagyközség volt és 1921. évben alaki It rendezett tanácsú várossá és ebből lett később megyei város. 1939. évben egyesült a szomszédos Mosón nagyközséggel, mikor is felvette új nevét: Mosonmagyaróvár.

Az 1941. évi népszámlálás szerint Mosonmagyaróvár lakosainak száma 17.095 lélek. (Jelenleg a lakossága már több mint 20.000 lélek, igen nagy a bevándorlás, mert a város területén lévő nagy hadiüzemek sok munkáskezet igényelnek.)

A városban 1865-ben létesült a Karolina *kórház*, melyhez 1928-ban a *tüdőbeteg pavillon* csatlakozott. Jelenleg a kórház 161 ágyas és benne az elmeosztály kivételével minden egészségügyi ágon folyik a gyógyító munka.

1890-ben épült az I. Ferenc József fiú *árvaház*, amely 1938-ban át-

adatott a szalézi rendnek gimnáziumi internátus céljaira. Az internátusban jelenleg 50-60 gyermek nyer elhelyezést.

1910. évben állították fel a Karolina kórházban a *tüdőgondozó intézetet*, amely azóta is kifejti áldásos működését.

1925-ben létesült a városban az *anya- és csecsemővédelmi intézet*, amely napjainkban is tevékenyen működik.

1936-ban kezdte meg működését a Szent Erzsébet *napközi- és csecsemőotthon*, ahol naponta 25-30 csecsemő és kiskorú gyermek részesül gondos ellátás és felügyeletben.

1778-ban és 1780-ban épült a városban egy-egy *szegényház*, ahol jelenleg is 65-70 elaggott, munkaképtelen egyén kap teljes ellátást és gondozást.

1772-ben létesült az *aggok háza*, ahol jelenleg 14, valamikor jobb Borsot látott mosonmagyaróvári polgár kap lakást és részben ellátást.

1917-ben a város közbejárásával, az ipartelepek mellett, a jelenleg is 121 lakást magába foglaló *tisztviselő és munkás lakótelep* épült.

1910-ben, 1915-ben és 1938-ban egy-egy *sporttelep* nyílt meg a városban, amelyhez 1924-ben egy polgári lőtér is csatlakozott.

1930-ban és 1939-ben egy-egy népkonyhát állítottak fel, amely eg sz éven át 150-200 arra rászorulónak juttat meleg ebédet.

1920-tól a város támogatásával a karitatív egyesületek rendszeres *népfelruházó akciót* folytatnak, mely által évente 100-120, főként szegénySorsú gyermek részesül ruha és cipő segélyben.

1930-ban tartották a városban az első *iskolánkívüli népművelő tanfolyamot* és azóta is évente 3-4 tanfolyamon sajátíthatja el a 180-200 tanulni vágyó egyén az ott tanított hasznos tudnivalókat.

1938-ban a győrszabadhegyi téli gazdasági iskolánál két *alapítványt* tett a város, melynek értéke a mindenkori szükségletnek megfelelő.

1939-től a Szaléziánus internátusban 3 mosonmagyaróvári árva fiú mindenkori gondozási díját vállalta magára a város és

1941-ben 1 db 200 P-ös Széchenyi *ösztöndíjat* alapított a képviselőtestület a törekvő és kezdő iparos vagy kereskedők részére.

A városban a modern szociálpolitika irányvonalát az ONCSA szabta meg, amikor 24 Sokgyermekes családnak juttatott szép, egészséges *családi házat* és mindegyikhez egy-egy 200 □ öles kis kertet. A nagy lakáshiány miatt a város főként a hadbavonultak hozzátartozói jobb és egészségesebb lakáshoz való juttatása céljából két, egyenként 20 lakásból álló *szükség-lakóházat* épített.

MUNKÁCS

Megyei város. Régi település, amelynek első hivatalos följegyzése 1339. évből származik. Lakóinak száma 32.000, ebből sok a zsidó, de nagyszámban vannak római katolikusok, görögkatolikusok, görögkeletiek, evangélikusok és reformátusok. Foglalkozásukat tekintve iparosok kereskedők, tisztviselők, gazdálkodók és napszámosok.

A cseh köztársaság nem sok gondot fordított Szociális intézményeinek fejlesztésére.

Közkórházának alapítási éve 1700. 1922-ben az állam vette kezelésbe. *Napközi otthonát* a visszacsatolás után építették 60 gyermek részére. *Könyvtára* 10.000 kötetből áll. *Mozija* 842 személyt befogadó képességű. *Lakótelepe* 20 lakószobából álló szükség-lakás.

NAGYBÁNYA

Megyei város. Alapítása 1242 utáni időben történt.

Jelenleg 22.000 lakossá van, többségükben római és görög katolikusok.

A visszacsatolás után 1941-ben *napközi otthont létesített a város* 40-50 gyermek részére.

Az *aggokháza* 30-35 elaggott szegény elhelyezésére szolgál teljes ellátással. *Népkonyhája* 150-200 ellátatlannak ebédet szolgáltat ki. *Iskolánkívüli népművelési* akció során évente előadás sorozatok hangzanak el. *Két alapítványt* kezel a város az egyik a szegény gyermekek menhelyéül fog szolgálni, a másiknak *árvaház* a rendeltetése.

Egy második *napközi otthon* felállítására, az *aggok házá*nak kibővítése és állandó jellegű *népkonyha* létesítése a város elhatározott célja.

NAGYKANIZSA

Települési ideje a kelták korába nyúlik vissza. Oktaviánus római császár idejéből származik a »Cannissa« elnevezés. Lakóinak száma 32.000. Zalamegye legnagyobb városa. Vallás szerint túlnyomóan római katolikus, a fennmaradó rész protestáns. Többségében iparos és kereskedő jellegű város.

A szociális fejlődéssel lépéstartva a város már 1885-ben szerény kezetek között fölépíti a *kórházat*. Az első világháború alatt további pavillonokban még 80 ágyat rendeztek be. A kórháznak jelenleg 100 ágyas sebészeti, 80 ágyas belgyógyászati, 42 ágyas szülészet-nőgyógyászati, 32 ágyas fertőzőosztálya van. A 60 ágyas Szemészeti osztály még nincs befejezve.

Az *anya- és csecsemővédelem intézményei, bölcsődével és tejkonyhával* együttesen fejtik ki működésüket.

Napközi otthonában 80-100 gyermeket gondoznak a szociális missziótársulat nővérei, akik egyben az erkölcsi züllésnek kitétt fiatalkorúakat is pártfogolják. *Fogházmisszió* keretében a rabok családi, vallási ügyeit intézik, számukra előadásokat tartanak. *Szegénygondozás* terén pénz és élelmiszer adományozással segítenek a rászorulókon. A családvédelem területén tevékenykednek a kékkeresztes nővérek, akik évente 60-70 gyermeket *nyaraltatnak* a város költségén a balatoni fürdőhelyeken.

A városi múzeum és *könyvtár* látogatása ingyenes. 15.000 kötet könyv áll az olvasók rendelkezésére. Külön *népkönyvtár* szolgálja a kiskánizsai földművesek kulturális igényeit. Az iskolán kívüli népművelés egyik akciója ez a könyvtár. *A tüdőbeteggondozó* 1912-ben kezdte meg működését. 1938-ban további fejlesztése válik szükségessé. A város megveszi a festői szép és egészséges környezetben fekvő lazsnaki kastélyt és ott *tüdőbetegotthon* rendez be 50 beteg befogadására. *Ismeretterjesztő, egészségügyi* és kézimunkatanfolyamok megrendezése az *iskolán kívüli népművelési* bizottság feladata. Legfrisebb szociálpolitikai alkotása a városnak, az 1941-ben felállított *második napközi otthon*, ahol 70 óvodás gyermek kap gondozást, étkezést a család és a haza ügyének Szolgálatában.

NAGYKÁROLY

Alapítási éve 1080. Nagykaroly név 1333-ig nem fordul elő, pusztán annyit lehet megállapítani, hogy az a Karul, mely most Nagykaroly nevet visel, csak később szakítottatott el a szaniszlói Karul pusztától, mely a 108 törzsnemzetségből eredő gróf Károlyi ág birtoka volt.

Lakóinak száma 17.000, ebből 7000 róm. katolikus, 3000 református, 4500 görög katolikus, 2500 zsidó. A lakosság túlnyomó részben földműveléssel foglalkozik.

1845. évben létesült a kórháza, amely a mai viszonyoknak megfelelő korszerű intézmény.

Városi *szegényházát* 1840-ben állították föl, a koldulás megszüntetése, a munkaképtelenek segélyezése céljából. 1943-ban megvásárolta a város a magántulajdonban levő és üzemen kívül álló *gőzfürdőt*. Átalakítása folyamatban van. *Sporttelepét* 1913-ban létesítette a város, azóta sok változáson ment keresztül. *Egészségháza* a város legszebb helyén most épül. *Két napközi otthonában* az egész napon át munkában lévő szülők gyermekeit gondozzák. 1934-ban megnyílt a *harmadik napközi otthon* a hadbavonultak gyermekei számára.

Nagykárolynak már igen régi időben is volt *színháza*, de deszkából épült és 1903-ban leégett. Ma modern kőszínháza van, amely mozi-előadások céljaira is szolgál. *Tüdőgondozó intézete* egészen új. A felszabadulás után létesült. Fejlesztésével párhuzamosan jut kifejezésre jótékony hatása is. *Anyá- és csecsemővédelmi intézete* 1943 nyarán kezdte meg működését. Nagy egészségvédelmi jelentősége van a *12 fűrott kútnak*, amely a várost iható vízzel látja el már ebben az évben.

NAGYKÖRÖS

Több mint 1700 éve lakott hely, alapítása a Krisztus utáni első Századokra esik. Encs, Váncsod és Körös községekből alakult. Lakóinak száma 30.000 lélek. Ebből 18.500 református, 10.500 róm. kat. félezer zsidó.

A város szociális intézményének élére az 1943-ban tető alá kerülő *kórházat* állíthatjuk, amely - részben két nagykörösi lakos hatalmas alapítványából, részben a kormány és a város támogatásából épül 234 millió pengős befektetéssel. *Árvaháza* 1884-ben épült. Évenként 15-25 árva nevelését végezte az elmúlt világháborúig. 1925-ben újjászervezték, amikor is hadiárvák gondozását vállalták benne. *Tüdőgondozója* az *egészségházban* nyert elhelyezést ahol még a *nemi-beteg gondozó és a szülőotthon* is működik 20 ágygal, a Szegények szülései itt folynak le, nagy előnyére a kültelki lakosságnak. Ugyanitt van elhelyezve az *anya és csecsemővédelem intézménye is*, iskolafürdővel és bölcsődével. *Napközi otthonainak száma 5*, ahol 200 gyermekről gondoskodnak.

Szegényháza még 1723-ban létesült ma már 67 ágyra van berendezve és közsegélyre szoruló inséges szegények ápolására szolgál, akik Számára napilap jár és rádió működik. *Lakótelepein* 25 sokgyermekes család kapott lakóházat 200-200 négyszögöles kerttel 9-9 gyümölcsfával és epersövényvel. *Tisztviselő lakótelepen* 8 egyszobás, 8 kétszobás és 2 háromszobás lakás épült méltányos bérért. *Munkásszállóját* az Ipartestület tartja fenn kizárólag ipari munkások részére. *Diák szállójában* 30 diák kap elhelyezést *Népfürdő* jellegű uszodája van 50x18 méteres medencével, mellette még 2 medence 1500 fürdőző részére. Hatalmas *sporttelepe* rendelkezésre áll a sportolóknak, leventéknek, diákoknak. *Népkonyhája* 1930-ig működött, azóta otthonában kapja a rászoruló a segélyt pénzben vagy természetben.

Népkönyvtára 10 helyen fejt ki működést. *Munkaközvetítő hivatala* zökkenő nélkül teljesíti hivatását.

Népfelruházó akciók során cipőt, ruhát kapnak a rászoruló, főként iskolásgyermekek. Az *iskolánkívüli népművelési tanfolyamok* 20 helyen folynak. *Városi alkalmazottak szociális kedvezményei* főként pénzbeli juttatások kölcsönök, adományok. *Kultúrháza* 500 személy befogadására alkalmas színházteremből, 250 személyre Szóló előadói teremből áll. *Levente otthona* ideiglenesen itt nyert elhelyezést és 100 személyre méretezett. Itt van még a *városi könyvtár* és a múzeum is. A *Bajtársi Szolgálat mozija* olcsó belépődíjakkal szolgálja a szórakozást, 450 ülőhellyel. *28 ösztöndíj előmozdítja* a növendékek nemes versenyét, *12 féle alapítványa pedig* sokféle ágazó Szociális és kulturális célokat Segít elő.

NAGYSZALONTA

A város alapítási éve ismeretlen. Az első összeírás 1552-ben történt, akkoriban a Toldi Miklós és Mihály családja 13 és fél portát birtott itt. 1603. évet tekintve a történettudomány a város alapítási évének. Ekkor adományozta Bocskai István erdélyi fejedelem 300 hajdújának Nagyszalonta közvetlen közelében lévő Kölesár várát. Lakóinak jelenlegi száma 15.000, ebből 80% református, 8% római katolikus, 5% zsidó.

A város kórháza 1901-ben épült jelenleg 80 ágyas és teljesen korszerű felszerelésű.

Tüdőgondozója 1941-ben épült. *Egészségháza* 1943-ban megkezdte működését.

Anya- és csecsemővédelmi intézménye 1942-ben kezdte meg működését. *Napközi otthonában* 70-80 gyermek ellátásáról gondoskodnak. *Népkönyvtárjáról* minden hónapban 120 gyermek és 25 szegény kap ételmezt. Hat héten keresztül gyer-

mek nyaraltatásról is gondoskodik a város, két csoportban 200 gyermeket küld üdülni.

Az aggodalmak elhelyezésére szolgáló *aggokházát* 1933-ban nyitotta meg a város, itt átlag 30 szegényről gondoskodnak. A városi *sporttelepet* két egyesület használja. Strandja igen látogatott, befogadóképessége 600 fő, két medencével. Arany János *közkönyvtára* 15.500 kötetből áll és 1942 óta működik a vigadó épületének első emeletén. *Iskolánkívüli népművelés keretében* 3 alfabetá tanfolyam. 1 magyar nyelvi tanfolyam és 1 baromfitenyésztési tanfolyam működik. Hadbavonultak és sokgyermekes családok részére 174 parcellában (100-200 öles parcellák) veteményes kertek létesítése céljából 10.5 kat. hold földet osztott ki a város.

NYÍREGYHÁZA

A város alapítási éve 1753. Lakosainak száma 51.000 lélek, ebből ág. ev. 18.000, ref. 8000, róm. kat. 14.000, görög kat. 6000, izr. 5000.

Szociális intézményeinek élén áll az *anya- és csecsemővédő* intézet. Az 1942-ben épült *napközi otthon* 50 gyermek gondozására alkalmas.

Szegényházának befogadóképessége 150 ápol. 1902 óta működik. *Gyermeküdülőtelepe* nyáron a Sós-tón van elhelyezve 50 gyermek számára. *Gőz- és kádfürdő* áll a lakosság rendelkezésére a városban. *Két sporttelepe* szolgálja a testedzés ügyét. *Könyvtárát* 1928-ban alapították. Az *iskolánkívüli népművelés* során évről-évre ismeretterjesztő és szórakoztató előadásokat tartanak. *3 alapítványa és egy ösztöndíja* a tanuló ifjúság jutalmazására szolgál. Sokgyermekes családok támogatására *7 lakóházat* épített a város egyenként 50 négyszögletes kerttel.

PÁPA

Alapítási esztendeje 1001. Lakóinak száma 24.000. Vallási megoszlása szerint $\frac{2}{3}$ -ad részben római katolikus, református 12% ugyanennyi a zsidó, evangélikus 10%. Foglalkozások: östermelő 16%, iparos 16%, ipari munkás 23%, kereskedő 10%, köztisztviselő és egyéb értelmiségi 14, nyugdíjas 8%, egyéb 13%.

Szociális alkotásai közül elsőnek említendő a *szegények háza*, ahol a jelenlegi létszám 31 férfi és 43 nő. *Anya- és csecsemővédelme* során tejkonyhát, bölcsődét tart fenn. *Napközi otthona* egyre bővült és ma 40 személyes. Különálló napköziotthona a kertvárosban működik. *Egészségházában* talált elhelyezést a *nemi- és tüdőbeteggondozó*, továbbá a zuhanyfürdő. *Az aggok házában* 20 férfi és 20 nő van elhelyezve. *A városi sporttelep* az egész lakosság egyetemes sportterdekeit szolgálja. *Ösztöndíjakkól* négyféle módon támogatják a szegénysorsú és jóltanuló ifjakat.

PESTSZENTERZSÉBET

Megyei várossá alakult 1942-ben. Lakosainak száma meghaladja a 73.000-t. A keresőképes lakosság 70%-a iparban foglalkoztatott tisztviselő, művezető, munkás és napszámos. Az önálló iparos, köztisztviselő és kereskedő réteg a lakosság 30%-át teszi ki.

Intézményei közül elsőnek a *szülő- és nőbeteg otthon* érdemel említést. Noha nem régen létesült, már is bővült. Jelenleg 3 épült 29 helyiségében 54 ágy áll a betegek rendelkezésére.

Tüdőgondozó intézete a legkorszerűbb közegészségügyi intézmény, amelynek eredményes működését

az a statisztikai adat jellemzi, hogy az 1925 évi 2'9%-os tbc. halálozási arányszám 1941-ben 0'6%-ra esett vissza és ezzel egyedül áll az összes városok között. *Az anya- és csecsemővédelem intézményei* közül a zöldkeresztes rendelőintézet szolgálja az anyák és a csecsemők egészségügyi védelmét ezer és ezer esetben. *Nemibeteg gondozó intézetében* a betegek ezrei részesülnek kezelésben.

A városi könyvtár 1927 óta működik, egyre bővül és modernizálódik. Könyvállománya 2500 mű.

Nyolc napközi otthon tart fenn a város 400 gyermek részre, ezenkívül egy 40 ágyas *bölcsőde* is működik. A városi *közkonyháról* intézik a bölcsőde, a napközi otthonok és a szegények étkeztetését. A szegény ellátás terén újabban csak az kaphat hatósági segítséget, aki annak javára munkát végez. Kivételt képeznek a munkaképtelenek.

Gyermeknyaraltatási akció keretében a város évente 200-300 gyermek nyaraltatásáról gondoskodik a Balaton mellett és a háromszéki havasokban. Népfelruházási akció során karácsonykor 1200 gyermek részesül ruha és cipősegélyben.

A szegényházban 85 személy áll gondozás alatt. A külső Szegénygondozás további 200 személy élelmiszer, tüzelő, kenyér, lakbér és ruhasegélyezését biztosítja.

A bajtársi szolgálat keretében történik gondoskodás a hadbavonultak hozzátartozóiról.

Ezidőszerint 460 főnyi megélhetésében veszélyeztetett sokgyermekes család állandó gondoskodásban részesül. Az újonnan felállított lakáshivatal az önhibájukon kívül hajléktalanná váltak elhelyezésévei foglalkozik.

Az ONCSA hatásköréhez tartozó »Közjóléti Szövetkezet« 200 ház építését kezdte meg és ezek közül 43 ház már felépült a sokgyermekes családok részére. A Szövetkezet mintagazdasága a családok megsegítéséről oly módon gondoskodik, hogy biztos megélhetést nyújt számukra öntevékenységük bekapcsolásával.

RÁKOSPALOTA

Megyei város 1923 óta. Lakosainak száma 49.000, ebből 71% római katolikus, 15% református, 7% evangélikus, 6% zsidó. Foglalkozás szerint 52% iparból, 11% közlekedésből, 9% kereskedelem-ből él, 12% nyugdíjas 7% értelmiségi.

Egészségvédelmi intézményei közül említésreméltó a *tüdőgondozó intézet*, melyet az Országos Szociálpolitikai Intézet vezet hatáskörébe vonva Pestújhely községet is. A *nemibeteg gondozó intézet* szintén 1927 óta teljesíti itt hivatását. Rákospalota területén ezenkívül még három egészségvédelmi állomás, egy bölesóde és egy napközi otthon működik a város támogatásával. Az iskolán kívüli népművelési bizottság népkönyvtárral és állandóan Szervezett tanfolyamok tartásával elégti ki a város lakosságának kulturális szükségleteit. A szegényházi ápolatról a gróf Károlyi-család által alapított 120 férőhelyes modernül berendezett »Stephaneum Aggokmenhelye« gondoskodik. Modernül berendezett intézmény, amelyet a »Szegények kismővérei« szerzetesrend vezet.

Megvalósulás küszöbén áll egy újabb napközi otthon 30 hellyel, továbbá 14 lakásból álló ONCSA lakótelep a rászoruló sokgyermekes családok részére.

ROZSNYÓ

Megyei város. Alapítása 1500 év körül történt. Jelenlegi lakossága 6900 lélek, ebből kétharmadrész római katolikus, 15% evangélikus, 8% református, 7% zsidó.

Szociális intézményei közül kiemelkedik a közkórház és a *tüdőszanatóriuma*. *Árvaházát* az evangélikusok támogatásával tartják fenn. *Az aggok részére két menház nyújt védelmet*. *Gyermeküdülője* a fővárosé, de a város előzékenységét dicséri. A város adott helyet a Rimamurányi vasgyár *munkástelepének* s az *ONCSA két telepének*. *Sporttelepe* szolgálja a testkultúra ügyét, a szellemi kultúráét pedig a *népkönyvtár*. *Népkonyhája* gondoskodik az ellátatlanokról. A város lakosságának egészségügyére *egy egészségház* vigyáz.

SALGÓTARJÁN

Megyei várossá alakult 1922-ben.

Lakóinak száma 20.400. Ebből 80% római katolikus, 10% evangélikus, 1.5% református, 8.5% zsidó. Társadalmi összetételét tekintve 85% bányai munkás, 4% kisiparos, 3% kereskedő, vegyes 8%.

Szociális városi intézmények működnek a bánya vállalati intézmények mellett.

Szegényházában 23 elaggott férfi és nő áll gondozás alatt. Itt nyert elhelyezést a téli népkonyha is. *Egészségháza* 1931 óta működik, *tüdő- és nemibeteg gondozóval*, *anya- és csecsemővédelem intézményével* és *iskolás fürdővel*. *Népfelruházási akció* keretében a város minden évben felruhazza a rászoruló szegény iskolás gyermekeket. *Két alapítványának* jövedelmét segélyezésekre fordítja a város. *Házhelyparcellázások* során tisztviselőket és munkásokat olcsó házkölcshöz juttattak.

A város legszebb helyén *gyermek-játszóteret* létesítettek. A város két testvér községének szegénysorsú gyermekeit nyaraltatta és segélyben részesítette. Újabban kezdte el működését a *Bajtársi Szolgálat* a hadbavonultak hozzátartozói között. Tervbevétték egy új járványkórház és egy szegényház építését.

SEPSISZENTGYÖRGY

Ősi település, de mostani nevével okmányokon csak 1332-ben találkozzunk. Városi jellegét 1427-ben kapta. Lakóinak száma ma 15.000 fő.

A város egészségvédelmi intézményei közül a *kórház* 1850-ben épült, befogadóképessége 124 személy s 15 személyes szülészeti osztálya is van. *Új közkórháza* 300 ágyas lesz. *Tüdő- és nemibeteg gondozójában* 200, illetve 150 beteget gondoznak. *Napközi otthonában állandóan* 80 gyermek kap étkezést. Ezenkívül nyári napközi otthon 150 gyermek részére, téli napközi otthon 4.5 hónapig 220-280 gyermek részére biztosít ellátást.

A felnőtt korú szegénylakosság népfelruházási akció során jut cipőhöz, ruhához. Munkaközvetítő hivatala a szociális ügyosztály keretében működik és kartoték rendszerrel tartja nyilván a munkanélkülieket. Iskolán kívüli népnevelés terén analfabéta tanfolyamok, irodalmi, történelmi, szociális és egészségügyi kérdésekkel foglalkozó előadás-sorozatok terjesztik a műveltséget. Népkönyvtára még kezdetleges, felszerelése folyamatban van. Iparos otthon, kaszinó, legényegylet mind a kulturális szükségletet elégíti ki.

Az aggok menházában 15 szegényt gondoznak, a többi rászoruló szegényt, kb. 80 személyt, otthoni gondozás keretében támogatják.

A város legkiemelkedőbb szociális alkotásának az ONCSA segítségével létesített lakótelepet kell tekinteni. Egyelőre 8 család jutott családi házhoz. További házak építése előkészületben van.

SZAMOSÚJVÁR

Szabad királyi megyei város. Lakóinak száma 6600. Felekezetek szerint így oszlik meg: görög katolikus 1940, római katolikus 1600, református 1400, zsidó 1000, örmény katolikus 500, egyéb 160.

Foglalkozásilag egyformán erős rétege van az iparosoknak és a tisztviselőknél, a kereskedők száma csekélyebb, a földmívelők száma jelentős.

A román megszállás alól felszabadult városban máris helyet kaptak a magyar Szociálpolitika alkotásai. Elsőhelyen az *egészségház*, amelyben működik a *tüdőbeteg gondozó* és a *nemibeteg gondozó*, valamint a *zöldkeresztes anya- és csecsemővédelem intézményei*.

A város kezelésében lévő szegényház alapítványból létesült. Sporttelepét ezidőszerint a leventeegyesület használja. Az iskolán kívüli népművelési tanfolyamokat évről-évre megisméltik. Könyvtár és moziműködik a városban, de ezek magánkézben vannak.

A nyár folyamán a város területén öt ONCSA-ház építését befejezik a sokgyermekes családok részére.

SZÁSZRÉGEN

Eredete a római birodalom korszakában keresendő. Okmányszerűen 1228-ból származik az első hiteles följegyzés a városról, amelynek 10.000-nél is több lakosából római katolikus 20%, zsidók aránya ugyan-

ennyi, református 21%, lutheránus 25%, görög kath. 10%, görög keleti 1%, egyéb 3%.

Társadalmi összetétele 51% iparos, 15% értelmiségi, 14% gazda, 12% kereskedő, egyéb 8%.

A román uralom alól való felszabadulás utánhozáfogott a hiányok pótlásához és 1942-ben megalapította a *napközi gyermekotthont*. Az 1875-ben létesített szegényház új épületet kapott. Hat év óta működő *tanoncotthonában* 53 bennlakó kap teljes ellátást. Az iskolán kívüli népművelési akció évről-évre fejlődik. A város alkalmazásában álló családok tüzi-fabeszerzésénél segítséget nyújt a város, ugyanígy a villanyáramot a 50%-os kedvezményel adja.

Még ez évben megvalósulás előtt áll egy gyermekinternátus, a szorványmagyarok tanuló gyermekei részére.

SZEKSZÁRD

Megyei város, amely az egykori Alisca nevű római várostól kapta a Szekszárd nevet. Ebből lett Szekszárd. Lakóinak száma 15.000, ebből a többség, 11.000 lélek római katolikus vallású. A lakosság túlnyomóan földműveléssel és szőlőműveléssel foglalkozik.

A város népszerű intézményei közül legjelentősebb a *kórház*, amely pavilonos rendszerben épült, 700 férőhellyel. *Árvaházában* 15 gyermek nyer ellátást. A város által létesített *egészségházban* működik a *tüdőbeteg és nemibeteg gondozó* intézet. Az *anya- és csecsemővédelmet* a zöldkeresztes egészségvédők látják el. *Szegényházát* 1940-ben építették 30 személy befogadására alkalmas. *Lakótelepe* még 1921-ben létesült 14 különálló épületben, 42 család elhelyezésére. *Sporttelepe* 1925 óta mű-

kodik. *A népfelruházási akciót* minden télen megismétlik. Ugyancsak téli hónapokban működnek az *iskolán kívüli népművelési* tanfolyamok is. *Strandfürdője* eredetileg magánkézben volt. Vizét artézi kút szolgáltatja. *Leventeotthona* még az idén elkészül és nagy előadótérmeben kultúrelőadásokat fognak rendezni.

SZENTES

A várost mint települést 1092-ben alapították. Mai lakóinak száma közeljár a 35.000-hez, ebből 49% róm. kat., 46% református, evangélikus 2%, zsidó 2%. A lakosság társadalmi összetétele: őstermelő 50%, iparos 23%, kereskedő 6%, értelmiségi 12%, napszámos 4%.

A város 1879-ben építette fel *kórházát*. 1894-ben létesült az aggodoménháza, amely ma is működik s átlag 70-80 előregedett szegényt részesítenek gondozásban. Ezt megelőzően 1880-1894-ig a református egyház tartott fenn hasonló intézményt. 1895-ben artézi fürdőt létesített a város, akkoriban ez volt a második ilyen intézmény az országban. 1912-ben a sporttelep kezdi meg működését. 1895-ben népkönyvtárt szerveztek, melyet a világháború után a vármegyei múzeum könyvtárával egyesítettek.

A szegény gyermekek részére 1898-ban alapítványt tett a város. Gazdasági (téli) iskoláját 1936-ban nyitották meg, sportuszodája 1933-ban készült el. Két óvodáját 1942-ben napközi otthonos óvodákká szervezték át. A mezőgazdasági népesség számára szervezett ruházati akció során különféle textil árut osztottak ki olcsó áron. Az iskolán kívüli népművelés keretében angóra gyapjufonó, szabó-varró háziipari továbbképzőt, német-olasz nyelvtanfolyamokat, szülők iskoláját

tartottak. Gondjuk volt még magyar nótatanfolyamra is. Együttesen több mint 1000 népművelési előadást tartottak.

SZÉKELYUDVARHELY

Első telepesei még a Krisztus előtti évtizedekben tűnnek fel. A magyar honfoglalás után Telegd néven szerepel. 1301-ben említik először Udvard várát. Mai nevét 1613-ban Bethlen Gábor kezdi használni. A belső villongások, török dúlások miatt sokat szenvedett város ismét és ismét fölépül és virágzó várossá fejlődik.

Lakosainak száma 12.250 lélek. Fele róm. kat., a másik fele megoszlik reformátusok, unitáriusok és evangélikusok között. Túlnyomó részben kisiparosok, kisebb részben földművesek.

A XIX. század második felében épült a *kórháza* (jelenleg állami kórház). Ezenkívül működik már az *egészségház és a tüdőgondozó* intézet is a visszacsatolás óta. Ugyanígy a *napközi otthon* és a *bölcsőde* szintén a legfrissebb alkotások közé tartoznak. Két *szegényháza* már évtizedek óta áll fenn, míg az *aggok háza* 1942-ben létesült. *Kultúrházában* a ref. kollégiumban helyet kapott a muzeális gyűjtemény négy nagy teremben.

Népfelruházó akciója kiépítés alatt áll. *Iskolánkívüli népművelés* terén rendszeres előadásokat tartanak. Az ONCSA támogatásával külön lakótelep építése a sokgyermekes családok részére a közeljövőben megvalósul.

SZENTENDRE

Megyei város. Keletkezésének pontos ideje ismeretlen. Kétségtelen viszont, hogy a római birodalom idején lakott hely volt. Lakóinak

száma közel 10.000, ebből 88% római katolikus, 10% protestáns és 2% egyéb vallású. Iparral foglalkozik 30% főnyi népesség, őstermeléssel 28%, tisztviselő és katona 25%, napszámos 15%.

A városnak kb. 60 év óta működő *szegényháza* van, ahol 20-25 szegénysorsú elaggott személyt ápolnak. Az *iskolánkívüli népművelési* tanfolyamok egy évtized óta fejtik ki kulturális működésüket. *Népkönyvtáruk* is rendelkezésre áll az olvasni vágyó közönségnek.

Lakótelepén eddig 12 sokgyermekes szegény család nyert elhelyezést az ONCSA közreműködésével. További 8 családi házat még 1943-ban adnak át rendeltetésüknek.

TÚRKEVE

Még Szent László alapította 1089-ben. 1808 óta mezőváros jelenleg 14.000 lakóval. Ennek 88%-a réf., 10% róm. kat., 1% zsidó. Társasalmi összetétele: földmunkás, napszámos 41%, gazdasági cseled 5%, törpebirtokos 14%, 5-től 50 holdig terjedő birtokos 16%, 50-100 holdas birtokon gazdálkodik 2%, 100 holdon felüli középirtokos 1%, nagyirtokos nincs.

A város szegényháza több mint 50 évvel ezelőtt létesült a járványkórházzal egyidőben 50, illetve 8 férőhellyel. Fertőtlenítő intézete 1940-ben létesült zuhanyfürdővel. Egészségháza 1938-tól kezdve működik. Itt van a 12 ágyas szülőotthon, az anya- és csecsemővédelem, továbbá itt folyik a tüdő- és nemibeteg gondozás. Modern napközi otthona 50 gyermek gondozásával 1942 óta teljesíti hivatását. Levente-otthona most van épülőben.

ÚJPEST

A több mint 100 éves településnek rohamos fejlődéstörténete van, amely amerikai tempóra emlékeztet. Három ház állott 100 évvel ezelőtt a város területén, ma pedig az ország aránylag legnagyobb százalékban iparos népességű városa, ahol a lakosság száma 1941-ben már 76.000-en felül volt.

A főváros közelsége, valamint az ipari termelés túlsúlya a város életére rányomta bélyegét és az életre-hívott szociálpolitikai alkotásoknak is kijelölte az utat.

A város közegészségügyét jelenleg öt kórház szolgálja. Az újpesti járvány kórházat 100 évvel ezelőtt még kápolnában helyezték el ideiglenesen. Azóta az 1910. évi kolera-veszély idején létesült járvány kórház sem felelt meg a korszerű egészségügyi követelményeknek és ezért 1925-ben modern járványkórház építését határozták el, amely azóta tökéletesen megfelel hivatásának. A másik kórház a városalapító egykori földesúrnak, Károlyi Istvánnak végrendekezése alapján Károlyi Sándor nevét viseli és ma is Károlyi László tartja fenn. Az 1899. év óta nyilvánosjogú intézmény öt épületből áll, 150 ágygal.

Az újpesti gyermekkórházat 1905-ben alapították a három évvel előbb elhalálozott Heil Józsefné szándékának megvalósításaként, aki 20.000 koronás ingatlanát hagyta erre a célra.

A város öt kórházában ezidőszelint 735 ágy áll a betegek rendelkezésére. Egy év alatt körülbelül 12.000 fekvő és ugyanannyi ambuláns beteget ápoltak a kórházakban. Számos egészségügyi intézmény működése egészíti ki ezenkívül Újpest lakóinak védelmét. 1917-ben létesült a Szülőotthon. Az anya- és csecsemővédelmet az állami egész-

ségvédelem hálózatába kapcsolták. Áldásos tevékenységet fejtenek ki a Tüdőbeteg Szanatórium Egyesület újpesti fiókja, az Országos Szociálpolitikai Intézet anyaintézetének tüdőgondozója, napközi otthona, továbbá a Gyermektüdőgondozó Intézet és egy nemibeteggon-dozó.

Több mint 100 orvos működik a városban és 11 gyógyszerár látja el a betegeket a szükséges gyógyszerekkel. Egy év alatt a városi tisztiorvosok 4517 szegény beteget kezeltek. A város mintaszerű intézményeit számos külföldi szakértő kereste fel, akik elismeréssel nyilatkoztak azok működéséről. Külön említésre méltó a gyógyszikola, amely első ilyenmő intézménye az országnak.

A város 30 óvodájában 2000 gyermeket gondoznak és 15 napközi otthon keretében 1500 gyermek kap naponta ebédet. A gyermekek egészségét szolgálja az ingyenes gyermekfürösztés, amikor hetenként egyszer orvosi felügyelet mellett végzik a fürdést. A gyermekek testi fejlődését rendkívül jótékony módon befolyásolja az évenként ismétlődő nyaraltatás, melynek során a város költségén sok száz gyermek részesül a nyaralás örömeiben.

A testkultúrát szolgálják a város köz és magánkézben lévő gőz- és strandfürdők, továbbá 20 különféle sportegyesület, 8 sportteleppel, közöttük az 50.000 néző befogadására alkalmas Stadionnal és a vízisport teleppel, melynek modern berendezése első helyen áll az országban.

Nem lehet említés nélkül hagyni az ország egyetlen felülvilágított, árnyékmentes, fedett tennispályáját sem, amely mellett tucatnyi más szerényebb tennispálya is működik.

A sport mellett a leventeintézmény is büszkesége Újpestnek. Körülbelül 4000 levente részesül katonai előképzésben 10 egyesület keretében. Közel 800 cserkész hét cserkészcsapatba tömörül.

A város szociális és kulturális alkotásai közül kiemelkedő még az aggok és elhagyottak gondozását szolgáló Szeretetotthon, 180 ágyas korszerű berendezéssel. Az árvák elhelyezését a Karmelita Nővérek árvaházának rendes segélyezésével oldja meg a város. A vakok gondozását az erre a célra szolgáló intézet útján biztosították. A szegénygondozás területén évenként 500 személynek juttat a város lakbér, élelmiszer, ruha és cipősegélyt. A hadbavonultak hozzátartozói rendszeres támogatást kapnak.

A lakásprobléma enyhítése céljából többszáz kislakást, barak és szükséglakást épített a város.

A tervbevett és megvalósulás előtt álló szociálpolitikai alkotásokkal Újpest város népességének egészségügyi, kulturális és szociális érdekei teljes védelemben részesülnek.

VÁC

Alapítási éve az 1000-ik esztendő volt. Jelenlegi 22.200 főnyi lakosából 16.000 a római katolikus, 2000 a református, evangélikus 750, zsidó 3450. Társadalmi megoszlás szerint 30% tisztviselő, 50% ipari és mezőgazdasági munkás, 20% a gazdálkodó és egyéb foglalkozású.

Szociális alkotásai sorában ott látjuk az *anya- és csecsemővédelmi* intézetet, amelyet 1923-ban alapítottak és amely 1942-től kezdve a zöldkereszt vezetése alatt áll. Három *napközi otthonában* 80-80 gyermek ellátásáról gondoskodnak. Sporttelepe 1922 óta ad lehetőséget a testedzésre.

Népkönyhája 1919 óta működik a téli időszakban. *Népkönyvtára* 1930-ban létesült, ezidőszerinti könyvállománya közel 4000 kötet. *Mozija* 600 személyes nézőtérrel rendelkezik. Itt bonyolítják le az *iskolánkívüli népoktatás* tanfolyamait. *Lakótelepén* 8 ikerház és 4 egylakásos ház épült, lakásonként 300 öles telekkel a sokgyermekes családok részére. *Egészségházában* működik a *tüdő- és nemibeteg gondozó intézet* iskolafürdővel együtt.

VESZPRÉM

Alapítási éve ismeretlen, de már a rómaiak idejében Cimbrum néven ismerték. Lakóinak száma 23.000, ebből 80% róm. kath., 12% réf., 5% evang., 3% zsidó. Közalkalmazottak, iparosok, ipari munkások és főleg földművesek lakják. Intézményeinek élén a *városi kórház* áll: 1822-ben épült, azóta megszakítás nélkül működik, jelenleg 271 ágygal. *Árvaháza* még régebbi alkotás s 1908-ban kibővítették. *Tüdő- és nemibeteg gondozó* intézete 1938-óta teljesíti nemzetmentő nagy munkáját. *Szeretetháza* 1890-ben létesült és a város ellátatlan, öreg, munkaképtelen lakóit teljes ellátásban részesíti. *Két sporttelepe* évtizedek óta nyújt alkalmat a testedzésre. *Két mozija* van, ahol a még hiányzó kultúrház műsorait is bemutatják. Az *iskolánkívüli népművelés* tanfolyamait ugyancsak itt tartják. A *csecsemővédő intézet* 20 éve áll fenn. *Napközi otthon* létesítése folyamatban van. *Népkönyvhája* 1930 óta működik. Könyvtára is évről-évre bővül. A *falusi* kislakásépítő szövetkezet és az ONCSA révén többszáz családi ház épült a sok gyermekes családoknak. További 60 ház építését tervezik.

ZALAEGERSZEG

A város neve a középkorban »Egurzeg« alakban fordult elő. Az első történelmi adat 1247-ből való, bár kétségtelen, hogy a város korábbi alapítású. 1929 óta megyei város. Lakóinak száma 14.000, ebből majdnem 90%róm. kath. 7% zsidó, a többi töredék protestáns. Foglalkozás szerint a város tisztviselő jellegű, lényeges társadalmi réteg az iparosság, a kereskedők száma csekélyebb, ugyancsak pár-száz főt tesz ki a földművelőosztály és a munkásság.

Az egészségvédelem terén a városi kórház fejt ki áldásos működést, amely 1868-ban keletkezett a Stern Bernát-féle alapítványból. Húsz év múlva kórház lett, további húsz év múlva 1908-ban 60 elmebeteg befogadására alkalmas osztállyal bővült. Az első világháború után modernizálták a kórházat és napjainkban már 415 ágy áll a betegek rendelkezésére. Külön felemlítést érdemel az elmeosztálynak a várostól 3 kilométernyire lévő gyönyörű fekvésű volt OTI tudógondozó intézet pavillonjaiba való áthelyezése.

Az anya- és csecsemővédő intézet 1922-ben nyílt meg. 1927-ben tejkonyhát, később korszerű felszerelést, kvarcfénykezelőt stb. kapott és pár éves működése során nagy mérvben megjavította a régebbi megdőbentő halálozási statisztikát. *Szeretetházát* a világháború után alapították és azóta évről-évre 30 főnyi elaggott szegény kap ott megfelelő elhelyezést. *Napközi otthonában* nyaranként 80-100 gyermek részesül egész napi étkezésben. *Népkonyháján* az őszi és téli időszakban 70-80 családot látnak el ebéddel és kenyérrel. Közvetlen megvalósulás előtt áll az ONCSA segítségével létesített *lakótelep*, ahol 19 családi-házat juttattak a sokgyermekes

szegénysorsú magyaroknak. Sürgősen megvalósuló terv még a *Leventék otthona és sportpályája*, továbbá a *tüdő- és nemibeteg gondozó* intézet felállítása, amely régi hiányt pótol. Tanoncotthon létesítése különösen a visszatért Muraköz iparos ifjúságának elhelyezése szempontjából haszthatatlan.

ZENTA

A felszabadult Délvidékkel visszatért megyei város. 1216-ban már népes oppidum és jelentékeny szerepet betöltő átkelő állomás volt (Szintarév néven) az alsó Tisza mentén. A színmagyar lakosságú gazdasági emporium 1506-ban figyelemre méltó királyi elismerésben részesült, amennyiben II. Ulászló »civitas« azaz város rangra emelte az eddigi oppidumot. A város jelenlegi nemzetiségi megoszlása: magyar 29.000, szerb 2000, egyéb 2000.

Három kimagasló eredmény fémjelzi, mint maradandó értékű objektum, Zenta város régebbi szociálistevékenységének és áldozatkészségének eredményességét.

A *Szent László kórház* több mint 100 évvel ezelőtt, 1840-ben létesült. Alapítója Kolonits László apátplébános volt. Száz év leforgása alatt 4-ről 60-ra növekedett az ágyak száma. A felszabadulás óta a kórház komoly fejlődésen ment át és jelenleg 120 ágygal működik.

A városi *szegényház* – 100 ágyas befogadóképességgel – a múlt század utolsó éveiben épült. Jelenleg a kórház működik épületeiben, de az új szeretetház már elkészült és ugyancsak száz személy befogadására alkalmas hajlékát 1943-ban adják át nemes hivatásának. A szeretetházi ápoltak száma jelenleg 40 személy.

A városi *munkástelep*, Zenta város szociális státusának ez a legnagyobb

méretű objektuma, 1906 és 1908 között épült fel és több mint 1000 házból 4Hó valóban impozáns, mintegy 6000 lelket számláló külön városrészt alkot.

Mindössze egyetlen szociális alkotás született Zenta rab időszakában – a *napközi otthon* -, ám ez is olyan magyar alkotás volt, amelyet csak nehezen tűrtek meg a szerbek. A felszabadulás óta eltelt rövid idő alatt természetesen lényegesen tovább fejlesztette a napközi otthont a város és létszámát 150-ről 300-ra fokozta fel.

A *tüdőgondozó intézet* működését 1941 júliusában kezdte meg a nemigondozó intézettel együtt.

A *zöldkeresztesszolgálat keretében* az anya- és esecsemővédő intézmény 1941 augusztus 1-én kezdte meg működését, míg az *egészségház* még ebben az évben tető alá kerül.

ZILAH

Alapítási éve a honfoglalás előtti időkbe nyúlik vissza. A lakosság száma 10.500, ebből róm. kat. 2600, görög kath. 870, ref. 6300, izr. 400.

Kórházát Szilágy vármegye létesítette és jelenleg az állam tartja fenn. *Napközi otthona* a szegény szülők gyermekei részére nyújt gondozást, *szegényháza* pedig az elaggottak menedékhelye. Az elaggott iparosok részére külön *menedékházat* létesítettek az iparos mesterek a város támogatásával. Gőzfürdője és nyári fürdője a lakosság egészségügyét szolgálja.

A sokgyermekes családok részére épített ONCSA-házakban eddig 8 család nyert elhelyezést. Az árvíz-károsultak részére több mint 20 ház épült.

FONTOSABB KÖZINTÉZMÉNYEINK

Pénzügyminisztérium

A pénzügyminisztérium a fogalmazási, számvevőségi és kezelési tisztviselők részére étkezdét tart fenn, mely állami támogatással még 1920. évben alakult meg, előbb szűkebb keretek között, majd fokozatosan bővült. 1925 óta csaknem 150 tisztviselő részére olcsó áron szolgáltatnak ki ebédet.

A minisztérium alagsorában a Magyar Köztisztviselők Szövetkezetének kizárólag a várbeli pénzügyi alkalmazottak részére létesített elosztója működik.

A pénzügyminisztérium épületében elhelyezett könyvtár az 1867. évben alakult meg, jelenleg 25.497 kötetből álló 8.981 művel rendelkezik. Ezek főképen jogi, pénzügyi, közigazgatási, statisztikai és történelmi kérdésekkel foglalkoznak.

A Pénzügyi Tisztviselők Sport Clubja 1923-ban alakult meg s megalakulásával egyidejűleg megvásárolta a Budagyöngye Sport Clubnak csaknem 4 kat. hold kiterjedésű sportpályáját, amelyen öltözőkből, tanácsteremből, irodákból és a hozzátartozó mellékhelyiségekből álló fölépítmény van. A Sport Clubnak football, tenisz, lövés, úszó, természetjáró szakosztályai vannak.

A Pénzügyi Sport Clubnak a fentebb említett sportpályáján kívül Balatonmáriafürdőn 1.700 m²-es telken 18 szobából álló üdülője van, melyet tagjai számára tart fenn.

Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap

Az OTBA a kötelékébe tartozók részére házi és szakorvosi ellátást (a közel jövőben fogszakorvosi ellátást is) nyújt, a kórházi és tüdőbeteg gyógyintézeti ápolás esetén az ápolási díjakat igen jelentős időtartamra megtéríti, ezenkívül műtéti és gyógyszersegélyt, gyógyászati segédeszközre, fizikális és vízgógyintézeti kezelésre segélyt, továbbá betegszállítási, gyermekágyi és temetési segélyt ad.

Az OTBA-nak ezidőszent egyedüli egészségügyi intézménye a Budapesti Szakorvosi Rendelőintézet (VIII. Trefort-u. 3. sz.) 14 osztálya van igen jeles orvosok vezetésével. Az intézet felszerelése teljesen korszerű s ott a tudománv mai állásának megfelelő minden vizsgálat elvégezhető.

A Balatoni Szövetség balatonfüredi üdülőkészletében az OTBA-nak 24 szobája van. Ezeket ingyen bocsátja igényjogosultjainak rendelkezésére.

Nyugdíjjárulék Alap.

A Nyugdíjjárulék Alapot az 1912: LXV. t.-c. az állami alkalmazottaktól levont nyugdíjjárulékokból az alkalmazottak jólétét előmozdító intézmények stb. céljaira létesítette. Az alap intézményei a következők:

Hévíz fürdői Tisztviselők Háza.

Nyáron van üzemben. Elsősorban azok az állami alkalmazottak vehetik igénybe, akiknek a hévízi fürdőkre egészségük helyreállítása végett feltétlenül szükségük van. A háromhetes gyógyidőszakokra a beutalást a pénzügyminisztériumtól kell kérni. A szükséges tudnivalókról minden évben március hóban a Budapesti Közlönyben hirdetmény szokott megjelenni.

Egyébként a beutaltaknak elhelyezése két épületben, 104 szobában történik. Mindkét épület kétemeletes. A felvonóval ellátott I. számú épületben 51 egyágyas és 13 kétágyas szoba, a II. számú épületben 17 egyágyas és 23 kétágyas szoba van. Az I. számú épület szobái nem fűthetők, a II. sz. épületben központi fűtés van. Ugyanitt vannak a thermálkádfürdők.

Galyatetői Tisztviselői Üdülő. (Gálya Nagyszálló.)

A Mátra hegységben a 965 m. magas Galyatetőn épült. Teljesen korszerű, európai színvonalon álló üdülő. Megközelíthető vasúton és autóbusszal Gyöngyösön át és Pásztón keresztül. Mindkét irányban az út időtartama 3-3½ óra.

Az üdülőben 101 vendégszoba van. Ebből 60 egyágyas, 34 kétágyas és 7 négyágyas (turista) szoba. Az üdülőbe beutalás nincs, mert azt szállodaszerűen kezelik. Az egyes szobafajtákra nézve háromféle ár van. A legnagyobb kedvezményt a Nyugdíjjárulék Alap kötelékébe tartozók élvezik. Az üdülőben állandó orvosi szolgálat van. Korszerűen felszerelt orvosi rendelőben röntgenátvilágítás, alapanycsere vizsgálat, quarcfénykezelés, stb. lehetséges. Ezeket a gyógyeszközöket még egy korszerű berendezésű vízgyógyintézet egészíti ki.

Sportberendezések: melegített vizű uszoda, tennisz-, sílesikló és ródlipálya.

Balatonföldvári Tisztviselői Üdülő (Sellő szálló).

A kétemeletes hideg-meleg folyóvízzel ellátott, lifttel felszerelt épület egyike a legkorszerűbb balatonmenti üdülőknek. 60 vendégszobája van, ezekből 40 kétágyas, 20 egyágyas. A pótágyakkal együtt összesen 98 személy számára van férőhely. Vannak külön fürdőszobák, zuhanyfülkés, mosdófülkés, egyszerű mosdóval felszerelt szobák. Beutalás ebbe az üdülőbe nincsen, mert ezt is szállodaszerűen kezelik.

Balatonalmádi Tisztviselői Üdülő (Pannónia Üdülő).

Ingatlanai:

a) Pannónia villa, őspark szélén, közvetlenül a Balaton partján pult. Egyemeletes, 10 szobás korszerű épület.

b) Pannónia otthon. 41 vendégszoba van benne, ezekből 31 kétágyas. A szobákban csupán hideg folyóvíz van.

c) Légsátortelep. Fából épült kisebb házak, folyóvíz nélkül. Ligetben árnyas fák között. 17 kétágyas és 10 egyágyas szoba van itt.

Az üdülőben a vendégek számára kitűnő sportolási lehetőség van. Nagyszámú vitorlás és evezős csónakok, kitűnően gondozott vörössalak tennispályák állnak rendelkezésre. Az üdülő most épülő strandja egyike lesz a Balaton legkorszerűbb strandjainak.

Horthy Miklós Gyógyintézet

A 250 ágyas gyógyintézet 1943. évben nyílik meg. Mint kórház építési technikai, mind orvosi és egyéb szempontból egészen magas színvonalú intézmény lesz. Osztályai: belgyógyászat, sebészet, szülészet, nőgyógyászat és gyermekgyógyászat.

Pénzügyőrség

A pénzügyőrség jóléti céljait szolgálják a következő intézmények:

1. A »*Jövedéki Bírásálap*«, amelynek rendeltetése az arra érdemes és rászoruló pénzügyőri alkalmazottak gyermekei neveltetésének megkönnyítése tanintézetekben létesített alapítványi helyek, továbbá ösztöndíjak és ipartandíjak adományozása által.

A pénzügyminisztérium a »*Jövedéki Bírásálap*« terhére jelenleg a kisvárdai állami gimnáziummal kapcsolatos fiú-internátusban 6, a budapesti Ranolder leánynevelő intézetben 13, az esztergomi Érseki nőnevelő intézetben pedig 2 alapítványi helyet tart fenn s évenként átlag 600 gyermek részére engedélyez egyenként évi 60 P-től 200 P-ig terjedő összegű ösztöndíjat, illetőleg ipartandíjat.

Az ösztöndíjak, ipartandíjak és alapítványi helyek 1943. évre előirányzott költsége 114.000 P

A »*Hévízszentandrás m. kir. Pénzügyőri Üdülön*«, melyet a pénzügyminisztérium az izom- és ízületi csúzban, idegzsábjában, kezdődő hátgerincsorvadásban és egyéb szervi idegbajban szenvedő, továbbá a végtagoknak baleset vagy más módon keletkezett sérülése következtében gyógyulásra szoruló tényleges és nyugdíjas pénzügyőri tisztviselők, altisztek és családtagjaik (feleség és legfeljebb egy 6-12 éves gyermek) gyógykezelésére a »*Jövedéki Bírásálap*« terhére létesített és tart a nyári gyógyidényben (június-szeptember hónapokban) üzemben. A gyógyidény rendszerint 4 gyógyidőszakból áll, melyeknek tartama átlag 23 nap.

Az üdülő régi épületében (megnyílt az 1928. évben) egy-egy gyógyidőszakban elhelyezhető 42 altiszt családtagok nélkül, az új épületben pedig (megnyílt az 1940. évben) a földszinten 10 szobában 10 altiszt családtaggal és az emeleti 10 szobában 10 tisztviselő családtaggal.

A beutaltak a napi ellátásért rendkívül kedvezményes díjakat fizetnek.

A beutalt tényleges szolgálatban álló tisztviselők és altisztek saját személyükre nézve naponként az alap terhére díjmentesen, a családtagjaik pedig – szintén az alap terhére – kedvezményes áron vehetik igénybe a gyógyfürdőt.

A tényleges szolgálatban álló pénzügyőri altiszteknek állomáshelyükről az üdülőbe és onnan vissza az állomáshelyükre való utazásával felmerülő vasúti viteldíjakat az alap megtéríti.

Dohányjövédék

A m. kir. dohányjövédék üzemei megfelelő higiéniai és munkásvédelmi berendezésekkel (szellőztető és porszívó berendezések) vannak ellátva. Ezek korszerűsítése állandóan folyamatban van. 14 dohánygyár közül 9 gyárban modern munkásfürdő van. Négy más gyárban a munkásfürdő létesítése folyamatban van.

A dohányjövédék négy gyárában – ahol ennek szüksége felmerül – napközi- és csecsemőotthont tart fenn. Mind a tizennégy gyárban étkező- és öltöző helyiségek állnak a munkások rendelkezésére. Ezeknek korszerűsítése – ahol az szükségessé vált – folyamatban van.

A dohányjövédéki betegségi biztosító intézet keretében a munkások egészségügyi ellátása biztosítva van, az orvosi szolgálat az összes dohányjövédéki szerveknél ki van építve és minden egyes dohánygyárban orvosi rendelő áll a munkások rendelkezésére.

A dohányjövédék támogatásával három könyvtár áll a munkások rendelkezésére. Öt dohánygyárban működik kultúr, illetve dalegyesület a dohányjövédék anyagi támogatásával.

A dohány jövédék a munkásgyermek nyaraltatásáról a Gyermekvédő Ligán keresztül évente rendszeresen gondoskodik.

A dohány jövédéki nyugdíj járulékalap jövedelme a dohányjövédéki tisztviselők és egyéb alkalmazottak megélhetését könnyítő, valamint gyermekeik nevelését előmozdító intézmények létesítésére fordíttatik.

Sóbányászat

Az aknaszlatinai m. kir. sóbányahivatal bányatárspénztára 1940 május 1-től, mint betegségbiztosító pénztár, 1941 december 1-től pedig mint öregségi és rokkantsági biztosító pénztár működik.

Tervbe van véve és előreláthatólag a közeljövőben megvalósítható az aknasugatagi, désaknai és parajdi sóbányák munkásai betegségi, továbbá öregségi és rokkantsági biztosításának bányatárspénztár útján való megoldása.

A tervezett intézkedés a sóbányamunkások szociális helyzetének javítását célozza, mert a bányatárspénztár közvetlenebbül segíti a munkást betegség esetén és általában nagyobb ellátási díjat is biztosít részére.

Wekerle állami munkástelep

A Kispeszt határában lévő állami munkástelep az 1908: XXIX. törvény cikkben nyert felhatalmazás alapján létesült. A munkástelep azzal a rendszterrel létesített, hogy a székesfővárosban alkalmazott állami és egyéb üzemi munkások olcsó bérű, egészséges, kertes lakáshoz jussanak. A munkástelepen – amely 470.000 négyszögölnyi területen épült – 1095 lakóház van, 4758 lakással. A földszintes munkáslakások mindegyikéhez 50-70 négyszögöl nagyságú kert tartozik néhány gyümölcsfával, amelynek hozadéka a lakóké.

A munkástelepek saját óvodái és polgári iskolái vannak. Társasköre, sporttelepe, mozgófényképszínháza, egészségvédelmi rendelője van.

Szeszegyedáruság

A szeszegyedárusági törvény alapján kisajátított ipari szeszfőzdekben munkásjóléti intézmények nem voltak. Éppen ezért az 1941. költségvetési évben a szolgálóházai m. kir. egyedárusági szeszgyár telepén egy munkásotthon épült öltözővel, fürdővel, munkás-étkezdével stb, ezenkívül egy lakótelep is létesült két tisztviselői lakással, tíz egy- és kétszobás iparos-, illetőleg munkás lakással.

1941-ben a felsőszei egyedárusági szeszgyárral kapcsolatban létesített lakótelepen két tiszt lakás, öt iparos- és munkáslakás épült.

P. K. kölcsönök

A Pénzügyi Központ által az 1918: XXII. t.-c. alapján a közszolgálati alkalmazottak és nyugdíjasok részére kölcsönöket folyósítanak. Az engedélyezett kölcsönök összege az 1942. év végén mintegy 34 millió P., az adósok száma pedig kereken 68.000 volt.

LÁB kölcsön

A közalkalmazottak építkezésének előmozdítása céljából az Országos Lakásépítő Hitelszövetkezet útján altruisztikus jellegű hosszabb lejáratú kölcsönöket folyósítanak az építetők rendelkezésére. 1942. végéig mintegy 3.000 közalkalmazott kb. 27 és ½ millió P. kölcsönben részesült.

Magyar Királyi Államvasutak

Az államvasutak alapítási éve 1870. Ez időtől kezdve az ország lakossága meglepedéssel látta, hogy legnagyobb munkaadóink egyike: az államvasutak, alkalmazottairól való gondoskodása terén mindig példátmutatóan előlj árt.

Mielőtt betekintést nyernénk az államvasutak szociális intézményeinek ismertetésébe, vessünk néhány pillantást az államvasutak alkalmazotti megoszlására és a szociális, kulturális és egészségvédelmi kiadások számszerű adataira.

Az alkalmazottak minőségi megoszlása 1942. év végén a következő volt: tisztviselők 5.31%, segédtisztok 11.99%, altisztok 15.25%, munkások 67.45%.

A szociális, kulturális és egészségvédelmi kiadások az 1942. évben:

Nyugdíjjárandóság címén	120,330.464.47 P
Nyugbérjárandóság címén	9,834.280.85 »
Öregségi és rokkantsági alapot terhelő ellátások címén	49.108.77 »
A különsegély-alap terhére	167.977.23 »
MÁV Betegségi Biztosító Intézet terhére	16,636.535.18 »
»14%-os önkéntes támogatási alap« terhére	887.471.42 »
Öregségi és rokkantsági alap egészségvédő és gyógyító-eljárás alapja terhére	5.880.76 »
Jóléti alap terhére	<u>222.678.16 »</u>
	148,134.396.84 P

Az államvasutak által létesített és fenntartott szociális alkotások.

A Magyar Királyi Államvasutak nyugdíjintézete

Létesítését a közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1870. évi március hó 13-án kelt 2716. számú rendeletével jóváhagyott első alapszabály határozta el. Az intézet célja az évi fizetéses alkalmazottak vég-ellátásáról való gondoskodás volt.

A nyugdíjintézet célja a Magyar Királyi Államvasutak, a Magyar Királyi Állami Vasgyárak, az ezek kebelében fennálló bányatársprnztárak és a Magyar Királyi Állami Szénbányászat évfizetése, havidíjas, napidíjas és napibéres alkalmazottainak, ezek özvegyeinek és árváinak nyugellátásáról gondoskodni.

A Magyar Királyi Államvasutakon kívüli többi felsorolt üzem alkalmazottainak ügyei teljesen a Magyar Királyi Államvasutak Nyugdíjintézetének alapszabályai szerint intéztek, azonban az ellátások kiszolgáltatásából eredő terhek az illető üzemet terhelik.

A nyugdíjintézet kötelezett tagjai az államvasutaknak évi fizetésser havidíjjal, napidíjjal és napibérrel kinevezett, illetve felvett alkalmazottai 18-ik életévük betöltésétől kezdve. A külön-szerződéssel alkalmazott havidíjasok, napidíjasok és napibéresek nem nyugdíjintézeti tagok.

A Magyar Királyi Államvasutak nyugbérpénztára

Első alapszabályát a kereskedelemügyi miniszter 22.863/1904. számú rendelete hagyta jóvá. Az intézmény 1904. július 1-i hatállyal kezdte meg működését.

A nyugbér pénzt ár célja az államvasutak munkásainak nyugbereről, hátramaradottainak özvegyi segélyéről, illetőleg árvái nevelési pótlékáról gondoskodni.

Kötelezett tagjai azok az államvasuti munkások, poggyászfordárok, akik megszakítás nélkül legalább három éve szolgálnak, 24-ik életévüket betöltötték, 55-ik életévüket még nem töltötték be és szolgálat képesek.

Magyar Királyi Államvasutak öregségi és rokkantsági alapja

Az alap gondoskodik végellátásról öregség, rokkantság, özvegyesség vagy árvaság esetében:

a) azokról a nyugdíjintézeti és nyugbérpénztári tagokról, akik ezeknél⁸ az intézeteknél még nem érték el a minimális várakozási időt,

b) a külön-szerződéses havidíjasokról, napidíjasokról, napibéresekről, akik eddig egyik végellátási intézményhez sem tartoztak,

c) azokról a munkásokról, akik életkoruk vagy rövidebb szolgálatuk miatt nem kerülhetnek a nyugbérpénztárba. Az alap sem az életkor, sem a munkaidő tekintetében nem szab korlátokat, fig jelembe veszi a más munkaadónál eltöltött időt is és így a legtágabb mérvben gondoskodik az alkalmazottak addig kedvezmények és ellátás nélkül hagyott rétegei oh.

Különsegély-alap

A különsegély-alapnak »Határozmányok« címen kiadott rendelkezéseit az akkori közmunka- és közlekedésügyi miniszter 1885. évi március hó-23-án 10.860. szám alatt hagyta jóvá.

A határozmányok szerint az alap főcélja: munkaképtelenné vált alkalmazottaknak, illetve elhalt alkalmazottak családtagjainak rendszeres pénzbeli segélyezése, amennyiben nyugellátásra igényt nem tarthatnak.

Rendkívüli, kivételes esetekben igen csekély nyugellátás esetén, továbbá oly családtagok után is engedélyezhető segély, akiknek nyugellátásra egyáltalán nem lehet igénye, de akiknek eltartására az elhalt alkalmazott törvényszerűen kötelezhető volt.

Lakások

A MÁV alkalmazottai részére a szükséghez mérten természetbeni és bérlakásokat tart fenn.

A természetbeni lakásoknak az a rendeltetése, hogy a külső végrehajtó szolgálat, elsősorban az állomási szolgálat ellátásában fennakadás ne legyen. Ezért minden állomáson, sőt megállóhelyen is, kizárólag az ott szolgálatot teljesítő alkalmazottak részére lakásokat tart fenn és azokat, lakbér-járandóságuk fejében, természetben bocsátja alkalmazottai rendelkezésére. Nagyobb vasúti gócpontokban a szükséghez képest, többnyire különálló kertes kis házakból lakótelepeket létesítettek és azokat vagy természetben, vagy pedig olcsó bér ellenében kapják az alkalmazóitok. Legszámottevőbb ilyen lakótelepek: az Istvántelki és Északi Főműhelyi lakótelep, ahol 945 vasutas család lakik 3.000 családtaggal. Jelentősebb MÁV lakótelepek még a Budapest-Ferencvárosi, Hajtsár-úti, Tatai-úti lakótelepek, a Dunakeszi Főműhelytelepi lakótelep és a Miskolci MÁV-telep. Ezek a lakótelepek főként segédtiszt, altiszt és munkás-személyzettel vannak benépesítve. Azonban jóformán minden nagyobb városban vannak vasúti bérházak a tisztviselők részére is, akik vagy lakóiéiük ellenében, vagy a városi viszonyokhoz képest olcsó bér fejében jutnak lakáshoz.

Budapesten 127 kisebb-nagyobb háza van az Államvasutaknak, összesen 956 különféle lakással (a Budapest-déli üzletvezetőség kezelésében: 81 ház 391 lakással, a Budapest-északi üzlet vezetőség kezeléseiben: 11 ház 61 lakással, az Igazgatóság A. III. osztálya kezelésében: 35 ház 504 lakással). E lakások nagyobb részét természetben kapják az alkalmazottak. (Tisztviselők, segédtisztek és altisztek vegyesen.) A házak az 1890. és 1900-as években épültek, kivéve a Podmaniczky-utca 83-93. szám alatti hat bérházat, melyek 1921-ben készültek el és a Filler-utca 11. szám alatti bérházat, amely 1925-ben épült.

E házakon kívül a MÁV nyugdíjintézetének 26 bérháza van Budapesten, amelyek 1890 és 1900 között épültek. E házakban összesen 395 lakás van. Egyes házakban kizárólag MÁV tisztviselők, a többiekben segédtisztek és altisztek részére vegyesen tartanak fenn lakásokat, amelyek bérét szociálisan, a külső bérekhez viszonyítva alacsonyabban állapítják meg. A MÁV az olcsóbérű lakások termelését rendes programjába vette. Budapesten jelenleg is épül négy bérház a Gyáli-úton, három bérház a Szent László-úton és két bérház a Dunakeszi főműhelyi lakótelepen, összesen 102 darab egy- és kettőszobás lakással. Feltehető, hogy e lakásokat még folyó év novemberében át lehet adni rendeltetésüknek. Építési programját a MÁV a jövőben is folytatni kívánja.

Üzemi jutalék

Az államvasúti alkalmazottak évente egyszer az év utolsó hónapjában üzemi jutalékban részesülnek. Az egyes alkalmazottak az ált. ah. k. l. eloltott munkakörnek megfelelő részesedési arányszámék és ezen belül az általuk ténylegesen kifejtett működésnek megfelelő egyéni minősítés szerint kapnak jutalékot.

Alapítványok

A MÁV-nál lévő alapítványok azt a célt szolgálják, hogy az árvaházakon kívül tanuló gyermekeket segélyben részesítsék. Ezek között első helyen kell megemlíteni a »Magyar Királyi Államvasúti Alkalmazottak Árvaházi Alapítvány«-át, amelynek kamatjövendelméből évenként 300 vasutas árva részesül 30-100 pengős tanulmányi segélyben. Ezenkívül vannak az egyes alkalmazottak által, vagy volt alkalmazottak emlékére létesített alapítványok, amelyekből további árvák vagy jól tanuló vasutas gyermekek részesülnek évenként megfelelő segélyben.

Műegyetemi ösztöndíj

A Magyar Királyi Államvasutak Igazgatósága a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem gépészmérnöki, mérnöki és vegyészmérnöki osztályán a Magyar Királyi Államvasutaknál való szolgálat viszontkötelezettsége mellett ösztöndíjakat létesített.

Az ösztöndíj szabályzat szerint az ösztöndíj összege évi 1.200 pengő, amelyet havi 100 pengős részletekben folyósítanak. Az ösztöndíjas öt éven át élvezheti az ösztöndíjat, köteles azonban legalább is jó előmenetelt felmutatni, a hivatalos tanrendet követni és a kilenc félév elvégzése után a III. szigorlatot legkésőbb fél éven belül letenni.

Az ösztöndíjas oklevele megszerzése után köteles azonnal az Államvasutak szolgálatába lépni és ott egyfolytában annyiszor két és fél évet eltölteni, ahány éven át az ösztöndíjat élvezte. Ösztöndíjért csak a Műegyetemre beiratkozott hallgatók pályázhatnak.

A pályázati kérvényeket a M. Kir. Államvasutak Igazgatóságának elnökéhez kell címezni és legkésőbb szeptember hó 15-ig a Műegyetem rektoránál kell benyújtani.

Az alkalmazottak és családtagjaik ellátása

Az alkalmazottak és családtagjaik hús-, valamint 442 községben lakó 456.497 alkalmazottnak és családtagnak zsírellátását – amely községekben a zsírellátást a közigazgatási hatóságok biztosítani nem tudják – bérhizlalással biztosítják.

A vonat- és mozdonykísérő (utazó) személyzet ellátásának biztosítására ezidőszerint 35 szolgálati helyen egy tál meleg ételt szolgáltatnak ki kedvezményes áron. Ezeket az étkeztetőket szükség szerint szaporítani fogják.

Ezenkívül az utazószemélyzetet táskázás céljából füstölt hússal, füstölt és sózott szalonnával, kolbászáruval látják el. Megszervezték az alkalmazottak tejjelétését.

Gondoskodás történt az alkalmazottaknak burgonya, hagyma és hüvelyesekkel való ellátásáról.

Az alkalmazottak felerészben bőrtalpú és felerészben mozaiktalpu lábbelit kapnak.

A hadbavonult alkalmazottak családtagja a fentemlített élelmiszerek juttatásánál külön figyelemben részesülnek.

Katonai szolgálatra bevonult alkalmazottak illetményei

A) A tisztviselők, segédtsztek, altisztek, továbbá a napidíjasok és napibéresek részére katonai szolgálatuk tartama alatt folyósítandó illetményeket az 5.700/1940. M. E., továbbá az ezt módosító 1.870/1942. M. E. és a 4.180/1942. M. E. számú rendeletek szabályozzák.

Családi pótlék

Az államvasúti tisztviselők, gyakornokok, segédtsztek, altisztek, havidíjasok, napidíjasok és napibéresek az 1912. évi XXXV. t.-c, valamint a 7200/1925. M. E. számú rendelet alapján feleségük és törvényes, vagy törvényesített édes, vagy mostohagyermekük után családi pótlékban részesülnek.

A tisztviselők, gyakornokok és a tisztviselői előképzettséggel bíró havidíjasok gyermekei 24. életévük betöltéséig, a segédtsztek gyermekei 20. éves korig, a többi alkalmazott gyermekei 16 éves korig jogosultak családi pótlékra.

Azoknak az alkalmazottaknak gyermekei, akik csak 16, illetőleg 20 éves korig jogosultak családi pótlékra abban az esetben, ha kiváló eredménnyel folytatják iskolai tanulmányaikat, tanulmányaik befejezéséig, legfeljebb azonban 24. életévük betöltéséig családi pótlékban részesíthetők.

Az 1912. évi XXXV. t.-c. 9. §-a, illetőleg a 7200/1925. M. E. sz. rendelet 38. pontja értelmében a méltánylást érdemlő körülmények fennforgása esetén családi pótlék engedélyezhető a 7200/1925. M. E. sz. rendelet 38. pontjában előírt feltételek igazolása esetén a következő családtagok után:

a) Az alkalmazottnak a családi pótlékra való igény szempontjából meghatározott életkort már elért törvényes vagy törvényesített édes. vagy mostoha gyermeke után,

b) az alkalmazottnak törvényes édesatyja, vagy édesanyja után.

c) az alkalmazottnak teljes árvaságra jutott, vagy szülőtlén törvényes unokája után,

d) az alkalmazottnak nevelt (örökbefogadott) gyermeke után.

Munkásgyermek nevelési pótlék

Az államvasúti ipari s nem ipari munkások a 6080/1939. M. E., illetőleg a 33.756/1940. Eln. K. K. M. sz. rendeletek alapján 14-ik életévüket még be nem töltött ellátatlan gyermekük, valamint unokájuk után munkásgyermek nevelési pótlékban részesülnek.

Az ipari munkások az alkalmazás napját követő hónap első napjától, a nem ipari munkások pedig egy évi megszakítás nélküli kifogástalan szolgálati idejük elteltét követő hónap első napjától kapnak munkásgyermek nevelési pótlékot.

MÁV nevelőintézetek és árvaházak

A m. kir. államvasutak az ország különböző részeiben öt nevelőintézetet és árvaházat tartanak fenn, mégpedig Szegeden, Kaposváron, Szatmárnémetiben és Újvidéken fiú-, Kőszegen pedig leánynevelő intézetet és árvaházat. Ezekben az intézetekben elhalt vasúti alkalmazottak teljes árva, vagy félárva gyermekei kapnak teljesen ingyenes nevelést, vagy

olyan még élő tényleges szolgálatban álló alkalmazottak gyermekei nyernek elhelyezést, nagyon méltányosan megállapított ellátási díjak mellett, akik a MÁV. parancsából olyan helyen tesznek szolgálatot, ahol gyermekeik neveltetésére megfelelő iskola nincsen.

Az említett intézetekben ezidőszert 396 árvát és 345 internátusi vasutas gyermeket neveltet a MÁV.

MÁV népiskolák és támogatott vasúttelepi iskolák

A MÁV jelenleg két népiskolát tart fenn, és pedig egyet a Dunakeszi-műhelytelepen, egyet pedig Pusztaszabolcson. Ezenkívül jelentékeny támogatásban részesít olyan vasúttelepi állami népiskolákat, amelyekben tömegesebben tanítanak vasutas gyermekeket.

MÁV műhelyi tanonciskolák

A MÁV az önálló műhelyekben tanonciskolákat tart fenn. A felvett tanoncokat előzetes képességvizsgálat alapján választják ki és 3 éven át gyakorlatilag és elméletileg képezik ki jövendő feladataikra.

A legkiválóbbakból kerülnek ki a műhelyi és vontatási szolgálat művezetői, mozdonyvezetői, kocsivizsgálói és az irodai személyzet egy része, a többi tanonc felszabadulása után a műhelyi munkások pótlását szolgálja. Kiképzésük különálló tanoncműhelyekben, elemi oktatásuk pedig a kereskedelem és közlekedésügyi, illetve a közoktatásügyi minisztérium által jóváhagyott tantervek alapján a királyi főigazgatóságok felügyelete alatt álló MÁV tanonciskolákban történik.

A kolozsvári műhelyben egy internátus jellegű tanoncnevelő intézetet is tart fenn a MÁV, amelyben 60 erdélyi tanoncfiút nevel.

A Magyar Királyi Államvasutak Betegségi Biztosító Intézete

Alapítási év 1923. Ennek az intézetnek elődjei voltak az 1891-ben felállított: »B3tegegélyző pénztár«, majd 1907-től 1923-ig két párhuzamosan működő intézmény: a »Különbetegsegélyző pénztár« és a »Vállalati betegsegélyző pénztár«. A MÁV Betegségi Biztosító Intézete felöleli az összes tényleges évi fizetéses és nem évi fizetéses alkalmazottak, a nyugellátásban részesülők, továbbá az öregségi stb. ellátásban részesülők, valamint a betegségi biztosító intézeti alkalmazottak és végül az önkéntesen biztosítottak betegség esetére való biztosítását. A MÁV Betegségi Biztosító Intézete az OTI után az ország második legnagyobb biztosító intézete. A biztosítottak száma közel 200.000 fő.

1. »Horthy Miklós MÁV Kórház és Központi Rendelő« épült 1927. évben, bővített 1929, 1932. és 1943. években. A befejezés előtt álló szárnyépületben létesítendő férőhelyekkel együtt 700 ágygal rendelkezik. Szakrendelői korszerűen vannak berendezve. Tüdőbeteg gondozó intézete és házi gyógyszerháza van.

2. »Kolozsvári MÁV Kórház és Rendelő« szakrendelőkkel és 50 ágyas kó házi résszel, valamint házigyógyszertárral.

3. »Kassai MAV Rendelő« szakrendelőkkel és vizgyógyintézettel.

4. Hévízén »Vasutas ház« 15 férőhellyel.

5. Hatvanban, Mickolcon és Királyháza saját tulajdonban lévő gőz- és kádfürdők.

½%-os önkéntes támogatási alap

Alapítási év 1930. Az alap a betegségi biztosító intézet alapszabályai-ban megállapított segélyeken túlmenő segélyeket nyújt és segélyezi alapszabályszerű mértékben a koruknál fogva már nem igényjogosult, de még szülői eltartásban részesülő gyermekeket. Gyógyintézeteket létesít, bővít és kiegészít. Tagjai mindazok a MÁV alkalmazottak, illetőleg MÁV B. B. I. biztosítottak, akik beszámítandó havi járandóságuk ½%-át az alap céljaira önkéntesen felajánlják.

*Magyar Királyi Államvasutak Öregségi és Rokkantsági Alapjának egészség-
védő és gyógyító eljárási alapja*

Alapítási év 1929. Az alap jövedelme az ÖRA járulékos összegéből kihatandó, a járulék jövedelem 6%-át kitevő összeg. Az alap célja az OR-A járulék fizetésére kötelezett tagok és családtagjaik egészségromlásának megelőzése, továbbá a tagokat fenyegető korai megrokkánás bekövetkezésének lehető időbeli kitolása. Intézményei, amelyeket ezidő-szerint a MÁV Betegségi Biztosító Intézete bérel:

1. Balatonfüreden »Vasutas ház« 18 férőhellyel,
2. Harkányfürdön »Gyógyház« 124 férőhellyel.

Magyar Királyi Államvasutak Jóléti Alapja

Alapítási év 1942. Az alap célja az összes tényleges szolgálatban álló és nyugellátásban részesülő alkalmazott megélhetését könnyítő és gyermekek nevelését előmozdító intézmények létesítése, fenntartása, fejlesztése és támogatása. Az alap keretében megindultak a munkálatok Kő-szegen egy 200 ágyas tisztviselő üdülő felépítésére.

*Az alkalmazottak által fenntartott intézmények
I. Egyesületek*

Az államvasúti alkalmazottak körében különböző célú, a magyar királyi kereskedelem és közlekedésügyi miniszter által – a magyar királyi belügyminiszterrel egyetértőleg – jóváhagyott alapszabályokkal rendelkező, egyesületek működnek.

A jelenlegi országterületen 83 társadalmi, közművelődési és könyvtáregyesület, továbbá önképzőkör otthon, 29 dal- és zeneegyesület, 31 temetkezési és segélyegyesület, 48 sportegyesület, 14 levante egyesület, 17 lővész egyesület és 3 takarékos egyesület működik.

Az egyesületek önkormányzati szervek, azaz a közgyűlés, a választmány és a számvizsgáló bizottság, valamint a tisztikar útján önkormányzatukat önállóan intézik, a kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályok keretén belül.

A szóbanlévő egyesületek a sport különböző ágait művelik és ma már a vasutas sport az egyetemes magyar sportnak egyik legerősebb pillére.

Az egyesületek egy része az ország különböző üdülőhelyein nyaralás céljaira üdülőtelepeket létesített vagy bérelt, amelyeket az alkalmazottak méltányos áron vehetnek igénybe.

Részt vesznek az egyesületek a hadiárvak felnevelésére irányuló országos akcióban is.

Egyesek ösztöndíjakat, tanulmányi és nyaralási segélyeket, mérsékelt kamat mellett kölcsönöket és halálózási segélyeket is nyújtanak tagjaiknak, illetve azok hozzátartozóinak.

Hadiárvak ellátása

A most folyó világháborúban árva sorsra jutó magyar gyermekek ellátásában a magyar királyi államvasutak is szerepet kér és a miniszterelnök úr hitvese által megindított országos mozgalomba bekapcsolódva kötelezettséget vállalt összesen 49 hadiárva ellátására, amelyekből 29-et mint háztulajdonos részesít majd az országos hadigondozás által megállapítandó segélyben.

M. kir. Posta

Az ország egyik legnagyobb munkaadója, az 1942. évi statisztikai adatok alapján 41.000 főt meghaladó személyzettel dolgozik. Ennek megfelelően szociális intézményei is rendkívüli teljesítményt nyújtanak.

Postás nyugdíjárulék alap

A postás nyugdíjárulék alap a posta szolgálatában álló alkalmazottaknak illetményeiből havonként levont nyugdíjárulékokból 1928. évben létesült azzal a céllal, hogy az alap vagyona a tényleges és nyugállományú postaalkalmazottak megélhetését könnyítő, valamint gyermekeik nevelését előmozdító intézmények létesítésére, fenntartására, fejlesztésére és támogatására fordíttassék.

A postás nyugdíj járulékalapból az alap intéző bizottsága eddig 4 intézményt létesített a postaszemélyzet részére. Ezek: a hévízszentandrási gyógyfürdőtelep, Budapesten a postatisztviselők otthona, ugyancsak Budapesten a postás nyugdíjas otthon és a balatonboglári szünidei gyermekotthon.

Hévízszentandráson 1930-ban nyílt meg a korszerűen felszerelt üdülöház. Az üdülöház 5.514 négyszögöl nagyságú telken épült. Az üdülöházban mélyfuratú kút van, amely 40 fok körüli vízzel látja el a férfi és női medencét, valamint a kádfürdőket. Az üdülöház szakorvosi rendelővel is el van látva.

Budapesten a Benczúr-utca 27. sz. alatti »Postatisztviselők Otthona« 614 négyszögöles telken épült, kétemeletes házban van elhelyezve. Ebben az épületben kaptak helyet a postatisztviselők összes szakegyesületei. Az egyesületek az épületben a vidéki egyesületi tagok elszállásolása céljából vendégszobákat rendeztek be.

A »Postás Nyugdíjas Otthon« a XIV. Szent Domonkos utca 6. sz. alatt modern kétemeletes ház. Az otthon 92, többnyire egyedülálló, kisebb nyugdíjjal bíró nyugdíjasnak nyújt kellemes otthont.

A balatonboglári postás szünidei gyermekotthon a családvédelem gondolatának jegyében 1939. évben létesült 3.022 négyszögöl területű parti ingatlanon. Az otthon 120 gyermek befogadására alkalmas s egy üdülési dényben 3 csoportban összesen 360 gyermek üdültetése biztosítható.

Az alap ezenkívül a postaszemélyzetének jóléti alapítványa horányi üdülőtelepén, továbbá az Országos Gyermekvédő Liga farkasgyepői üdülőtelepén évente kb. 300 postás gyermek nyaraltatási költségeit viseli.

Az 1942. év folyamán a nyugdíjjárulék alap összesen 656 postás gyermek üdültetéséről gondoskodott.

A hévízszentandrásai gyógyfürdőtelepet az 1942. évben 607 postaalkalmazott, illetőleg családtag vette igénybe.

A m. kir. posta személyzetének jóléti alapítványa

A m. kir. posta személyzetének jóléti alapítványa a postaszemélyzet hosszú éveken át összegyűjtött adományaiból létesült 1927. évben. Céjja minden olyan tevékenység, amely a postaszemélyzet jólétének előmozdítására irányul.

Az alapítvány bevételei az alapítványi vagyon hasznosításából eredő jövedelméből, a személyzet által az üzemi jutalékból felajánlott összegekből, egyéb jövedelmekből és adományokból áll. Bevétele továbbá a temetési segélyekre befolyó hozzájárulási összegek.

Az alapítvány Balatonalmádin, Horányban, Zircen és Szováta-fürdőn saját üdülővel rendelkezik, ezenkívül Borszék-fürdőn, Szováta-fürdőn és Tusnád-fürdőn, valamint Balatonföld váron bérelt villákban, Balatonfüreden és Lillafüreden örökszobákban gondoskodik a postaalkalmazottak és családtagjaiknak kedvezményes üdültetéséről.

Balatonalmádivan 3 hold területen épült a modern üdülőház, amelyben 40 vendégszoba, továbbá 4 egyszoba-konyhás lakás áll az üdülők használatára. A férőhelyek száma 100.

A horányi üdülőház a székesfőváros 4 holdas területén közvetlen a Duna-parton épült. A 20 szobából álló üdülőház befogadóképessége 31 fő.

A postás erdei ház a zirci apátság bakonyi birtokán, Zirc község mellett, közvetlenül az erdő tövében fekszik. A 13 szobából álló üdülőházban 26 személy helyezhető el.

Szováta-fürdőn az alap tulajdonát képező villában 25 személy, az alap által bérelt villában pedig 12 személy helyezhető el.

Borszék-fürdőn bérelt villában 25 személy, a tusnád-fürdői bérelt villában pedig ugyancsak 25 személy számára van hely.

Balatonfüreden a Balatoni Szövetkezeti házban 8 alapítványi szobában 11 férőhely van.

A lillafüredi postaépületben levő 2 alapítványi szobában 5 vendég szállása biztosítható.

Az alapítvány Balatonföldváron a postaüzemi és műszaki üzemi tisztviselők villáját bérlí. A villában 12 vendégszoba van, amelyekben összesen 19 üdülő helyezhető el.

A jóléti alapítvány az 1942. évben összesen 1.226 postaalkalmazott, nyugdíjas, illetőleg hozzátartozó kedvezményes üdültetéséről gondoskodott s ezenkívül a fővárosban és egyes nagyobb vidéki városokban a postaalkalmazottak között mérsékelt árú, illetőleg ingyen uszoda és fürdőjegyeket osztott szét. E célra az említett évben 13.000 pengót fordította

Az alapítvány a nagyobb postai szervek mellett *szolgálati étkezőket* tart fenn, ahol a személyzet olcsó és jó ellátásban részesül.

A tényleges és nyugdíjas postaszemélyzet szociális viszonyainak a helyszínen való megismerése, a segítség módjának megállapítása, továbbá

a gondozói szolgálat és a személyzet közötti közvetlen kapcsolatok megteremtése végett a jóléti alapítvány az ország összes postai szerveit behálózó *gondozószervezetet* létesített. A környezettanulmányt képzett postás gondozónők végzik.

Ugyancsak az alapítvány keretében működik a hadbavonult postaalakalmazottak támogatása céljából alakult *Postás Bajtársi Szolgálat*. A bajtársi szolgálat a rászorulókat anyagi és erkölcsi támogatásban részesíti.

A havonként feldolgozott munkaegységek (forgalom) alapján a posta személyzete *üzemi jutalékban* részesül.

A m. kir. posta az 1942. év folyamán személyzete részére családi pótlék, illetőleg gyermeknevelési pótlék címén kereken *10 millió* pengőt fizetett ki.

A m. kir. posta a műszaki tisztviselői szak utánpótlásának előmozdítása céljából a műgyetem gépészmérnöki, mérnöki, építészmérnöki és vegyészmérnöki osztályának rendes hallgatói részére szolgálati viszoni-kötelezettség mellett tanulmányi ösztöndíjakat létesített. A ösztöndíjak számának megállapítása a szükségletnek megfelelően évről-évre történik. Az ösztöndíjak összege egyenként évi 1.200 P.

A Budapesten szolgálatot teljesítő olyan távírda munkások részére, akiknek a családja vidéken él, a posta a város különböző részein összesen 8 laktanyát tart fenn. A laktanyákban összesen 187 távírdamunkás kap igen mérsékelt díjazás mellett szállást.

A postavezérigazgatóság mellett szakkönyvtár működik, amelynek könyvvállománya az 1942. év végén 16.315 kötet volt. Ezenkívül valamennyi kerületi postai igazgatóságnak, valamint a budapesti távíró- és távbeszélő igazgatóságnak és egyéb postai szervnek is van postai szakkönyvtára.

A m. kir. posta szaklapja a »Magyar Posta«, amely egyúttal a m. kir. posta jogász és mérnöktisztviselői országos egyesületének értesítője is. A szaklap havonként jelenik meg és a folyó évben érte el XVII. év folyamát.

A postaszemélyzet idegennyelvi ismereteinek fejlesztését a Budapesten és a vidéki postai igazgatóságok székhelyén működő német és francia nyelvtanfolyamok szolgálják. A tisztviselők oktatása itt 5-6 hallgatóból álló csoportokban történik.

Egészségvédelmi alkotások

A m. kir. posta Betegségi Biztosító Intézete

A m. kir. posta személyzete 1896-ban önerejéből hozta létre a postás betegsegélyző egyesületet. 1927. év óta pedig az 1927: XXI. t.-c. alapján működő m. kir. posta betegségi biztosító intézete látja el a posta személyzetének egészségvédelmét.

Az intézetnek jelenleg a következő gyógyászati szervei, illetőleg gyógyintézetei vannak:

- a) Szakorvosi rendelőintézet
- b) Vöröskereszt Erzsébet kórház az intézet bérletében
- c) Postás alapítványi kórház az intézet kezelésében
- d) Budafoki tüdőbeteg megfigyelő és gyógykezelő intézet.

Az intézet szolgáltatásai

1. Betegség esetében az intézet ingyenes orvosi kezelést nyújt, a szükséges gyógyszereket és az engedélyezett gyógyászati segéyszereket a beszerzési ár $\frac{1}{3}$ -ért, a gyógyvizeket és gyógyfürdőket pedig a beszerzési ár feléért bocsátja tagjai rendelkezésére. Az intézet ezenkívül szakorvosi beutalás alapján a biztosítottaknak meghatározott időtartamú kórházi ápolást is nyújt.

2. Szülés esetében az ingyenes gyógykezelésen kívül a tagok anyasági segélyt kapnak.

3. Halálozás esetében az intézet temetési segélyt ad, éspedig egy havi illetményt a tag elhalálozása esetén, az egyhavi illetmény felét az igényjogosult feleségének elhalálozása esetén. Az intézet kiadásai az 1942. évben 3,291.321 P 92 f-t tettek ki.

Az alkalmazottak által fenntartott intézmények:

A m. kir. posta állami személyzetének segélyző és nyugdíjpótló egyesülete

Célja rendes tagjainak és azok özvegyeinek az alapszabályokban megállapított esetekben és módzatok mellett nyugdíjpótlékot és temetkezési segélyt biztosítani. Ezenkívül kölcsönt és kivételes esetekben pénzsegélyt is nyújt.

Postás Takarékos és Hitelszövetkezet, mint az OKH tagja

Célja: tagjai anyagi helyzetének javítása azáltal, hogy azok indokolt hiteligenyeit kielégíti és őket takarékoságra irányuló törekvésükben támogatja. A szövetkezet igazgatósága alapítója emlékezetére »Földessy János szociális és családvédő alap« címen 100.000 pengős külön alapot létesített, amelynek terhére a nehéz gazdasági helyzetbe önhibájukon kívül jutott postaalkalmazottakat kívánja megsegíteni.

A m. kir. posta személyzetének Horthy Miklós Ligetváros egyesülete

Az egyesület 1930-ban alakult oly célból, hogy a posta tényleges és nyugdíjas alkalmazottait házhelyhez juttassa, az egyesület tagjait családi házak építésében támogassa. Az egyesület kitűzött céljának megvalósítása érdekében ifj. gr. Károly Gyula érdi birtokából 171 kat. hold. földet vásárolt és azt 1.024 házhelyre parcellázva a tagok birtokába bocsátotta.

Postás Sport Egyesület

Célja: mindennemű testedző sport üzése és ezenkívül társas összejövetelek útján a tagoknak szórakozás nyújtása. Az egyesület 1899-ben történt megalakulása óta jelentős szerepet visz a magyar sportéletben.

Az egyesület vezetősége a súlypontot a tömegsportra helyezi.

A posta általános irányú szociális intézkedései

Az egész ország lakosságának szociális és egészségügyi megsegítését a posta a következőkkel igyekszik előmozdítani: jótékonyági bélyegek kiadásával, a hadifoglyok és hadbavonultak levelezésének díjmentes szállításával és kézbesítésével, a vakoknak és keresetképtelen hadirokkantaknak díjmentes rádióengedély adásával, akiket az elkobzott rádiókészülékekből díjmentesen ellát, a vakok részére készült dombornyomású nyomtatványokat igen méltányos díjszabás mellett szállítja, az OTI bejelentéseket közvetíti. A dísztáviratlapok díjának $\frac{3}{5}$ része a tuberkulózis elleni orsz. szövetség céljait szolgálja.

M. kir. Postatakarékpénztár

A m. kir. postatakarékpénztárt az alapító törvény, az 1885. IX. t.-c. mint *néptakarékpénztárt* kifejezetten azzal a szociális célkitűzéssel létesítette, hogy a legszegényebb néprétegek megtakarított filléreit összegyűjtse és azt a gazdasági élet rendelkezésére bocsássa. A takaréközletág üzletvitelében tehát a postatakarékpénztár célja a takarékoságot minél szélesebb néprétegekben fejleszteni, vagyis a kis existenciákat gazdaságos életmódra szoktatni.

A betétek elfogadásánál szociális irányban az a főszempont, hogy a betevők érdekében lehetővé kell tenni a legcsekélyebb összegek elhelyezését is. A törvény az elhelyezhető betétösszegek legalacsonyabb értékhatárát 1 pengőben állapította meg. A m. kir. postatakarékpénztár pedig ezen túlmenőleg lehetővé tette, hogy a felek ezt az elhelyezhető legkisebb betétösszeget – az ú. n. betétminimumot – filléres összegekben is összegyűjthessék az erre a célra szolgáló takaréklapokon, apróbb címletű posta levélbélyegek felragasztása által.

A takaréközletág szociális továbbépítését jelentette a 2000 P-ig terjedhető betétek lefoglalhatatlanságának biztosítása is.

A takarékbetevők legszélesebb rétegeinek a biztosítás általános szociális előnyeire való nevelését jelentette a betétkönyvek zártta nyilváníthatása, vagyis valamely választott feltétel – nagykorúság, katonai szolgálat, férjhezmenés, stb. – teljesüléséig a rendelkezési jogról való lemondás.

A m. kir. postatakarékpénztár szociális működésének teljességét zálogüzletágában éri el. Ebben az üzletágban az intézet a megszorult egyéneknek kézzálog ellenében kölcsönt nyújt s így azok nem kénytelenek tárgyaiktól megválni, hanem kivárhatják mérsékelt kamattérítés ellenében gazdasági helyzetük javulását.

A postatakarékpénztárnak külön nyugdíjpénztára nincsen. Az intézet tisztviselői és egyéb alkalmazottai – mint állami alkalmazottak – a mindenkori törvényes rendelkezésekkel megállapított nyugellátásban részesülnek.

A *Postatakarékpénztári Betegségi Biztosító Intézet*, 1926-ban alakult. Tagja minden tényleges és nyugalmazott postatakarékpénztári alkalmazott. Tagjai és ezek igényjogosult családtagjai részére nyújtott szolgáltatások:

betegség esetén ingyen orvosi, szakorvosi vagy kórházi gyógykezelés. Kedvezményes ár ellenében gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök, gyógyvizek és gyógyfürdőjegyek,

kézpénzsegély születés és halál esetében, továbbá gyógyfürdő és megelőző üdülés szükségese esetén.

táppénz azok részére, akik járandóságukat a szolgálatban ténylegesen eltöltött napok után kapják.

Az intézet fenntartásához a postatakarékpénztár, mint munkaadó, a járulékok 50%-ával járul hozzá s ezenfelül viseli az ügyvitel minden költségét.

Temetkezési egyesület alakult az 1918. évben. Tagja lehet önkéntes belépés útján minden postatakarékpénztári alkalmazott s ezek családtagja. Alapszabályszerű kézpénzsegélyt nyújt a tag, vagy biztosított családtagja halála esetében. – A tagok halálesetenként megállapított hozzájárulást fizetnek.

önsegélyző alakult az 1929. évben. Célja az önhibájukon kívül nehéz helyzetbe jutott alkalmazottak támogatása és segélynyújtás más indokolt esetekben. Tagja minden olyan postatakarékpénztári alkalmazott, aki üzleti jutalékban részesül. A tagok hozzájárulás címén jutalékuk bizonyos csekély hányadát fizetik.

A m. kir. Postatakarékpénztári Tisztviselők Sportegyesülete (PTSE) 1903-ban alakult, tagjainak száma 1460. Működik 11 szakosztály.

Menza alakult az 1935. évben. Mérsékelt áron ebédet ad az alkalmazottaknak. Fenntartásához a postatakarékpénztár bizonyos meghatározott évi összeggel, továbbá helyiség, fűtés, világítás, stb. ingyenes nyújtásával járul hozzá.

A könyvtár alapját az intézet részéről már az alapítástól kezdődőleg beszerzett szükséges szakmunkák vetették meg. Ezidőszerint kb. 1.500 kötetből áll.

Általános segélyezés évenként két alkalommal, és pedig karácsonyi ünnepek előtt, és június hóban történik. E célra a költségvetésileg biztosított összeg, az üzleti járulékos bizonyos hányada, valamint az önsegélyző jövedelmének egy kisebb része szolgál.

A postatakarékpénztári alkalmazottak részére üzleti jutalék is rendszeresített, amelyben a személyzet a betöltött munkakör, a szolgálatban ténylegesen eltöltött munkanapok és a forgalom arányában részesül. A jutalék havonta kerül kifizetésre.

Az intézet személyzete az 1926. évben dr. Dencz Ákos akkori h. vezérigazgató érdemeinek megörökítésére – 50. születésnapja alkalmából – alapítványt létesített. Az alapítvány célja az alacsonyabb rangosztályba tartozó érdemes tisztviselők nyári üdülésének biztosítása, illetve elősegítése. Az alapítvány jövedelméből évenként 1-2 tisztviselő részesül üdülési segélyben.

A hadbavonult alkalmazottak, illetve hozzátartozóik illetményeiket katonai szolgálatuk alatt is teljes egészükben megkapják.

A hősi halottak özvegyeit és árváit az intézet saját üzemében alkalmazza, illetve elhelyezkedésüket elősegíti vagy anyagilag támogatja őket.

Magyar Nemzeti Bank

Az intézet 733 tisztviselőt, 258 tisztviselőnőt és 774 egyéb alkalmazottát foglalkoztat.

Az intézet alapszabályainak 99. cikke alapján létesített nyugdíj-alap gondoskodik az igényjogosult tisztviselők és alkalmazottak nyugellátásáról. Az alkalmazottak indokolt kérésére az intézet elnöke és vezérigazgatója az intézet költségzámmlája teihere segélyt folyósít.

A pénzjegynyomdánál foglalkoztatott személyzet részére menza létesült.

A tisztviselők és tisztviselőnők részére az intézet a Római-parton sporttelepet létesített, ahol klubház, csónakház, korszerű tekepálya és 6 kitűnően karbantartott tennispálya nyújt lehetőséget a pihenésre és sportolásra. A pénzjegynyomdában foglalkoztatott személyzet részére külön sportegyesület létesült. Az intézet üzlet vezet őségének közgazdasági tanulmányi és statisztikai osztályán, valamint a sportegyesületekben könyvtár áll rendelkezésre.

A tisztviselők és alkalmazottak rendszeresített illetményképpen az évi törzsfizetésük 15 százalékát kapják karácsonyi pótlék címén. Ezenfelül évenként egy alkalommal az összes alkalmazottak egy hónapra eső fizetésük 50 százalékában megállapított külön munkadíjban, továbbá egyes alkalmazottak – érdem szerint – ugyancsak évenként egy alkalommal remunerációban részesülnek.

alapítványt, a Ludovika akadémián egy tandíjmentes helyet létesített. A világháború idején a tisztviselők és alkalmazottak részére fontos fogyasztási cikkek beszerzése és árusítása céljából az elnöki osztály keretében beszerzési csoport működik.

1941-ben a tisztviselők és alkalmazottak kötelező szociális biztosítására 210.531.97 pengő, a tisztviselők és alkalmazottak helyett átvállalt biztosítási díjért 63.688.42 pengő, az alkalmazottak családi munkabérére pedig 365.385.31 pengő került kifizetésre.

Az intézet alkalmazottai részére házasságkötésük alkalmával kamatmentes házassági kölcsönt folyósít, melynek törlesztése a házasság megkötésétől, továbbá a születendő gyermekek születési időpontjától kezdődőleg

1-1 évre szünetel. A gyermekkelengye beszerzésének megkönnyítésére az intézet szülési segélyt ad, a tisztviselőnő anyák részére 6-9 hónapig terjedő szabadságot engedélyez. A tisztviselők és családtagjaik, továbbá a tisztviselőnők a Pajor Szanatóriumban, a pénzbeszedők és más alkalmazottak a Szövetkezetek Erzsébet kórháza gyógyintézetében, valamint a szakorvosoknál ingyenes betegellátásban részesülnek. A Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének évenként rendezett gyermeknyaralattási akciója keretében az intézet évente az alkalmazottak gyermekei közül körülbelül 100 gyermek nyaralását biztosítja.

Az intézet a hadművelleti területen katonai szolgálatot teljesítő alkalmazottainak hazájuk és a polgári társadalom iránt teljesített odaadó, áldozatkész szolgálataik elismeréséül, állandó jellegű pótlékot folyósít.

E pótlékban részesülnek azok a katonai szolgálatot teljesítő alkalmazottak, akik a kivonuló hadművelleti hadsereg kötelékében az ország határain túl, legalább 3 hónapig szolgálatot teljesítettek. A hadiszolgálatért engedélyezett pótlék a negyedik havi szolgálat megkezdése időpontjától kezdődőleg évi 400.- pengőben állapítatik meg, ezt követően pedig minden további megkezdett hónappal 100.- pengővel növekedik, mindaddig, amíg az évi 1.200.- pengőt el nem éri.

»HANGYA« Termelő-, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet

Ha jellemezni akarjuk a Hangya szövetkezet működésének hatását kifelé az ország mezőgazdasági termelő-, s fogyasztóközönsége felé, akkor elég lesz rámutatni az évi jelentések egyre bővülő száadataira.

A Hangya szövetkezet 1968 autonom tagszövetkezete mintegy 4000 áruelosztó hely segítségével végzi a parazita kereskedelem lefékezésének misszióját. Terményértékesítése, intervenciós vásárlásai, szövetkezeti iparvállalatainak tevékenysége, szövetkezeti mintafalu létesítése Tordason, minta járások létesítése a szövetkezeti gondolat valórváltását jelentik Magyarországon a termelők és fogyasztók érdekében az önszegély jegyében.

E rövid összefoglalás után tanulságos lesz ismertetni azokat az önkéntes jellegű szociális alkotásokat, amelyeket a Hangya szövetkezet saját tisztviselőinek és alkalmazottainak közel 9000 főnyi serege részére létesített. Vegyük sorba őket:

Nyugdíjpénztár

Vagyona kb. 18 millió pengő. Tagjainak száma, nyugdíjasokkal együtt, kb. 3000.

»Bernát István« szövetkezeti nyugdíjintézet (tagszövetkezetek és társintézmények alkalmazottai részére) vagyona 1.2 millió pengő, tagjainak száma 792.

Segélyalap

»Balogh Elemér« tisztviselői segélyalap. Vagyon: P 736.400. »Balogh Elemér« munkássegélyalap. Vagyon: P 420.000. »Gömbös Gyula« munkás nyugdíjpótlap. Vagyon: P 100.000. »Gróf Dessewffy Emil« szövetkezeti kegy díj alap. Vagyon: P 70.000.

Menza

Tisztviselői étkezde működik a központban, tisztviselői és munkás-étkezdék működnek a központi tárházban, az albertfalvai gyártelepen, a budafoki pincészetben és számos vidéki telepen. Az ebéd ára 35-90 fillér. Az étkezdék 1942-ben kb. 300.000 ebédet szolgáltatottak ki.

Sporttelep

A »Hangya Budapesti Sportegyesület« 1942 július havában alakult meg. Szakosztályai: labdarúgás, úszás, kosárlabda, kézilabda, céllövészet, asztali tenisz. Sporttelepének és tornacsarnokának építésetfolyamatbanvan.

Az alkalmazottak sportolásának előmozdítására »Manno Milthiades« sportalap néven, egyelőre P 30.000.– tőkével alap létesült.

Üdülőtelep

Az újpesti Népszigeten 12 év óta 36 szobás üdülőtelep létesült. A telep csónakházában 30 csónak áll rendelkezésre. Párádon 18 szobás üdülő működik. Visegrádon bérbetették a Rákosi Jenő újságírói üdülőt, amely 35 tisztviselő üdülésére alkalmas. Legutóbb pedig Koltón megvásárolták a Teleki-kastélyt, amely szintén az üdültetés céljait fogja szolgálni.

Könyvtár

A fővárosi központban több mint 1200 kötetes könyvtár áll a tisztviselők rendelkezésére. A vidéki telepekre egy énként 150 kötetből álló könyvtárat adományozott a központ.

Karácsonyi segély és remuneráció

Minden évben az alkalmazottak részére a minősítések, családi állapot és gyermekek számának figyelembevételével megfelelően karácsonyi segélyt folyósítanak. Ezenfelül hasonló mérlegelés alapján állapítják meg a remunerációt is.

Adományok

Általános hazafias, kulturális és szociális célokra a Hangya 1942-ben 358.804.20 pengőt folyósított.

Alapítvány és ösztöndíj

Három alapítvány szolgálja az alkalmazottak és főiskolai hallgatók tudományos továbbképzésének ügyét, összesen 160.000 pengő összeggel.

Élelmezési kedvezmények

A központban, a tárházban, az albertfalvai gyártelepen, a budafoki pincészetben lévő szövetkezeti boltokban, továbbá a központi hús- és zsír elosztóban olcsó áron szerezhetik be áruszükségeiteiket az alkalmazottak. Kedvező részletfizetés ellenében történik gondoskodás az alkalmazottak tüzelőanyaggal való ellátásáról. Az őszi hónapokban beszerzési segélyben részesül tisztviselő és munkás egyaránt.

A hadbavonultak hozzátartozóiról való gondoskodás

A bajtársi szolgálat révén úgy a központ, mint az érdekkörébe tartozó vállalatok és a tagszövetkezetek hadbavonult alkalmazottairól és azok családtagjairól gondoskodás történik. A kereső nélkül maradt családoknak, mint legkisebb juttatást, a kieső jövedelem 70%-át biztosítja a szövetkezet, még pedig lehetőleg természetben. A szövetkezet gondoskodik a hadirokkantak gyógykezeléséről és elhelyezéséről, munkaalalmat juttat a hadiözvegyeknek és nevelteti a hadiárvákat. A hadbavonultak gyermekeinek nyaralási lehetőséget nyújt.

Betegsegélyzőpénztár

A vállalati betegsegélyzőpénztár az OTI helyiszerveként működik és közel 14.000 lélek egészségvédelmét szolgálja. A beteg tagok és családtagjaik segélyezésére 1942-ben 510.000 pengőt fordított és 750 tagot és családtagot 13.000 napon át ápoltatott a szövetkezetek Erzsébet-kórházában és egyéb kórházakban. A szövetkezet a betegségi biztosításra nem kötelezett tisztviselőkről és nyugdíjasokról is gondoskodik, akiket orvosi szakkezelésben, valamint kórházi ápolásban részesít és bizonyos kereteken belül, gyógyászati segédeszközökkel lát el. Erre a célra 1942-ben mintegy 120.000 pengőt fordított.

A »Dömötör László dr. betegápolási alap« vidéki szövetkezeti vezetőknek, alkalmazottaknak és azok családtagjainak juttat kórházi ápolást.

Lakótelep

Budafokon 18 ikerházban 36 munkás család kb. 190 gyermekkel jutott egészséges tiszta otthonhoz. Minden lakáshoz egyenként 100 □-öles kert tartozik. A második lakótelep Pestszenterzsébeten létesül, egyelőre 50 lakással.

Napközi otthon

Albertfalván, Budafokon és a vidéken több helyütt napközi otthon működik, ahol a munkások gyermekei szakszerű gondozásban és ingyenes ellátásban részesülnek.

Szeretetház

Az elaggott, vagy baleset következtében munkaképtelenné vált munkásokat a Hangya szeretetházakban helyezi el, ahol teljesen díjmentesen juttat nekik lakást, ellátást, fűtést, világítást, mosást, ruha javítást és betegség esetén, ápolást is. Az elmúlt évben Pilis vörösváron szeretetház céljára ingatlant vásároltak, amelyet a közelmúltban adtak át rendelkezésükre.

Szövetkezeti Asszonyliga jótékony akciói

A fronton harcoló katonák segélyezése, meleg ruhaneműekkel való ellátása, a hozzátartozók segélyezése pénzzel és élelmiszerrel, ajándécsomaggal, karácsonyfáünnepek rendezése, valamint a vándorkelengyék forgalomba hozásának nemesen együttérző munkáját a szövetkezeti asszonycsoportok végezték lankadatlan szorgalommal a Hangya messze-menő anyagi támogatásával.

Tordas

Jobbágy falutól a polgárfalun át, a szövetkező faluig.

Jobb, könnyebb, szebb, fejlődésképes életformát adni a földművelőknek: ezt Tordason, ebben a fejmegyei kis faluban úgy próbálták megvalósítani, hogy szövetkeztek. A jobbágy felszabadítás után övék lett a határ kisebbik fele. Ez volt az első lépés a szabadság felé, de nem hozott teljes gazdasági felszabadulást. A népesség elszaporodott, a föld azonban nem tartott lépést velük. Ebből a falu életét alaposan eltorzító feszültségek támadtak. Elvándorlás a városok felé, betegségek pusztítása ritkította a falu népét. Védekezni kellett és rájöttek a szövetkezésben rejlő nagy erőforrásra, amiből aztán bőven merítettek.

Először fogyasztási, később értékesítési, végül pedig termelő szövetkezetet alakítottak. 1904-ben az elsőt, 1910-ben a hitelszövetkezetet, 1935-ben a tejszövetkezetet, 1938-ban pedig elhatározták, hogy felépítenek bizonyos szövetkezeti létesítményeket, hogy ezeket a falu magáévá tegye és felhasználhassa anyagi és erkölcsi jólétének fokozására. Kisparaszti parcellákból összevásároltak tehát mintegy 7 holdat, ez lett a szövetkezeti mintatelep, abban a faluban, ahol minden igyekezete ellenére is meglehetősen súlyos viszonyok között élt a nép. Úgy gondolták, hogy ha itt meggyökeredzik a szövetkezeti eszme a termelés vonalán, akkor a kísérlet sikerülni fog szerte az országban is.

A gyakorlat azt mutatta, hogy igenis, meg lehet találni a módot arra, hogy a nagybirtokhoz hasonló kedvező előfeltételek között termeljen a kisgazda is. A szövetkezők önként társulnak, egyéni gazdálkodásukat azonban fenntartják.

A Hangya központi igazgatóságának segítségével felállították tehát 68 holdas bérelt területen a mintagazdaságot, amely a jópéldát kell, hogy szolgálta. A központilag irányított szövetkezeti szervezkedés hivatva van arra, hogy gazdaságilag megerősítse a lakosságot és hajlamossá tegye a társadalmi reform munkájának megértésére és befogadására. Hogy milyen eredményeket tudtak elérni néhány év alatt a háborús viszonyok között is, azt most egyszerűen felsoroljuk.

Tordason azzal kezdték, hogy rendbehozták a bekötőutat Martonvásárig 4 kilométeres szakaszon, azután betonjárdát építettek a faluban 1 kilométeres hosszúságban, ezzel egyidőben diófákat ültettek a főútvonalon, több mint 1100 darabot.

Faluépítésre is gondoltak és 47 gazdaház előtt csinos drótkerítést húztak. Konyhakerteket létesítettek a virágos kertek mellett. Korszerű házépítésekhez ingyen praktikus tervet kaptak és felépült az egészségház és a napközi otthon. Létrehozták a szövetkezeti téglavetőt és korszerű bútorok készítését szorgalmazták. Mélyfűréssel közutat létesítettek és vízvezetékkel láttak el néhány épületet. Télen mezőgazdasági tanfolyamot szerveztek, amelynek végén 34 ezüstkalászos gazdát avattak. Hétféle tanfolyamot tartottak sok hasznos előadással. Közben megalkották a tanuló ifjúság iskolaszövetkezetét és megépítették a leveleotthont, amit felszereltek keskenyfilmmel. A gazdakör élénk tevékenységet fejtett ki és a tagjainak száma 42-ről 74-re emelkedett.

Tető alá hozták a kultúrtermet és felépítették a szövetkezeti mintatelepen a szövetkezeti tanintézetet körzetvezetői, lakással. A tanintézethez szappanfőző, baromfi keltető, faiskola, hídmérleg, kút, dendrológiai kert, mintakonyhakert, istállók, minta trágyatelep, ólok, silók, górék, magtár és minta cselédlakás tartozik. Időközben közösen végrehajtott gabonaértékesítésük egyre emelkedik, évi 3000 mázsáról 10.000 mázsára.

Korszerű talaj művelésre térnek át traktossal, vetőgéppel és műtrágyázni kezdik a kiscsászák földeket is. Áttérnek a négyes, ú. n. norfolki vetéskörfőzetre. Állattenyésztésüket mennyiségileg és minőségileg fokozzák, bevezetik a törzskönyvezést, apaállatokat szereznek be, egyfajta egyedek kitenyésztésével emelik a baromfitenyésztésüket. Gyümölcsstermesztésüket fokozzák, 2½ holdon faiskolát állítanak fel és központi gyümölcsletelepet létesítenek. Szemlélatomást javul a szőlőművelésük és méhészetet állítanak fel. Szővőtelepükön megkezdik a háziipari szövés-fonást és ottthon 50.000 méternyi árut állítanak elő. Kendertermeléshez fognak és kenderáztató modern medencéket építenek. Közben a villanyáramot használók száma 38-ról 76-ra növekszik.

Az új szövetkezeti székházat is felépítik, melynek beosztása mintaszerű. Jégverem készül a tejszövetkezet mellé. Megállapítják a Hangyabolt forgalmát és kiderül, hogy 43.000 pengőről 159.000 pengőre emelkedett.

Tordas gazdasági felemelkedésének igen jellemző adatai kerülnek elő: erősen növekszik a szappan-, cukor-, só- és malátaforgalmazás.

A tejszövetkezet sem stagnál. Forgalma növekszik 128.000 literrel 257.000 literre.

Végül arra is gondolnak, hogy felépítik a falu múltját feltáró múzeumot.

Megvalósításra váró feladatok még: házhelyek szerzése, legelő szerzése, tagosítás, földhöz juttatás. Céljuk még, hogy orvost hoznak a faluba, patikát, fürdőt! Közösen akarják biztosítani termésüket, villamoseszközöket akarnak bevezetni a falusi házakba, közös hizlaldát és szeszfőzdét akarnak létesíteni.

Az elmondottakból látható, hogy a fejlődés útján már eddig is szép eredményeket értek el a tordasiak, akik nyugodtan állíthatják, hogy példájukat érdemes követni.

(Tordashoz hasonló szövetkezeti mintafalu, sőt mintajárás szervezése máris megkezdődött az ország különböző vidékein.)

GYÁRIPARI SZABADIDŐ SZERVEZET

1940. év elején a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége körlevelet intézett az ipari vállalatokhoz, hogy közöljék véleményüket munkásaik szabadidő szervezetének felállítására vonatkozólag.

A beérkezett válaszok 85%-a azon a véleményen volt, hogy a szabadidő kérdését az egyes gyárak hatáskörében kell hagyni, de egy központi szervezet létesítendő, amely nem dirigál, de irányelveket szab, tapasztalatokat gyűjt, gondolatokat termel és továbbít.

Ennek alapján alakult meg a Gyáripari Szabadidő Szervezet, amely legelső feladatának tekintette egy olyan gyakorlati tanfolyam életrehívását, amelyen a vállalati szabadidő szervezeteket irányító, vagy ilyenek vezetésére kizemelt vállalati vezetők a legkitűnőbb szakemberek előadásában ismerkedhetnek meg a szabadidő problémákkal.

Az 1940 június 9-16 között Balatonkenesén rendezett szabadidő-vezető tanfolyamon számos kitűnő előadó foglalkozott a szabadidő hasznosításával kapcsolatos gyakorlati tevékenység irányelveinek meghatározásával. A tanfolyamon elhangzottakból egységes felfogásként alakult ki:

a) A munkaadónak kívánatos a munkavállalók szabadidejének hasznosításával foglalkozni, egyrészt, mert e tevékenység igen alkalmas a munkaadó és munkavállaló közötti harmonikus együttműködés kialakítására, másrészt pedig, mert a kispolgári szórakozások megszerzéséhez hozzásegített és szabadidejében hasznosan és kellemesen foglalkoztatott munkás a termelésnek megbízhatóbb és nyugodtabb tényezőjévé válik.

b) A szabadidőtevékenységnek hármass munkaterülete van. Az első munkaterület a dolgozók mindennapi szabadidejének, a második munkaterület a hétvégi pihenő és fizetett szabadság eltöltésének hasznosítása. A harmadik munkaterület a munkavállaló mindennapos életével kapcsolatos létesítmények és intézmények előmozdítása és propagálása (családi házak, munkáslakások, tanoncotthonok, bölcsődék, napközi otthonok, gyárgondozás, korszerű munkahelyek stb.), mert ezek adják meg azt a nyugalmat, derűt és életkedvet, melyek nélkül a szabadidő megfelelő eltöltése el sem képzelhető.

c) A szabadidő elsősorban is a munkavállalók pihenésére és felfrissülésére használandó fel; minden olyan szabadidőtevékenységet kerülni

kell, amely az egyébként is fáradt, dolgozó ember további kifárasztását vonná maga után.

d) Elő kell segíteni a családi élet megerősítését és biztosítani kell a lehetőséget, hogy a munkás szabadidejében családja körében is töltsön megfelelő időt és otthonában is el tudja foglalni magát. Ezeket a célokat szolgálják a munkásházák, munkáslakások létesítése, illetve létesítésük előmozdítása, kis kertek létrehozatala, apró háziállatok tenyésztési lehetőségeinek elősegítése. Ez utóbbiak egyben gazdasági segítséget is jelentenek a munkás háztartása számára.

e) A családi körön kívül való foglalkoztatásuk válfajai – az igénybevétel valószínű sorrendjében – a következők lehetnek:

1. szórakozási és nemes időtöltési lehetőségek (társas összejövetelek, közös játékok, társasjátékok, sakk, ping-pong, tekézés, tánc, ének, zene, szavalás, műkedvelő előadás, ünnepélyek, rádióhallgatás, könyvtár, hírlapolvasás, olcsó színházi előadás, olcsó mozielőadás, stb.)

2. fizikai foglalkozások (felfrissítő játék, testgyakorlás, torna, sport, kirándulás, turisztika, olcsó utazás, stb.)

3. közhasznú ismeretek szerzése (szabásoktatás, varrásoktatás, főzőtanfolyam, gyermekgondozás, házi betegápolás, általános higiéniai kurzus, egészséges életmód, elsősegély, jó modor, stb.)

4. szakmai továbbképzés,

5. művelődési lehetőségek (kultúrelőadások, szakelőadások, rajzoktatás, általános ismeretszerzési tanfolyamok, stb.)

A szabadidő helyes felhasználásával kapcsolatos vállalati létesítmények lehetnek: kultúrház, tornaterem, sporttelep, uszoda, hétvégi telep, üdülőtelep stb.

A szabadidő tevékenységnek – pihentető, üdültető, szórakoztató és ismeretterjesztő jellegén felül – magasabbrendű célkitűzéseinek is kell lennie. Minden egyes foglalkoztatás hazafias és erkölcsi alapon álljon. Ezt a követelményt minden megmozdulásban érvényesíteni kell még akkor is, ha az kifelé kifejezetten nem is nyilatkozik meg. Szavakat, műsoros estéket, előadásokat mindenkor a leggondosabban kell megválogatni, azzal a törekvéssel, hogy belőlük ez a magasabbrendű célkitűzés mindenkor kicsendüljön.

A GYOSZ kebelében létesült Gyáripari Szabadidő Szervezet rendeltetése a fenti megállapítások alapján az, hogy az egyes vállalatok szabadidőtevékenységei között kapcsolatot létesítsen, a vállalatokat szakszerűen tájékoztassa és nekik tanáccsal szolgáljon. Kötelessége az egyes vállalati szabadidőtevékenységek tapasztalatait és tanulságait összegyűjteni és azokat a többi érdekelt intézményekkel megismertetni. Kötelessége olcsó színházi és mozilátogatásra lehetőségekről gondoskodni, közlekedési kedvezményeket kieszközölni, szórakozásokat sújtó hatósági díjak és illetékek elengedését vagy mérséklését szorgalmazni. Kötelessége gondoskodni a szabadidő szervezeteket vezető egyének kiképzéséről, illetve továbbképzéséről. Kötelessége összeköttetést létesíteni mindazokkal a közintézményekkel, amelyek a Gyáripari Szabadidő Szervezetbe tartozó vállalati akciókat támogatni alkalmasak.

Knob Sándor a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége vezérigazgatójának szavai szerint: *m munkásságot a szabadidő szervezet emberi méltóságában kell, hogy gyarapítsa és kell, hogy emberileg értékesebbé tegye*».

VÁLLALATI SZOCIÁLPOLITIKA

A következő oldalakon jelentősebb vállalataink önkéntes jellegű, de közérdeket szolgáló szociálpolitikai alkotásait mutatjuk be.

A gyűjtemény nem teljes, csupán néhány ismertebb vállalatunk szociális beállítottságát tárja elénk, de arra mindenesetre alkalmas, hogy bepillantást nyerhessünk a vállalati szociálpolitika irányelveibe. (Egy átfogóbb összefoglalást a gyáripar önkéntes jellegű szociális alkotásairól grafikus ábrázolásban adunk.)

A felsorakoztatott vállalatok szociális alkotásai erősen karitatív jellegűek, de már magukban hordozzák *az intézményes vállalati szociálpolitika* alapköveit, amelyen felépül a munka ezernyi frontján helytálló dolgozók életének biztosítása.

A meglévő értékek Számbavétele után megállapíthatjuk, hogy a vállalatok szociálpolitikai alkotásainak érvényesülése a dolgozók mindennapi életében komoly érték, néhol 20-30%-os munkabéremelkedésnek megfelelő jövedelem többletet jelent és jelent egyben mást is: a tőke és munka örök harcának feloldását, e küzdelem pusztító formáinak ember-séges szelidülését.

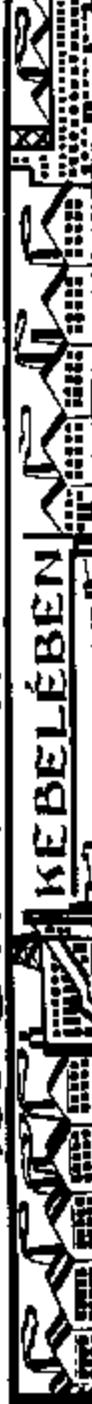
Dreher-Haggenmacher Első Magyar Részvényserfőzde R. T.

A vállalat szociális alkotásai közül első helyen említendő az 1000 férfi munkás befogadására alkalmas *munkásotthon*, amely öltöző és étkező helyiségekkel, fürdővel, zuhanyzókkal áll rendelkezésre a dolgozóknak. A fürdő-helyiségekhez napozó terraszt tartozik.

A munkásotthon földszintjén orvosi rendelőt tart fenn a vállalat, ahol korszerű felszerelések szolgálják a betegek kezelését. A vállalathoz tartozó textil- és csokoládé gyárban ugyancsak orvosi rendelő működik, valamint munkásfürdő és étkezőhelyiség létesült.

A *női munkásotthon* különálló egyemeletes épületben nyert elhelyezést, ahol a célszerű módon létesült berendezés a dolgozó munkásnők fürdését, étkezését és pihenését szolgálja.

133 GYÁRIPARI VÁLLALAT

működő önkéntes jellegű szociális intézmények

60	segélyalap	45%
57	manóskakótelep	43%
56	sporttelep	42%
48	nyugdíjpénztár	36%
48	könyvtár	36%
39	orvosi rendelő	29%
38	kaszinó	29%
28	kultúrház	21%
22	napközi otthon	17%
3	kórház	2%

KELETKEZÉSÜK IDEJE:

1900-1919	1920-1925	1926-1930.	1931-1935.	1936-1941ig
9%	14%	17%	10%	38%

A sörgyári és textilgyári üzemekben az irodaépületek mellett a vállalat a tisztviselők részére társalgó és *étkezőhelyiséget* létesített, ahol 90 fillérért 3 fogásos ebédet szolgálnak fel.

A vidéki munkások részére a vállalat több mint 200 férőhelyes *munkaslaktanyát* tart fenn, ahol a munkások ágygal, szekrényekkel, közös étkezőhelyiséggel felszerelt higiénikus környezetben vannak elhelyezve.

A családos havidíjas alkalmazottak és az állandó munkások a vállalat által fenntartott *lakóházakban* 2-3 szobás természetbeni lakásban részesülnek.

A testedzés lehetőségeit a vállalat Sportegyesülete nagy mértékben felhasználja és a klubházzal, football, atlétikai és tennispályákkal beépített sporttelepen, 9 szakosztályban fejt ki élénk tevékenységet. A kulturális szórakozásokról is gondoskodik a vállalat, mert műkedvelő előadások rendezésével, folyóiratok, rádió, dalkör révén nyújt lehetőséget alkalmazottainak a szellemi felfrissülésre. E nevelőmunka körébe tartozik a levevente egyesület tevékenysége is. A nyári szórakozások előmozdítását szolgálja a vállalat által fenntartott *szabadtéri sziklaszínpad*, amely 1200 néző befogadására alkalmas és ezen a téren egyedülálló szerepet tölt be.

A vállalat elismert nyugdíjpénztárának teljesítőképességét ezidőszerint 5,751.861*94 pengő biztosítja.

Az utazási korlátozásokat megelőző időben a vállalat hétvégi *pihenőkirándulásokat* rendezett a Balatonra és ezeken a kirándulásokon ezrével vettek részt az alkalmazottak.

A *munkásgyermek nyaraltatását* a Szigetmonostori és farkasgyepüi üdülőtelepeken négy heti időtartamra évenként megismételve, a vállalat saját költségén vállalja.

Az alkalmazottak a saját gyártmányok beszerzésénél jelentős árkedvezményben részesülnek.

A vállalatok a havidíjas alkalmazottak jövedelmi, kereseti és rokkantadóját, valamint a MABI-nál bejelentett havidíjas alkalmazottak teljes betegségi járulékát átvállalva fizeti. A kétéves tényleges szolgálatra bevonuló alkalmazottakat a vállalat a katonai szolgálat teljes tartamára havi 75 pengő segélyben részesíti és biztosítja részükre az egyenlő elbánást.

A *»Dreher Antal segélyalap«* a havidíjas alkalmazottak részére jelentős házassági-, születési-, betegségi-, halálozási segélyt nyújt. Házasságkötéskor 1000 pengő házassági segélyben, az első gyermek születésekor 500 pengő Segélyben, a második gyermek Születésekor 300 pengő Segélyben, operáció alkalmával pedig a kórházi ápolás és a műtéti díj megtérítésében részesülnek az alkalmazottak. Elhalálozás esetén az elhalálozott közvetlen hozzátartozói (feleség és 18-i kétévesüket még be nem töltött gyermekek) 3 hónapig megkapják az elhalálozott teljes havi illetményét, illetve, ha az elhalálozott a vállalati nyugdíjpénztárnak tagja volt, a havi özvegyi nyugdíj, a gyermekneveltetési pótlék és az elhalálozott teljes havidíja közötti különbözetet.

Karácsonykor az összes üzemekben az alkalmazottak, feleségük és gyermekeik után is külön karácsonyi ajándékban részesülnek.

Dr. Ertl János Jutagyrár

Az 1941-ben alakult gyárvállalat nagymértékben gondoskodott szociális intézményeinek gyarapításáról. Ezek sorában első helyen áll az alkalmazottak egészségvédelmét szolgáló *gyári orvosi rendelő*, ahol belgyógyászati, sebészeti és fogászati kezelésben részesülnek az arra rászorulóak. 1942-ben a belgyógyászati rendelkezésen 1937, a sebészeti rendelkezésen 1110 esetben igényelték orvosi beavatkozást, míg a fogászati rendelkezésen 558 kezelést végeztek.

A rendelőintézzettel párhuzamosan a gyárgondozónői intézmény is> rendkívül áldásos tevékenységet fejt ki, mert tervszerű gondozási munka kapcsán egyénenként foglalkozik a munkásokkal és azok családjával.

Az alkalmazottak egészségének védelme érdekében a vállalat a munkahelyek korszerű berendezéséről és annak higiénikus fenntartásáról messze-menően gondoskodik. Ezenfelül külön *sporttelep* felállításával, ahol a football-, teke- és teniszpályákon kívül úszó- és fürdőmedence is létesült, sportolási lehetőséget nyújt minden alkalmazottja részére. Nyári időben a gyári *strand-telepen* a gyermekek részére külön játszóhomok, a felnőttek részére pihenésre alkalmas gyepesített térség és nyugszékek állnak rendelkezésre.

A vállalat *bölcsődét, napközi otthont és ismétlő iskolát* tart fenn alkalmazottainak gyermekei részére, ahol nemcsak gondos felügyeletet és ápolást, hanem reggeli, tízórai és ebédetkeztetést kapnak. Az 1942. év folyamán 12.955 gyermek részesült ellátásban és gondozásban, akik részére 12.472 reggelit, 9.735 tízórait és 14.280 ebédet osztottak ki.

A létfontosságú közszükségleti cikkek (liszt, kenyér, zsír, hús, hüvelyek, ruhanemű, munkacipő stb.) beszerzéséről a vállalat gondoskodik.

Nagyjelentőségű alkotása a vállalatnak a *munkáslakótelep*, ahol ezidőszerint 118 család lakik. A lakótelepen ingyen fürdő áll rendelkezésre az alkalmazottaknak.

A munkások és alkalmazottak gyermekei és a fiatalok munkások és munkásnők a vállalat költségén nyári üdülésben részesülnek.

Az alkalmazottak kulturális szórakozását Szolgálják a gyári önképzőkörben rendezett összejövetelek, ahol gyakran Szépirodalmi munkákat, textilipari szakmunkákat és időszerű gazdasági cikkeket ismertetnek s egészségügyi ismeretterjesztő szakelőadásokat tartanak.

»Gamma«

Finommechanikai és Optikai Művek R. T.

A magyar gyáripar méltán országos jóhírnévnek örvendő vállalata gyors és nagyarányú fejlődése során a Szociálpolitika követelményeinek is mindenkor eleget tett és ezen a téren is elsővonalba küzdötte fel magát.

A törvényes rendelkezéseket messze megelőzve már az alapítást követő időben megvalósította a minden alkalmazottjára kiterjedő *fizetési szabadság rendszerét*, kiegészítve a karácsonykor fizetett *remunerációval*.

A szociális gondoskodás során az alkalmazottak házasságkötésük alkalmával *külön szabadságot* és segélyt kapnak. A munkás és tisztviselőnk szülés esetében külön szabadságot kapnak és kelengye segélyben részesülnek.

Az önkéntes jellegű szolgáltatások mellett a törvény szabta családi-pótlékot már a feleség után is folyósítják.

Az üzemi higiénia megvalósítása példaadó módon sikerült. A többszáz személyt befogadó gyári étkezdében fillérekért jóminőségű ebédet kapnak az alkalmazottak.

A gyár jóléti osztályán végzi hivatását a zöldkeresztvédőnői és a gyárgondozónői szervezet. Több mint ezer környezet tanulmányt készítettek és ezzel biztos támpontot nyújtottak az előleg, segély és egyéb kérelmek elbírálásánál. Megkönnyítették a tüzelőszer és a munkaköpeny beszerzést. Külön méltánylást érdemel a gyárban alakult hitel- és beszerzési csoport működése. Az alkalmazottak nyugdíjpótlást élveznek, nyugdíjjárulék fizetése nélkül.

Aldásos működést fejt ki a gyár napközi otthona és az alkalmazottak gyermekeinek nyári üdültetése, ahol játékkal, sportolással szórakoztatják a 6-14 év közötti gyermekeket, akiknek bőséges étkeztetéséről gondoskodás történik.

A gyári egészségvédelmet Szolgálja a rendszeresített orvosi rendelő, betegszoba, betegség megelőző szolgálat.

Az alkalmazottak testedzése szeretetteljes gondoskodás tárgyát képezi. Erre a célra szolgál a hatalmas és modern sporttelep, labdarúgó, kosárlabda és teniszpályákkal. A leventecsapatnak lövölde és tornaterem áll rendelkezésre. Ezenfelül dolgozik a repülő- és vitorlázócsapat is. A kulturális igények felkeltéséről és kielégítéséről intézményszerű gondoskodás történt. Több ezer kötetes Szépirodalmi és szakkönyvtár szolgálja a művelődés ügyét.

A gyári tanonciskola elsőrangú szakembereket nevel és a műszeré szakma magasnívójú utánpótlásáról gondoskodik. A szabadidőmozgalom keretében tanulmányi kirándulásokat rendeznek múzeumokba, képtárakba. Sorozatos előadások tartásával gyarapítják a hallgatóság ismereteit zenei, irodalmi és művészeti téren.

»Gamma-Élet« címmel tartalmas cikkekkel és fényképekkel gazdagított gyári újságot jelentetnek meg és több ezer példányban ingyen juttatják a gyár alkalmazottai kezébe. Aki kézbe veszi, az rögtön megérzi, hogy itt egy új, őszinte közösség lelke formálódik a »Gamma-család« tagjain túl egybeforrasztva a dolgozó magyar munkás társadalom szét-szórt és ellenséges indulatú csoportjait a munka, az öröm, az emberibb élet lehetőségeibe.

A hadbavonultak és azok hozzátartozói messzemenő támogatásban részesülnek. Senki sem maradhat közülük elhagyatott.

Goldberger Sám. és Fiai R. T.

A vállalat kelenföldi üzemének telepén 3 munkaház és 1 tisztviselő-lakóház épült 90 modern lakással az alkalmazottak részére. A gyártelepen korszerűen felszerelt fürdő- és mosdóhelyiségek állnak a dolgozók rendelkezésére. Kelenföldön és Óbudán orvosi rendelő laboratóriummal, teljes berendezésű ambulanciával szolgálja a munkások egészségügyét.

A kelenföldi telepen a munkásnők gondozás nélkül maradt gyermekei részére 16 ágyas csecsemőgondozó nyújt védelmet, a nagyobb gyermekek

pedig 35 férőhelyes napközi otthonban nyernek elhelyezést megfelelő felügyelet mellett. A fiatal munkás lányok részére a vállalat külön 44 férőhelyes leányotthont létesített.

A munkások és tisztviselők részére két gyárban a vállalat által támogatott étkezde gondoskodik az ebédellátásról, rendkívül méltányos áron.

Az alkalmazottak testedzését Szolgálja a vállalat által fenntartott tornaterem, a kulturális igények kielégítését pedig az 1300 kötettel felszerelt könyvtár támogatja.

Lupa szigetén, a horányi csárda közelében a vállalat weekendtelepén épült két nyaralóházban a tisztviselők csoportosan töltik szabadságidejüket.

A magyar textilchemikusok kiképzésére a vállalat 400.000 pengő értékben *alapítványt* létesített es külön alapítványban gondoskodik a vállalatnál alkalmazásban volt hősök árváiról.

A világháborúban résztvevő alkalmazottaknak teljes fizetést folyósít a vállalat.

A vállalat a munkások szabadidejének eltöltésére és üdültetésére weekendtelepek felállítását határozta el az e célokra megvásárolt telkeken, ahol a munkások már megindultak.

Magyar Általános Kőszénbánya Részvénytársulat

Az első munkáslakóházat 1897-ben építette a vállalat és azóta hatalmas iramban fejlődött szociális és kulturális gondoskodása. Napjainkban a tisztviselői és segédtszti lakásokon, laktanyákon és munkás-barakokon kívül 1002 kétszobás, 4907 egyszobás lakás áll az alkalmazottak rendelkezésére. A szükségletekhez mérten további lakások építése folyamatban van, de a vállalati hozzájárulás most már lehetővé teszi a munkások önálló családház-építését is. A nőtlen munkások részére 4 munkáslaktanya, 190 ágygal, ideiglenes munkások részére 19 barak, 450 férőhellyel, fűtés és világítással, díjtalanul áll rendelkezésre.

A tisztviselők, segédtsztek és munkások részére 7 kaszinó létesült jól felszerelt könyvtárral. A munkás-kaszinókat és otthonokat a vállalat rendezte be és fenntartásukról gondoskodik.

A kórházi kezelést és ápolást igénylő betegek ellátását az 1899-ben létesített kórház szolgáltatja, amely jelenleg már 190 ágygal, sebészeti, belgyógyászati, szülészeti és tüdőgondozó osztályokkal, kitűnő szakorvosokkal védi az alkalmazottak egészségét. A fertőzőbetegek elkülönítésére és gyógykezelésére 120 ágyas járványkórház épült még 1910-ben. A járóbetegek számára a kórház közelében 3 orvosi rendelő működik. Minden terhes, szoptatós anya és újszülött csecsemő orvosi és védőnői ellenőrzés alatt áll, a vállalat által létesített Stefánia-intézet révén.

Évek óta minden nyáron 250 gyenge szervezetű munkásgyermek nyaral a balatoni és dunaparti üdülőtelepeken. A gyermekek 4-4 hetet töltenek az üdülőhelyeken.

Modern és kifogástalan vízvezeték látja el a telep lakosságát ivóvízzel. A reumatikus betegek gyógykezelésére terápiás gőzfürdő épült. Az üzemekben zuhanyfürdőket szereltek fel, a nyári szórakozások előmozdítására 4 betonozott homokstrandos nyári uszoda épült, amit az alkalmazottak díjtalanul használnak.

A különböző sportok gyakorlásáról is gondoskodás történt. Sporttelep, gyakorlótér, lőtér és a leventeotthonok bőséges alkalmat adnak a testedzésre. Téli sportolásra jégpálya áll rendelkezésre.

A művelődés céljait szolgálja a vállalat által fenntartott kultúrház, ahol népművelődési előadások, műkedvelői előadások, színház, mozi szórakoztatja a lakosságot.

A vállalat 81 tanerővel 6 elemi iskolát, szénipari szakiskolát és 4 óvodát tart fenn. A könyvek, írószerek és egyéb berendezésekről a vállalat gondoskodik. A gyenge szervezetű gyermekek részére egy erdei iskola működik, ahol a tanulók napi ötszöri ingyenes étkezésben részesülnek.

Az élelmi, ruházati és háztartási cikkek könnyebb és olcsóbb beszerzésére a vállalat 3 élelem- és ruhabeszerezési tárházat létesített, ahol a munkásság kényszernélküli vásárlásokat a piaci árnál olcsóbban eszközölhet.

A munkaképtelenné vált munkások nagyrésze nyugbérkiegészítésben részesül.

A hadbavonultak hozzátartozóiról való gondoskodás Során a vállalat a bevonult munkások részére az állami hadisegély felét önkéntes segélyként folyósítja. A frontszolgálatot teljesítő tisztviselők és havidíjasok fizetésük teljes összegét kapják, a tényleges katonai szolgálatot teljesítő alkalmazottak pedig rendszeres havi segélyben részesülnek.

A vállalat 1941-ben szociális és kulturális célokra 6,401.156.97 pengőt folyósított.

Magnezitipar R. T.

A vállalat 1900-ban alakult és azóta fejlődésével párhuzamosan szociális intézményei is kiépültek. Elismert nyugdíjpénztárának vagyona ezidőszereint 2,000.000 pengő és taglétszáma kereken 100. A tisztviselő és munkássegélyalap 100.000 pengős keretben fejt ki működését.

1923 óta a vállalat a régi kolónia kiegészítésére munkás és tisztviselő lakások építésével nagyszabású lakótelep alapjait rakta le. A folyamatban levő 16 kertes munkás családház építésének befejezése még ez évben megtörténik. Ezenkívül a vállalat 6500 négyszögölnyi telekvásárlással biztosította a további tisztviselő- és munkáslakások létesítését.

A gyártelepen rendszeres orvosi rendelő működik. Ugyanitt munkás-étkező, zuhanyozó- és öltözőhelyiségek állnak rendelkezésre.

Az alkalmazottak továbbképzéséről, valamint szórakoztatásáról a gyár kultúrbizottsága gondoskodik, műkedvelő előadások rendezésével, ének- és zenekar működésével és jól felszerelt könyvtárral.

Testedzési célokra a vállalat a gyár közvetlen közelében lévő nagyobb sporttelep kibérlésével nyújt lehetőséget alkalmazottainak.

Évtizedek óta minden havidíjas alkalmazott rémunerációban, a munkások pedig karácsonyi segélyben részesülnek.

Az elsőrendű élelmiszerek beszerzésével és kedvezményes árusításával a vállalat az alkalmazottak ellátási kérdését e célra létesített élelemtár útján oldotta meg. Bérhizlalásokkal az alkalmazottak hús- és zsírellátását is sikerült kielégítően biztosítani.

A vállalat tavasszal és nyáron kirándulások rendezésével, a közösségi érzésapolását szolgálja és ezeknek költségeit viseli.

Magyar Kender-, Len- és Jutaipar B. T.

Magyarország textiliparának kiemelkedő vállalata Újszegeden, mintegy 80 holdon elterülő gyártelepén, félévszázadnál régebb idő óta nyújt biztos megélhetést a Szeged környéki magyar munkásságnak.

A vállalat alkalmazottai és munkásaival Szemben gyakorolt Szociális gondoskodása terén a *családvédelmet* tette intézkedései középpontjába, mert ezzel az egyéni segélynyújtáson kívül általános nemzeti érdekeket is szolgál. E cél érdekében működik a vállalat által létesített *bölcsőde és óvódás napközi otthon*, amely a gyár alkalmazottainak és munkásainak gyermekeit olyan gondozásban részesíti, hogy a szülők mentesülnek minden tehertől.

A bölcsődében 6 hetestől 3 éves korig, a napközi otthonban pedig 3-tól 6 éves korig vannak a gyermekek elhelyezve. A fiúk és leányok reggel 6 órától délután 2 óráig, felügyeleten és gondozáson kívül teljes ellátásban részesülnek. A gyermekek tápláléka igen változatos és fejlődésüket gyorsan előmozdítja. Az egészségügyi vizsgálatokat naponként külön gyermekorvos végzi. A szükséges gyógyszerek, vitaminok, tápszerek beszerzéséről is a vállalat gondoskodik. A bölcsődében a gyermekek a vállalat ruháit hordják. Amint bejön a gyermek, otthoni ruháját levetik, megfürdetik, orvosi vizsgálat alá kerül, tiszta ruhát kap és csak azután engedik a többi gyermek közé. Az egyre nehezebbé váló viszonyok és beszerzési nehézségekre való tekintettel a *bölcsőde a téli hónapokban éjjel nappali otthonná alakul át, ahol a gyermekek hétfő reggeltől szombat délig egész héten át tartó ingyenes ellátásban és gondozásban részesülnek*.

A munkások és alkalmazottak 6 éven felüli iskolaköteles gyermekei részére a vállalat *délutáni iskolát állított fel*, ahol egy okleveles tanítónő felügyelete alatt a gyermekek délután 2 órától 6 óráig tanulnak és szórakoznak.

A munkások gyermekeit a város által létesített gyermekstrandon nyaraltatja a vállalat minden évben július és augusztus hónapokban. A gyermekek a kitűnő ellátás, a szabad levegő, napsütés, víz, homok, jótékony hatása után testben és lélekben megerősödvé 4-5 kilós súlygyarapodással térnek vissza szüleikhez.

A gyártelepen az egészségvédelmi szolgálat, a munkára jelentkező munkások orvosi felülvizsgálásával kezdődik. Ezután kerül sor a gyári *képességvizsgáló Moratórium felügyeletre*. A képességvizsgáló laboratóriummal a vállalat azt a célt kívánja elérni, hogy minden egyes munkahelyre az illető munkahely adottságainak, követelményeinek legjobban megfelelő egyén kerüljön. Rendkívüli jelentősége van ennek úgy a munkás, mint a vállalat szempontjából. A képességvizsgálat kiterjed tanoncoktól, napszámosoktól kezdve szakmunkásokra és tisztviselőkre egyaránt.

Az egészségügyi szolgálat keretében az üzemekben az elsősegélynyújtást az üzemi irodákban és orvosi rendelőkben megfelelően képzett személyek végzik. A gyárban külön balesetelhárító bizottság működik.

A vállalat általános jóléti intézményei sorában első hely illeti a *segélyalap* működését, amely házassági és gyermekszülési segélyek folyósításával szolgálja a családvédelmet. A legény otthonban működő *menzán* kívül, a vállalat bevezette az élelmiszer és elsőrendű közszükségleti cikkek beszerzését szolgáló akciókat s ezzel a munkások háztartási gondjait

enyhíti. A *gyárgondozónői* tevékenységen kívül a vállalat különféle egészségügyi, főző, varró, kézimunka tanfolyamokat rendez a női munkások részére. A gyári munka testet-lelket őrítő hatásának ellensúlyozására a vállalat a testi kultúra fejlesztésére szolgáló intézményeket létesített, ahol a dolgozó munkások és alkalmazottak pihenést, felfrissülést nyernek. Szegeden a vállalat sportegyesülete a városnak legtöbb szakosztállyal rendelkező, legtöbb aktív sportolót foglalkoztató egyesülete. A budapesti tisztviselők és alkalmazottak részére a Római-fürdőtelepen modern klubház és csónakház nyújt lehetőséget a hétfégi pihenésre és a nyári üdülésre.

Magyar Textilipar R. T.

A Gyömrői-úti gyártelepnek 1904-ben történt alapítását követő időben már felépült a munkásnők *60 személyes otthona*, amely megnyitotta a vállalat szociális alkotásainak hosszú sorát. Ez az otthon magán viseli a Szeretetteljes gondoskodás jeleit: fürdő, étkező, főzőhelyiségek, társalgó, könyvtár, kert, nyári színpad stb. áll az egyedülálló munkásnők rendelkezésére.

A gyáralapítók első gondjai közé tartozott egy *lakótelep* felépítése, amely hamarosan valóra vált és ahol 120 család fürdőszobás lakást kapott.

Külön vállalati *betegsegélyző pénztára* van a gyárnak, melynek keretében modern felszerelésű vizsgáló és gyógyító-eszközök védik a munkás-ság egészségét. Nagyjelentőségű egészségvédelmi intézkedései során a vállalat minden munkás részére évenként egyszer kötelező röntgenvizsgálatot alkalmaz.

A munkások gyermekei számára 3 hetes turnusokban nyaraltatási akciót szervezett a gyár vezetősége Dömsödön, a Duna mellett. A gyermekek 3-4 kg súlygyarapodással térnek vissza nyaralásukból. A szabadidőmozgalom keretében létesített *munkásnyaraltatás* a Balaton mellett 10-10 napos üdültetésben részesíti a munkásnőket.

A testi kultúra előmozdítása céljából hatalmas *sportpálya* épült klubházzal, a lakótelep szomszédságában. Itt az atlétika minden ágában gyakorolhatják magukat az alkalmazottak.

200 személy befogadására alkalmas nagy klubterem várja könyvvel, rádióval, zongorával a szórakozni kívánó munkásokat.

Igen értékes szociális munkát fejt ki a *munkás jóléti alap*, ahol a munkások bizalmát élvező bizottság vezeti a segélyezést. Az alap szabályai szerint mindenki kérelemmel fordulhat a bizottsághoz házasságkötés, gyermekáldás, halál, betegség, baleset, elemi csapás esetén, vagy más méltánylást érdemlő körülmény következtében. Ilyen például a házépítési kölcsön, vagy a kiházásitási kölcsön. Az elmúlt évben rendszeresítette a vállalat a *munkások jutalmazását*. 200 pengőn aluli fizetésnél és 3 esztendőig meghaladó szolgálatnál karácsonykor 20-40-60 pengős jutalmat kapnak az érdemes munkások.

Kiemelkedő szociális intézménye a vállalatnak a *jogi tanácsadó*, ahol ügyvéd áll rendelkezésre és útbaigazít minden hozzáfutólót. A jogi tanácsadó működése igen szükséges, mert rengeteg jogsegélyt nyújt a paragrafusok között tévelygőknek és csakhamar kivívta a munkásság teljes bizalmát.

Külön említésre méltó a gyár 60 tagú férfi énekkara, amely az ország első dalárdái közé emelkedett. Újabban már női énekkar is működik. A kulturális szakosztály működése során irodalmi összejeveleteket és műsoros előadásokat tart.

A vállalat levente csapata 90 főből áll és 600 személyt befogadó teremben gyakorlatozik. Ugyanitt van elhelyezve a varró- és Szabászati tanfolyam is.

A hadbavonultak hozzátartozóinak segélyezését munkaadói kötelességnek tartja a vállalat: *^minden egyes feleségnek a bevonulás egész tartamára folyósítják a férj átlagkeresetének 40%-át még abban az esetben is, ha az asszonynak biztos megélhetése van. Segélyt kap minden hozzátartozó, ha a hadbavonult tartotta el.*

Karácsonyi felruházást akció során évenként 200 rászoruló munkásgyermek kap melegruhát, cipőt, játékot, megható ünnepség keretében.

Legújabb egészségvédelmi alkotása a vállalatnak az a hatalmas építkezés, ami most áll befejezés előtt és ahol modern munkásöltözők, zuhanyozók, mosdók állnak rendelkezésre. Ugyanitt nyer elhelyezést a kényelmes *napközi otthon*, amelynek berendezése olyan bőkezű áldozatkészségről tesz tanúságot, hogy hasonlót külföldön is alig találunk.

A vállalat kötelékébe tartozó győri gyártelepeken, a kulturális és jóléti intézmények mindenben megegyeznek a budapesti gyártelepen uralkodó szociális viszonyokkal. Mégis külön említésreméltó a munkásság egészségvédelmét szolgáló teljesen modern fürdő, ahol a zuhanyozók hosszú folyosóján 12 elkülönített fülkével, minden fülke vetkőző és medencés résszel, hideg és melegvíz szolgáltatással tökéletes testápolásra nyújt lehetőséget. A zuhanyozókkal szemben a kádfürdők csempézett falakkal, ragyogó tisztaságban állnak rendelkezésre.

A háborús idők következtében előállott beszerzési nehézségek enyhítésére a vállalat különféle élelmiszerakciókat szervezett és ezek keretében a munkásságot rendszeresen ellátja elsőrendű élelmiszerekkel, 25-30%-kai csökkentett kedvezményes áron. Ezenkívül időnként lábbelivel, munkásruhával, fehérneműanyaggal segíti – legtöbbször ingyen – a munkásokat és munkásnőket.

Magyar Waggon és Gépgyár R. T.

A vállalat szociális alkotásait az *elismert vállalati nyugdíjpénztár* nyitja meg, amelynek vagyonállománya 4,755.000 pengő, amely jórészt biztoshozadéku bérházakból és több munkás és tisztviselők részére épített lakótelepből áll.

Igen értékes működést fejt ki a vállalat *segélyalapja*: házasságkötés alkalmával esetenként 200.– P. gyermekszületés alkalmával esetenként 200.– P. betegség vagy halálesetkor pedig esetenként változó összegű segélyt fizet. Egy év alatt 72.000.– pengőt folyósított a segélyalap.

Az alkalmazottak *lakásproblémájának* megoldásához is nagymértékben hozzájárult a vállalat, mert már az első világháború előtt 130 kislakásos, kertes házat épített. Ezek a házak azóta már az alkalmazottak tulajdonába mentek át. Jelenleg épülőfélben van 11 kétlakásos ház. Tervezték további 200 lakás megépítését.

Az *egészségügyi szolgálat* kiépítése minden tekintetben megfelel a korszerű követelményeknek. 4 gyári orvos áll az alkalmazottak rendelkezésére a modernül felszerelt rendelőben. Minden alkalmazott átesik egy ú. n. Szűrővizsgálaton a tbc. megakadályozása céljából. A *napközi otthonok* felállítása egyelőre 100 munkásgyermek és 15-20 csecsemő gondos ápolását és felügyeletét teszi lehetővé, de a vállalat tervbevette az otthonok további fejlesztését. Három gyári gondozónő működik, akik a munkások családjainál környeztanulmányokat végeznek és segélyek kiutalására vonatkozó javaslatokat tesznek.

Igen fontos szerepe van a vállalat szociális intézményei között a *menzának*. A győri gyárban és a budapesti központban a tisztviselők naponta 3 fogásos ebédet kapnak 60 fillérért. A menza mintegy 1200 ebédet szolgál fel naponta. Újabban pedig naponta mintegy 6000 munkás részére 1 fogásos ingyen meleg ebédet oszt ki a gyár ingyen.

A *kulturális* intézmények között első helyen áll az egymillió pengős költséggel felépült új kultúrház. Ebben kapott helyet a tornaszakosztály, a dal- és társaskör és a levante egyesület, továbbá a tisztviselői konyha. A tornaszakosztály taglétszáma 4200 fő, akik a sportolás minden ágában gyakorolhatják magukat. A vállalat által létesített sporttelep impozáns építménye 1000 személyes tribünnel, 3 tennispályával, lövöldével rendelkezik. A társaskör kezelésében lévő könyvtár közel 4000 kötet könyvvel szolgálja az alkalmazottak és munkások Szellemi ápolását.

A szakmunkások utánpótlásának biztosítására és ezzel kapcsolatban az új munkásgeneráció nevelésének helyes irányú vezetésére a vállalat évi 35.000 pengő költséggel a *tanoncképzés* új alapjait rakta le. A 300 önyi tanonc részére külön épített tanoncműhelyben, amely két 28x20 m. nagyságú világos, szellős, napsütött teremből áll, folyik a gyakorlati oktatás. A tanoncok elméleti oktatása a városi tanonciskolán kívül, a tanoncműhellyel egybeépített *tanteremben* naponként egy-egy órán keresztül az üzemvezető főmérnök, mérnök és művezető közreműködésével történik. A vállalat a tanoncképzés fontosságának figyelembevételével a tanoncok anyagi helyzetének javítására törekszik. Vállalja a Szerződötetés és a Szabadulás költségeit és jelentősen hozzájárul az iskolai költségekhez is. 15 erdélyi tanonc ellátását teljesen fedezi, számos erdélyi tanoncnak a lakásköltségét pedig megtéríti. Ezenkívül pénz- és könyvjutalomban részesítik az eminens tanulókat. A tanoncok részére tanulmányi kirándulásokat rendeznek, továbbá a színház, mozi és hangversenyek díjtalan látogatását teszik lehetővé. Ingyenes munkacipőt és féláron munkaruhát, a téli hónapokban az iskolában meleg ételt kapnak. A Szakmunkások utánpótlására folyamatban van még 100-200 tanonc munkába állítása levante toborzás útján távoli vidékekről, kiknek teljes ellátása és taníttatása naponta és fejenként mintegy 5.- P-be kerül.

A háborús viszonyok következtében az alkalmazottak részére fontos élelmiszerek beszerzése és elosztása céljából hadiüzemi élelemtár felállítása vált szükségessé. Az élelemtár ezenfelül még a tüzelőszer, ruha, cipő stb. beszerzését és elosztását is elvégzi.

A gyári műhelyekben tágas, világos csarnokokban dolgoznak a munkások, akik részére korszerű mosdó, zuhanyozó és fürdőhelyiségek állnak rendelkezésre.

A vállalat a szociális terheken kívül karitatív és kulturális célokra 1942. évben 102.520.- pengőt folyósított. Ez összegből említésre méltó a Vöröskereszt javára adományozott 56.000 P, a hadbavonultak családtagjai részére a Kormányzóné akciója keretében folyósított 30.000 P, az önkéntes női munkaszolgálat megszervezésére kiutalt 2.000 P, a soproni bányászati internátusnak nyújtott 4.200 P, a gyermeknapi gyűjtésre adott 5.000 P.

»Maort« üzemek

A vállalat csak 1928-ban alakult, mégis hatalmas szociális alkotások ékesítik működését. Kevés példa van a vállalatok életében arra, hogy 3-4 év alatt szociális érdekből oly intézményeket helyeztek volna tető alá, mint a Maort.

Már 1942 első felében nyugdíjpénztárt alapított 4 millió pengővel, megállapítva, hogy az alkalmazottaknak egyelőre Semmiféle nyugdíj-járulékot fizetni nem kell. Az alaptőke biztosítására budapesti fővárosi ingatlanokat vásárolt meg.

Zala megyében a vállalat üzemi életének területén egymást követik az alkalmazottak fizikai, erkölcsi és szellemi jólétét szolgáló családi-, vallási-, egészségügyi-, kulturális- és sportcélokat előmozdító intézmények, melyek közül csak néhányat ragadunk ki:

A tisztviselő- és munkásházak nagy száma nyújt kényelmes otthont az alkalmazottaknak. E házak szinte a fővárosi igényt is meghaladják, mert a kényelmes férőhelyek mellett villanyal, folyóvízzel, földgáz-fűzési, fűtési és vízmelegítési felszereléssel is el vannak látva. A nőtlen alkalmazottak számára részint több berendezett legénylakást, részint társas szobákat létesítettek, természetesen ezeket is az összes egészségkényelmi berendezésekkel látták el. Mindezen lakások bére, még a helyi viszonyokhoz képest is nagyon jutányos.

A családi és egyéni vagyoni életnek megszilárdítására a házassági segély, szülési segély és családi pótlék szolgál. Különösen az egyén vagyoni helyzetét érintő esetek áthidalására egy % millió pengő összeggel rendelkező jóléti alap áll rendelkezésre.

Az üzem kerületi székhelyein elsőrendű étkezők látják el a nőtlen alkalmazottakat, míg a magánháztartások ételmezésének biztosítására jól-szervezett élelemtár működik.

Saját vállalati pénztár gondoskodik a munkások egészségéről. A két legnagyobb üzemben Bázakerettyén és Lovászipan műtővel felszerelt segélyhelyeket létesített. A vállalatnak 3 orvosa van.

A tisztviselők Számára »Tisztviselői Betegsegélyző Alap« létesült gyógyellátás céljára.

Az alkalmazottak kultúreletének ápolására az egész vállalatot felölelő kultúr és önszegélyző egyesület alakult, míg a sportélet ápolását és kielégítését a »Dunántúli Olajvidék Sport Egyesület« keretében találják meg.

E vállalati sportegyesület nagyságát mutatja, hogy csupán a labdarúgást 7 önálló csapat űzi.

Bázakerettyén és Lovászipan mozgóképszínház működik, melynek műsora nem marad el a fővárosi mozgóképszínházaktól.

A katonai szolgálatot teljesítő és hadbavonult alkalmazottak segélyezését is mintaszerűen látja el a vállalat. Pl. egy négygyermekes munkás család illetén való jövedelme eléri a hadisegéllyel együtt a munkás volt fizetésének 70%-át. A hadiárvak eltartására a vállalat 1942 január 1-től évi 12.000.– pengőt adományoz.

Felsorolt intézmények csak kis részét mutatják be a vállalat ilyen célú létesítményeinek és ha figyelembe vesszük, hogy a vállalat 1943/44. évre is hatalmas, nagyvonalú Szociális tervek végrehajtását tűzte ki, méltán mondhatjuk, hogy rövid idő múlva a vállalat európai viszonylatban is joggal viselheti a mintaüzem nevét.

Péti Nitrogénművek R. T.

A kezdet nehézségeit leküzdve, ma már vezető iparvállalataink sorába tartozik és ezt a helyet produktív működésén kívül nagyvonalú szociális intézményeinek is köszönheti. Úgy a gyár, mint a lakótelep teljesen modernül, az egészségügyi követelmények szemelőtt tartásával épült meg. A gyártelep minden üzeme *munkásöltözőkkel, mosdókkal, zuhanyozókkal* van ellátva, ezenkívül rendelkezésre áll alkalmazottainak a gyártelepen kívül egy korszerű fürdő és orvosi rendelő, állandó gyártelepi orvossal. Az alkalmazottak részére külön fogászati rendelő működik.

A gyártelepen kívül van elhelyezve a *tisztviselői és munkás lakótelep*, tágas és egészséges lakásokkal. A vállalat rohamos fejlődése folytán ez a lakótelep már nem bizonyult elegendőnek, ezért a tisztviselők és munkások részére új lakótelep létesítése vált szükségessé. És itt mutatkozott meg a vállalat vezetőségének nagyvonalú, célszerű elhatározása, amely az ötletszerű egyéni letelepülési kísérletek helyett egy átfogó, egységes terv szerint irányított *telepes-falu* alapjait rakta le. 1938. évben kezdte meg a vállalat gyártelepétől 2 km. távolságra a telepes-falu építését, ahol ma már 100 kertés ház épült fel. A telepes faluban mindenki saját telkén és telekkönyvileg nevében lévő ingatlanban lakik. Az ingatlan felépítéséhez szükséges összeget részben a Lakásépítő Bizottság, részben a vállalat kölcsönözte az alkalmazottaknak.

A vállalat alkalmazottai tagjai az állami érdekeltségű vállalatok elismert *nyugdíjpénztárának*. Ezenkívül *segélyalappal* rendelkeznek, amely házasság, gyermek-születés, betegség stb. esetén segélyt folyósít. A vállalat rendes havi fizetésen felül *karácsonyi segélyben, remunerációban* és az évi közgyűlés által megállapítandó üzleteredmény alapján *mérlegpénzben* részesíti alkalmazottait.

A gyártelepi alkalmazottak részére az 1933-ban megalakult sportegylet keretében a legkülönbözőbb sportágak gyakorlására nyílik alkalom. A sportegyletnek külön football és atlétikai pályája van. Az úszósport fellendítésére strandfürdővel egybekötött 50 m-es versenyszoda létesült. A társasélet előmozdítását szolgálja a kaszinó, amely nagy példányszámú könyvtárral van felszerelve. A tisztviselők és munkások részére étkezőhelyiségek állnak rendelkezésre. A beszerzési nehézségekre való tekintettel a vállalat Saját rezsiben történő sertéshizlalással, valamint bérhizlalási szerződések kötésével igyekszik alkalmazottain segíteni. Úgy a gyári lakótelepen, mint a telepes-faluban külön Hangya üzlet áll az alkalmazottak

rendelkezésére. A környező falvakból bejáró munkások részére igen jutányos áron ízletes, egytálételes ebédről gondoskodik a gyár vezetősége.

A kaszinó épületében van elhelyezve a 200 személy befogadására alkalmas színházterem, amelyben az önképzőköri előadásokon kívül hetenként kétszer mozgófénykép előadásokat tartanak.

Az alkalmazottak továbbképzésére szolgáló különféle tanfolyamok mellett a népművelődési előadások keretében a vállalat gondot fordít arra is, hogy az alkalmazottak zenei és irodalmi ismereteit fejlessze.

A hadbavonultakról és azok hozzátartozóiról messzemenő módon gondoskodik a vállalat és külön nagy összegű adományokkal támogatja a jelenlegi háborúban megrokkantakat.

Richter Gedeon Vegyészeti Gyár R. T.

A több mint négy évtizedes múltra visszatekintő vállalat a hazai gyógyszeriparban betöltött Szerepéhez híven munkásai és alkalmazottai részére mintaszerű szociális intézményeket létesített. Vegyük sorba őket.

A munkásság különleges egészségvédelmének szolgálatában áll a *gyári orvos*, aki hetenként kétszer orvosi vizsgálatot és ingyenes gyógyszerrendelést tart, valamint a nyári és téli használatra egyformán alkalmas modern *fürdő és zuhanyozó* helyiség.

A gyári *hantin* a munkások részére kedvezményes egytál ételeket szolgáltat.

A hadiüzemi *élelemtár* gondoskodik a munkások elsőrendű közszükségleti cikkeinek beszerzéséről.

Bérhizlalás útján biztosítja a vállalat évről-évre – hivatalosan jóváhagyott feltételek mellett – az alkalmazottak téli zsír-szükségletének ellátását és a húsellátás feljavítását.

Haláleset, születések, házasságkötések és más rendkívüli eseteknél a munkások egyéni segélyben részesülnek.

A szabadidőmozgalom keretében a vállalat a munkások részére sportolási – kirándulási lehetőséget nyújt, előadásokat rendez. A *munkáskönyvtár* állományát pedig évről-évre gyarapítja hazafias és honvédelmi irányú művekkel.

Évenként 50 főnyi munkásgyermek nyaraltatása a Balaton mellett a vállalat elsőrendű gondoskodásával történik.

A tisztviselők elismert vállalati *nyugdíjpénztára* 1941-től működik és több tisztviselő és tisztviselőnő, úgyszintén özvegy részére folyósít már nyugdíjat.

A tisztviselői *étkeзде* fenntartásához jelentékenyen hozzájárul a vállalat, mert a költségek felét viseli.

A gyár üzemi mérnökei és speciális munkakörű tisztviselői részére egyéni biztosítást ad a vállalat.

A hadbavonult munkások és tisztviselők családjai állásukhoz mért arányban támogatásban részesülnek.

A vállalat ezidőszert 3 hadiárva neveltetéséről gondoskodik.

Rimamurány-Salgó-Tarjáni Vasmű Részvény-Társaság

A társulat üzemében foglalkoztatott tisztviselők és havidíjas alkalmazottak, a társulat tulajdonát képező házakban Szolgálati lakást élveznek. Hasonlóképpen a társulat tulajdonát képező családi házakban nyer elhelyezést az alkalmazott munkásoknak több mint egyharmada, akik ennek ellenében szobánként mindössze havi 1 pengő bért fizetnek. Új tisztviselői és munkásházak építésére, a társulati lakóházak, utak és kertek fenntartására a társulat az 1941/42. évben 2,986.068.11 pengőt fizetett. Hatékonyan támogatja a társulat az alkalmazottak és munkások saját ház építési törekvését a részükre 10 évi törlesztésre folyósított kamatmentes kölcsönökkel. Ezidőszerint az összes künnlevő kamatmentes kölcsönök összege 729.981.57 pengő.

Az üzemi alkalmazottak csaknem kivétel nélkül természetbeni fűtőanyag ellátásban részesülnek és azokban a községekben, ahol a villanyáramot a társulat szolgáltatja az ottlakó alkalmazottak és munkások lakásaikban díjtalan villanyvilágítást élveznek. Mindazon munkások, akik nem társulati házban laknak és ingyenes villanyvilágítást nem élveznek, lakbér és világítási pótlékot kapnak, amely az elmúlt évben 848.544.50 pengőt tett ki.

A társulat magyarországi telepein 12 elemi és iparostanonciskolát létesített és ezek fenntartásáról gondoskodik. Az iskolákban 74 tanító, 28 hitoktató és 4 kézimunka tanítónő működik; a tantermek száma 69, a tanulók száma 3432. A salgótarjáni elemi iskola az ország első nyolcosztályos elemi iskolájaként létesült. Egyébként az összes elemi iskolákban már az előző évben megnyiták a hetedik és nyolcadik osztályok. A bányászati és kohászati Szakiskolákban 7 tanító és 3 hitoktató működik; a növendékek Száma 59. A rászoruló tanulók a tankönyveket és tanszereket ingyen kapják. A társulati iskolák fenntartási költsége az elmúlt évben 578.677.68 pengőt, az iskolák bővítése, óvodák és az iskolákba járó tanulók karácsonyi segélyezése 74.613.49 pengőt tett ki.

A társulat munkásai társadalombiztosítás szempontjából két bányatárspénztár kebelébe tartoznak. A betegségi-, nyugbér- és balesetbiztosítással kapcsolatos összes társulati hozzájárulás a lefolyt üzletévben 3,102.051 pengő 02 fillért tett ki. A bányatárspénztárak 4 kórházat, 2 járványkórházat és 13 orvosi rendelőt tartanak fenn. Az alkalmazott orvosok száma 19. A bányatárspénztári kórházakban összesen 33 kórterem 164 ágygal áll rendelkezésre. Az újonnan létesítendő bányatárspénztári kórház építési munkálatai folyamatban vannak és ha a viszonyok lehetővé teszik, az új kórházat előreláthatólag egy év múlva át lehet adni hivatásának.

A társulat elismert nyugdíjpénztárának vagyona 1941. év végén 17,888.507 pengő 62 fillér volt. A nyugdíjpénztár aktív tagjainak száma 470. A nyugdíjpénztárt nem terhelő nyugdíj címén a társulat régi nyugdíjasainak, nyugbéreseinek, nyugbérkiegészítés és segélyezés címén 852.960.14 pengőt folyósított.

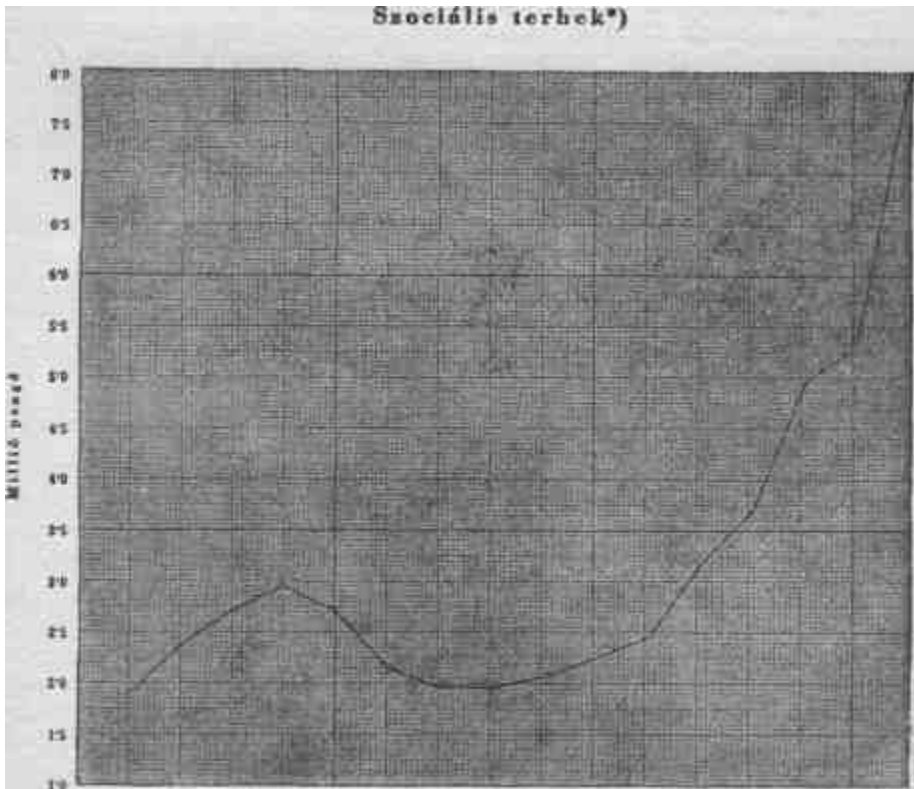
Az üzemi alkalmazottak és munkások részére a piaci áraknál lényegesen olcsóbb élelmiszerek beszerzéséről 25 élelmiszeri üzlet fenntartásával gondoskodik a társulat, melyek forgalma az elmúlt üzletévben 7.7 millió pengőre rúgott. Az elmúlt évben többek között 56.029 q kenyérlisztet

14.185 q főzölisztet, 2.194 q szalonnát, 4.182 q zsírt, 748 q rizst, 1.455 q szárazfőzeléket, 1.071 q mosószappant és 13.458 pár bakancsot osztott szét.

A budapesti tisztviselői kar és hivatalsegédek részére évtizedek óta a társulati konyha szolgáltat ebédet, amelyért a tisztviselők 80 fillért, a hivatalsegédek pedig 32 fillért fizetnek.

A társulat telepein 10 fiúlevente egyesület, 6 leánylevente csapat, 8 cserkészcsapat és 9 vállalati sportegylet működik. Sporttelepek és tornacsarnokok szolgálják az üzemek alkalmazottainak testnevelését. Tornatermek, lőterek, leventeotthonok, sportpályák, öltözők és sportcélkat szolgáló fürdők az ifjúság testedzéseit szolgálják.

A vállalat szociális terheinek emelkedését szemléltető grafikon meggyőző képet nyújt a fejlődés útjáról.

Üzletév

1926/27 1927/28 1928/29 1929/30 1930/31 1931/32 1932/33 1933/34 1934/35 1935/36 1936/37 1937/38 1938/39 1939/40 1940/41 1941/42

*) Az üzemi és beruházási grafikon elszámolt szociális kiadások nélkül.

A munkásság kulturális igényeinek kielégítésére olvasó egyletek működnek. A nagyobb munkáslétszámot foglalkoztató telepeken külön e célra szolgáló társulati épületekben étkező, olvasó, játék és tánc-terem, színházi és mozgófénykép előadások tartására alkalmas termek állnak a munkások rendelkezésére. A legnagyobb üzem munkás olvasójának színházterme 1.204 néző befogadására alkalmas. Az olvasó egyletek könyvtárája meghaladja a 25.000 kötetet. Hasonlóképpen a társulat

költségén létesültek a nagyobb telepeken az üzemi alkalmazottak és családtagjaik társadalmi érintkezésének előmozdítására és kulturális igényeinek kielégítésére hivatott tisztviselői kaszinók, ezek könyvállománya 8.700 kötet. A munkás olvasóegyletek és a tisztviselői kaszinók támogatására, valamint az ezekkel kapcsolatos új építkezésekre 221.225.60 pengőt, a telepeken működő jótékonycélú társadalmi egyesületek segélyezésére 84.809.77 pengőt; fordított a társulat.

A munkásság üdülésének előmozdítását szolgálja a roznói vasas gyógyfürdő, amely tavasztól késő őszig van nyitva. A munkások 10 napos turnusokban itt tölthetik el szabadságukat. Az üdülőben egyidőben 52 személy nyerhet elhelyezést 1 és 2 ágyas Szobákban, 50 személy pedig a turista osztályon. Ez utóbbi a társulati levante- és cserkészcsapatok, valamint a hétvégi kirándulók részére van fenntartva. A társulat viseli az üdülő munkások által a teljes ellátásért, gőz és vasas, valamint nyáron a strandfürdő és parkhasználatért fizetett napi 2 pengőn felüli költségeket. A munkásság hétvégi üdülésének, főleg kirándulásainak előmozdítására autóbuszok állnak rendelkezésre.

A társulat szociális kötelezettségei közül kiemelendő a munkások fizetéses szabadságidejének tartamára kifizetett 811.272.56 pengő.

A rendkívüli fegyvergyakorlatra bevonult munkások családtagjainak segélyezésére 135.030.27 pengőt, munkás gyermeknevelési pótléokra 929.750.65 pengőt, munkás gyermeknyaralattási célokra 11.476.06 pengőt fordított a társulat, míg a különböző közművelődési és közjótékonyági célokat 274.166 pengővel támogatta. Az önhibájukon kívül megszorult helyzetbe került tisztviselők, nyugdíjasok, ezek özvegyei és árvái, továbbá az önhibájukon kívül bajbajutott társulati munkások segélyezésére 69.897.71 pengő került kifizetésre.

Az 1941/42. üzletévben a társulat szociális jellegű kiadásainak összege meghaladta a 11 millió pengőt.

Salgótarjáni Kőszénbánya R. T.

1868-ban a vállalat megalakulásakor már működött a bányatársláda, amely betegség és öregség esetén segélyt nyújtott a munkásoknak. Azóta törvényes erejű, kötelező intézmény lett a bányatársládából, de a törvényes intézkedéseket meghaladó szociális szellem tovább munkált és ma már számos, önkéntes jellegű, de közérdeket Szolgáló szociális intézmény áldásait élvezheti a vállalat minden rendű és rangú alkalmazottja, akiknek családtagjait is számítva, mintegy 82.000 lélekről történik gondoskodás szociális, kulturális és egészségügyi téren.

Részletes áttekintés során a vállalat szociális intézményei közül a Dorogon, Salgótarjában és a többi telepen 200 ágyal és egyéb Szükséges felszereléssel *kitűnően ellátott* 4 kórház működését illeti az *első hely*. Ezenfelül 14 orvosi rendelőben folyik az egészségügyi szolgálat ellátása. A többszázfőnyi évi fekvőbeteg forgalom adatait vizsgálva kitűnik, hogy a beteglétszámnak több mint fele teljesen felgyógyul, a visszamaradó munkaképesség csökkenéssel gyógyult balesetek Száma pedig erős javulást mutat. Ez utóbbi eredményt a balesetelhárítás terén életrehívott intézkedésekkel és létesítményekkel érték el. Pld. Új sántípusokat építettek

be, a csillekisiklások számát minimumra csökkentették azáltal, hogy széles talpkoszorúval ellátott csillekerekeket alkalmaztak. Modernizálták a siklókat ö gyakoribb kötélpróbákat rendeltek el. Az ácsolatok állandó mérnöki ellenőrzését honosították meg, bevezették a szerterepülő szénszilánkok elleni védőszemüvegek alkalmazását. Előre nem látható és nem is sejthető veszélyek hatásait csökkenteni hivatottak a modern technika minden vívmányával felszerelt mentőállomások.

A bányatelepek egészségvédő intézményei közé tartoznak még a társulati gőz- kád- és zuhanyfürdők, valamint a 4 járványkórház, amelyek működése csírájában elfojtja a járványok terjedését.

A vállalat eddig 35 munkástelepet létesített, ahol több mint 5000 lakásban 15.000 személy lakik. Az egyes munkásházakat kis kertek, gazdasági udvarok választják el egymástól. Vízvezeték és villanyvilágítás úgyszólván minden telepen van. A legkisebb telepen is megtalálható az élelemtár, amely olcsó áron juttat élelmiszereket a munkásoknak. Több bányatelepen főzőtanfolyam működik. A dorogi és várpalotai bányatelepen megnyílt a csilléskonyha, amely többszáz nőtlen munkásnak, tiszta, asztal mellett, rendkívül olcsó áron ad kifogástalan ízű és tápláló ebédet.

A bányatelep 3 óvodájában, 22 elemi iskolájában, 2 tanonc és 4 ismétlő iskolájában 62 oktató neveli a gyermekeket.

A vállalat alkalmazottai részére 9 helyen épült sporttelep, strand és ezek révén tízezrek élvezik a testi kultúra áldásait.

A tisztviselők nyugdíjalapja 1883-ban létesült és sokmilliós vagyonnal rendelkezik. A tisztviselők munkautáni pihenését a Margitszigeten lévő üdülőtelep szolgálja.

Az altisztek számára 1939-ben nyugbérpótló alap létesült. A munkás-ság pedig vállalati támogatással az önbiztosítást alkotta meg oly módon, hogy lehetőség nyíljon önálló családház építésére. Az önbiztosításban résztvevő munkások jövedelmük $\frac{1}{2}\%$ -át lefizetve, kertes családházhoz juttatják 20 évi szolgálat után munkaképtelenné vált társukat, illetve annak elhalálása után családját és 1000-4000 pengőig terjedő segélyben részesítik baleset folytán munkaképtelenné vált társaikat.

Sok nyugbéres, özvegy és árva megmaradt nyugbérállományba való helyezése után is a vállalat telepi házaiban, ahol szénsegélyben és ingyen világításban részesülnek.

Balatonfenyvesen évről-évre 100 munkás, 100 levente és 300 bányász-gyermek nyaral.

Az iskolán kívüli népoktatás évente többszáz előadásban részesíti a munkásságot. Erre a célra kitűnően beváltak a vállalat által létesített és könyvtárral is rendelkező kultúrházak. A dorogi kerületben 13 kultúrház működik és ezeknek centruma a dorogi munkásotthon impozáns épülete.

Az anya- és csecsemővédelem kellően kiépített védőnői szervezettel gondoskodik orvosi ellátásról és a tanácsadáson, kezeléson kívül kelengye, tápszer, tej, pénz, fürdőjegy, gyógyszer, cipő és textilanyag juttatásokban nyilvánul meg.

A tüdővész elleni küzdelemben néhai elnökének, dr. Chorin Ferencnek nevét viselő alap révén veszi ki részét a vállalat.

1942-ben a vállalat szociális kiadásokra 7,863.516.71 pengőt folyósított és ez lényegesen meghaladja az országos átlagot.

Weiss Manfréd acél- és fémművei r.-t, Budapest-Csepel

Az ország egyik legnagyobb gyárvállalata 1895-ben alakult és napjainkig tartó szakadatlan fejlődésével egyidejűleg jöttek létre szociális és kulturális alkotásai is. Közel félszáz intézmény szolgálja ma már a munkások és tisztviselők szociális, kulturális és egészségügyi megerősítését. Ezek sorában kiemelkedő hely illeti a *116 ágyas gyári kórházat*, ahol évenként 2000-3000 beteg részesül gondos kezelésben és ápolásban. A kórház felszerelése mintaszerű.

A gyárban dolgozó anyák munkaidejük alatt csecsemőiket és kisgyermeküket a gyári *csecsemő-otthonba* adják és a gyár gondoskodik arról, hogy a *tejkonyha* megfelelő táplálékkal lássa el a kicsinyeket. A 3-6 éves gyermekek a gyári *óvodában* nyernek elhelyezést. Szakképzett óvónők felügyelete alatt közel 150 gyermek részesül teljes ellátásban. A szülei munkaideje alatt felügyelet nélkül maradó iskolás gyermekek *napközlotthonban* töltik idejüket tanítók felügyelete alatt. Naponta ebédet, nyáron pedig egy hónapi nyaralást kapnak a gyermekek. A gyár *munkaiskolát* is létesített a nyolc elemít végzett leánykák részére, ahol varrást, szabást, sütést-főzést és kézimunkát tanulnak.

A *gyári népkonyhában* a munkanélküliség éveiben 700-1000 ebédet szolgáltattak ki naponta a csepeli munkásoknak. A téli hónapokban hatalmas befogadóképességű *melegedő* nyújt védelmet az arra rászorulóknak. Évek óta kitűnően bevált a *gyári védőnő intézmény*, amely a családgondozás terén hasznos tevékenységet fejt ki.

Külön *szabadidő* mozgalom tevékenykedik a gyárban, amely a sport által szolgálja a munkásság testedzését, kulturális munkájával pedig a szellemi szükségletét elégíti ki. A gyár kebelében megalakult WMTK sportegyesület 4000 aktív sportoló tagot tart nyilván, akik 19 szakosztályban tevékenykednek. Aktív sportolás folyik a testedzés minden ágában. A *WMTK sporttelepe* 15.000 néző befogadására alkalmas. 1941 őszén készült el a teremsportok gyakorlására alkalmas fedett-csarnok, amely beépített színpaddal és 1400 személyes nézőtérrel rendelkezik. A Király-erdőben létesített vízitelepen strand és a kajakosok részére *kajakhangár* áll rendelkezésre. A strandot 10 fillér belépődíj mellett használják a dolgozók tízezrei. A horgászsport híveinek *horgásztanya*, a turistáknak Szentendre mellett 30 ágyas *menedékház* áll rendelkezésre. Igen népszerűek a fél- és egésznapos *hajókirándulások*: 10-15 hajóúton tízezrek vettek részt. A fizetett szabadság idején a sportolók *együttes nyaraltatására* történt kísérlet Balatonberényben, majd Nórgrádverőcén.

Továbbképző tanfolyamokon olcsó tandíjak mellett ismeretgyarapításra nyílik alkalom. Több száz munkás veszi igénybe évenként ezeket a tanfolyamokat. A *tisztviselői kaszinó* és a *munkásotthon könyvtára* hatalmas anyagot ad Szórakozásra és művelődésre. A téli hónapokban *színházjegy akció* során 25-75%-os kedvezménnyel elsőrangú színelőadásokat láthatnak a munkások és alkalmazottak. 1940 májusától kezdődőleg *egész színházak kibérlésére* is sor került és eddig 19 ilyen előadást 20.500 alkalmazott, illetve hozzátartozója nézett meg. A leventeifjak részére külön lőtér és gyakorlóter szolgál és tan-, valamint gyakorlótermek,

ügyszintén a könyvtárral felszerelt leventeotthonban olvasó és játéktérrel állanak rendelkezésre.

1909 óta működik az önálló *tanonciskola*, mely évről-évre több és több szakmunkást nevel. A tanonciskolának létszáma megközelíti az ezret.

Karácsonyi felruházási akció során évente 800-1000 szegény gyermek cipőt és téli meleg ruhát kap – karácsonyi ünnepség keretében.

Wolfner Gyula és Társa R. T.

A vállalat alapítása óta fejlődésével párhuzamosan fejlesztette szociális intézményeit is.

1934-ben megalakult a vállalati *sportegyesület*, melynek keretében, felépült Magyarország egyik legszebb és legjobban kezelt gyepes pályája ahol a sportolni kívánó alkalmazottak a football, tennisz és tekejáték örömeiben részesülnek. A sporttelep öltözőhelyisége központi fűtéssel és állandó hideg-meleg vízzel ellátott fürdőberendezéssel van felszerelve.

A Sporttelep a testedzésen kívül a munkásság szabadidejének egészséges és hasznos eltöltését is szolgálja. Itt tartják az egyesületi napokat, a gyári énekkar hangversenyeit és a társas összejöveteleket.

A gyár összes alkalmazottainak egészségügyi védelmét szolgálja a *gyári orvosi rendelő*, amely 1941-ben kezdte el működését és azóta a közvetlen segélynyújtás, vizsgálat és kezelésen kívül minden alkalmazottról röntgen tüdővizsgálatot végez.

A rendelőintézzettel párhuzamosan a *gyárgondozónői* intézmény is értékes tevékenységet fejt ki. A jövődö és fiatal anyákat tejjelátásban részesíti, továbbá vándor babakelengyék és vándor babakocsik kiosztásával nyújt segítséget. A gyárgondozónő a szociális élet minden terén támogatja az alkalmazottakat.

A vállalat rendszeres házassági, születési, temetkezési Segélyeken kívül karácsonykor a vállalati alkalmazottak gyermekeit felruhazza és megajándékozza. 1942-ben 256 gyermek felruházásáról gondoskodott. Ugyancsak 1942. év nyarán 25 fűú és 25 leánygyermek nyaraltatását vállalta 21 napon át a Balaton mellett.

A régi és hűséges alkalmazottak és azok gyermekei között a vállalat elhunyt tulajdonosainak emlékét őrző alapítvány kamatai évről-évre szétosztásra kerülnek.

A gyári élelemtár felállításával a lehetőséghez képest gondoskodás történt az alkalmazottak részére fontos elsőrendű élelmiszerek beszerzésére.

A vállalat legkiemelkedőbb szociális intézménye a hadbavonult alkalmazottak hozzátartozóit támogató *családvédő iroda*, mely hivatva van a bürokratikus formák mellözésével azonnal segítséget nyújtani ott, ahol arra Szükség van.

A családvédő iroda működésében előljár az erre a munkakörre alkalmazott tisztviselő, akinek munkáját szükség esetén a gyár tisztviselői támogatják, hogy a gondozás alatt álló 138 család bajainak orvoslása,

ügyeinek intézése késést ne szenvedjen. A hadbavonultak hozzátartozóinak adatait, családi viszonyait, a családvédő iroda havonta történő látogatások során ellenőrzi és ennek alapján történik intézkedés a segélyezésre.

A hadbavonult alkalmazottak bevonulásuk alkalmával, vagy le-szerelésükkor segélyben részesülnek.

A vállalat a hadbavonultak hozzátartozói részére a kötelező támogatást jóval meghaladó segélyt folyósít.

Foncière Általános Biztosító Intézet

1887-ben alakult. Egy 1884-ben kelt miniszterelnöki rendelet alapján? megilleti a magyar címer használata. Az intézet tisztviselői létszáma 1000 körül mozog, míg az üzletszerzők, helyi ügynökök és egyéb munkakörben foglalkoztatottak létszáma megközelítőleg 6000. A tisztviselők és alkalmazottak családtagjait is beszámítva közel 30.000 ember megélhetését biztosítja az intézet. A véglegesített tisztviselők és alkalmazottak valamennyien tagjai az intézet nyugdíjpénztárának, melynek többmillió pengő tiszta vagyona között öt hatalmas budapesti bérház is szerepel. Az intézet Segélyalapjának évi kamataiból az arra rászoruló alkalmazottak, esetről-esetre támogatást kapnak. A főiskolai tanulmányokat folytató alkalmazottak részére külön segélyalap létesült, amelyből a legérdemesebbek tanulmányi segélyben részesülnek. A tisztviselők és alkalmazottak részére karácsonyi segélyt, a törvényes fizetési pótlékon felül évente a téli hónapok előtt rendkívüli remunerációt folyósít az intézet. A Foncière társaskörben működő menzán gondoskodnak arról, hogy minden olyan tisztviselő, akinek a fizetése nem haladja meg a 300 pengőt, 80 fillérért ízletes háromfogásos ebédet kapjon. Ezenfelül havonta 50 kisfizetésű tisztviselő teljesen ingyen ebédel a menzán. A társaskörben az intézet alkalmazottai hivatalos órák után megtalálják mindazt a klubszerű kényelmet, ami a pihenést könnyű szórakozással kellemessé teszi. Közel 2000 kötetből álló modern könyvtár zeneterem, billiard és kártyaszoba áll az alkalmazottak rendelkezésére. Az intézet a Rómaiparton Pünkösöd-fürdő közvetlen közelében, az ország egyik legszebb, legnagyobb és legmodernebb üdülőtelepét építette fel. 1942. év tavaszán a 10 évvel előbb emelt épületeket átalakítással és új épületekkel olyan mértékben bővítette, hogy a tisztviselők és családtagjaik részére 120 hálóhely áll rendelkezésre, nagyjából 2-2 ágyas szobák. Egy házaspár két heti ellátása 100-120 pengőbe kerül, mert a lakásért fizetni nem kell.

Az általános szociális és kulturális célokra való adakozásból is kiveszi részét az intézet. Ezenkívül saját alkalmazottai kulturális gondozására ingyenes nyelvtanfolyamot, továbbképző tanfolyamokat rendezett és a Székesfővárosi zenekar, az Operaház és a Filharmóniai társaság hangversenyeire váltott bérleteket ellenszolgáltatás nélkül bocsátja rendelkezésre. A háború tartama alatt az intézet hozzásegíti alkalmazottait a téli tüzelőanyag és a szabadforgalmú élelmiszerek beszerzéséhez. A katonai szolgálatot teljesítő alkalmazottak közül a hadiszolgálatot teljesítő alkalmazottak megkapják javadalmazásukat szolgálati idejük arányában, lakbérüket

azonban teljes összegében kiutalja az intézet. A tényleges katonai szolgálatot teljesítő alkalmazottak két éven át havi segélyben részesülnek. A leventeképzéshez 1942. évben 6000 pengő hozzájárulást adott ntézet.

Corvin Áruház

Az áruház alapítási éve 1926. A tisztviselők és alkalmazottak évi átlagos létszáma 750.

Az áruház az egyetlen kereskedelmi vállalat, amely önálló nyugdíjpénztárral rendelkezik és alkalmazottainak a szolgálati idő eltelte után, a törzsfizetésük 100%-át fizeti nyugdíjként. A nyugdíjpénztár 1937-ben mint nyugdíj kiegészítő pénztár kezdte meg működését és csak 1942-ben alakult át elismert vállalati nyugdíjpénztárrá, ennek ellenére az áruház vezetősége által hozott anyagi áldozatok, valamint a MABI-tól visszatérített aggkori biztosítások összegével lehetővé tette a nyugdíjévek visszavásárlását, úgyhogy ma már igen sok tag 10 év beszámítható idővel rendelkezik.

Az áruház, alkalmazottainak rendszeres segélyt nyújt: házasságkötés alkalmával, szülés esetén, az anyaság első 3 hónapja alatt. A családos alkalmazottak évenként többször családisegélyben részesülnek, gyermekeik részére pedig elemi, közép és főiskolás tanulmányok szerint beiratkozási segélyt kapnak. Az alkalmazottak hozzátartozóik elhalálozása esetén is temetkezési segélyben részesülnek. Méltánylást érdemlő esetben alkalmi gyorssegélyt is folyósít az áruház alkalmazottainak. Csak a gyorssegélyek összege évente 10.000 pengő körül mozog.

Karácsonykor az összes alkalmazottak a törvényes bérpótlékkal emelt félfizetésüket kapják karácsonyi segélyként. Az őszi hónapok folyamán a kisebb fizetéssel rendelkező alkalmazottak (havi 250 pengőig) 10 százalékos drágasági pótlékot és esetenként indokolt kérésekre beszerzési segélyt kapnak.

A nyári hónapokban az alkalmazottak nyaralását az áruház vezetősége többféle kísérletezés útján úgynevezett »napsugárpénz« folyósításával oldotta meg. Minden alkalmazott nyári szabadságidejének tartamára duplafizetést kap és ezáltal a maga választotta helyen pihenhet. Az áruház tetőtéraszán korszerű napozó és zuhanyozó helyiségek állnak rendelkezésre, ahol az alkalmazottak nyáridőben a déli ebédszünet alatt felfrissülhetnek.

Az alkalmazottak részére korszerű étkező áll rendelkezésre, külön játék és dohányzó teremmel, valamint olvasó helyiséggel. Az alkalmazottak 3 fogásos ebédért 70 fillért fizetnek. Jelenleg 180 kisebb fizetésű alkalmazott fenti ebédért havi 5 pengőt fizet. A tanoncok mintegy 80 fő, ingyen reggeliben részesülnek.

Az áruház alkalmazottai helyett kereseti és rokkantadó fejében évente körülbelül 50.000 pengőt vállal magára s az alkalmazottak fizetési szabadságára évente 80.000 pengőt, a családos alkalmazottak gyermekneveltetési pótlékára pedig évente 12.000 pengőt folyósít.

1942 május óta az áruház önálló leventecsapattal rendelkezik, melynek fenntartási költsége sokszorosan felülmúlja a törvényben előírt hozzájárulás összegét.

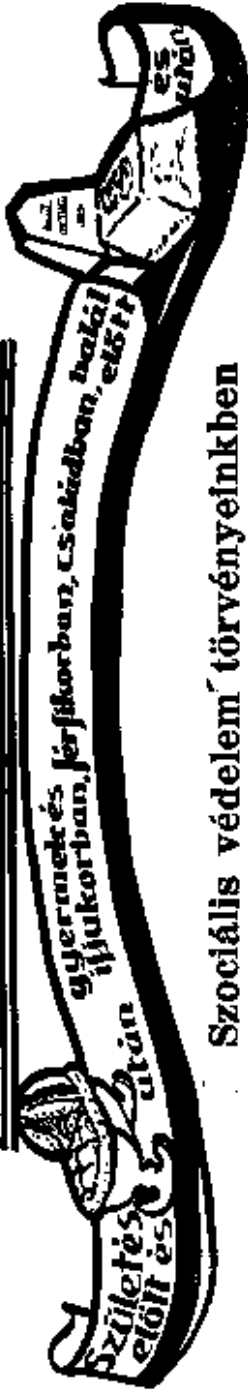
Országos jelentőségű és az új kereskedő nemzedék nevelése érdekében kimagasló szociális alkotás, az áruház által, a Szövetkezeti Bolt-tal együttesen

létesített önálló vállalati nyilvánosjogú kereskedelmi tanonciskola. 1942 november 1-én kezdte meg működését a tanonciskola és dr. Tamás József igazgató vezetésével a székesfővárosi kereskedelmi középiskolai tantestület legjobb tanerőinek közreműködésével, a kor követelményeinek megfelelő reform-tanrend alapján nevelik és képezik a tanulókat helytálló, magyar kereskedőknek. A tanonciskola összes költségeit: tanári fizetések, tanulók tankönyve és tanszer szükségletei stb. a két áruház viseli, az erre a célra előirányzott 80.000 pengő keretében. A tanonciskolából kikerült ifjú kereskedő nemzedék továbbképzésére az áruház, Bálint Árpád igazgató vezetésével külön Szak és nyelv tanfolyamokat tart fenn, kiváló eredménnyel.

BÖLCSŐTŐL A SÍRIG

Összefoglaló a törvények, paragrafusok és ezek alapján működő intézmények hosszú soráról, melyek a bölcsőtől a sírig elkísérik a dolgozó magyarságot. A könyv máshelyütt részletesen tárgyalja az idevonatkozó adatokat, itt csupán grafikus keretbe állítjuk mindazokat a jogi és reális vívmányokat, amelyek már születés előtt és után, továbbá gyermek és ifjúkorban, férfikorban, családban, halál előtt és után körülveszik és oltalmazzák a munkaerőt. A magyar szociálpolitika kódexének valóságos tartalomjegyzéke ez a paragrafusokba zárt felsorolás.

BÖLCŐTŐL A SÍRIG

Szociális védelem törvényeinkben és intézményeinkben.

S Terhes anyák védelme a szülés előtt, szülőthonok, magzatúzás tilalma, kelengye és izoptatási segély, tej, cukor, vaj, liszt, kenyér, szappanszegély, bölcsődék, orvosi kezelés, nevelési tanácsadás

S Napközi otthonok, tanszersegély és tandíjmentesség, tanoncotthon, gyermeknyaralztatás, ösztöndíjak, internátumsok, cserkész- és leventemozgalmak, felruházó akciók, gyermekmehelyek, javítóintézetek

S Betegség, baléscs és rokkantság elleni biztosítások, vasárnapi munkaszünet, munkaidőcsökkentés, felmondási idő szabályozása, fizetéses szabadság, hadbavonulatak és hozzátartozóik segélye, minimális munkabér, munkaközvetítők

S Házassági kölcsön, családi pótlék, adócsökkentés sok gyermek után, ONCSA-juttatások földben, házban, pénzben, kedvezményes utazások, földreform, földbérlet, önállósítási kölcsön, kisipari és kereskedelmi hitelakciók, házóptató kölcsön

S Nyugdíj, öregsegély, járadékok, bányanyugbér, kegydíj, temetkezési segély, özvegy- és árvasegély

TARTALOMMUTATÓ

	Oldal
<i>Kállay Miklós miniszterelnök levele</i>	5
<i>A magyar szociálpolitika általános helyzete</i>	7
Idézetek Kállay Miklós miniszterelnök beszédeiből	
»Szociális Magyarország«	11
A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA TÖRTÉNETE	15
MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKAI TÖRVÉNYALKOTÁSOK	47
AZ ÁLLAM SZOCIÁLIS INTÉZMÉNYEI	
<i>Nemzeti önállósítást Alap</i>	73
<i>Országos Nép- és Családvédelmi Alap</i>	79
A MAGYAR KÖZEGÉSZSÉGÜGY FEJLŐDÉSE	98
A CSERKÉSZLET JELENTŐSÉGE A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA TERÜLETÉN	116
GRAFIKONOK A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKA EREDMÉNYEIRŐL	123
SZOCIÁLIS ADATTÁR	
VÁROSAINK	
<i>Budapest</i>	
<i>Törvényhatósági jogú városok</i>	
<i>Megyei városok</i>	
FONTOS ABB KÖZINT ÉZM ÉNYEINK	
<i>Pénzügyminisztérium</i>	
<i>Magyar Királyi Államvasutak</i>	
<i>M. Jcír. Posta</i>	
<i>M. kir. Postatakarékpénztár</i>	
<i>Magyar Nemzeti Bank</i>	
»Hangya« Termelő-, Értékesítő és Fogyasztási Szövetkezet	231
Tordas, a szövetkezeti falu	234
Gyáripari Szabadidő Szervezet	236
VÁLLALATI SZOCIÁLPOLITIKA	238
BÖLCSŐTŐL A SÍRIG	
<i>Szociális védelem törvényeinkben és intézményeinkben</i>	263

A könyv az 1941-1942.Év adatait tartalmazza.